

รายงานผลการวิจัย

เรื่อง กระบวนการพัฒนาผู้นำและชุมชนกับการมีส่วนร่วม
ในการบริหารจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างยั่งยืนชุมชนเมืองคอง
อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่

**The Development Process on Local Leadership to Local Community Participation
in Sustainable Development in Ecotourism Management: at Moug Kong
A. Chiang Dow, Chiang Mai**

ได้รับการจัดสรรงบประมาณวิจัย

ประจำปี 2553

จำนวน 157,000 บาท

หัวหน้าโครงการ เอกพิชญ์ ชินะขำ

ผู้ร่วมโครงการ นนท์ น้าประทานสุข

งานวิจัยเสร็จสิ้นสมบูรณ์

31/03/2554

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยฉบับนี้ไม่สามารถประสพผลสำเร็จลงได้ด้วยดี หากไม่มีสำนักวิจัยและส่งเสริมวิชาการ การเกษตรมหาวิทยาลัยแม่โจ้ เป็นผู้สนับสนุนงบประมาณ และตระหนักถึงความสำคัญของการจัดการ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างยั่งยืนในท้องถิ่น ตลอดจนองค์การบริหารส่วนตำบลเมืองคอง อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ ที่ให้ความร่วมมือแก่ผู้วิจัยในการเก็บข้อมูล ตลอดจนเป็นผู้ประสานงานระหว่างนักวิจัย และชุมชนในท้องถิ่นที่ช่วยกันทำงานวิจัยร่วมกันให้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี ทั้งนี้ผู้วิจัยขอขอบคุณนักวิจัย ท้องถิ่นรุ่นใหม่ ที่อาสาเข้ามาช่วยเหลือเพื่อเรียนรู้แลกเปลี่ยนร่วมกัน ในการที่จะสร้างการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ในชุมชนเมืองคองให้ยั่งยืน และที่ขาดไม่ได้คือ รองศาสตราจารย์ ดร.เฉลิมชัย ปัญญาดี ผู้ที่ทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษา นับตั้งแต่การพัฒนาหัวข้อจนถึงรายงานผลการวิจัยฉบับสมบูรณ์เล่มนี้ และผู้ที่ไม่ได้เอ่ยนาม ทั้งหลายมา ณ ที่นี้ด้วย

สุดท้ายนี้ คณะผู้วิจัยหวังว่างานวิจัยนี้จะเป็นประโยชน์ และช่วยให้ผู้ที่สนใจศึกษาการท่องเที่ยว เชิงนิเวศ โดยเฉพาะองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ชุมชนต่าง ๆ ได้ตระหนักถึงคุณค่าของวิถีชีวิต วัฒนธรรม ของตนเอง และได้อาศัยงานวิจัยนี้เป็นแนวทางในการศึกษา และดำเนินการพัฒนา ตลอดจนเป็นประโยชน์ ต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในท้องถิ่นอย่างยั่งยืนต่อไป

คณะวิจัย

2554

สารบัญ

	หน้า
กิตติกรรมประกาศ	ก
สารบัญตาราง	จ
สารบัญภาพ	ซ
บทคัดย่อ	1
Abstract	3
บทที่ 1 บทนำ	4
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญ	4
1.2 คำถามการวิจัย	9
1.3 วัตถุประสงค์การวิจัย	9
1.4 ขอบเขตการวิจัย	9
1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	11
1.6 นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย	12
บทที่ 2 การตรวจสอบเอกสาร	14
2.1 ภาพรวมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในประเทศไทย	14
2.2 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับผู้นำ	18
2.3 แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ	32
2.4 แนวคิดและทฤษฎีการมีส่วนร่วม	49
2.5 แนวความคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน	56
2.6 สรุปแนวคิดและทฤษฎี	64
2.7 กรอบแนวคิดในการวิจัย	65

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 3 วิธีการวิจัย	66
3.1 ศึกษาสถานการณ์การท่องเที่ยวเชิงนิเวศและบริบทชุมชนเมืองทอง	66
3.2 ศึกษาศักยภาพผู้นำในชุมชนและชุมชนด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ	68
3.3 ข้อมูลพื้นฐานของชุมชนเมืองทอง	69
3.4 บริบทและพื้นฐานการท่องเที่ยวในชุมชน	112
3.5 การให้ความรู้และความเข้าใจในเรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศต่อผู้นำชุมชน	117
3.6 การให้ความรู้และความเข้าใจในเรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศต่อชุมชน	118
3.7 การพัฒนาการมีส่วนร่วมต่อผู้นำชุมชนและชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ	119
3.8 การวางแผนแม่บทการดำเนินการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนเมืองทอง	120
3.9 ทดลองปฏิบัติแผนแม่บทการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนเมืองทอง	121
3.10 ปรับเปลี่ยนแผนแม่บทการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนเมืองทอง	122
3.11 เครื่องมือในการวิจัย	124
กระบวนการการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน้อยอย่างยั่งยืน	124
3.12 การศึกษาและวิเคราะห์ศักยภาพทางด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชนเมืองทอง	141
3.13 กระบวนการ การให้ความรู้ ความเข้าใจและการมีส่วนร่วมต่อผู้นำชุมชนและชุมชนในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ	149
กระบวนการ A-I-C	149
การนำกระบวนการ A-I-C มาปฏิบัติต่อผู้นำชุมชนและชุมชน	154
บทที่ 4 ผลการวิจัย	159
4.1 บทบาทของผู้นำในชุมชน	159
4.2 บทบาทขององค์การบริหารส่วนตำบลเมืองทอง	160
4.3 การมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ	161
4.4 ปัญหาและอุปสรรคในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชนเมืองทอง	162
4.5 แผนแม่บททางด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ	164
4.6 การนำแผนแม่บทการท่องเที่ยวเชิงนิเวศไปปฏิบัติ	174
4.7 การประเมินผลการนำแผนแม่บทการท่องเที่ยวเชิงนิเวศไปปฏิบัติ	175
4.8 สรุปผลการนำแผนแม่บทการท่องเที่ยวเชิงนิเวศไปปฏิบัติ	176

สารบัญ (ต่อ)

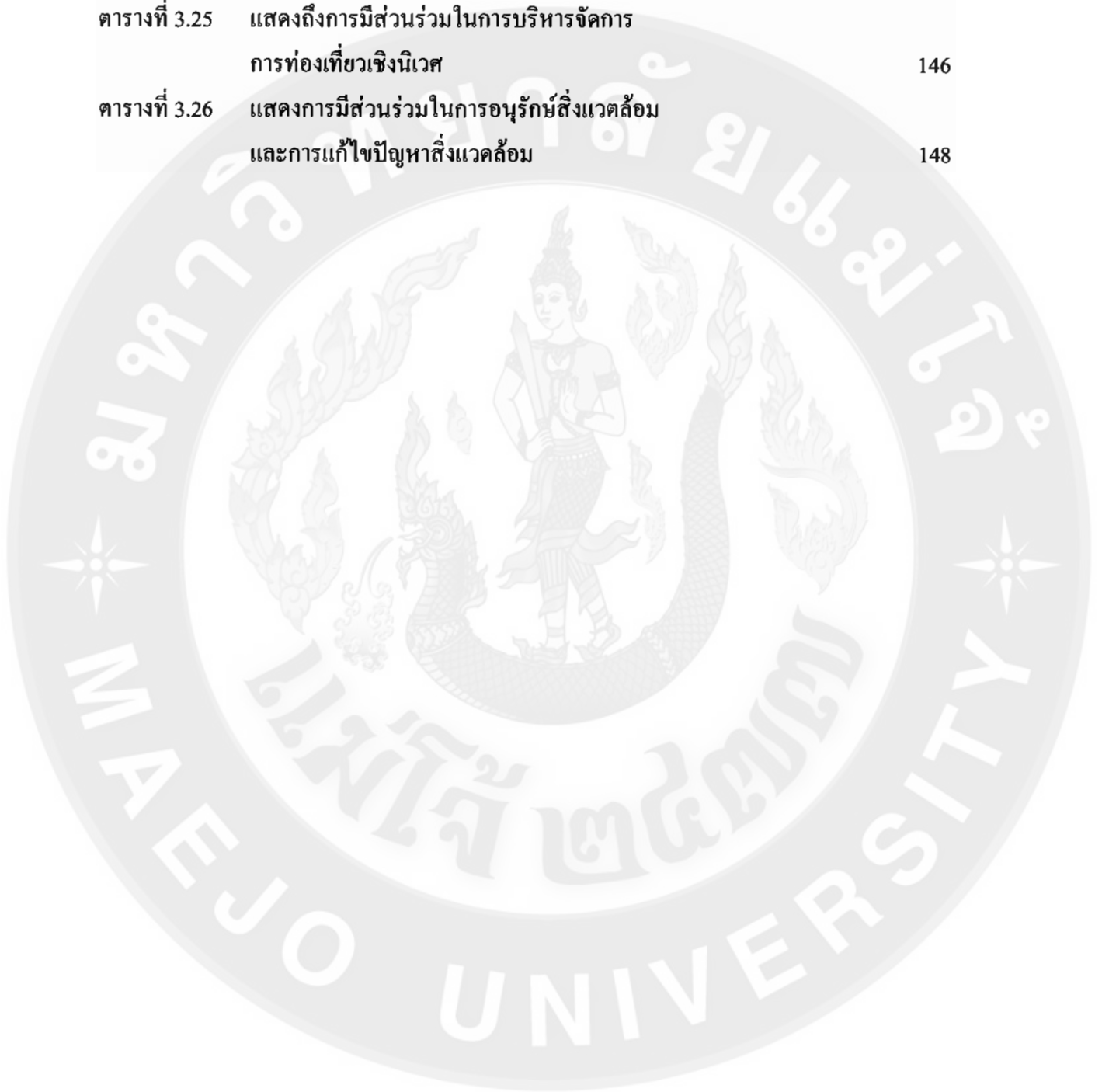
	หน้า
บทที่ 5 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	175
5.1 สรุปผลการวิจัย	175
ภาพรวมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ	175
สภาพการณ์การท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนเมืองคอง	176
บทบาทของผู้นำชุมชนต่อการบริหารจัดการการท่องเที่ยว	176
การมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ	177
5.2 อภิปรายผล	180
ปัญหาและอุปสรรคในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ	180
5.3 ข้อเสนอแนะ	181
ข้อเสนอแนะต่อการวิจัยและองค์ความรู้ในด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ	181
เอกสารอ้างอิง	182
ภาคผนวก	188

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 3.1	แสดงรายได้ของหมู่ที่ 1 บ้านใหม่ 79
ตารางที่ 3.2	แสดงหนี้สินโดยเฉลี่ยของหมู่ที่ 1 บ้านใหม่ 79
ตารางที่ 3.3	แสดงค่าใช้จ่ายเฉลี่ยของชุมชนหมู่ที่ 1 บ้านใหม่ 80
ตารางที่ 3.4	แสดงรายได้ของหมู่ที่ 2 บ้านวังมะริน 80
ตารางที่ 3.5	แสดงหนี้สินโดยเฉลี่ยของหมู่ที่ 2 บ้านวังมะริน 81
ตารางที่ 3.6	แสดงค่าใช้จ่ายเฉลี่ยของชุมชนหมู่ที่ 2 บ้านวังมะริน 82
ตารางที่ 3.7	แสดงรายได้ของหมู่ที่ 3 บ้านหนองบัว 82
ตารางที่ 3.8	แสดงหนี้สินโดยเฉลี่ยของหมู่ที่ 3 บ้านหนองบัว 83
ตารางที่ 3.9	แสดงค่าใช้จ่ายเฉลี่ยของชุมชนหมู่ที่ 3 บ้านหนองบัว 83
ตารางที่ 3.10	แสดงรายได้ของหมู่ที่ 4 บ้านหลวง 84
ตารางที่ 3.11	แสดงหนี้สินโดยเฉลี่ยของหมู่ที่ 4 บ้านหลวง 85
ตารางที่ 3.12	แสดงค่าใช้จ่ายเฉลี่ยของชุมชนหมู่ที่ 4 บ้านหลวง 85
ตารางที่ 3.13	แสดงรายได้ของหมู่ที่ 5 บ้านน้ำรุ 86
ตารางที่ 3.14	แสดงหนี้สินโดยเฉลี่ยของหมู่ที่ 5 บ้านน้ำรุ 87
ตารางที่ 3.15	แสดงค่าใช้จ่ายเฉลี่ยของชุมชนหมู่ที่ 5 บ้านน้ำรุ 87
ตารางที่ 3.16	แสดงรายได้ของหมู่ที่ 6 บ้านแม่แพลม 88
ตารางที่ 3.17	แสดงหนี้สินโดยเฉลี่ยของหมู่ที่ 6 บ้านแม่แพลม 89
ตารางที่ 3.18	แสดงค่าใช้จ่ายเฉลี่ยของชุมชนหมู่ที่ 6 บ้านแม่แพลม 90
ตารางที่ 3.19	แสดงศักยภาพด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนเมืองคอง 127
ตารางที่ 3.20	แสดงศักยภาพความเป็นผู้นำด้านการมีส่วนร่วมที่เป็นทางการ 128
ตารางที่ 3.21	แสดงศักยภาพความเป็นผู้นำด้านการมีส่วนร่วมที่เป็นทางการ 141
ตารางที่ 3.22	แสดงศักยภาพความเป็นผู้นำด้านการมีส่วนร่วมที่ไม่เป็นทางการ 142
ตารางที่ 3.23	แสดงศักยภาพด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน 143
ตารางที่ 3.24	แสดงความรู้ความเข้าใจและการมีส่วนร่วม ในการบริหารจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ 145

สารบัญตาราง (ต่อ)

	หน้า
ตารางที่ 3.25 แสดงถึงการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ	146
ตารางที่ 3.26 แสดงการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม	148

สารบัญภาพ

หน้า

ภาพที่ 3.1	แผนที่แสดงที่ตั้งของตำบลเมืองคอง อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่	70
ภาพที่ 3.2	แสดงที่ตั้งของหมู่ 1 บ้านใหม่	72
ภาพที่ 3.3	แสดงที่ตั้งของหมู่ 2 บ้านวังมะริว	73
ภาพที่ 3.4	แสดงที่ตั้งของหมู่ 3 บ้านหนองบัว	75
ภาพที่ 3.5	แสดงที่ตั้งของหมู่ 4 บ้านหลวง	76
ภาพที่ 3.6	แสดงแผนภูมิสรุปอาชีพหลักของชุมชนเมืองคอง	78
ภาพที่ 3.7	แผนที่แสดงที่ตั้งขององค์การบริหารส่วนตำบลเมืองคอง อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่	105
ภาพที่ 3.8	แผนภูมิแสดงโครงสร้างขององค์การบริหารส่วนตำบลเมืองคอง	106
ภาพที่ 3.9	แผนภูมิแสดงโครงสร้างฝ่ายบริหาร ขององค์การบริหารส่วนตำบลเมืองคอง	107
ภาพที่ 3.10	แผนภูมิแสดงโครงสร้าง สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลเมืองคอง	108
ภาพที่ 3.11	แผนภูมิแสดงโครงสร้างสำนักงานปลัด องค์การบริหารส่วนตำบลเมืองคอง	109
ภาพที่ 3.12	แผนภูมิแสดงโครงสร้างส่วนการคลังองค์การบริหารส่วนตำบลเมืองคอง	110
ภาพที่ 3.13	แผนภูมิแสดงโครงสร้างส่วนการโยธา องค์การบริหารส่วนตำบลเมืองคอง	110
ภาพที่ 3.14	แผนภูมิโครงสร้างส่วนการศึกษาและศาสนา องค์การบริหารส่วนตำบลเมืองคอง	111
ภาพที่ 3.15	แผนภูมิแสดงความเชื่อมโยง ต่อเนื่อง ในการพัฒนา การวิจัย การพัฒนา ผู้นำชุมชนและชุมชนอย่างมีส่วนร่วมต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ	123

สารบัญภาพ (ต่อ)

		หน้า
ภาพที่ 3.16	วัดศรีกลางเมือง	133
ภาพที่ 3.17	วัดบ้านใหม่	134
ภาพที่ 3.18	พระธาตุบ้านใหม่	134
ภาพที่ 3.19	สภาพชุมชนเมืองคองติดลำน้ำแม่แตง	135
ภาพที่ 3.20	ลำน้ำคองในชุมชนเมืองคอง	136
ภาพที่ 3.21	ถ้ำเอะ	137
ภาพที่ 3.22	ถ้ำจี้หมี	138
ภาพที่ 3.23	เส้นทางเดินป่าและศึกษาระบบนิเวศ	140
ภาพที่ 3.24	กิจกรรมล่องแพแม่น้ำแตง	140
ภาพที่ 3.25	แผนภูมิแสดงขั้นตอนการทำ A-I-C	153

กระบวนการพัฒนาผู้นำและชุมชนกับการมีส่วนร่วม
ในการบริหารจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างยั่งยืน
ชุมชนเมืองคอง อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่

**The development process on local leadership to local community
participation in sustainable development in ecotourism management
at Mung Kong A. Chiang Dow, Chiang Mai**

เอกพิชญ์ ชินะขำย และ นนท์ นำประทานสุข
Akepit Chinakhai , Non Napratansuk

วิทยาลัยบริหารศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้ เชียงใหม่ 50290

บทคัดย่อ

จากกระแสโลกาภิวัตน์ ที่ก่อให้เกิดการเคลื่อนที่ทางวัฒนธรรมที่หลากหลายซึ่งนำมาสู่การเปลี่ยนแปลงของการท่องเที่ยวในด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ที่มุ่งเน้นในการเรียนรู้ถึงสภาพของวัฒนธรรมและทรัพยากรทางธรรมชาติ จากสภาพทางภูมิศาสตร์ของชุมชนเมืองคอง จะเห็น ได้ว่าชุมชนเมืองคองเป็นชุมชนที่อยู่บริเวณรอยต่อของแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ อีกทั้งมีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ที่อยู่รวมกันและที่สำคัญมีความอุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติอยู่มาก

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ เพื่อต้องการทราบถึงบทบาทและศักยภาพของผู้นำทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ตลอดจนชุมชนต่อการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และศึกษาถึงสภาพการท่องเที่ยว ของชุมชนทางด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การดำเนินการวิจัยในครั้งนี้ อาศัยแนวความคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับผู้นำ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ แนวความคิดในการพัฒนาการมีส่วนร่วมเป็นกรอบในการศึกษา และใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการวิจัย ตลอดจนการสัมภาษณ์เชิงลึกและการเสวนา หาแนวทางร่วมกันบนฐานการมีส่วนร่วมของชุมชน

ผลการวิจัย ชี้ให้เห็นถึงภาวะผู้นำขององค์การบริหารส่วนตำบลเมืองคองยังมีบทบาทและพลังที่สำคัญอย่างมากในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ซึ่งต้องอาศัยความผูกพันทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการในการกระตุ้นโน้มน้าวให้ชุมชนในทุกภาคส่วน ได้เข้ามามีส่วนร่วม ทั้งร่วมคิด ร่วมสร้าง ร่วมรับผลกระทบที่จะเกิดขึ้น นำมาสู่แผนแม่บทสำหรับการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนเมืองคอง

Abstract

From the globalization created the diversity crossing cultures. It brings to the changing of tourism especially eco-tourism that aim to gained the knowledge of ways of life and cultures in each locality that has their own identity. As well as, Moug Kong community located between an important tourism spots. In Moug Kong has a multi ethnies whom live together also it still has a pure and richness of natural resources.

The location of Moug Kong community which connected to another tourism route in Chiang Mai and Mae Hoong Son that straight the research points as follow: to understand the role and potential of leader that included formal and informal leader also people in eco-tourism management, and eco-tourism circumstances in their community.

On this research used the concepts and theories in leadership, ecology sustainable tourism, community right, participation development, and potential theories that framed to study. Moreover, our team used in-depth interviews and questionnaire based on community participation.

The research found the formal leader (Moug Kong administrative) is the important role and has a power to management that manipulate from personal, formal role, and supplementary from communities and informal leaders. Moreover, the research created the master plan which is a tools for eco-tourism management. Also increasing leaders and communities potential on academic, management, and realize on their role in each of them that can impact to communities and environment. Finally, the communities will has an eco-tourism routes where connected to Moug Kong district that will be an eco-tourism routes clusters in northern Thailand.

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญ

จากการที่รัฐไทยได้ถูกร้อยรัดด้วยกระแสโลกาภิวัตน์อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ จึงส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและการเมือง ตลอดจนกระแสของการกระจายอำนาจในท้องถิ่นอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน ผนวกกับข้อมูลข่าวสารที่สามารถเข้าถึงโดยง่าย โดยเฉพาะทางด้านอินเทอร์เน็ต และการคมนาคมที่สะดวกและรวดเร็วขึ้น จึงทำให้เกิดการท่องเที่ยวอีกรูปแบบหนึ่งขึ้น ซึ่งเข้ามาเป็นแนวทางในการท่องเที่ยว แทนการท่องเที่ยวแบบกระแสหลัก (Conventional Tourism) ที่เคยเป็นอยู่ เนื่องจากว่าการท่องเที่ยวแบบกระแสหลักนั้นได้ทำลายทรัพยากรทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมไปอย่างมาก ในขณะที่ประเทศไทยมีรายได้จากการท่องเที่ยว ในปีหนึ่ง ๆ หลายพันล้านบาท ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวนั้นเป็นรายได้หลัก ๆ ของประเทศไทยเลยทีเดียว จากสถิติที่จำนวนนักท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ทุกปี ก็เป็นตัวชี้วัดถึงธุรกิจการท่องเที่ยวที่นำรายได้เข้าสู่ประเทศไทย โดยในช่วงปี 2542 นั้น มีนักท่องเที่ยวได้เดินทางเข้ามาในประเทศไทยถึง 9.59 ล้านคนต่อปี ในปีต่อมาเพิ่มขึ้นถึง 11.2 ล้านคนต่อปี จนถึงปี พ.ศ. 2552 มีนักท่องเที่ยวถึง 14 ล้านคน และจะเพิ่มขึ้นจากการคาดการณ์ของกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา ในปีนี้ (2553) ถึง 16 ล้านคน ซึ่งคิดเป็นค่าเฉลี่ยอยู่ที่ร้อยละ 6.45 ในแต่ละปี จากข้อมูลทางด้านสถิติชี้ให้เห็นถึงแนวโน้มที่เพิ่มขึ้นอยู่ตลอดเวลา เพียงแค่ช่วงเวลา 10 ปี ที่ผ่านมา

ขณะเดียวกัน เมื่อย้อนกลับไปในการประชุมสุดยอดด้านสิ่งแวดล้อมโลก (Earth Summit) ที่จัดขึ้น ณ กรุงริโอเดอจาเนโร ประเทศบราซิล เมื่อวันที่ 14 มิถุนายน พ.ศ.2535 ในที่ประชุมได้มุ่งเน้นความสนใจของทั่วโลกไปสู่ประเด็นการอนุรักษ์สภาพแวดล้อม จากการประชุมครั้งนี้ได้ก่อให้เกิดกระแสที่สำคัญต่อการพัฒนาการท่องเที่ยว 3 ประการ ประการแรกนั้น คือ กระแสความต้องการของชาวโลกให้เกิดจิตสำนึกต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในการท่องเที่ยว โดยไม่ไปทำลายธรรมชาติที่เกิดขึ้นตามแหล่งต่าง ๆ ประการที่สอง เกิดกระแสความต้องการของนักท่องเที่ยวที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้ในแหล่งท่องเที่ยว เพื่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจต่อแหล่งท่องเที่ยวเหล่านั้น ๆ โดยเฉพาะวิถีชีวิตของชุมชน และวัฒนธรรมที่ไม่ได้เปลี่ยนแปลง เพื่อการท่องเที่ยวเชิงพหุวัฒนธรรม หรือการท่องเที่ยวกระแสหลักอีกต่อไป ประการสุดท้าย ก่อให้เกิดพลังชุมชนที่ต้องการเข้ามาบริหารจัดการทรัพยากรทางธรรมชาติที่มีอยู่ในแต่ละท้องถิ่น ที่ก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยว ที่สอดคล้องและไม่กระทบกับวิถีชีวิตของชุมชน

จากกระแสความต้องการทั้งสามข้อ ที่ได้มีการทบทวนแนวทางในการรักษาทรัพยากรทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมนั้น จึงนำไปสู่การประยุกต์การท่องเที่ยวขึ้นหลากหลายรูปแบบ และหนึ่งในนั้น คือการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) ซึ่งถือได้ว่าเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่มีแนวความคิดพื้นฐานที่สำคัญอยู่ 4 ประการ คือการใช้ทรัพยากรในการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน การสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การสร้างความพึงพอใจแก่นักท่องเที่ยว และการให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วม

จากประเด็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศนั้นในแนวความคิดนี้ในประเทศไทย ได้มีการนำเสนอแนวทางการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติแผนแรกของประเทศไทย ในปี พ.ศ. 2519 โดยกล่าวถึงการท่องเที่ยวเชิงนิเวศไว้อย่างกว้าง ๆ ไม่ปรากฏรายละเอียดและแนวทางที่ชัดเจน แต่สิ่งที่ถูกกล่าวถึงไว้ในแผนพัฒนาการท่องเที่ยวฉบับนี้ ส่วนใหญ่จะมุ่งเน้นไปในเรื่องการพัฒนากระบวนการท่องเที่ยวโดยผลของการพัฒนานั้น จะทำการพิจารณาทางด้านเศรษฐศาสตร์เป็นสำคัญซึ่งแตกต่างจากนั้น ปัจจุบันรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศนี้ ได้ถูกหยิบยกมาเป็นประเด็นแลกเปลี่ยนในส่วนขององค์กรต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ทั้งภาครัฐและเอกชนของประเทศไทย โดยเฉพาะผู้รับผิดชอบหลัก ก็คือการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย โดยได้มีการพยายามร่างนโยบายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศขึ้น เพื่อรองรับกระแสดังกล่าว เพื่อนำมาใช้ในการจัดการการท่องเที่ยวของประเทศ จากนั้นนโยบายดังกล่าว ส่งผลให้เกิดธุรกิจการท่องเที่ยวที่เรียกธุรกิจประเภทนี้ว่า “การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ” ขึ้น และมีจำนวนเพิ่มขึ้นอยู่เรื่อย ๆ หากแต่ในระดับผู้ดูแลการท่องเที่ยวและผู้ประกอบกิจการการท่องเที่ยว ยังมีการประสานงานและประมวลความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ให้มีความชัดเจนร่วมกันอยู่น้อยมาก ซึ่งส่งผลที่ก่อให้เกิดความสับสนในการบริหารจัดการและแนวทางในการปฏิบัติ

จากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่ผ่าน ๆ มาในอดีตนับตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติในแผนฯ ที่ 1 ถึงแผนฯ ที่ 7 รัฐต่างก็มีนโยบาย และแผนที่มุ่งสู่การใช้ทรัพยากรเพื่อใช้ในการผลิตเชิงพาณิชย์อย่างเข้มข้น เพื่อเพิ่มรายได้ต่อหัวให้กับรายได้ประชาชาติซึ่งส่งผลต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในประเทศ โดยเฉพาะการท่องเที่ยวที่รัฐเน้นและส่งเสริมอย่างไว้ความยั่งยืนในการที่จะนำเงินตราเข้าประเทศให้ได้มากที่สุด จึงส่งผลให้เกิดความเสื่อมโทรมของทรัพยากรทางธรรมชาติไม่เพียงเท่านั้น ทรัพยากรทางวัฒนธรรม อุดมลักษณ์ของแต่ละชุมชนเริ่มเลือนหายไป กอปรกับสภาวะความเป็นผู้นำที่ไม่ได้เปลี่ยนโลกทัศน์หรือมุมมองเชิงอำนาจรัฐ ที่เน้นการบริหารงานจากบนสู่ล่างหรืออำนาจนิยมก็ตามแต่ จึงส่งผลให้ชุมชนไม่สามารถพัฒนาตัวเองไปในทิศทางที่เข้มแข็งและยั่งยืนได้ และในท้ายที่สุดทรัพยากรทางธรรมชาติ ตลอดจนวัฒนธรรมและประเพณีในพื้นที่ต่าง ๆ ก็สูญหายและเลือนไปตามกระแสของการท่องเที่ยวเชิงอุตสาหกรรม โดยที่รัฐไม่ได้คำนึงถึงทุนทางสังคมนี้เลย

จนกระทั่งในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ.2540-2544) รัฐจึงได้เริ่มมีการกระจายอำนาจ และส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในแต่ละพื้นที่มากขึ้น การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม รวมไปถึงวัฒนธรรมในแต่ละพื้นที่ อันซึ่งถูกทำให้เป็นพื้นฐานของการพัฒนาการท่องเที่ยว ที่รัฐเชื่อว่าจะแก้ปัญหาได้อย่างยั่งยืน อีกทั้งในช่วงเวลาดังกล่าว กระแสของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และการพัฒนาที่ยั่งยืนก็เริ่มเป็นที่พูดถึงกันอย่างมากแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจึงถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในแต่ละพื้นที่ของประเทศเป็นอันมาก แม้ว่าวาทกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จะมีความหลากหลายในเชิงทฤษฎีและการปฏิบัติอยู่มาก อีกทั้งไม่สามารถหามาตรฐาน คำนิยามหรือวาทกรรมหลักให้ได้ใช้เป็นเครื่องมือ ในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศนี้ได้อย่างแท้จริง

จังหวัดเชียงใหม่เองถือได้ว่าเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวที่สำคัญที่สุดและมีชื่อเสียงมากที่สุด ในภาคเหนือและเป็นอันดับ 4 ของประเทศ รองจากกรุงเทพมหานคร ชลบุรีและภูเก็ต ประกอบกับแผนพัฒนาการท่องเที่ยวของประเทศ ยังได้กำหนดให้จังหวัดเชียงใหม่เป็นเมืองหลักของการท่องเที่ยวในภาคเหนืออีกด้วย เนื่องจากเป็นจังหวัดที่มีความอุดมสมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากรทางด้านการท่องเที่ยว และมีศักยภาพด้านการท่องเที่ยวสูง ทั้งทรัพยากรทางธรรมชาติ ศิลปะและวัฒนธรรม ที่เป็นจุดดึงดูดให้จำนวนนักท่องเที่ยวของจังหวัดเชียงใหม่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ถ้าพิจารณาถึงจำนวนนักท่องเที่ยวที่เข้ามาท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงใหม่จากจำนวนนักท่องเที่ยว ชาวต่างประเทศและนักท่องเที่ยวชาวไทย จากจังหวัดอื่น ๆ ของประเทศ พบว่าในปีพ.ศ.2542 มีนักท่องเที่ยวทั้งสิ้นประมาณ 3.3 ล้านคน ส่วนในปี พ.ศ. 2552 มีนักท่องเที่ยวทั้งสิ้นประมาณ 2 ล้านคน สาเหตุที่ทำให้จำนวนนักท่องเที่ยวลดลง เนื่องจากเหตุการณ์ทางการเมืองและสภาพเศรษฐกิจโลก จึงส่งผลให้จำนวนนักท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงใหม่ลดลงอย่างไรก็ตาม จากการที่เชียงใหม่อุดมสมบูรณ์และมีความหลากหลายทางด้านทรัพยากรท่องเที่ยว นั้น ส่งผลให้จังหวัดเชียงใหม่มีศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงนิเวศสูงตามไปด้วย ซึ่งตลาดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่สำคัญของจังหวัดเชียงใหม่ ได้แก่ การท่องเที่ยวเดินป่า ล่องแพ ตามสถานที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติต่าง ๆ

ในอีกด้านหนึ่ง นับตั้งแต่รัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2540 เป็นต้นมา กระแสของการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นที่เน้นให้ส่วนท้องถิ่นนั้นสามารถวางแผนกำหนดและบริหารจัดการปกครองด้วยตัวเองนั้น จึงเป็นที่มาของหน่วยงานของภาครัฐแนวใหม่ ที่เน้นให้ชุมชนสามารถตัดสินใจในกิจการบ้านเมืองของตนเองได้อย่างอิสระมากขึ้น ก่อนหน้ารัฐธรรมนูญ ปี พ.ศ. 2540 ดังนั้นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จึงเกิดขึ้นอย่างเป็นระบบและเป็นรูปธรรมมากขึ้น โดยที่คนในชุมชน มีการเลือกและคัดสรรบุคคลเข้ามาทำหน้าที่เป็นนายกและสมาชิกในหน่วยงานนั้น ๆ ด้วยเหตุนี้บทบาทของผู้นำชุมชนที่ส่งผลต่อการดำเนินกิจกรรมในด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นทางด้านวิถีชีวิต การจัดการด้านต่าง ๆ หรือด้าน

สิ่งแวดล้อม การศึกษา การค้าและสมาคมต่าง ๆ จึงเป็นเรื่องที่ผู้นำในท้องถิ่นมีบทบาทที่สำคัญมากคือ การพัฒนาชุมชนในแต่ละพื้นที่

ตำบลเมืองคอง เป็นอีกพื้นที่หนึ่งที่ตั้งทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งอยู่ในหุบเขาที่เป็นรอยต่อกับแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญมากมายในเขตอำเภอที่ติดต่อกัน โดยทิศเหนือติดกับอำเภอเวียงแหง ทิศใต้ติดกับอำเภอแม่แตง ทิศตะวันออกติดกับอำเภอเชียงดาว และทิศตะวันตกติดกับอำเภอปาย และมีชนเผ่าต่าง ๆ อาศัยอยู่ร่วมกัน ไม่ว่าจะเป็น ไทยใหญ่ ลีซอ มูเซอหรือกะเหรี่ยง จากความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ส่งผลให้เกิดความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่ผสมผสานกัน มีตำนาน ขนบธรรมเนียม ประเพณีที่แตกต่างกันออกไป ซึ่งนับได้ว่าเหมาะสมที่จะเป็นสถานที่ท่องเที่ยวในด้านวัฒนธรรม และสมควรที่จะได้รับการส่งเสริมและศึกษาเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมและวิถีชีวิต ซึ่งชุมชนเมืองคองมีอยู่ทั้งหมด 6 หมู่บ้าน แต่ละหมู่บ้านก็มีสถานที่ท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่แตกต่างกันไป เช่น ถ้ำขี้หมี่หรือถ้ำบ้านวังมะริว เส้นทางเดินป่าวัดบ้านหลวง วัดหนองบัวเป็นต้น นอกจากนี้ศักยภาพของชุมชนเมืองคองผนวกกับที่ตั้ง ที่เป็นเส้นทางเชื่อมต่อไปยังอำเภอรอบ ๆ นั้น จึงนับได้ว่ามีศักยภาพที่เอื้อต่อการพัฒนาทางด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ซึ่งส่วนใหญ่ยังคงเป็นพื้นที่ป่าไม้และภูเขาล้อมรอบ ในขณะที่ตัวชุมชนเองอยู่ในที่ราบในหุบเขา

ในขณะที่เดียวกัน อำเภอรอบ ๆ ที่ติดกับเมืองคองนั้น เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงและมีนักท่องเที่ยวเดินทางไปเยี่ยมชมอยู่เสมอนั้น ก็คืออำเภอปายและอำเภอเชียงดาว ซึ่งในปัจจุบันจะเห็นได้ว่าอำเภอปายเองนั้น ก็มีปัญหาในด้านการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยว ที่ไม่สามารถบริหารจัดการได้ อีกทั้งวิถีชีวิตของคนอำเภอปายก็ถูกเปลี่ยนและทำลายมากขึ้น ส่วนอำเภอเชียงดาวก็ได้มีการขยายความเป็นเมืองมากขึ้น เพื่อรองรับกับการลงทุนทางด้านการท่องเที่ยว ตามนโยบายการท่องเที่ยว ที่สนับสนุนให้จังหวัดเชียงใหม่เป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยว จากเหตุผลดังที่กล่าวมานั้น ทำให้เมืองคองตกอยู่ในสภาพที่จำต้องปรับตัว เพื่อรับมือและรู้เท่าทันกับการท่องเที่ยวกระแสหลักที่จะเกิดขึ้นในอนาคต

เมื่อทางคณะวิจัยเข้าไปเก็บข้อมูลในเบื้องต้นก็พบว่า ชุมชนเมืองคองนั้นยังไม่มีแผนการรองรับใด ๆ กับการท่องเที่ยว ทั้งในส่วนของกระแสหลักและการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ด้วยเหตุนี้ทางคณะผู้วิจัยจึงได้เล็งเห็นความสำคัญ ที่จะต้องเข้าไปเพื่อทำการศึกษา และก่อให้เกิดการตระหนักถึงการท่องเที่ยว เชิงนิเวศ ประกอบกับธุรกิจการนำเที่ยวประเภทนี้ ได้รับการสนับสนุนอย่างแข็งขันจากหน่วยงานของรัฐ ทั้งจากส่วนกลางและท้องถิ่นหาก แต่จากงานวิจัยหลายชิ้นได้ประสานเป็นเสียงเดียวกันก็คือ รายได้และผลประโยชน์นั้นไม่สามารถกระจายไปอย่างทั่วถึง รายได้ส่วนใหญ่จากการประกอบธุรกิจประเภทนี้ จะตกอยู่กับผู้ประกอบการ เช่นบริษัทนำเที่ยวและมัคคุเทศก์ ในขณะที่ชาวบ้านในท้องถิ่นได้รับค่าจ้างตอบแทนเฉลี่ยเพียงคนละ 20-30 บาท เท่านั้น (ยศ สันตสมบัติ, 2542)

อีกทั้งความนิยมการท่องเที่ยวในการผจญภัย เดินป่า ล่องแพ นำมาสู่ผลกระทบต่อธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ตลอดจนชนบทรอบบริเวณประเพณี และวัฒนธรรมของคนในท้องถิ่น เช่น การตัดไม้ฟัน เพื่อบริการแก่นักท่องเที่ยว การตัดไม้ฟัน เพื่อต่อแพในการล่องน้ำ การเพิ่มขึ้นของขยะมูลฝอย เกิดการบุกรุกพื้นที่ป่าเพิ่มขึ้น รวมทั้งการจับจิ้งจอกประเพณี วัฒนธรรมท้องถิ่น เช่น การที่นักท่องเที่ยวไม่ได้ให้ความเคารพกับกฎเกณฑ์และจารีตประเพณีของท้องถิ่น รวมไปถึงการที่บริษัทนำเที่ยวขอให้ชาวบ้านประกอบพิธีกรรมหรือการละเล่นบางอย่างให้นักท่องเที่ยวชม จึงส่งผลให้เกิดการบิดเบือนทางวัฒนธรรม ลดทอนคุณค่าและความหมายเดิมลงไป

จากประเด็นด้านการบริหารจัดการการท่องเที่ยวที่ไม่ใช่เชิงนิเวศอย่างแท้จริงและการกระจายอำนาจจากส่วนกลางสู่ท้องถิ่นนี้ จึงนำมาสู่การแก้ไขปัญหามาจากการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชายขอบของประเทศ ที่ซึ่งเป็นพื้นที่เสี่ยงต่อการคุกคามพรากของการใช้วาทกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศให้สำหรับนายทุนและคนนอกพื้นที่ให้ได้กอบโกยผลประโยชน์จากทรัพยากรทางธรรมชาติอันหาค่ามิได้ อีกทั้งการขาดการจัดการที่ดี ย่อมส่งผลต่อการทำนุบำรุงวัฒนธรรมและประเพณีอันดีงามของชุมชนไว้ได้ เมื่อเป็นเช่นนี้ จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องเร่งทำการศึกษา ค้นคว้า หาแนวทางและรูปแบบของการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศให้เหมาะสมต่อพื้นที่เมืองทอง โดยเฉพาะผู้นำที่จำเป็นอย่างยิ่งในการรู้เท่าทันและเข้าใจบทบาทหน้าที่ ๆ เหมาะสมต่อการเปลี่ยนแปลงของสายธารกระแสโลกาภิวัตน์ และการเมืองการปกครองแบบใหม่นี้ให้กระจ่างชัดมากขึ้น

ดังนั้น งานวิจัยชิ้นนี้ จึงต้องการมุ่งเน้นศึกษาบทบาทของผู้นำในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตและสังคม ในเรื่องของการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของคนในชุมชนเมืองทอง อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ เนื่องจากเมืองทองเป็นตำบลที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ได้แก่ ไทยใหญ่ ลีซอ มูเซอ กะเหรี่ยงและคนพื้นเมือง จึงเป็นที่มาของความหลากหลายทางวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของคนในตำบล ซึ่งยังคงรักษาขนบธรรมเนียม ประเพณีในด้านต่าง ๆ เช่น การไหว้ผีบรรพบุรุษ ภาษา การแต่งกาย การประกอบอาชีพเกษตรกรรมและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ที่ยังไม่ได้เปลี่ยนแปลงไปมากนัก นับตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน อีกทั้งสภาพความเป็นอยู่ของคนในชุมชนจึงยังไม่ได้ถูกกระทบจากสภาวะโลกาภิวัตน์มากนัก รวมไปถึงทรัพยากรทางธรรมชาติยังอุดมสมบูรณ์อยู่มาก ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของทรัพยากรป่าไม้และลำน้ำจากธรรมชาติอีกด้วย

1.2 คำถามการวิจัย

สภาพการณ์การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ผู้นำและชุมชนมีความรู้ ความเข้าใจ และมีบทบาทในการมีส่วนร่วมกับการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในปัจจุบัน ตลอดจนมีรูปแบบการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่เหมาะสมต่อชุมชนเมืองคองเป็นอย่างไร

1.3 วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาถึงสภาพการณ์ปัจจุบันของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชนเมืองคอง โดยศึกษาทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม
2. เพื่อค้นหาศักยภาพ และองค์ความรู้ของผู้นำในชุมชน รวมไปถึงชุมชนเมืองคอง ที่ส่งผลต่อการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
3. เพื่อศึกษาถึงบทบาทการมีส่วนร่วมของผู้นำเมืองคองในการบริหารจัดการ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
4. เพื่อหารูปแบบการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่เหมาะสมต่อชุมชนเมืองคอง

1.4 ขอบเขตการวิจัย

ภาพรวมของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

เพื่อให้เกิดความเข้าใจเกี่ยวกับการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ในการวิจัยในครั้งนี้ได้ทำการอธิบาย เพื่อให้เห็นถึงพัฒนาการทางด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในประเทศไทย ซึ่งครอบคลุมตั้งแต่การนำแนวความคิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเข้ามาใช้ในประเทศไทย ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันและอนาคต พอสังเขป ส่วนในการศึกษาพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชนเมืองคองนั้น ได้ทำการศึกษาถึงบริบทในชุมชน และสถานการณ์การท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชนเมืองคอง นับตั้งแต่ระยะที่การท่องเที่ยวได้เริ่มเข้ามาในพื้นที่ รวมไปถึงปัญหาและผลกระทบที่เกิดจากการท่องเที่ยว ตลอดจนแนวโน้มในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในอนาคตที่จะเกิดขึ้นในชุมชนเมืองคอง

บทบาทผู้นำ

การวิจัยในครั้งนี้จะศึกษาถึงบทบาทขอผู้นำที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการในชุมชนเมืองคอง โดยเฉพาะผู้นำที่เป็นทางการที่ถือได้ว่าเป็นหัวใจสำคัญที่จะส่งผลกระทบต่อการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยจะมุ่งเน้นไปที่ผู้บริหารและสมาชิกขององค์การบริหาร

ส่วนตำบลเมืองคองที่มีอำนาจและเป็นศูนย์รวมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และยังรวมไปถึงผู้นำในชุมชนที่ไม่เป็นทางการ โดยเฉพาะผู้ประกอบการด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชนเมืองคอง และผู้ที่ผู้นำในชุมชนแต่ละชนเผ่าที่อาศัยอยู่ร่วมกันในชุมชนเมืองคอง

การมีส่วนร่วมของชุมชน

การวิจัยในครั้งนี้จะศึกษาถึงกระบวนการการมีส่วนร่วมของชุมชนในเมืองคอง ที่เกี่ยวข้องกับ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยจะทำการศึกษานับตั้งแต่ประเด็นของการรวมตัวกันของชุมชน และมีส่วนร่วม ในการวางแผนกำหนดทิศทาง การแก้ไขปัญหา การร่วมมือกันในการเสนอแนวทางการแก้ไข การลงมือปฏิบัติและร่วมกันจัดสรรผลประโยชน์ของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ในชุมชนเมืองคอง

รูปแบบการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชนเมืองคอง

การวิจัย และการวิเคราะห์การบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชนเมืองคองที่เกิดขึ้น ในพื้นที่ทำการวิจัยในครั้งนี้ จะพิจารณาประเด็นในการวิจัยอยู่ 4 ประการด้วยกัน โดยเป็นไปตาม องค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ได้แก่ องค์ประกอบด้านพื้นที่ องค์ประกอบด้านการบริหารจัดการ องค์ประกอบด้านกิจกรรม และองค์ประกอบด้านการมีส่วนร่วม ซึ่งจะทำการวิจัยครอบคลุมไปถึง ปัญหา และอุปสรรคที่เกิดขึ้นในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอีกด้วย

ศักยภาพของชุมชนในด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนเมืองคอง

การวิจัยถึงศักยภาพของชุมชนเมืองคองในด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศนั้น ทางคณะวิจัย จะทำการศึกษาถึงความสามารถของชุมชน ในการแก้ไขปัญหา การปรับตัว การมีอุดมการณ์ร่วมกัน การมีอำนาจต่อรองกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ที่อยู่บนพื้นฐานของการมีส่วนร่วม และภูมิปัญญาดั้งเดิมเป็นฐาน ในการบริหารจัดการที่มีใช้เกิดจาก ผู้นำในชุมชน บางกลุ่มคือบุคคลใดบุคคลหนึ่งเท่านั้น

พื้นที่ในการวิจัย

พื้นที่ศึกษาในการศึกษาในครั้งนี้ คือพื้นที่เมืองคอง อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ซึ่งตั้งอยู่ ห่างจากอำเภอเชียงดาวประมาณ 42 กิโลเมตร อยู่ทางภาคตะวันตกเฉียงเหนือของจังหวัดเชียงใหม่ มีพื้นที่ 269.4 ตารางกิโลเมตร พื้นที่โดยรอบเป็นที่ราบสูงเชิงเขา พื้นที่ทำกินอยู่ติดกับป่าสงวนแห่งชาติ และเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่าเชียงดาว มีหมู่บ้านทั้งหมด 6 หมู่บ้าน มีประชากรในเขตพื้นที่รับผิดชอบ

ขององค์การบริหารส่วนตำบลเมืองคอง มีทั้งสิ้น 4,401 คน แบ่งเป็นชาย 2,270 คน และหญิง 2,131 คน มีครัวเรือนจำนวน 1,239 ครัวเรือน มีความหนาแน่นเฉลี่ย 15 คน ต่อตารางกิโลเมตร หรือ 70 คนต่อไร่ (แผนพัฒนาดำบลเมืองคอง, 2553) ส่วนทางด้านคมนาคมนั้นเป็นถนน คสล. ใช้การได้สะดวกไม่ลำบากในการคมนาคม ยกเว้นในบางช่วงที่เป็นฤดูน้ำหลาก อาจจะมีการติดขัดบ้าง แต่ก็ไม่ถึงกับไม่สามารถเดินทางได้

สาเหตุที่เลือกพื้นที่ตำบลเมืองคองเป็นพื้นที่ทำวิจัยเนื่องจาก

1. เป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางด้านทรัพยากรทางธรรมชาติการท่องเที่ยว ศิลปวัฒนธรรม ที่เหมาะแก่การจะส่งเสริมให้เป็นเมืองท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อย่างยั่งยืนต่อไปในอนาคต ผวนกับทิศทางและแผนยุทธศาสตร์ของการพัฒนาจังหวัดเชียงใหม่ ที่ต้องการส่งเสริมให้เป็นศูนย์กลางของการท่องเที่ยว การคมนาคม เศรษฐกิจในภาคเหนือ
2. เป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญในการสร้างเส้นทางท่องเที่ยวเชิงนิเวศในจังหวัดเชียงใหม่ และจังหวัดใกล้เคียง เช่น ห้วยน้ำดังและอำเภอปายในจังหวัดแม่ฮ่องสอน นอกจากนี้ยังเชื่อมต่อไปยังอำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งถือได้ว่า เป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญในด้านการเดินป่า เป็นระยะเวลา ยาวนาน หากแต่ไม่ต่อเนื่องซึ่งจำเป็นที่จะต้องนำแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่คำนึงถึงผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อม และจิตสำนึกของคน ในชุมชน และนักท่องเที่ยวในการเดินป่าและการท่องเที่ยว อย่างยั่งยืน
3. เป็นพื้นที่ใกล้เคียงกับอำเภอปายและห้วยน้ำดัง ซึ่งมีนักท่องเที่ยวเดินทางไปสถานที่เหล่านี้ หากแต่ที่เมืองคองการคมนาคมที่เชื่อมต่อไปยังห้วยน้ำดังกับอำเภอปายนั้น ยังไม่ได้รับการพัฒนาให้เกิดเส้นทางในการคมนาคมที่สะดวกนัก หากสามารถเกิดการเชื่อมถนนระหว่างเส้นทางเมืองคองกับห้วยน้ำดังได้ เส้นทางท่องเที่ยวในเขตรอยต่อเชียงใหม่และแม่ฮ่องสอน จะทำให้เกิดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนได้
4. องค์การบริหารส่วนตำบลเมืองคอง โดยเฉพาะผู้บริหารและผู้ประกอบการทางด้าน การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ให้ความสนใจต่อการพัฒนาชุมชนเมืองคองให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวเพื่อเสริมรายได้ ให้แก่คนในชุมชนอีกทางหนึ่ง กอปรกับความต้องการที่จะได้รับความรู้ทางวิชาการที่ถูกต้องและเหมาะสมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่สอดคล้องกับชุมชน

1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ผลจากการวิจัยในครั้งนี้ จะมีส่วนช่วยให้เกิดการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างยั่งยืนในพื้นที่ชุมชนเมืองคอง โดยถูกต้องตามหลักวิชาการที่เหมาะสม สอดคล้องกับชุมชน อีกทั้งยัง

สามารถทำให้ประชาชนมีความรู้และเพิ่มความสามารถในการแก้ไขปัญหาตลอดจนการบริหารจัดการในด้านต่าง ๆ ที่มีฐานของการมีส่วนร่วมเป็นแนวทางในการหาทางออกร่วมกัน โดยบูรณาการเข้ากับองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ที่ถือได้ว่าเป็นศูนย์กลางของชุมชน ในส่วนขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่นนั้น จะสามารถพัฒนาความเป็นผู้นำและเพิ่มบทบาทในการบริหารจัดการ โดยมีชุมชนเป็นพื้นฐานในการบริหารจัดการ เรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ นอกจากนี้ ยังเป็นการสร้างโอกาสและรายได้เสริมให้แก่ชุมชน ตลอดจนเกิดแนวทาง วิธีการแก้ไขกับปัญหาด้านการท่องเที่ยวกระแสหลักที่หันต่อสถานการณ์

1.6 นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

ชุมชนท้องถิ่น ในการวิจัยในครั้งนี้ หมายถึง กลุ่มคนหรือชุมชนที่อาศัยอยู่บริเวณพื้นที่ชุมชนเมืองทองซึ่งประกอบไปด้วย หมู่ 1 บ้านใหม่ หมู่ 2 บ้านวังมะริว หมู่ 3 บ้านหนองบัว หมู่ 4 บ้านหลวง หมู่ 5 บ้านน้ำรู่ และหมู่ 6 บ้านแม่แพลม

ผู้นำชุมชน ในการวิจัยครั้งนี้ หมายถึง ผู้นำที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการในชุมชนเมืองทอง โดยผู้นำที่เป็นทางการได้แก่ องค์การบริหารส่วนตำบลเมืองทอง โดยเน้นไปที่ผู้บริหารและสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลเมืองทองและสำนักปลัด ส่วนผู้นำที่ไม่เป็นทางการ ได้แก่ ผู้นำของแต่ละชนเผ่า เช่น ชนเผ่าไทยใหญ่ กะเหรี่ยง มูเซอ และผู้ประกอบการด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชนเมืองทอง

กระบวนการ ในการวิจัยครั้งนี้ หมายถึง ลำดับของการดำเนินงานที่เป็นขั้นเป็นตอนต่อเนื่องกัน ซึ่งส่งผลให้เกิดการดำเนินการที่มีประสิทธิภาพของผู้นำในชุมชนเมือง ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ในการวิจัยครั้งนี้ หมายถึงรูปแบบหนึ่งของการจัดการการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนที่มีการศึกษาเรียนรู้ และมีความรับผิดชอบต่อแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น ซึ่งการจัดการการท่องเที่ยวรูปแบบนี้ จะต้องก่อให้เกิดผลกระทบทางด้านกายภาพ สิ่งแวดล้อม สังคมและวัฒนธรรมให้น้อยที่สุด โดยทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องจะมีการประสานความรู้ความเข้าใจ และมีแนวทางการบริหารจัดการร่วมกันในทุกขั้นตอน อีกทั้งยังสร้างความยั่งยืนให้กับวิถีชีวิตของท้องถิ่น โดยให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ท้องถิ่น ตลอดจนสร้างจิตสำนึกให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องร่วมกันรับผิดชอบต่อระบบนิเวศ ให้มีความยั่งยืนต่อไป

พัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ในการวิจัยครั้งนี้ หมายถึง การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชนตำบลเมืองคอง อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ ตั้งแต่ช่วงที่มีแนวคิดในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเข้ามาใช้ จนถึงช่วงที่มีการส่งเสริม พัฒนาแนวคิด ตลอดจนแผนแม่บทของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างยั่งยืน

ศักยภาพในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ในการวิจัยครั้งนี้ หมายถึง ศักยภาพของพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติของชุมชนเมืองคอง ที่เหมาะสมต่อการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างยั่งยืน โดยพื้นที่ทางธรรมชาตินั้น จะต้องเป็นจุดที่ดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยว ที่มีคุณค่าความเป็นธรรมชาติในตัวเอง รวมไปถึงการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในพื้นที่ ที่มุ่งเน้นเฉพาะการให้นักท่องเที่ยวได้เข้าไปสัมผัสธรรมชาติและวิถีชีวิต ตลอดจนวัฒนธรรมของชุมชนอย่างมีจิตสำนึก และมีความรับผิดชอบในการรักษาแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและวัฒนธรรมในท้องถิ่น

การมีส่วนร่วม ในการวิจัยครั้งนี้ หมายถึง กระบวนการดำเนินงานของชุมชน ในการเข้าไปมีส่วนร่วมในการวางแผน สืบหาความคิดเห็น ตัดสินใจ ประสานงาน ประชาสัมพันธ์ขอความร่วมมือ และบริหารจัดการผลประโยชน์ของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศร่วมกัน

การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ในการวิจัยครั้งนี้ หมายถึง การท่องเที่ยวที่ตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว และผู้เป็นเจ้าของท้องถิ่น ภายใต้อิทธิพลของธรรมชาติที่จะรองรับได้ และตระหนักถึงการมีส่วนร่วมของประชาชน ชุมชน ขนบธรรมเนียมประเพณีที่มีต่อกระบวนการท่องเที่ยว อีกทั้งประชาชนทุกส่วนต้องได้รับผลประโยชน์ที่เกิดจากการท่องเที่ยวอย่างเสมอภาคกัน รวมถึงมีการจัดการทรัพยากรเพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชนทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม ในขณะที่ยังสามารถรักษาเอกลักษณ์ ทางวัฒนธรรม และระบบนิเวศของท้องถิ่นนั้นไว้ได้

บทที่ 2

แนวความคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง กระบวนการพัฒนาผู้นำ และชุมชนกับการมีส่วนร่วมการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างยั่งยืน โดยผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง แบ่งเป็นหัวข้อ ดังนี้

- 2.1 ภาพรวมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในประเทศไทย
- 2.2 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับผู้นำ
- 2.3 แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
- 2.4 แนวคิดและทฤษฎีการมีส่วนร่วม
- 2.5 แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน
- 2.6 สรุปแนวคิดและทฤษฎี
- 2.7 กรอบแนวคิดในการวิจัย

โดยมีรายละเอียดแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังต่อไปนี้

2.1 ภาพรวมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในประเทศไทย

ปัจจัยที่ก่อให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ประเทศไทยได้มีความพยายามที่จะพัฒนาการท่องเที่ยวในทิศทางที่ประสานกับการอนุรักษ์ตลอดมา โดยการวางแผนกลยุทธ์ในการพัฒนาภายใต้แผนพัฒนาที่ดำเนินการอย่างรอบคอบตรงตามหลักวิชา โดยยึดหลัก “พัฒนาผู้นำนุรักษ์ เพื่อพิทักษ์ท่องเที่ยวไทย” แต่การดำเนินการที่ผ่านมาแนวทางต่างๆ เหล่านี้ ยังไม่สามารถปฏิบัติอย่างได้ผล ด้วยสาเหตุหลายประการ ที่สำคัญ คือ ความสับสนในการพัฒนาระหว่างความต้องการทางเศรษฐกิจและการอนุรักษ์ กับการขาดการจัดรูปแบบการท่องเที่ยวที่เหมาะสม ภายใต้ความต้องการของประเทศในการสร้างความสมดุลระหว่างการพัฒนากับการอนุรักษ์ และการสร้างเสริมประชาธิปไตยจากรากหญ้าให้มากที่สุด ประกอบกับกระแสของโลกในการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยเฉพาะจากการประชุม Earth Summit ที่กรุงริโอเดอจาเนโร ประเทศบราซิล เมื่อ 14 มิถุนายน พ.ศ. 2535 มีส่วนผลักดันให้เกิดความร่วมมือระหว่างภาครัฐบาลกับภาคเอกชนที่เกี่ยวข้อง ในการจัดตั้งระบบ และกระบวนการเพื่อการประสานการพัฒนาอย่างยั่งยืน ตั้งแต่ในระดับการตัดสินใจ และการระบุแนวทางการปฏิบัติที่จำเป็น ได้ก่อให้เกิดกระแสที่สำคัญต่อการพัฒนา ต่อการพัฒนาการท่องเที่ยว 3 ด้าน คือ

- 1) กระแสความต้องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และทรัพยากรธรรมชาติที่มีขอบข่ายกว้างขวางไปทั่วโลก ทั้งในแง่การอนุรักษ์ในระดับท้องถิ่นจนถึงการอนุรักษ์ป้องกันและแก้ไขวิกฤตการณ์ของโลก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การอนุรักษ์ระบบนิเวศ เพื่อคงความหลากหลายทางชีวภาพ
- 2) กระแสความต้องการของตลาดการท่องเที่ยวในด้านการศึกษาเรียนรู้ หรือมีประสบการณ์ด้านสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อให้ผู้เกี่ยวข้องมีความรู้และตระหนักถึงการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม
- 3) กระแสความต้องการพัฒนาคน โดยการมีส่วนร่วมของประชาชน ที่มาจากรากหญ้า (ประชาชนพื้นฐาน) อันจะเป็นหลักประกันที่จะให้การพัฒนามีทิศทางที่ถูกต้อง มีการกระจายรายได้ที่เหมาะสม เป็นไปตามความต้องการของผู้อยู่ในพื้นที่มากขึ้น

จากพลังทั้งสามกระแสนี้ จึงเกิดแนวความคิดของการพัฒนาในทิศทางที่ยั่งยืน ซึ่งมีผลต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยตรง และมีผลต่อระบบการจัดการพัฒนาการท่องเที่ยว รวมทั้งมีผลต่อรูปแบบการท่องเที่ยวมากขึ้น ทางเลือกของการท่องเที่ยวแนวใหม่ เป็นความพยายามที่จะตอบสนองความต้องการดังกล่าว เพื่อมาทดแทนหรือแข่งขันกับการท่องเที่ยวตามประเพณีนิยมหรือแบบทั่วไป ซึ่งมีการนำเสนอในหลายรูปแบบ รูปแบบการท่องเที่ยว ที่นำมาซึ่งการจัดระบบและการจัดการ ที่กล่าวถึงมากที่สุด คือ Ecotourism นั่นเอง

ในขณะที่ประเทศโลกที่สาม ยังมีปัญหาในเรื่องการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร การแย่งชิงทรัพยากรโดยทั่วไประหว่างผลประโยชน์ของรัฐของประชาชนและของปัจเจกชน ประกอบกับประชาชนยังมีวิถีชีวิตที่เกี่ยวเนื่องกับธรรมชาติ และต้องการใช้ทรัพยากรอยู่มาก แนวความคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวแบบ ecotourism ดูจะเป็นทางออกที่มีอนาคต ประเทศไทย จึงยอมรับแนวความคิดนี้ค่อนข้างมากในระยะไม่กี่ปีมานี้ อย่างไรก็ตาม ความเข้าใจและการให้น้ำหนักของการท่องเที่ยวดังกล่าว ภายใต้อาณัติของกรมวัฒนธรรมไทยเป็นจุดสนใจที่สำคัญต่อการท่องเที่ยว และความต้องการให้การท่องเที่ยวมีผลประโยชน์ ถึงมือประชาชนผู้เติบโตมาับทรัพยากรต่างๆ ทำให้มีข้อถกเถียงกันมาโดยตลอด ถึงขอบเขตการท่องเที่ยวที่เหมาะสม ซึ่งกำลังได้รับความสนใจและต้อนรับจากฝ่ายต่างๆ ในภาครัฐและมีธุรกิจด้านนี้เกิดขึ้น กระแสดังกล่าว มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงรูปแบบด้านตลาดการท่องเที่ยวอย่างมาก และก็น่าจะเป็นห่วงว่า ในขณะที่ความเข้าใจในด้านนี้ยังไม่ตรงกัน ธุรกิจท่องเที่ยวธรรมชาติก็ทวีมากขึ้นเรื่อย ๆ ทำให้เกิดแนวโน้มของการทำให้สถานะแวดล้อมเสื่อมลง มากกว่าจะได้รับ การอนุรักษ์ (สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย, 2540: 2/2-4)

แนวโน้มของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

จะเห็นได้ว่า การตอบรับหรือขานรับเรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มีค่อนข้างสูงมาตั้งแต่จุดเริ่มต้น เมื่อประมาณ 10 ปีก่อน และขณะนี้การตอบรับดังกล่าว ก็ยังคงมีแนวโน้มคืบหน้าไปเรื่อยๆ ในกลุ่มของผู้เกี่ยวข้อง กล่าวคือ

กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช ผู้ดูแลอุทยานแห่งชาติได้วางกรอบนโยบายการท่องเที่ยวตามอุทยานแห่งชาติต่างๆ ทั้งบกและทะเล ให้เป็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศทั้งหมด โดยเปิดโอกาสให้ชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วม และได้ประโยชน์จากการท่องเที่ยวอย่างกว้างขวางขึ้นกว่าแต่ก่อน พร้อมดำเนินการให้เกิดโอกาสในการศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับระบบนิเวศ และความหลากหลายทางชีวภาพแก่นักท่องเที่ยวที่ไปเยือน โดยผ่านกระบวนการสื่อความหมายธรรมชาติเป็นต้น

ชุมชนท้องถิ่นจำนวนมากในทุกภาคของประเทศ ขยายการเปิดรับนักท่องเที่ยวให้ไปเยือนเพื่อศึกษาเรียนรู้ประเพณี วัฒนธรรมและวิถีชีวิตของตน พร้อมหาความเพลิดเพลินกับแหล่งธรรมชาติบริเวณข้างเคียง บางแห่งมีการจัดที่พักแบบ Home stay เพื่อรองรับนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ ที่สนใจการท่องเที่ยวในรูปแบบนี้

องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) หลายแห่งเริ่มหันมาให้เจ้าหน้าที่ความสำคัญของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศมากขึ้น แม้ส่วนใหญ่จะยังมีขีดความสามารถในการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวของตน ตามแนวคิดและหลักการด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศค่อนข้างจำกัด

ส่วนราชการ ซึ่งมีที่ดินและทรัพยากรท่องเที่ยวอยู่บ้าง อย่างเช่นกระทรวง กลาโหม (ที่ดินทหารในจังหวัดต่างๆ) กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (กรมวิชาการเกษตรกรมส่งเสริมการเกษตรกรมส่งเสริมสหกรณ์ ฯลฯ) เริ่มมีการจัดสรรงบประมาณลงไปพัฒนาที่ดินในความรับผิดชอบเพื่อรองรับการท่องเที่ยวในรูปแบบที่เรียกกันว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศบ้างการท่องเที่ยวเชิงเกษตรบ้างแล้วแต่ความเหมาะสม

ผู้ประกอบการการท่องเที่ยว โดยเฉพาะอย่างยิ่ง บริษัททัวร์ทั้งในส่วนกลางและภูมิภาค และ NGOs ด้านการอนุรักษ์หลายราย มีการจัดนำเที่ยวเชิงนิเวศ และการศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับสิ่งต่างๆ ในพื้นที่เป้าหมายเพิ่มมากขึ้น พร้อมจัดให้มีมัคคุเทศก์ ที่ผ่านการฝึกอบรมและมีใบอนุญาตประกอบอาชีพเป็นผู้นำ สถาบันการศึกษาหลายแห่งมีการเปิดหลักสูตร สอนเรื่องการท่องเที่ยวมากขึ้น โดยบางสถาบันมีวิชา หรือสาขาที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยตรง และมีโครงการศึกษาวิจัย และ/หรือบริการทางวิชาการ ด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศตามโอกาส จะอำนวย นอกจากนี้ หน่วยงานที่ให้การสนับสนุนด้านงบประมาณวิจัย ทั้งภายในและภายนอกประเทศ อย่างเช่นสำนักงานคณะกรรมการ

วิจัยแห่งชาติ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฯลฯ ก็ให้การสนับสนุนนักวิจัยทุกระดับ ดำเนินการศึกษาเรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในประเด็นต่างๆ อย่างต่อเนื่อง

สำหรับการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) มีบทบาทในเรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศมาตั้งแต่ต้น ตั้งแต่เป็นผู้นำแนวคิดเรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเข้าสู่ประเทศ สนับสนุนให้มีการศึกษาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศทุกภูมิภาคกำหนดกรอบนโยบายและแบบปฏิบัติการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของประเทศ ไปจนถึงเป็นสื่อกลางในการประสานการประชุมระดับชาติและระดับท้องถิ่นมากมาย

พัฒนาการรูปแบบ และผลกระทบจากการท่องเที่ยว

จากการพัฒนาการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องและรวดเร็วในอดีต ในลักษณะของการมีนโยบายเร่งส่งเสริมให้นักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวในประเทศไทยให้สูงขึ้น โดยปราศจากการควบคุม และคำนึงถึงความสามารถในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยวที่มีอยู่ เพื่อให้เกิดมูลค่าและรายได้แก่ประเทศ เนื่องจากเมื่อพิจารณาความสำคัญของการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยอ้างอิงจากหลักเศรษฐศาสตร์แล้วพบว่า การท่องเที่ยวเป็นการพัฒนาที่สำคัญต่อประเทศกำลังพัฒนา ที่มีพื้นฐานทรัพยากรธรรมชาติ ที่ยังคงความเป็นธรรมชาติอยู่อย่างแท้จริง ซึ่งเป็นจุดดึงดูดสำคัญของการท่องเที่ยว อันสามารถนำเงินตรารายได้จากการท่องเที่ยวสู่ประเทศ และยังสามารถนำไปสู่การพัฒนาทั้งทางด้านอุตสาหกรรม การบริการ การกระจายรายได้ที่เพิ่มขึ้น (ชัยวุฒิ ชัยพันธ์, 2542)

ส่วนในด้านผลกระทบจากการท่องเที่ยวนั้น โดยรวมผลกระทบจากการท่องเที่ยว คือ กระแสเงินตราและค่านิยมที่ผิด ๆ จากการท่องเที่ยว ชุมชนจะต้องมีความเข้มแข็งเพื่อเป็นฐานรากสำหรับการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน และเป็นเกราะป้องกันกระแสความชั่ววอน โดยเฉพาะอย่างยิ่งผลประโยชน์ในรูปของเงินตราที่มาจากการท่องเที่ยว

เราเห็นตัวอย่างเรื่องการพัฒนาของประเทศมากมาย ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาในด้านใดก็ตาม ผลลัพธ์สุดท้ายในด้านลบมักจะตกอยู่กับชุมชนท้องถิ่น แต่ด้านบวกซึ่งเป็นเป้าหมายสำคัญของรัฐบาล กลับถึงมือชุมชนชนบท ซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศค่อนข้างจำกัด เพราะกระบวนการของการพัฒนาเหล่านั้น ให้ความสำคัญหรือนำหนักกับการเปิดโอกาสให้ชุมชนท้องถิ่น มีส่วนร่วมน้อยมาก และบางกรณีการมีส่วนร่วมที่เปิดให้ก็มักจะเป็นช่วงปลายของ โครงการหรือใกล้จบโครงการแล้ว จนชุมชนไม่อาจจะเตรียมตัวเตรียมใจรับสถานการณ์ได้ทัน เพราะเนื่องมาจากขาดองค์ความรู้ ข้อมูล และทักษะที่พร้อมจะรับผลพวงอันเกิดจากการพัฒนาได้ แทนที่การพัฒนาจะเป็นประโยชน์ แต่กลับเป็นผลเสียแก่คนหมู่มากในชุมชน ซึ่งถือว่าการพัฒนาแบบไม่ยั่งยืน

จะด้วยเหตุผลดังกล่าวหรือไม่ก็ตาม การประชุมระดับสุดยอดของโลก หรือที่เรียกว่า The World Summit on Environment and Development ที่กรุง Rio de Janeiro ประเทศบราซิล เมื่อปี ค.ศ.1992 ซึ่งจัดโดย UN ได้มีข้อสรุป เรื่องการพัฒนาอย่างยั่งยืน และได้รวบรวม เป็นเอกสารชื่อ Agenda 21 ซึ่งภายในมีสาระระบุว่า ทำไมการพัฒนาต่างๆ ของสมาชิกองค์การสหประชาชาติ จะต้องกระทำภายใต้กรอบแนวคิดความยั่งยืน ชุมชนท้องถิ่น (ชุมชนรากหญ้า) ควรจะต้องมีบทบาทและหน้าที่อย่างไร กระบวนการวางแผนพัฒนาและดำเนินการเพื่อให้เป็นไปตามแผน จะต้องเปิดโอกาสให้ชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมอย่างไรและในเรื่องใดบ้าง รวมทั้งการคิดคามประเมิณผล

2.2 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับผู้นำ

(Mc Farland, 1979:214-215) กล่าวว่า ผู้นำ คือ บุคคลที่มีความสามารถในการใช้อิทธิพลให้คนอื่นทำงานในระดับต่าง ๆ ที่ต้องการให้บรรลุเป้าหมายและวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้และ (Huse, 1978: 227) ผู้นำ คือ ผู้ที่สามารถในการชักจูงให้คนอื่นทำงานให้สำเร็จตามต้องการผู้นำ คือ บุคคลที่มีอิทธิพลสูงสุดในกลุ่ม และเป็นผู้ที่ต้องปฏิบัติภาระหน้าที่ของตำแหน่งผู้นำที่ได้รับมอบหมาย บุคคลอื่นในกลุ่มที่เหลือก็คือผู้ตาม แม้จะเป็นหัวหน้ากลุ่มย่อย หรือผู้ช่วยในการปฏิบัติหน้าที่ต่าง ๆ ก็ตาม ส่วน (Yukl, 1989: 3-4) ผู้นำ คือ บุคคลที่มาจากการเลือกตั้งหรือแต่งตั้งหรือการยกย่องขึ้นมาจากกลุ่ม เพื่อให้ทำหน้าที่เป็นผู้ชี้แนะ และช่วยเหลือให้กลุ่มประสบความสำเร็จตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ในขณะที่กิวิ วงศ์พูน (2535: 14-15) ได้สรุปแนวคิดเกี่ยวกับผู้นำไว้ 5 ประการ คือ

- 1) ผู้นำ หมายถึง ผู้ซึ่งเป็นศูนย์กลางหรือจุดรวมของกิจกรรมภายในกลุ่มเปรียบเสมือนแกนของกลุ่ม เป็นผู้มีโอกาสติดต่อสื่อสารกับผู้อื่นมากกว่า ทุกคนในกลุ่มมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของกลุ่มสูง
- 2) ผู้นำ หมายถึง บุคคลซึ่งนำกลุ่มหรือพากันไปสู่วัตถุประสงค์ หรือสู่จุดหมายที่วางไว้ แม้แต่เพียงชี้แนะให้กลุ่มไปสู่วัตถุหมายปลายทาง ก็ถือว่าเป็นผู้นำ ทั้งนี้รวมถึงผู้นำที่นำกลุ่มออกนอกกลุ่มนอกทางด้วย
- 3) ผู้นำ หมายถึง บุคคลซึ่งสมาชิกส่วนใหญ่คัดเลือก หรือยกให้เขาเป็นผู้นำของกลุ่มซึ่งเป็นไปโดยอาศัยลักษณะทางสังคมมีติขของบุคคลเป็นฐาน และสามารถแสดงพฤติกรรมของผู้นำได้
- 4) ผู้นำ หมายถึง บุคคลซึ่งมีคุณสมบัติเฉพาะบางอย่าง คือ สามารถสอดแทรกอิทธิพล บางประการอันก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของกลุ่มได้มากที่สุด
- 5) ผู้นำ หมายถึง บุคคลผู้ซึ่งสามารถนำกลุ่มไปในทางที่ต้องการ เป็นบุคคลที่มีส่วนร่วมและเกี่ยวข้องกับโดยตรงต่อการแสดงบทบาท หรือพฤติกรรมความเป็นผู้นำ

ส่วนบุญทัน คอกไรสง (2535: 266) ได้สรุปเกี่ยวกับผู้นำไว้ว่าผู้นำ (Leader) หมายถึง

- 1) ผู้มีอิทธิพล มีศิลปะ มีอิทธิพลต่อกลุ่มชน เพื่อให้พวกเขามีความตั้งใจ ที่จะปฏิบัติงาน ให้บรรลุเป้าหมายตามต้องการ
- 2) เป็นผู้นำและแนะนำ เพราะผู้นำต้องคอยช่วยเหลือกลุ่มให้บรรลุเป้าหมายสูงสุดตาม ความสามารถ
- 3) ผู้นำไม่เพียงแต่ยืนอยู่เบื้องหลังกลุ่ม ที่คอยแต่วางแผนและผลักดัน แต่ผู้นำจะต้องยืนอยู่ ข้างหน้ากลุ่ม และนำกลุ่มปฏิบัติงานให้บรรลุเป้าหมาย

ส่วนในเรื่องของสถานะผู้นำ (Leadership) หรือความเป็นผู้นำ ซึ่งหมายถึง (The American Heritage Dictionary, 1985: 719) ความสามารถในการนำ จึงเป็นสิ่งสำคัญยิ่งสำหรับความสำเร็จ ของ ผู้นำภาวะผู้นำได้รับความสนใจ และมีการศึกษามาเป็นเวลานานแล้ว เพื่อให้รู้ว่าอะไรเป็นองค์ประกอบ ที่จะช่วยให้ผู้นำมีความสามารถในการนำ หรือมีภาวะผู้นำที่มีประสิทธิภาพ โดยที่ (Yukl, 1989: 3) ได้ กล่าวถึงสาเหตุที่ความหมายของภาวะผู้นำมีหลากหลายและแตกต่างกันก็เนื่องจากขอบเขตเนื้อหาและ ความสนใจในภาวะผู้นำ ในการศึกษาของนักวิจัยแตกต่างกัน ในที่นี้จึงขอนำเสนอให้ศึกษา ดังต่อไปนี้

- 1) ภาวะผู้นำ คือความริเริ่มและชำระไว้ซึ่งโครงสร้างของความคาดหวังและความสัมพันธ์ ระหว่างกันของสมาชิกของกลุ่ม (Stogdill, 1974: 411)
- 2) ภาวะผู้นำ คือ ความสามารถที่จะชี้แนะ สั่งการหรืออำนวยความสะดวกหรืออิทธิพลต่อพฤติกรรม ของผู้อื่น เพื่อให้มุ่งไปสู่จุดหมายที่กำหนดไว้ (McFarland, 1979: 303)
- 3) ภาวะผู้นำ คือ ศิลปะในการชี้แนะลูกน้อง หรือผู้ร่วมงานให้ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความ กระตือรือร้นและเต็มใจ (Schwartz, 1980: 491)
- 4) ภาวะผู้นำ เป็นกระบวนการที่บุคคลใช้อิทธิพลต่อกลุ่มเพื่อให้บรรลุความต้องการ ของกลุ่ม หรือจุดมุ่งหมายขององค์การ (Mitchell and Larson, Jr., 1987: 435)
- 5) ภาวะผู้นำเป็นเรื่องของศิลปะของการใช้อิทธิพล หรือกระบวนการใช้อิทธิพลต่อบุคคล อื่น เพื่อให้เขามีความเต็มใจ และกระตือรือร้นในการปฏิบัติงานจนประสบความสำเร็จตามจุดมุ่งหมาย ของกลุ่ม (Koontz and Wehrich, 1988: 437)

อย่างไรก็ตาม การศึกษาภาวะผู้นำได้กระทำกันมานานแล้ว และมีงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภาวะ ผู้นำจำนวนมาก ในการศึกษาเหล่านั้น จะมีแนวทางการศึกษาไม่แตกต่างกันนัก ดังที่ ยูคัล (Yukl, 1989: 7-8) ได้สรุปแนวทางการศึกษาภาวะผู้นำของงานวิจัยได้เป็น 4 แนวทาง ดังต่อไปนี้ คือ

- 1) ศึกษาอำนาจ-อิทธิพล (Power-Influence Approach) ของผู้นำ
- 2) ศึกษาพฤติกรรม (Behavior Approach) ของผู้นำ

- 3) ศึกษาคุณลักษณะ (Trait Approach) ของผู้นำ
- 4) ศึกษาสถานการณ์ (Situational Approach) ของผู้นำ

1) **อำนาจ-อิทธิพล (Power-Influence Approach)** การศึกษาประสิทธิภาพของ ภาวะผู้นำจากอำนาจ-อิทธิพลของผู้นำ ส่วนใหญ่จะเน้นหรือพิจารณาที่ขนาด ชนิด และการใช้อำนาจของผู้นำ ดังที่ยอมรับกันแล้วว่า อำนาจเป็นสิ่งสำคัญสำหรับผู้นำ เพราะนอกจากจะทำให้มีอิทธิพลต่อลูกน้องแล้ว ยังสามารถมีอิทธิพลต่อเพื่อนผู้นำในระดับเดียวกันต่อผู้บังคับบัญชาในระดับสูง รวมทั้งบุคคลภายนอกหน่วยงานและองค์กร ได้ ในการศึกษาวิจัยชนิดนี้ ผู้วิจัยจะมีคำถามที่ต้องการ คำตอบอยู่หลายคำถาม ได้แก่

1. ที่มาของแหล่งของอำนาจผู้นำ ลักษณะเฉพาะใจของผู้นำและในสถานการณ์ เช่นไร ที่ทำให้ผู้นำมีอำนาจ
2. ทิศทางการเพิ่ม และลดอำนาจของผู้นำจากกระบวนการแลกเปลี่ยนอิทธิพล เป็นอย่างไร นอกจากนั้นการที่ต้องวิเคราะห์อำนาจของผู้นำพร้อม ๆ กับการวิเคราะห์อำนาจของหน่วยงาน และกลุ่มคนในชุมชนที่ทำให้การประเมินประสิทธิภาพ และบทบาทของภาวะผู้นำ มุ่งเน้นไปที่ศักยภาพ และบทบาทของผู้นำต่อการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างยั่งยืน อันเนื่องมาจากใช้กลยุทธ์อิทธิพลของผู้นำ

2) **พฤติกรรม (Behavior Approach)** การศึกษาประสิทธิภาพของภาวะผู้นำจากพฤติกรรมหรือแบบของผู้นำนั้น มักจะมุ่งไปที่พฤติกรรมอะไรบางของผู้นำ ที่ใช้ในการปฏิบัติหน้าที่ต่าง ๆ หรือผู้นำทำอะไรบ้างในการปฏิบัติงานให้ประสบความสำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพ การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับพฤติกรรมของผู้นำจะแบ่งออกได้เป็น 2 กลุ่มใหญ่ ๆ โดยกลุ่มแรก จะทำการศึกษากิจกรรมต่าง ๆ ของงานบริหารของผู้นำ และเวลาที่ผู้นำใช้ในแต่ละกิจกรรม ในระยะต้น ส่วนในปัจจุบันจะมุ่งเน้นศึกษาภาระหน้าที่ หรืองานของผู้นำแต่ละชนิด เพื่อค้นหาพฤติกรรมของผู้นำที่เหมาะสมหรือทำให้แต่ละภารกิจประสบความสำเร็จ สำหรับงานวิจัยกลุ่มที่สองจะศึกษา มุ่งเน้นไปที่ความแตกต่างระหว่างพฤติกรรมที่มีประสิทธิภาพ และไม่มีประสิทธิภาพของผู้นำ โดยหาความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมของผู้นำ กับความพึงพอใจและผลการปฏิบัติงานของผู้ตาม พฤติกรรมของผู้นำที่นำมาพิจารณามักเป็นพฤติกรรมที่สำคัญๆ (Critical Incident) ของการบริหาร

3) **คุณลักษณะ (Trait Approach)** การศึกษาวิจัยแบบนี้ จะมุ่งเน้นไปที่คุณลักษณะเฉพาะของผู้นำ ซึ่งในอดีตที่ผ่านมาเชื่อว่าผู้นำที่ประสบความสำเร็จ จะมีคุณสมบัติพิเศษเหนือกว่าผู้ตาม เช่น การทำงานไม่รู้จักเหน็ดเหนื่อย การสามารถหยั่งรู้ใจคนได้ การคาดคะเนเหตุการณ์ล่วงหน้าได้แม่นยำอย่าง

นำมัทศวรรษ และมีพรสวรรค์ในการชักจูงคนได้อย่างเหลือเชื่อ การศึกษาคุณลักษณะของผู้นำได้มีมากในระหว่าง ค.ศ.1930 - 1940 แต่ก็ไม่มีงานวิจัยใด ชี้ชัดได้ว่าคุณลักษณะของผู้นำแต่ละคุณลักษณะมีความสัมพันธ์ต่อความสำเร็จของผู้นำได้อย่างไร จึงทำให้นักวิจัยให้ความสนใจในคุณลักษณะของผู้นำน้อยลงตามลำดับ อย่างไรก็ตาม ได้มีความพยายามที่จะศึกษาว่าคุณลักษณะของผู้นำชนิดที่จำเป็นสำหรับงานของผู้นำแต่ละประเภทอย่างไร และในสถานการณ์ที่แตกต่างกัน คุณลักษณะใดที่จะช่วยให้ผู้นำประสบความสำเร็จได้

4) สถานการณ์ (Situation Approach) การศึกษาวิจัยสถานการณ์ที่มีผลต่อประสิทธิภาพของภาวะผู้นำนั้น จะมุ่งเน้นศึกษาสถานการณ์ที่สำคัญ ๆ เช่น อำนาจหน้าที่ และความมั่นคงของผู้นำ ลักษณะงานของผู้นำ ความสามารถและแรงจูงใจของผู้ตาม สภาพแวดล้อมภายนอกความคาดหวังและข้อเรียกร้องต่าง ๆ เกี่ยวกับงานของลูกน้อง เพื่อนร่วมงานและบุคคลภายนอก องค์การ การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับสถานการณ์นี้ แยกออกได้เป็น 2 กลุ่มใหญ่ ๆ โดยกลุ่มแรกจะมุ่งเน้นว่าสถานการณ์ใด ที่จะมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมแต่ละพฤติกรรมของผู้นำอย่างไร ดังนั้น การวิจัยประเภทนี้ จึงต้องศึกษาว่าพฤติกรรมการบริหารงานของผู้นำต่างองค์การ ต่างระดับเหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไร สำหรับกลุ่มที่สอง มุ่งที่จะศึกษาว่า สถานการณ์ลักษณะใดจะมีส่วนทำให้พฤติกรรมหรือแบบของผู้นำ รวมทั้งคุณลักษณะของผู้นำมีผลต่อประสิทธิภาพของภาวะผู้นำ เพราะนักวิจัยกลุ่มนี้มีพื้นฐานความคิดที่ว่าพฤติกรรมใด พฤติกรรมหนึ่ง ไม่เหมาะสมสำหรับทุกสถานการณ์หรือประสิทธิภาพของผู้นำ ขึ้นอยู่กับความสามารถในการปรับพฤติกรรม ให้เป็นไปตามการเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์ หรือเหมาะสมกับสถานการณ์

สำหรับงานวิจัยประเภทของผู้นำท้องถิ่นในพื้นที่หนึ่ง ๆ นั้นสามารถแยกประเภทออกเป็น 2 ส่วนใหญ่ ๆ ได้ดังนี้

- 1) โครงสร้างผู้นำแบบทางการ ซึ่งตำแหน่งของผู้นำแบบนี้ จะมีการเลือกตั้งหรือแต่งตั้ง และประกาศให้ชุมชนอย่างเป็นทางการจากส่วนกลาง หรือมีกฎหมายรองรับการเป็นตัวแทนหรือผู้นำ ตัวอย่างของผู้นำแบบเป็นทางการ ได้แก่ นายกองกำกับการบริหารส่วนตำบล กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เป็นต้น
- 2) โครงสร้างผู้นำแบบไม่เป็นทางการ ส่วนใหญ่เป็นบุคคลที่ไม่ได้รับการเลือกตั้ง แต่งตั้ง โดยอำนาจรัฐหรือกฎหมายรองรับในการเป็นผู้นำ ตัวอย่างเช่น พระภิกษุ ผู้มีอิทธิพลผู้เฒ่าผู้แก่ ผู้ที่มีฐานะมั่งคั่ง ผู้ที่มีชื่อเสียง ผู้ที่มีความรู้ความสามารถ ตลอดจนผู้นำทางความเชื่อ

ในขณะที่ Charles F. Keyes (1970: 92-127) ได้สรุปผลงานวิจัยของนักวิชาการไทย และได้แบ่งประเภทของผู้นำท้องถิ่นออกเป็น 3 ประเภท โดยพิจารณาจากที่มาของอำนาจ และบทบาท โดยมี

แหล่ง 2 แหล่ง ที่ทำให้เกิดผู้นำท้องถิ่นคือ โครงสร้างแบบสังคมชาวนา และแหล่งภายนอกระดับชาติ อันซึ่งเป็นตัวแปรที่สำคัญที่ทำให้เกิดผู้นำท้องถิ่น ได้แก่

1) บุคคลชั้นนำที่ไม่ใช่ชาวบ้าน (Non-Villager) คือ บุคคลที่ไม่ใช่คนในชุมชน แต่มีอิทธิพล และติดต่อสัมพันธ์กับคนในชุมชนอย่างสม่ำเสมอ ได้แก่ นักการเมืองทุกระดับ พ่อค้าคนกลางที่เข้ามาค้าขายกับคนในชุมชน ข้าราชการบางตำแหน่ง

2) บุคคลชั้นนำตามประเพณี ซึ่งเรียกว่าผู้ใหญ่ (Elder) เป็นผู้อาวุโสในชุมชน มีบทบาทต่อชุมชนในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ

3) บุคคลชั้นนำที่เป็นตัวกลาง (Synatic Leader) หรือบุคคลที่อยู่ในสถานะ สองประเภทแรก ซึ่งเป็นตัวเชื่อมโครงข่ายที่ติดต่อสัมพันธ์กับชุมชนอื่น ในระดับนาน ๆ ชาติ เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน พระครู พ่อค้าคนกลางระดับชุมชน

ทองหล่อ เดชไทย (2544: 10) ได้กล่าวว่า ทุกๆ สังคมพยายามอธิบายถึงคุณลักษณะของผู้นำในฝันของเขา เริ่มตั้งแต่สมัยของอียิปต์โบราณ กษัตริย์ของพวกเขามีคุณสมบัติที่สำคัญ 3 ประการ ได้แก่ มีอำนาจอยู่ที่ปาก (authoritative is in the mouth) การยอมรับอยู่ที่ใจ (Perception is in the heart) และลิ้นที่เปี่ยมล้นด้วยความยุติธรรม (the tongue is the shine of justice) ส่วนผู้นำสมัยกรีกโบราณนั้นภาวะผู้นำในฝันมีลักษณะ 4 ประการ ประกอบด้วย

- 1) ความยุติธรรมและความพินิจพิจารณา (Justice and Judgment)
- 2) ความรอบรู้และการปรึกษาแนะนำ (Wisdom and Counsel)
- 3) ความสุขุมและไหวพริบ (Shrewdness and Cunning)
- 4) ความกล้าและการกระทำ (Valor and Action)

ผลงานวิจัยเกี่ยวกับทฤษฎีคุณลักษณะผู้นำนั้นมีมากมาย โดยเริ่มตั้งแต่ศตวรรษที่ 20 ดังเช่นในปี ค.ศ. 1931 เฟรเดอริก อาดัม วูดส์ (Frederick Adam Woods) ได้ทำการศึกษาผู้ปกครองประเทศจำนวน 386 ใน 14 ประเทศ ซึ่งทั้งหมดมีอำนาจเบ็ดเสร็จในการปกครองประเทศ โดยแบ่งระดับ ของลักษณะ เป็น 3 ระดับ ได้แก่ เข้มแข็ง (Strong) ธรรมดาสามัญ (Mediocre) และอ่อนแอ (Weakness) สัมพันธ์กับสถานภาพทางเศรษฐกิจและการเมือง ผลปรากฏว่า มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญ คือ ผู้นำประเทศที่เข้มแข็ง สามารถบริหารให้ประเทศชาติรุ่งเรือง ผู้นำที่ธรรมดาสามัญ ก็นำประเทศไปได้ระดับกลางๆ ส่วนผู้นำที่อ่อนแอ ก็จะทำให้ประเทศไม่เจริญรุ่งเรือง และทองหล่อ เดชไทย (2544: 11-12) ได้กล่าวถึงผลงานวิจัย ที่เป็นต้นแบบเกี่ยวกับคุณลักษณะผู้นำว่า เบิร์ด (Bird) ได้ทำการวิเคราะห์เปรียบเทียบคุณลักษณะผู้นำและผู้ตามในปี ค.ศ.1940 จากผลการศึกษาโครงการวิจัย 20 เรื่อง สามารถรวบรวมสรุปคุณลักษณะผู้นำได้ทั้งหมด 79 ลักษณะ ซึ่งส่วนใหญ่ ไม่ค่อยคงที่นัก คือ จาก 79 ลักษณะ มี 51 ลักษณะ

ที่แตกต่างกันเพียงหนึ่งโครงการเท่านั้น แต่มี 4 ลักษณะที่เป็นลักษณะร่วม ได้แก่ ความฉลาด (Intelligence) ความคิดสร้างสรรค์ (Initiative) ร่าเริง (Sense of Humor) และชอบแสดงออก (Extroversion) ซึ่งเบิร์ตเรียกว่า เป็นคุณลักษณะทั่วไปของภาวะผู้นำ (General Traits of Leadership) ต่อมาในปี ค.ศ.1959 อาร์มานน์ (R.Mann) ได้ทบทวนผลงานวิจัย 125 เรื่อง เกี่ยวกับภาวะผู้นำได้ข้อสรุปว่า ความฉลาด (Intelligence) และการปรับตัว (Personal Adjustment) มีความสัมพันธ์กับภาวะผู้นำอย่างมีนัยสำคัญ

ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่า ผู้นำนั้นมีความฉลาดมากกว่าผู้ที่ไม่ได้เป็นผู้นำ แต่เป็นที่น่าสังเกตว่า บุคคลที่มีความฉลาดมาก ๆ นั้น ส่วนใหญ่แล้วไม่เคยได้รับตำแหน่งที่ต้องใช้ภาวะผู้นำเลยแต่ถึงอย่างไร ก็พอสรุปได้ว่า ความฉลาด หรือทักษะทางปัญญา หรือไอคิว (Intelligence Quotient: IQ) เป็นคุณลักษณะ พื้นฐานของผู้นำทุกคน

นอกจากนี้ ยังมีการศึกษาอีกมาก ที่พยายามแสวงหาลักษณะที่สำคัญของบุคคลและภาวะ ผู้นำ ซึ่งภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 1 นักสังคมวิทยา ชื่อสต็อกคิลล์ (Stogdill) ได้ทดสอบเกี่ยวกับ คุณลักษณะภาวะผู้นำด้านต่างๆ ซึ่งรวมถึงความฉลาดและความสามารถพิเศษ (Intelligence and aptitude) บุคลิกภาพ (Personality) การจูงใจในงานและผลการปฏิบัติงาน (Task Motivation and Performance) และ ทักษะทางสังคม (Social Competencies) พบว่าผู้นำมีคะแนนคุณลักษณะดังกล่าวสูงกว่าผู้ตามอย่างมี นัยสำคัญ

สต็อกคิลล์ (Stogdill's) ได้แบ่งงานวิจัยเป็น 2 ช่วง คือ ช่วงแรกระหว่าง ค.ศ.1904-1947 ช่วงที่สอง ระหว่าง ค.ศ. 1948-1970 ผลการวิจัยในช่วงแรกพบว่า ผู้นำที่มีส่วนร่วมอย่างจริงจัง ในการจัดระเบียบ งาน และดำเนินการจนงานสำเร็จนั้น มีความฉลาด รู้สึกไวต่อความต้องการและความตั้งใจของผู้อื่น เข้าใจสถานการณ์อย่างดี พร้อมทั้งมีอุปนิสัยที่จำเป็น เช่น ความรับผิดชอบ (Responsibility) ความคิด สร้างสรรค์ (Initiative) ความมุ่งมั่น (Persistence) และความมั่นใจในตัวเอง (Self-Confidence) อีกด้วย

สำหรับผลการวิจัยในช่วงที่สองพบว่า ผู้นำ คือ ผู้ที่มีความสามารถในการจัดระเบียบงาน และ ความกระตือรือร้นในการให้ความร่วมมือ โดยมีแรงผลักดันอันแรงกล้าต่อความรับผิดชอบ และการ ทำงานให้สำเร็จ มีชีวิตชีวาและมุ่งมั่นในการบรรลุเป้าประสงค์ อาจหาญและริเริ่มในการแก้ปัญหา มี แรงผลักดันในการใช้ความคิดสร้างสรรค์เพื่อสถานการณ์ทางสังคม เชื่อมั่นในตนเอง และมีเอกลักษณ์ ส่วนตัว เต็มใจรับผลกระทบจากการตัดสินใจและการกระทำ พร้อมในการดูซับความเครียด พร้อมทั้ง จะทนต่อความอึดอัดและความล่าช้า มีความสามารถในการกระตุ้นพฤติกรรมผู้อื่น และสามารถจัด โครงสร้างระบบสังคมตามที่ต้องการ

คุณลักษณะดังกล่าวเหล่านี้ จะช่วยแยกแยะระหว่างผู้นำจากผู้ที่ไม่ใช่ผู้นำ ผู้นำที่มีประสิทธิผลจากผู้ผู้นำที่ไม่มีประสิทธิผล และผู้นำระดับสูงจากผู้นำระดับต่ำ โดยสต็อกคิลล์ ได้เพิ่มเติมว่า ในการทำนายบุคคลที่กำลังแสวงตำแหน่งผู้นำ แต่ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับโอกาส เพราะเพียงแค่มียุคุณลักษณะภาวะผู้นำต่าง ๆ นั้น ยังไม่พอและไม่ได้ประกันว่า จะเป็นผู้นำที่ดีได้เสมอไป จำเป็นต้องอาศัยจังหวะและเวลาที่เหมาะสม คือ อยู่ถูกที่และถูกเวลาด้วย ข้อสรุปที่ปลอดภัยที่สุดจากการศึกษาคุณลักษณะและบุคลิกภาพภาวะผู้นำก็คือ บุคคลที่มีพลัง (Energy) แรงผลักดัน (Drive) ความเชื่อมั่นในตัวเอง (Self-Confidence) และความตั้งใจที่จะทำงานให้สำเร็จ (Determination to Succeed) จะเป็นผู้นำ และมุ่งพยายามที่จะได้ตำแหน่งภาวะผู้นำ

สมเดช มุงเมือง (2544: 221) อธิบายว่า “ภาวะผู้นำ (Leadership) คือ สภาวะ เฉพาะกรณีของความมีอิทธิพลระหว่างบุคคล ซึ่งทำให้บุคคลหรือกลุ่มทำสิ่งต่างๆ ตามที่ผู้นำต้องการให้ทำ (leadership is a special of interpersonal influence that gets an individual or group to do what the leader wants done)”

ภาวะผู้นำจะเกิดขึ้นจากสองลักษณะ คือ

- 1) ภาวะผู้นำที่เป็นทางการ (Formal leadership) เกิดจากการแต่งตั้งหรือเลือกตั้ง ให้ดำรงตำแหน่งผู้บริหาร ที่มีอำนาจหน้าที่อย่างเป็นทางการในองค์กร
- 2) ภาวะผู้นำที่ไม่เป็นทางการ (Informal leadership) เกิดจากการที่บุคคล มีอิทธิพลเหนือผู้อื่นอันเนื่องมาจากพวกเขามีทักษะเฉพาะ ซึ่งเป็นที่ต้องการของผู้อื่นผู้บริหาร ที่จะเป็นผู้ที่มีภาวะผู้นำได้ จะต้องสามารถจูงใจพนักงานให้เกิดความร่วมมือในการทำงาน เพื่อให้บรรลุเป้าหมายอย่างใดอย่างหนึ่ง ด้วยความเอาใจใส่อย่างจริงจัง ซึ่งผู้บริหารจะมีอำนาจตามกฎหมายที่จะใช้อำนาจลักษณะให้โทษ ให้โทษ เพื่อผลักดันให้เกิดการทำงานทั้งในด้านการลงโทษ หรือการให้รางวัล โดยทั่วไปแล้ว ผู้บริการที่มีภาวะผู้นำสูงจะต้องรู้จักใช้อำนาจ (power) ที่สำคัญ 2 ด้าน คือ

1. อำนาจความเชี่ยวชาญ (expert power) ใ้ซึ่งก็หาจะต้องแก่นักกีฬา ผู้นำก็เช่นเดียวกัน จะต้องแสดงออกถึงความเชี่ยวชาญที่เหนือกว่า เพื่อให้เกิดความยอมรับนับถือและความร่วมมือ
2. อำนาจดึงดูดใจ (referent power) หรือเสน่ห์ และการมีอิทธิพลด้านจิตใจผู้ได้บังคับบัญชา (charisma) ผู้บังคับบัญชาที่มีความเป็นกันเองไม่รู้จัก และเอาใจใส่ทุกข์สุขของลูกน้อง ย่อมจะดึงดูดใจให้ลูกน้องเต็มใจที่จะร่วมงานด้วย อำนาจดึงดูดใจค่อนข้างที่จะเป็นสิ่งที่ ติดตัวมาแต่วัยเด็กของแต่ละคนมากกว่าที่เกิดจากการพัฒนาในภายหลัง จักรพรรดินโปเลียน โบนาปาร์ต แม้ว่าจะเป็นคนร่างเล็ก แต่เป็นคนใจกล้า มีนิสัย

ชอบเป็นหัวหน้าเพื่อนๆ เสมอในการชกต่อยกับเด็กกลุ่มอื่นในวัยเด็ก มาริลิน มอนโร เป็นคนรักสวยรักงามมาแต่เด็ก และเมื่อเธอ เปลี่ยนสีผม จากดำมาเป็นสีบลอนด์ เส้นผมของเธอก็ส่งให้เธอเป็นดาวค้างฟ้าไปชั่ววันรันคร อำนาจดึงดูดในเป็นสิ่งที่มียู่ในทุกคน เพียงแต่ว่าเราจะค้นพบและนำออกมาใช้ได้ดีเพียงใด

DuBrin. (1998 อ้างถึงใน รังสรรค์ ประเสริฐศรี, 2544: 12) กล่าวถึงผู้นำ (Leader) ว่าเป็นบุคคลที่ทำให้ห้องค์การเจริญก้าวหน้า และบรรลุผลสำเร็จ โดยเป็นผู้ที่มีบทบาทแสดงความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่เป็นผู้โต้แย้งปัญหา หรือเป็นบุคคลที่ก่อให้เกิดความมั่นคงและช่วยเหลือผู้อื่นเพื่อให้บรรลุเป้าหมายของกลุ่ม

วิภาดา อุปตานนท์ (2544: 237) กล่าวว่า ผู้นำ (Leader) หมายถึง บุคคลที่มีความสามารถในการที่จะทำให้องค์การดำเนินไปอย่างก้าวหน้าและบรรลุเป้าหมาย โดยการใช้อิทธิพลเหนือ ทศคติและการกระทำของผู้อื่น

Nelson และ Quick (1997: 346) ให้ความหมายของภาวะผู้นำ (Leadership) ว่า หมายถึง กระบวนการในการแนะแนว และนำทางพฤติกรรมของคนในสภาพของการทำงาน Gibson, Ivancevich และ Donnelly (1997) มองภาวะผู้นำ (Leadership) ในเชิงปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันของสมาชิกในกลุ่ม โดยมีผู้นำเป็นตัวแทนในการเปลี่ยนแปลง เป็นบุคคลที่มีอิทธิพลต่อบุคคลอื่น ๆ ในกลุ่ม ภาวะผู้นำจึงเกี่ยวข้องกับการใช้อิทธิพลและปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล เป็นตัวแทนของการเปลี่ยนแปลงที่มีผลกระทบต่อพฤติกรรมและการปฏิบัติงานของสมาชิกคนอื่นในกลุ่ม ทั้งนี้ การเปลี่ยนแปลงนั้นต้องมุ่งไปสู่การบรรลุเป้าหมายของกลุ่มด้วย

ผู้นำอาจจะเป็นบุคคลที่มีตำแหน่งอย่างเป็นทางการ หรือไม่เป็นที่ทางการก็ได้ ซึ่งเรามักจะรับรู้เกี่ยวกับผู้นำที่ไม่เป็นที่ทางการอยู่เสมอ เนื่องจากบุคคลนั้นมีลักษณะเด่น เป็นที่ยอมรับของสมาชิกในกลุ่ม ทำให้สมาชิกแสดงพฤติกรรมที่มีน้ำหนักรวมและเป็นเอกภาพ โดยเขาจะใช้ภาวะผู้นำ ในการปฏิบัติการและอำนาจการโดยใช้กระบวนการติดต่อสัมพันธ์กัน เพื่อมุ่งบรรลุเป้าหมายของกลุ่ม (ศิริโสภาคย์ บุรพาเดชะ, 2535 อ้างถึงใน มัลลิกา ดันสอน, 2544: 47)

ทฤษฎีภาวะผู้นำ เมื่อเกิดการตระหนักว่า ภาวะผู้นำเป็นเรื่องสำคัญต่อการบริหารองค์การและการแข่งขันทางธุรกิจมาก นักวิชาการในหลายยุคหลายสมัยจึงทุ่มเทศึกษา เรื่อง ภาวะผู้นำ กันเป็นจำนวนมาก จนก่อให้เกิดเป็นแนวคิดและทฤษฎีที่คิด และมองในมุมมองที่แตกต่างกันมากมาย ซึ่งสามารถจัดกลุ่มแนวคิดและทฤษฎีต่างๆ เป็น 3 กลุ่ม คือ

- 1) แนวคิดผู้นำเชิงคุณลักษณะ (Trait Approach)
- 2) แนวคิดผู้นำเชิงพฤติกรรม (Behavioral Approach)
- 3) แนวคิดผู้นำเชิงสถานการณ์ (Situational Approach)

ซึ่งแต่ละแนวคิดมีเนื้อหาโดยสังเขป ดังต่อไปนี้

1) แนวคิดผู้นำเชิงคุณลักษณะ (Trait Approach)

แนวคิดนี้ได้มุ่งอธิบายบุคลิกลักษณะของผู้นำ โดยเชื่อว่าผู้นำจะมีคุณสมบัติ ที่แตกต่างจากบุคคลทั่วไป นักวิชาการกลุ่มแนวคิดนี้ จึงมุ่งศึกษาคุณสมบัติที่แตกต่างดังกล่าว จากการศึกษาผู้นำที่มีความโดดเด่นหลายๆ คน สามารถแบ่งคุณสมบัติที่ค้นพบได้เป็น 3 กลุ่ม คือ 1) ลักษณะทางกายภาพ เช่น ความสูง รูปร่างภายนอก อายุ เป็นต้น 2) ลักษณะทางความสามารถ เช่น ความเฉลียวฉลาด ความรู้ความสามารถในการพูดในที่สาธารณะ เป็นต้น 3) ลักษณะบุคลิกภาพ เช่น การควบคุมอารมณ์ และการแสดงออกทางอารมณ์ บุคลิกภาพแบบเปิดเผย-เก็บตัว เป็นต้น (Bryman, 1992 อ้างถึงใน Hartog และ Koopman: 167) แต่ก็มีงานวิจัยมากมายที่ขัดแย้งกันและกัน จนไม่สามารถพบข้อสรุปที่ชัดเจน อีกทั้งยังมีการศึกษาที่พบว่าคุณสมบัติของผู้นำไม่สามารถใช้ได้กับทุกสถานการณ์อีกด้วย (วิภาดา คุปตานนท์, 2544: 241)

2) แนวคิดผู้นำเชิงพฤติกรรม (Behavioral Approach)

แนวคิดนี้ศึกษาถึงพฤติกรรมที่ผู้นำแสดงออกเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติ และประสิทธิผลตามที่ผู้นำต้องการ โดยผู้นำแต่ละคนจะมีพฤติกรรมที่แตกต่างกันออกไป มหาวิทยาลัยและสถาบันต่างๆ ในสหรัฐอเมริกาได้ให้ความสนใจและทำการวิจัยเกี่ยวกับพฤติกรรมของผู้นำ โดยทำการศึกษาถึงพฤติกรรมของผู้นำที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งผลสรุปที่สำคัญๆ มีดังต่อไปนี้ (วิภาดา คุปตานนท์, 2544 : 242-247)

2.1) ภาวะผู้นำแบบประชาธิปไตยและผู้นำแบบเผด็จการ (Democratic leadership – Autocratic leadership) Tannenbaum และ Schmidt อธิบายว่า ผู้นำแบบประชาธิปไตยนิยมกระจายอำนาจ มอบหมายงานให้สมาชิก และเปิดโอกาสให้สมาชิกเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ในทางตรงกันข้าม ผู้นำแบบเผด็จการมักนิยมใช้ดุลยพินิจ และการตัดสินใจด้วยตัวเอง และมักเปิดโอกาสให้สมาชิกเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจ

2.2) การศึกษาของ University of Michigan ได้แจกแจงพฤติกรรมของผู้นำที่แตกต่างกันให้เห็นได้ชัด คือ

- 2.2.1) พฤติกรรมผู้นำที่มุ่งคน (People-oriented behaviors) ที่ให้ความสำคัญต่อสมาชิกหรือพนักงาน เข้าใจความแตกต่างและยอมรับความสำคัญของพนักงาน มีการเปิดโอกาสให้พนักงานมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ อีกทั้งยังสนใจ และเข้าใจความต้องการของคนงาน
- 2.2.2) พฤติกรรมของผู้นำที่มุ่งงาน (Task-oriented behaviors) ที่ผู้นำเน้นความสำเร็จของการทำงาน เน้นการสร้างงานและผลผลิตที่มีมาตรฐานสูง เน้นการใช้กฎ ระเบียบ ข้อปฏิบัติเพื่อให้งานบรรลุเป้าหมาย

2.3) การศึกษาของ Ohio State University ได้สรุปว่าพฤติกรรมของผู้นำสามารถแบ่งได้เป็น 2 ด้าน คือ

- 2.3.1) พฤติกรรมที่มุ่งสร้างโครงสร้าง (Initiation structure) ที่ผู้นำให้ความสำคัญกับกฎเกณฑ์ การบังคับบัญชา เน้นบทบาทหน้าที่ตามตำแหน่ง และเน้นผลงานที่เกิดจากการทำงานตามโครงสร้าง
- 2.3.2) พฤติกรรมที่มุ่งความสัมพันธ์ (Consideration) ผู้นำจะให้ความสำคัญกับการมีความสัมพันธ์ที่ดีกับสมาชิก และมีส่วนร่วมในการทำงานของสมาชิก Managerial Grid เป็นตัวอย่างหนึ่งของการศึกษาพฤติกรรมของผู้นำ ที่ผนวกแนวคิดทางพฤติกรรมต่าง ๆ เข้าด้วยกัน โดย Blake และ Mouton ได้สร้างตาราง 2 มิติ โดยให้แกนนอนแทนผู้นำที่มุ่งผลงาน (Production-oriented leader) และแกนตั้งแทนผู้นำที่มุ่งคน (People-oriented leadership) ซึ่งผู้นำ ที่มีประสิทธิภาพสูงสุด ได้แก่ผู้นำที่มุ่งทั้งงานและคน (มัลลิกา ดันสอน, 2544: 52)

3) แนวคิดผู้นำเชิงสถานการณ์ (Situational Approach)

เป็นการศึกษาที่เน้นการปรับสภาพการนำ หรือการปฏิบัติตนให้สอดคล้องกับสถานการณ์ ที่เปลี่ยนแปลงไป ลักษณะของการนำก็จะเปลี่ยนแปลงไป แนวคิดนี้จะหารูปแบบการนำที่เหมาะสมและเกิดผลดีในสถานการณ์ต่างๆ (ดิลก ถือกกล้า, 2547: 71)

การศึกษาของ Fiedler ภาวะผู้นำที่มีประสิทธิภาพจะขึ้นอยู่กับความเหมาะสมระหว่างพฤติกรรมของผู้นำ สมาชิกและสถานการณ์ในการปฏิบัติงาน กล่าวคือ สิ่งแวดล้อมจะมีอิทธิพลต่อการแสดงพฤติกรรมของผู้นำ (มัลลิกา ดันสอน, 2544: 54)

ทฤษฎีมุ่งสู่เป้าหมาย (Path-goal Theory) ทฤษฎีนี้พยายามอธิบายผลกระทบของพฤติกรรมผู้นำที่มีต่อการจูงใจ ความพึงพอใจ และการปฏิบัติงานของสมาชิก (สร้อยตระกูล (ศิวนานนท์) อรรถมานะ, 2543: 272) มีการเน้นที่เป้าหมาย โดยคุณพฤติกรรมของผู้นำที่แสดงออก เพื่อให้สมาชิกประสบความสำเร็จตามเป้าหมายของบุคคลและองค์การ ผู้นำที่มีประสิทธิผลจะช่วยให้สมาชิกบรรลุเป้าหมายส่วนบุคคลและองค์การ ผู้นำสามารถเพิ่มแรงจูงใจ ความพึงพอใจแก่ผู้ตามได้ โดยการให้รางวัล

การศึกษาของ Hersey-Blanchard ได้นำแนวคิดของมหาวิทยาลัยโอไฮโอ มาประยุกต์คือ พฤติกรรมที่มุ่งสร้างโครงสร้าง (Initiation structure) และพฤติกรรมที่มุ่งความสัมพันธ (Consideration) และอธิบายว่า ภาวะผู้นำแบบต่างๆ ประกอบกับความพร้อมของสมาชิกทำให้เกิดรูปแบบของการทำงานของผู้นำ 4 รูปแบบ คือ การบอกกล่าว (Telling) การนำเสนอความคิด (Selling) การมีส่วนร่วม (Participation) และการมอบหมายงาน (Delegation)

4) แนวคิดภาวะผู้นำสมัยใหม่

นอกจากแนวคิดทั้งสามกลุ่มที่กล่าวมาแล้ว ในปัจจุบันยังมีการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงแนวคิดเกี่ยวกับภาวะผู้นำอยู่ตลอดเวลา จึงเกิดเป็นแนวคิดที่สำคัญๆ (มัลลิกา ต้นสอน, 2544: 54) ดังนี้

4.1) ภาวะผู้นำแบบแลกเปลี่ยน และแบบเปลี่ยนแปลง (Transactional and Transformational Leadership) ผู้นำแบบแลกเปลี่ยน คือ ผู้นำแบบเดิมที่ใช้การแลกเปลี่ยน โดยรางวัลต่างๆ เป็นเครื่องมือในการชักจูงให้ผู้บังคับบัญชาปฏิบัติงานให้ได้ตามเป้าหมายที่ต้องการ ซึ่งต่างฝ่ายต่างก็ได้รับผลประโยชน์ที่แลกเปลี่ยนกัน ส่วนผู้นำแบบเปลี่ยนแปลงนั้น จะใช้ความสามารถเปลี่ยนความเชื่อทัศนคติของสมาชิก เพื่อให้สมาชิกทำงานได้บรรลุเหนือกว่าเป้าหมายที่ต้องการโดยผู้นำจะถ่ายทอดความคิด ประสิทธิภาพ และกระตุ้นความคิดต่าง ๆ ให้แก่สมาชิกอย่างต่อเนื่องและเป็นระบบ

4.2) ทฤษฎีความสามารถพิเศษของผู้นำ (Charismatic theory) เป็นการกล่าวถึงบุคลิกภาพของผู้นำที่มีลักษณะเฉพาะแตกต่างไปจากบุคคลอื่น รังสรรค์ ประเสริฐศรี (2544: 55) กล่าวว่า ผู้นำที่มีความสามารถพิเศษ ควรมีลักษณะดังนี้ คือ เป็นผู้ที่มีวิสัยทัศน์ มีความสามารถด้านทักษะการสื่อสาร ความสามารถที่ทำให้ผู้อื่นไว้วางใจความสามารถทำให้ผู้อื่นเห็นว่าตนเองมีความสามารถ มีพลังและมุ่งการปฏิบัติให้บรรลุผล แสดงอารมณ์ได้อย่างเหมาะสม และเอื้ออาทรแก่ผู้อื่น ชอบที่เสี่ยง สร้างกลยุทธ์ใหม่ๆ เพื่อให้บรรลุเป้าหมาย มีการโฆษณาตัวเอง และทำให้การขัดแย้งภายในเกิดขึ้น น้อยที่สุด กระแสในปัจจุบันได้มุ่งให้ความสนใจกับภาวะผู้นำแบบเปลี่ยนแปลง (Transformational Leadership) และภาวะผู้นำที่มีความสามารถพิเศษ (Charismatic leadership) ซึ่งแนวคิดเหล่านี้ได้พยายามอธิบายว่า ผู้นำประสบความสำเร็จในระดับสูงในการจูงใจสมาชิก ความ

ผูกพันต่อองค์กร ความเคารพนับถือ ความไว้วางใจ ความชื่นชมในตัวผู้นำ การอุทิศตนในการทำงาน ความจงรักภักดี และการปฏิบัติงานของสมาชิกได้อย่างไร และยังพยายามอธิบายอีกว่า ผู้นำบางคนสามารถนำองค์กรหรือหน่วยงานของตนประสบความสำเร็จ อย่างยอดเยี่ยมได้อย่างไร (House, Delbecq and Taris, 1998 อ้างถึงใน Hartog and Koopman, 2001: 173)

เนื่องจากการดำเนินธุรกิจขององค์กรในยุคโลกาภิวัตน์ ที่มีการลงทุนหรือดำเนินธุรกิจข้ามประเทศ ทำให้หลาย ๆ องค์กรมุ่งสร้างผู้นำที่สามารถบริหารและจัดการคนในประเทศที่ไปลงทุนหรือดำเนินธุรกิจ ประกอบกับแนวคิดที่มีอยู่ยังอาจไม่เพียงพอต่อการสร้างรูปแบบภาวะผู้นำ ที่มีประสิทธิภาพสูงสุด จึงนำไปสู่การพัฒนาแนวคิดการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรม (Cross-Cultural Perspectives) ขึ้น (Hartog and Koopman, 2001: 167)

5) แนวคิดการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรม (Cross-Cultural Perspectives)

นักวิชาการที่ศึกษาเกี่ยวกับภาวะผู้นำหลาย ๆ ท่านที่ได้วิพากษ์วิจารณ์แนวคิดเกี่ยวกับภาวะผู้นำที่มีอยู่จากอดีตถึงปัจจุบันว่า มีความเฉพาเจาะจงทางสังคมและวัฒนธรรม เพราะแนวคิดและทฤษฎีส่วนใหญ่มาจากการศึกษา วิจัย และทดลองในประเทศสหรัฐอเมริกา แคนาดา หรือประเทศทางยุโรปเพียงบางประเทศเท่านั้น ดังเช่นที่ House (1995 อ้างถึงใน Hartog และ Koopman, 2001: 178) ได้กล่าวว่า ทฤษฎีภาวะผู้นำส่วนใหญ่มักจะมีพื้นฐานทางวัฒนธรรมของประเทศแถบทวีปอเมริกาเหนือ โดยเฉพาะวัฒนธรรมอเมริกันที่ลักษณะบางอย่างแตกต่างจากวัฒนธรรมในประเทศอื่น ๆ เช่น การเน้นที่ปัจเจกบุคคล ในขณะที่บางวัฒนธรรมลักษณะการรวมกลุ่มทางสังคม จะมีความโดดเด่นกว่า แต่ก็ยังมีการนำทฤษฎีเหล่านี้มาตีความโดยปราศจากการประยุกต์ที่เหมาะสม

โดยเฉพาะประเทศที่กำลังพัฒนา ที่ค่อนข้างจะมีความแตกต่างอย่างเห็นได้ชัดจากประเทศสหรัฐอเมริกาหรือประเทศที่พัฒนาแล้วอื่น ๆ นอกจากนั้น Kanungo และ Mendonca (1996 อ้างถึงใน Hartog และ Koopman, 2001: 178) ยังได้อธิบายว่า ในประเทศที่กำลังพัฒนา ควรให้ความสำคัญกับการเปลี่ยนแปลงองค์กรมากกว่าการให้ความสำคัญกับการรักษาสภาพที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน จากข้อมูลดังกล่าว จึงมีการแสดงความคิดเห็นว่า บทบาทของผู้นำที่มีความสามารถพิเศษ (Charismatic Leadership Role) มีความสำคัญต่อองค์กรในประเทศกำลังพัฒนา โครงการวิจัย GLOBE ที่เป็นการศึกษาในระยะยาวใน 60 ประเทศ มีวัตถุประสงค์เพื่อค้นหาคุณสมบัติร่วมของภาวะผู้นำที่เหมือนกันในทุกวัฒนธรรม และเพื่อค้นหาคุณสมบัติของภาวะผู้นำที่เป็นที่ยอมรับในต่างวัฒนธรรม ซึ่งได้ผลโดยสรุปว่า หลาย ๆ คุณสมบัติที่เหมือน ๆ กันในทุกวัฒนธรรม สะท้อนภาวะผู้นำแบบใช้ความสามารถพิเศษ สร้างแรงบันดาลใจ และมีวิสัยทัศน์กว้างไกล (charismatic, inspirational, and visionary leadership)

นอกจากนั้น ผู้นำที่มุ่งการทำงานเป็นทีม (Team-oriented leadership) มุ่งความเป็นเลิศ (being excellence oriented) เด็ดขาด (decisive) ฉลาดเฉลียว (intelligent) และใช้วิธีแก้ปัญหาแบบ win-win (a win-win problem solver) (Den Hartog et al., 1999 อ้างถึงใน Den Hartog และKoopman, 2001: 179) ก็มีลักษณะเป็นคุณสมบัติร่วมกัน จากผลการศึกษาของ Graen และ Wakabayashi (1994 อ้างถึงใน Muchinsky, 2003: 436-438) ที่ศึกษาความแตกต่างทางวัฒนธรรมญี่ปุ่นและอเมริกัน ในบริษัทที่มีการลงทุนข้ามชาติ โดยประกอบด้วยพนักงานทั้งญี่ปุ่นและอเมริกันทำงานร่วมกัน ปรากฏว่า ผู้จัดการของทั้งสองชาติ มีลักษณะของวัฒนธรรม ในการทำงานบางอย่างที่แตกต่างกัน ซึ่งได้มีการเสนอทางออก โดยการให้ทั้งสองฝ่ายต่างเรียนรู้วัฒนธรรมของกันและกัน แล้วร่วมกันสร้างวัฒนธรรมขององค์กร ซึ่งเป็นวัฒนธรรมร่วมกันขึ้นมา House, Wright และ Aditya (1997 อ้างถึงใน Muchinsky, 2003: 438) และ Bond และSmith (1996 อ้างถึงใน Muchinsky, 2003: 438) ได้อภิปรายว่า ความแตกต่างทางวัฒนธรรม มีอิทธิพลต่อความคาดหวังและการตั้งสมมติฐานเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมของบุคคลทัศนคติที่มีต่อคนวัฒนธรรมอื่น และรูปแบบการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม อีกทั้งอิทธิพลทางวัฒนธรรมยังมีผลกระทบต่อรูปแบบภาวะผู้นำที่มีประสิทธิภาพซึ่งแสดงให้เห็นว่ารูปแบบภาวะผู้นำที่ประสบความสำเร็จควรจะต้องขึ้นกับปัจจัยด้านวัฒนธรรมด้วย

ตั้งแต่มีการเริ่มต้นศึกษาภาวะผู้นำอย่างเป็นแบบแผนตามระเบียบวิธีการทางวิทยาศาสตร์ มาจนถึงปัจจุบัน ก็ปรากฏว่ามีการศึกษาและเกิดแนวคิดขึ้นมากมาย แต่อย่างไรก็ตาม ก็ยังไม่มีผู้ใดสามารถสรุปได้ว่า รูปแบบผู้นำแบบใดที่จะทำให้ผู้นำมีประสิทธิภาพสูงสุด (ธงชัย สันติวงษ์, 2540 : 205) ทั้งนี้เพราะภาวะผู้นำนั้นเป็นเรื่องที่สัมพันธ์กับตัวแปรอีกมากมายซึ่งไม่ได้หยุดนิ่ง หากแต่เปลี่ยนแปลง เคลื่อนไหวอยู่เสมอ

บทบาทของภาวะผู้นำ

ภาวะผู้นำมีบทบาทที่แบ่งอย่างกว้าง ๆ ออกเป็น 4 ประการ (พรทิพย์ อัยยิมพันธ์, 2547: 68) ได้แก่

- 1) การกำหนดแนวทางหลัก (Pathfinding) ผู้นำควรเริ่มต้นด้วยการกำหนดเป้าหมาย และแนวความคิดที่ชัดเจน บทบาทดังกล่าวจะช่วยให้ผู้นำสร้างแผนงานแม่แบบ (blueprint of action) ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของหลักการก่อนจะลงมือปฏิบัติตามแผน นอกจากนี้ ไม่เพียงแต่ต้องรู้ถึงวิธีการกำหนดทิศทางและเป้าหมายเท่านั้น แต่ผู้นำต้องได้รับการสนับสนุนและมีความมุ่งมั่นจากพนักงานในการบรรลุถึงเป้าหมายด้วย ผู้นำต้องมีความสามารถนำให้ผู้อื่น มีส่วนร่วมในการสร้างพันธกิจ (Mission) วิสัยทัศน์ (Vision) และสื่อสารอย่างชัดเจนถึงความแตกต่าง และผลประโยชน์ที่พนักงานจะได้รับจาก

ความสำเร็จในอนาคต อีกทั้งยังสามารถ ทำให้พนักงานมีแรงจูงใจและรู้สึกตื่นเต้นกับทิศทางใหม่นี้ด้วย

2) การสร้างระบบการทำงานที่มีประสิทธิผล (Aligning) การสร้างระบบการทำงานที่มีประสิทธิผล หรือการทำให้องค์การดำเนินไปในทิศทางเดียวกัน คือ การลงมือสร้างแผนหลักที่กำหนดขึ้นในขั้นตอนที่หนึ่ง ทุกระดับชั้นขององค์การควรมีการดำเนินการไปในทิศทางเดียวกันเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์เดียวกัน ในฐานะผู้นำต้องเปลี่ยนแปลงระบบการทำงาน ขั้นตอนการทำงาน และโครงสร้างองค์การให้สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายขององค์การที่ได้วางไว้แล้ว

3) การมอบอำนาจ (Empowering) หากผู้นำมีการมอบอำนาจให้แก่พนักงาน อย่างจริงจัง จะทำให้บรรยากาศในการทำงานมีความไว้วางใจซึ่งกันและกัน การสื่อสารระหว่างบุคคล และระหว่างกลุ่มเกิดประสิทธิผล และเกิดผลลัพธ์ใหม่ ๆ ที่สร้างสรรค์ ซึ่งมาจากการที่สมาชิกของกลุ่มหรือพนักงานสามารถแสดงความคิดเห็นและศักยภาพของตนได้อย่างอิสระ โดยผู้นำต้องสร้างสภาวะที่จะกระตุ้นการสร้างเสริมและปลดปล่อยความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ความสามารถพิเศษเฉพาะตัว ความสามารถ และศักยภาพที่มีอยู่ในบุคคลทุกคน วิธีการนี้จะช่วยให้บุคคลสามารถปฏิบัติหน้าที่ได้ดียิ่งขึ้นในองค์การ

4) การสร้างตัวแบบ (Modeling) หัวใจของการเป็นผู้นำคือต้องสร้างความน่าเชื่อถือ เพราะไม่เพียงแต่รู้ว่าจะต้องปฏิบัติหน้าที่อย่างไรเท่านั้น แต่ผู้นำยังต้องมีคุณสมบัติของผู้นำที่ดีด้วย กล่าวคือต้องเข้าใจถึงความสำคัญของคุณลักษณะระหว่างคุณลักษณะ (Characteristics) กับความรู้ความสามารถ (Competence) เพราะไม่ว่าบุคคลจะมีความสามารถเพียงใด ก็ไม่สามารถจะเป็นผู้นำที่แท้จริงได้ หากปราศจากซึ่งคุณลักษณะที่เหมาะสม

แนวโน้มการศึกษาภาวะผู้นำในอนาคต

กระแสโลกปัจจุบัน เป็นการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีและโลกาภิวัตน์ ซึ่งมีผลกระทบต่อการทำงานและองค์การเป็นวงกว้างและยาวนาน (Howard, 1995 อ้างถึงใน Muchinsky, 2003: 180) ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ ทำให้องค์การต้องเพิ่มศักยภาพของการตัดสินใจแบบกลุ่มมากยิ่งขึ้น (Guzzo, 1995 อ้างถึงใน Muchinsky, 2003: 181) Shamir (1999 อ้างถึงใน Muchinsky, 2003: 181-182) กล่าวว่า บทบาทผู้นำแบบบุคคลเดียวจะเริ่มลดความสำคัญลง ตัวผู้นำเองก็มีแนวโน้มเชื่อถือในการตัดสินใจของทีมที่ถูกจัดตั้งขึ้น เป็นกรณีพิเศษแบบชั่วคราวมากขึ้น ดังนั้นในแต่ละทีมก็จะมีอำนาจในการตัดสินใจในงานเฉพาะส่วนที่ทีมของคนรับผิดชอบ ซึ่งแนวโน้ม ภาวะผู้นำก็อาจจะเป็นลักษณะการแบ่งปัน และแลกเปลี่ยนความคิด การกระจายอำนาจ หน้าที่ ความรับผิดชอบ หรือการรวมกลุ่ม

นอกจากนั้น Shamir (1999) ยังกล่าวต่อไปว่า ภายใต้การใช้เทคโนโลยีที่ล้ำสมัย ผู้นำก็มีแนวโน้มจะติดต่อกับสมาชิกผ่านอุปกรณ์และเครื่องมือที่เป็นระบบเครือข่าย โดยไม่ต้องมาเผชิญหน้ากันทุกครั้ง ซึ่งอาจส่งผลให้ช่องว่างระหว่างระดับชั้นของอำนาจในองค์กรเริ่มลดลง Shamir (1999) ได้ทำการสรุปว่า องค์กรในอนาคตจะมีแนวโน้ม ไม่มีขอบเขตที่แน่นอน ลดลำดับการบังคับบัญชาจากโครงสร้างองค์กรแบบสูงมาเป็นแบบราบ ยืดหยุ่น ยืด โครงการ และทีมเป็นพื้นฐาน ส่วนแนวโน้มของการจ้างงานก็จะเป็นลักษณะการจ้างงานแบบชั่วคราว สรรหาจากภายนอก และไม่จำเป็นต้องมีปฏิสัมพันธ์ใกล้ชิดสนิทสนมกัน พนักงานก็จะมีความเป็นอิสระมากขึ้น ซึ่งองค์กรก็ไม่สามารถจะควบคุมหรือบังคับได้มากนัก แต่จะเน้นลักษณะการแลกเปลี่ยนความสามารถและความคิด ตลอดจนการมีเป้าหมายร่วมกัน ดังนั้น ความเป็นไปได้ในการศึกษาภาวะผู้นำในอนาคตอาจขยายการศึกษาภาวะผู้นำไปยังเรื่องอื่น ๆ เช่น ศึกษาภาวะผู้นำและภาวะผู้ตามร่วมกันบนแนวคิดจิตวิทยาการรู้การคิด (Cognitive Psychology) เป็นต้น

2.3 แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ความหมายของการท่องเที่ยวและการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หรือ Ecotourism เป็นแนวความคิดที่เพิ่งปรากฏขึ้น เมื่อไม่นานมานี้ และยังมีการใช้คำภาษาอังกฤษอื่น ๆ ที่ให้ความหมายเช่นเดียวกัน ที่สำคัญได้แก่ Nature Tourism, Bio Tourism, Green Tourism เป็นต้น อย่างไรก็ตามการท่องเที่ยวดังกล่าว ล้วนแต่เป็นการบ่งบอกถึงการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน (sustainable tourism) ซึ่งจากการประชุม Globe1990 ณ ประเทศแคนาดา ได้ให้คำจำกัดความของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนว่า "การพัฒนาที่สามารถตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว และผู้เป็นเจ้าของท้องถิ่นในปัจจุบัน โดยมีการปกป้องและสงวนรักษาโอกาสต่าง ๆ ของอนุชนรุ่นหลังด้วย การท่องเที่ยวนี้มีความหมายรวมถึงการจัดการทรัพยากรเพื่อตอบสนองความจำเป็นทางเศรษฐกิจสังคม และความงามทางสุนทรียภาพ ในขณะที่สามารถรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและระบบนิเวศด้วย" (สฤณภู, 2548)

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศมีลักษณะที่สำคัญ คือ เป็นการท่องเที่ยวที่ดำเนินการภายใต้ขีดจำกัดความสามารถของธรรมชาติ และต้องตระหนักถึงการมีส่วนร่วมของประชากร ชุมชน ขนบธรรมเนียม ประเพณี ที่มีต่อขบวนการท่องเที่ยว อีกทั้งต้องยอมรับให้ประชาชนทุกส่วนได้รับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่เกิดจากการท่องเที่ยวอย่างเสมอภาคเท่าเทียมกัน และต้องชี้้นำภายใต้ความปรารถนาของประชาชนท้องถิ่นและชุมชนในพื้นที่ท่องเที่ยวนั้น ๆ (สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และสิ่งแวดล้อม แห่งประเทศไทย, 2539 อ้างใน สฤณภู, 2548)

สำหรับความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ได้มีบุคคลหรือองค์กรต่างๆให้ความหมายและคำจำกัดความไว้มากมาย เป็นที่ยอมรับในระดับหนึ่งและได้รับการอ้างอิงถึงเสมอ ที่สำคัญ มีดังนี้

Ceballos Lascurain (1991) อาจจะเป็นคนแรกที่ได้ให้คำจำกัดความของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศว่า "เป็นการท่องเที่ยว รูปแบบหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับการเดินทางไปยังแหล่งธรรมชาติ โดยไม่ให้เกิดการรบกวนหรือทำความเสียหายแก่ธรรมชาติ แต่มีวัตถุประสงค์ เพื่อชื่นชม ศึกษาเรียนรู้ และเพลิดเพลินไปกับทัศนียภาพ พืชพรรณและสัตว์ป่า ตลอดจนลักษณะทางวัฒนธรรมที่ปรากฏในแหล่งธรรมชาติ เหล่านั้น"

Elizabeth Boo (1991) ให้คำจำกัดความการท่องเที่ยวเชิงนิเวศว่า "การท่องเที่ยวแบบอิงธรรมชาติ ที่เอื้อประโยชน์ต่อการอนุรักษ์ อันเนื่องมาจากการมีเงินทุนสำหรับการปกป้องดูแลรักษาพื้นที่ มีการสร้างงานให้กับชุมชนหรือท้องถิ่น พร้อมทั้งให้การศึกษาและสร้างจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อม"

The Ecotourism Society (1991) ได้ให้คำจำกัดความการท่องเที่ยวเชิงนิเวศว่า "การเดินทางไปเยือนแหล่งธรรมชาติ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการเรียนรู้ถึงวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ ด้วยความระมัดระวัง ไม่ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหรือทำลายคุณค่าของระบบนิเวศ และในขณะที่ช่วยสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจที่ส่งผลให้การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เกิดประโยชน์ต่อประชาชนท้องถิ่น"

Western (1993) ได้ปรับปรุงคำจำกัดความการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของ The Ecotourism Society ให้สั้นและกะทัดรัด แต่มีความหมายสมบูรณ์มากขึ้น คือ "การเดินทางท่องเที่ยวที่รับผิดชอบต่อแหล่งธรรมชาติ ซึ่งมีการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนท้องถิ่นดีขึ้น"

The Common Wealth Department of Tourism (1994) ได้ให้คำจำกัดความการท่องเที่ยวเชิงนิเวศคือ การท่องเที่ยวธรรมชาติที่ครอบคลุมถึงสาระด้านการศึกษา การเข้าใจธรรมชาติสิ่งแวดล้อม และการจัดการเพื่อรักษาระบบนิเวศให้ยั่งยืน คำว่าธรรมชาติสิ่งแวดล้อมยังครอบคลุมถึงขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่นด้วย ส่วนคำว่า การรักษาระบบนิเวศให้ยั่งยืนนั้น หมายถึง "การป็นผลประโยชน์ต่าง ๆ กลับสู่ชุมชนท้องถิ่นและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ"

เสรี เวชบุษกร (2538) ให้คำจำกัดความการท่องเที่ยวเชิงนิเวศว่า "การท่องเที่ยว ที่มีความรับผิดชอบต่อแหล่งท่องเที่ยว ที่เป็นธรรมชาติและต่อสิ่งแวดล้อมทางสังคม ซึ่งหมายรวมถึงวัฒนธรรมของชุมชนในท้องถิ่น ตลอดจน โบราณสถาน โบราณวัตถุที่มีอยู่ในท้องถิ่นด้วย"

กรมป่าไม้ (2548) ให้ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศว่า เป็น “การท่องเที่ยวรูปแบบหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับการเดินทางไปยังแหล่งธรรมชาติและแหล่งวัฒนธรรมอย่างมีความรับผิดชอบโดยไม่ก่อให้เกิดการรบกวนหรือความเสียหายแก่ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม แต่มีวัตถุประสงค์อย่างมุ่งมั่น เพื่อชื่นชม ศึกษาเรียนรู้ และเพลิดเพลินไปกับทัศนียภาพ พืชพรรณ และสัตว์ป่า ตลอดจนลักษณะทางวัฒนธรรมที่ปรากฏในแหล่งธรรมชาตินั้น อีกทั้งช่วยสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจที่ส่งผลให้การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เกิดประโยชน์ต่อชุมชนอีกด้วย”

เฉลิมชัย ปัญญาติ (2543,8) ได้กล่าวไว้ว่า การท่องเที่ยวเป็นนันทนาการ (recreation) รูปแบบหนึ่งที่เกิดขึ้นระหว่างเวลาว่าง (leisure time) ที่มีการเดินทางเข้ามาเกี่ยวข้อง โดยเป็นการเดินทางจากที่หนึ่งที่พัก หมายถึง ที่อยู่อาศัยไปยังอีกที่หนึ่งที่ตั้งเป็นแหล่งท่องเที่ยว เพื่อเปลี่ยนบรรยากาศและสิ่งแวดล้อม โดยมีแรงกระตุ้น (motivator) จากความต้องการในด้านกายภาพ ด้านวัฒนธรรมด้านปฏิสัมพันธ์ และด้านสถานะหรือเกียรติคุณ แมคอินทอช (McIntosh) และ โกลด์เนอร์ (Goeldner) ได้สรุปความหมายของการท่องเที่ยวว่า หมายถึงผลรวมของปรากฏการณ์ต่างๆ และความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักท่องเที่ยวว่า หมายถึงผลรวมของปรากฏการณ์ต่าง ๆ และความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักท่องเที่ยวกับธุรกิจและบริการต่าง ๆ รวมทั้งรัฐบาลประเทศเจ้าภาพ และประชาชนในท้องถิ่น ซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องอยู่ในกิจกรรมหรือกระบวนการในการดึงดูด ด้วยการให้การต้อนรับที่อบอุ่นเปี่ยมไมตรีจิตแก่นักท่องเที่ยวหรือผู้มาเยือน (สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย, 2540: 7)

ส่วนในด้านของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศนั้น เฉลิมชัย ปัญญาติ (2543,11) ได้ให้ความหมายไว้ว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มาจากศัพท์ภาษาอังกฤษว่า ECOTOURISM ซึ่งในระยะเวลาที่ผ่านมา มีการบัญญัติเป็นภาษาไทยหลายคำ เช่น นิเวศสัญจร การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ การท่องเที่ยวเพื่อการรักษาระบบนิเวศ และการท่องเที่ยวเพื่อการอนุรักษ์ อย่างไรก็ตามการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ได้ใช้คำว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศในความหมายแทนคำภาษาอังกฤษ ECOTOURISM โดยให้ความหมายว่า

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หมายถึง การเดินทางไปยังสถานที่ท่องเที่ยวแห่งใดแห่งหนึ่งโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการชื่นชมและเพลิดเพลินไปกับทัศนียภาพ สภาพธรรมชาติ สภาพสังคม วัฒนธรรม วิถีชีวิตของคนในท้องถิ่น บนพื้นฐานของความรู้และความรับผิดชอบต่อระบบนิเวศ (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2539: 10-11)

จากนิยามของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศดังกล่าว สะท้อนให้เห็นว่า นักท่องเที่ยวเป็นกลุ่มที่เดินทางแสวงหาสิ่งต่างๆ ดังนี้

- 1) กิจกรรมต่างๆ ที่ให้ประสบการณ์ที่หลากหลายให้มากขึ้น
- 2) ประสบการณ์จากการได้ไปเที่ยวในแหล่งธรรมชาติ และหรือประสบการณ์ที่ได้สัมผัสวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของสังคมที่แตกต่างจากที่ตนอยู่
- 3) ให้มีการอนุรักษ์สภาพธรรมชาติและสมบัติทางวัฒนธรรมในพื้นที่ที่ไปชม

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่มีหลักการ ในการให้ความสำคัญกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน ที่มุ่งเน้นให้เกิดกิจกรรมการท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่เอื้อประโยชน์ต่อการอนุรักษ์ การสร้างรายได้ที่เกิดจากการดูแลรักษาแหล่งท่องเที่ยว การสร้างงานให้ชุมชนหรือท้องถิ่น และการสร้างจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อม (Elizabeth Boo, 1991) และหลักการของการพัฒนาแบบยั่งยืนที่เน้นความเป็นธรรมในการใช้ทรัพยากรระหว่างรุ่น (generation) โดยเฉพาะรุ่นลูก รุ่นหลานที่จะตาม ๆ มา ดังนั้นการดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวจึงควรไม่ก่อให้เกิดผลกระทบหรือมีผลกระทบน้อยที่สุดต่อทรัพยากรสิ่งแวดล้อม ที่สำคัญคนในท้องถิ่นต้องได้รับประโยชน์จากทรัพยากรนั้น และต้องมีส่วนร่วมและรับรู้ในการวางแผนการจัดการให้ประชาชนได้รับการศึกษาความรู้ ความเข้าใจถึงทรัพยากรในท้องถิ่นตน ซึ่งมีความสอดคล้องกับการให้ความหมายของนำชัย ทนุผล (2543, 19) ดังนี้

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) คือ การท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบในแหล่งธรรมชาติมีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น และแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศสิ่งแวดล้อม และการท่องเที่ยวโดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้อง ภายใต้การจัดการอย่างมีส่วนร่วมของท้องถิ่นเพื่อมุ่งให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน (สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย, 2540 : 2-51) โดยจากคำจำกัดความนี้สามารถอธิบายแต่ละข้อความให้กระจ่างและถึงความสมบูรณ์ขององค์ประกอบจากลักษณะพื้นฐานของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) ดังนี้

การท่องเที่ยว คือ กระบวนการท่องเที่ยวที่มีองค์ประกอบ 3 ด้าน คือ ทรัพยากรการท่องเที่ยว ตลาดการท่องเที่ยว และบริการการท่องเที่ยวที่มีการเดินทางเข้ามาเกี่ยวข้องการท่องเที่ยว จึงเป็นกระบวนการที่ตอบสนองความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว โดยมีเป้าหมายทางสังคมและเศรษฐกิจในกิจกรรมนี้ อย่างมีความรับผิดชอบต่อ เป็นการขยายกระบวนการท่องเที่ยว ที่ครอบคลุมถึงรูปแบบการท่องเที่ยว และพฤติกรรมที่มีความรับผิดชอบต่อท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสังคมของผู้ที่เกี่ยวข้อง ทั้งที่เป็นผู้รับผิดชอบในการจัดการแหล่งท่องเที่ยว บริการการท่องเที่ยว การตลาด นักท่องเที่ยว รวมทั้งผู้เกี่ยวข้องอื่น ๆ

แหล่งธรรมชาติ ซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายของการท่องเที่ยว แหล่งธรรมชาตินี้ อาจมีองค์ประกอบ เฉพาะที่เป็นธรรมชาติ หรือองค์ประกอบอื่น ๆ ด้วย จุดเน้นของการท่องเที่ยว คือ ทรัพยากรธรรมชาติที่มี อยู่ในแหล่งธรรมชาติที่สำคัญ คือ ความหลากหลายทางชีวภาพ (biodiversity) ที่อยู่ในความสนใจของ นักท่องเที่ยว แหล่งธรรมชาตินี้อาจไม่จำกัดหรือจำเป็นต้องเป็นแหล่งท่องเที่ยวตามที่กำหนดไว้ก็ได้ หากมีการท่องเที่ยวขึ้นในพื้นที่ใด ๆ สามารถจะทำให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้ หรือการมีเอกลักษณ์ เฉพาะถิ่น เอกลักษณ์คือ ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันขององค์ประกอบของแหล่งที่เป็นจุดหมายการ ท่องเที่ยวเอกลักษณ์ที่มีความหมายกว้างๆ ที่เป็น identity หรือเฉพาะเจาะจงที่เป็นลักษณะจริงแท้ ณ ที่นั้น หรือเกิดเฉพาะถิ่น หรือไม่เหมือนใคร ทั้งนี้มุ่งเน้นที่ระบบนิเวศของพื้นที่นั้น ๆ เอกลักษณ์ เฉพาะถิ่นนี้ นอกจากเป็นสิ่งดึงดูดใจการท่องเที่ยวแล้วยังเป็นสิ่งที่จะต้องรักษาไว้ไม่ให้ถูกทำลายหรือ เปลี่ยนแปลงไป อันเนื่องมาจากการท่องเที่ยว หากมีการเปลี่ยนแปลง ต้องเป็นไปตามธรรมชาติ

แหล่งวัฒนธรรม เป็นการมุ่งเน้นจุดหมายของการท่องเที่ยวที่เป็นแหล่งธรรมชาติ รวมทั้ง วัฒนธรรมที่เกิดขึ้น หรือเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กัน วัฒนธรรมในที่นี้ ให้หมายรวมถึงผลผลิตของมนุษย์ อื่น ๆ เช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุและแหล่งโบราณคดีในสถานที่นั้น ๆ แหล่งวัฒนธรรมโดยทั่วไป เป็นผลผลิตของความเจริญของมนุษย์ เป็นวิถีชีวิตที่พัฒนามากจากลักษณะที่อยากจะหยุดยั้งได้ ความ แตกต่างของแต่ละวัฒนธรรมเป็นสิ่งดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้จำกัดแหล่งวัฒนธรรมเฉพาะที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องหรือมีวิถีตามธรรมชาติ เป็นวัฒนธรรมที่ยังคงอยู่ภายใต้ หรือเป็นส่วนหนึ่งของระบบนิเวศ ที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นเป็น สำคัญ แหล่งธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น กับแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ

โดยสรุป ก่อนอื่นมีข้อสังเกตจากความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ซึ่งมาจากนิยามศัพท์และ ความหมายของคำ "Ecotourism" นั้น ขึ้นอยู่กับพื้นฐานอาชีพ ความเข้าใจ และวัตถุประสงค์ของแต่ละคน หรือองค์กร ซึ่งในภาษาไทยอาจเรียกว่า "การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์" แต่ในที่สุดราชบัณฑิตยสถานได้ พิจารณากำหนดคำศัพท์ Ecotourism ว่า "การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ"

ข้อพิจารณาต่อมาคือความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศดังกล่าวข้างต้นเกือบทั้งหมดให้การ ยอมรับว่าการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นเพียงรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน (sustainable tourism) ที่มีลักษณะพิเศษเป็นของตัวเอง และแตกต่างไปจากการท่องเที่ยวในรูปแบบอื่น คือ

1) การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นการท่องเที่ยวที่อาศัยธรรมชาติเป็นฐาน (nature - based tourism) เช่น แหล่งท่องเที่ยวประเภท อุทยาน วนอุทยาน เกาะแก่ง และชายทะเล เป็นต้น แต่อาจหมายรวมถึง

ศิลปวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์และวิถีชีวิตของคนท้องถิ่น หากสิ่งเหล่านี้ปรากฏอยู่ในหรือเกี่ยวข้องกับระบบนิเวศธรรมชาติ

2) การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นการท่องเที่ยวที่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อระบบนิเวศน้อย หรือต่ำ หรือไม่มีผลกระทบต่อวิถีทางธรรมชาติและวัฒนธรรมท้องถิ่นจนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทางลบ เพราะฉะนั้นการป้องกันและควบคุมผลกระทบอันเกิดจากการท่องเที่ยว จึงเป็นหัวใจสำคัญของการบริหารจัดการ เช่น ไม่เน้นปริมาณนักท่องเที่ยวไม่สนับสนุนให้มีการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกเกินความจำเป็น เน้นธรรมชาติและองค์ประกอบของธรรมชาติเป็นสิ่งดึงดูด เป็นต้น

3) การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นการท่องเที่ยวที่เปิดโอกาสให้ผู้มาเยือน ได้สัมผัส เรียนรู้และเข้าใจธรรมชาติและองค์ประกอบธรรมชาติ (รวมทั้งศิลปวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ และวิถีชีวิตของคนท้องถิ่น) ตลอดจนผลกระทบของมนุษย์ที่มีต่อระบบนิเวศ เพื่อให้นักท่องเที่ยวมีพฤติกรรมด้านสิ่งแวดล้อมในเชิงบวก เพราะฉะนั้น การจัดการระบบบริการข้อมูล และการสื่อความหมายธรรมชาติ รวมทั้งการเพิ่มพูนศักยภาพของมัคคุเทศก์จึงเป็นเรื่องสำคัญลำดับต้น

4) การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นการท่องเที่ยวที่สนับสนุนให้ชุมชนท้องถิ่น เข้ามา มีบทบาทในการคิด (วางแผน) การทำ (ปฏิบัติหรือดำเนินการ) และการติดตามตรวจสอบประเมินผล ร่วมกับผู้เกี่ยวข้องส่วนอื่น ๆ ทั้งภาครัฐและภาคเอกชน พร้อมได้รับผลตอบแทนในเชิงเศรษฐกิจ เพื่อยกระดับรายได้ และคุณภาพชีวิตของท้องถิ่นด้วยความเหมาะสมเป็นธรรม

จากลักษณะดังกล่าวข้างต้น อาจสรุปความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้ดังนี้ “การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ” หมายถึง “การเดินทางท่องเที่ยวไปตามแหล่งธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์และมีการอนุรักษ์สภาพแวดล้อม โดยมีการควบคุมผลกระทบ และสร้างบรรยากาศของการศึกษาเรียนรู้ธรรมชาติแวดล้อม พร้อมให้ชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมและได้รับประโยชน์ เพื่อเพิ่มพูนคุณภาพชีวิต”

จึงกล่าวได้ว่า เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีรากฐานอยู่กับธรรมชาติโดยมีกระบวนการเรียนรู้ เป็นกระบวนการที่ขาดไม่ได้ของการท่องเที่ยวประเภทนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสังคม กระบวนการเรียนรู้จะเกิดขึ้นทุกขณะทุกชั้นตอน ของการจัดการท่องเที่ยวเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของการพัฒนา การท่องเที่ยวแบบยั่งยืน ซึ่งจะทำให้เกิดประสบการณ์ที่ดีและมากขึ้นตามลำดับร่วมกันในหมู่ผู้เกี่ยวข้อง การเรียนรู้ไม่ได้มุ่งเน้นเฉพาะนักท่องเที่ยวเท่านั้น แต่รวมถึงผู้เกี่ยวข้องทั้งผู้บริหารแหล่งท่องเที่ยว ผู้ประกอบการ นักท่องเที่ยว และประชาชนท้องถิ่น ภายใต้การจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะต้องมีการจัดการที่ดี ถูกต้องตามหลักวิชาการ ต้องมีการเตรียมการวางแผนพัฒนาและปฏิบัติการอย่างถูกต้อง โดยสิ่งแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยวจะต้องได้รับการจัดการเพื่อไม่ให้เกิดผลกระทบ ทั้งต่อสิ่งแวดล้อมในพื้นที่และสิ่งแวดล้อมโดยรวม โดยมีหลักการท่องเที่ยวดังต่อไปนี้

หลักการของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

วรรณพร วัฒนชานุกร (2550, 13) อ้างใน ศรีศักดิ์ สุนทรไชยและคณะ (2547, 9) ได้สรุปหลักการของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ไว้ดังนี้

1) เป็นการท่องเที่ยวที่ไม่ก่อให้เกิดความเสื่อมโทรมทางสภาพแวดล้อม แต่ก่อให้เกิดประโยชน์ ระยะยาวแก่ทรัพยากรชุมชนในท้องถิ่น และอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเอง ส่วนหนึ่ง ของรายได้ควรย้อนไปสู่การอนุรักษ์ และเสริมสร้างประสบการณ์ให้นักท่องเที่ยว

2) เป็นการศึกษาด้านวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม สภาพสังคมและวัฒนธรรมท้องถิ่น ควรสนับสนุนให้นักท่องเที่ยวมีความรับผิดชอบทั้งด้านคุณธรรม จริยธรรม และพฤติกรรมของตนเอง ที่มีต่อสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และวัฒนธรรมในชุมชนที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว ในการสร้างหรือการจัดการใด ๆ ควรยอมรับในข้อจำกัดของสภาพแหล่งท่องเที่ยวตามลักษณะที่เป็นอยู่ หากมีการพัฒนาหรือเปลี่ยนแปลง ควรเป็นไปเพื่อให้ทัศนียภาพของท้องถิ่นดีขึ้น ตลอดจนการลงทุนทางการท่องเที่ยว เป็นไปเพื่อสนับสนุนเศรษฐกิจและกิจกรรมต่าง ๆ ในท้องถิ่น ไม่พึ่งพาการลงทุน ของต่างชาติ ซึ่งเป็นการลดการไหลออกของรายได้ไปยังต่างประเทศ ในการวางแผน ตัดสินใจและดำเนินงาน ตลอดจนการควบคุม ควรให้คนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมมากที่สุด มิใช่เพียงเป้าหมายของการท่องเที่ยวเพื่อรายได้แต่เพียงอย่างเดียว ให้นักกลายนอกมาคิด และตัดสินใจเพียงฝ่ายเดียว เพราะจะไม่เป็นตามความต้องการของคนในท้องถิ่นอย่างแท้จริง

3) การท่องเที่ยวเชิงนิเวศไม่จำเป็นต้องเป็นการจัดการที่ง่าย ๆ ราคาถูก มีรูปแบบการท่องเที่ยวที่หลากหลาย มีรายได้จากการท่องเที่ยวน้อย เพียงแต่มีการจัดการที่ดี มีการรักษาสิ่งแวดล้อมอย่างมีประสิทธิภาพ มีการประสานความเข้าใจกับนักท่องเที่ยว และให้ประโยชน์ที่เหมาะสมตามความคาดหวังของนักท่องเที่ยวแล้ว การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อาจตอบสนองนักท่องเที่ยวได้ทุกกลุ่ม ทุกระดับ และก่อให้เกิดรายได้สูงได้เช่นกัน

4) การท่องเที่ยวเชิงนิเวศให้ความสำคัญในการศึกษาและสร้างจิตสำนึก มากกว่าการให้ความพึงพอใจอย่างไม่มีขอบเขตของนักท่องเที่ยว ดังนั้นจึงเป็นการท่องเที่ยว ที่ต้องมีการประสานความเข้าใจกันอย่างเหมาะสมตลอดกระบวนการ

จากการศึกษากำหนดความหมายและนโยบายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแล้ว ทำให้ทราบว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นส่วนหนึ่งของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ (Conservation Tourism) ที่หมายถึงรูปแบบของการท่องเที่ยวเพื่อรักษาสิ่งแวดล้อม เป็นการจัดการท่องเที่ยว ที่รักษาคุณภาพทั้งการท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติและแหล่งวัฒนธรรม อันจะนำไปสู่การจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ที่มี

จุดมุ่งหมายเพื่อตอบสนองความจำเป็นทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและสุนทรียภาพ โดยใช้ทรัพยากรอันทรงคุณค่าอย่างชาญฉลาด สามารถรักษาเอกลักษณ์ความเป็นธรรมชาติและวัฒนธรรมไว้นานที่สุด เกิดผลกระทบน้อยที่สุด และใช้ประโยชน์ได้ ตลอดกาลยาวนานที่สุด (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2544: 4)

องค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มีการให้คำจำกัดความอย่างหลากหลาย แต่ทั้งหมดนี้ ล้วนประกอบด้วยองค์ประกอบที่สำคัญ (สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย, 2541: 2-7) ได้แก่

1) องค์ประกอบด้านพื้นที่ เป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติเป็นหลักที่มีเอกลักษณ์ถิ่น ทั้งนี้รวมถึงแหล่งวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศในพื้นที่ของแหล่งนั้น จึงเป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวที่มีพื้นฐานอยู่กับธรรมชาติ

2) องค์ประกอบด้านการจัดการ เป็นการท่องเที่ยวที่มีการจัดการอย่างยั่งยืน เพื่อให้เกิดการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบ ไม่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม การจัดการที่ยั่งยืนครอบคลุมถึงการอนุรักษ์ทรัพยากร การจัดการสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาการท่องเที่ยว อย่างมีขอบเขต

3) องค์ประกอบด้านกิจกรรมและกระบวนการ เป็นการท่องเที่ยวที่เอื้อต่อกระบวนการเรียนรู้ โดยให้การศึกษาเกี่ยวกับสภาพแวดล้อม และระบบนิเวศของแหล่งท่องเที่ยว เป็นการเพิ่มพูนความรู้ ประสบการณ์ ความประทับใจ เพื่อสร้างความตระหนักและปลูกจิตสำนึกที่ถูกต้อง ทั้งต่อนักท่องเที่ยว ประชาชนท้องถิ่น และผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้อง จึงเป็นการท่องเที่ยวสิ่งแวดล้อมศึกษา

4) องค์ประกอบด้านการมีส่วนร่วม เป็นการท่องเที่ยว ที่คำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนและประชาชนท้องถิ่น ที่มีส่วนร่วมเกือบตลอดกระบวนการ เพื่อก่อให้เกิดผลประโยชน์ต่อท้องถิ่น โดยประโยชน์ต่อท้องถิ่นที่ได้หมายความถึงการกระจายรายได้ การยกระดับคุณภาพชีวิต และการได้รับผลตอบแทน เพื่อกลับมาบำรุงรักษาและจัดการแหล่งท่องเที่ยวและในที่สุดแล้วท้องถิ่นสามารถควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีคุณภาพ ท้องถิ่นในพื้นที่ เริ่มต้นจากระดับรากหญ้า จนถึงการปกครองท้องถิ่น และอาจรวมถึงการมีส่วนร่วมของผู้เกี่ยวข้อง

ข้อกำหนดที่ชัดเจนของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์นี้ขึ้นอยู่กับความสมบูรณ์ของลักษณะพื้นฐานที่เป็นหลักการทั้ง 4 ด้าน หากการท่องเที่ยวใดมีการประกอบกันที่สมบูรณ์ของลักษณะดังกล่าวแล้ว จัดได้ว่าเป็นการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่สมบูรณ์ หากขาดหรือปราศจากข้อใดข้อหนึ่งไป ความสมบูรณ์จะ ลดน้อยลง และลักษณะเฉพาะประการหนึ่ง คือ การมุ่งเน้นในแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติเพื่อประสานการท่องเที่ยวกับความพอใจ ในการเรียนรู้และสัมผัสกับระบบนิเวศที่แตกต่างอย่างชัดเจนกับความ

สนใจในประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และการพัฒนาอารยธรรมของมนุษย์ ในการเอาชนะธรรมชาติ หรือ เป็นเอกเหนือธรรมชาติ หากแต่ยังรวมเอาลักษณะวัฒนธรรมที่มีวิถีชีวิตแบบธรรมชาติหรือเป็นส่วน หนึ่งในระบบนิเวศของแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ ลักษณะเฉพาะนี้ จึงไม่ใช่การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ทั้งหมด ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของการท่องเที่ยวและการจัดการการท่องเที่ยวต่างๆ ด้วย ดังนั้น แหล่ง ท่องเที่ยวต่าง ๆ จึงมีเพียงบางส่วนจัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวหนึ่ง ๆ อาจมีการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ควบคู่ ไปกับการท่องเที่ยวแบบอื่น ๆ เพียงแต่ว่า หากปรับกระบวนการท่องเที่ยวทั้งหมดเป็นการท่องเที่ยว เชิงนิเวศมากเท่าใด โอกาสในการผดุงรักษาทรัพยากรที่ยั่งยืนจะเป็นไปสูงมากเพียงนั้น

กิจกรรมในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นกิจกรรมที่เอื้อให้เกิดประสบการณ์เรียนรู้แก่นักท่องเที่ยวและไม่ ทำลายสิ่งแวดล้อม อาทิเช่น กิจกรรมการเดินป่า กิจกรรมศึกษาธรรมชาติ กิจกรรมถ้ำรูปธรรมชาติ บ้านพักเทปวิท โอเทปเสียงธรรมชาติ กิจกรรมส่อง/ดูนก กิจกรรมศึกษา/เที่ยวถ้ำ หรือ อาจเป็นกิจกรรม ประเภทตื่นเต้นผจญภัย หรือชื่นชมธรรมชาติก็ได้

ดังที่กล่าวมาข้างต้น การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นแนวคิดที่จะทำให้กิจกรรมการท่องเที่ยว ช่วย ส่งเสริมการศึกษาธรรมชาติและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จะช่วยสร้าง รายได้ และยังเป็นการสร้างงานให้กับประชาชนในท้องถิ่นเพื่อเพิ่มรายได้ เมื่อประชาชนในท้องถิ่นมี รายได้เพิ่มขึ้นจากกิจกรรมการท่องเที่ยวก็จะช่วยลดความจำเป็นในการพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติเพื่อ ดำรงชีพ ด้วยเหตุผลดังกล่าวการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จึงเป็นวิธีการหนึ่งที่จะทำให้การพัฒนาเศรษฐกิจ การท่องเที่ยว และการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมสามารถดำเนินควบคู่กันไปได้ หรืออาจกล่าวได้ว่าการ ท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นรูปแบบหนึ่งของการพัฒนาอย่างยั่งยืน

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศกับการพัฒนาที่ยั่งยืน

ปัจจุบันการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้รับการผลักดัน และส่งเสริมให้เป็นองค์ประกอบสำคัญอย่าง หนึ่งของการพัฒนาอย่างยั่งยืน และยังสามารถใช้เป็นเครื่องมือหรือมาตรการหนึ่ง ในการส่งเสริมเพื่อ การอนุรักษ์ทรัพยากรชีวภาพซึ่งมีแนวโน้มว่าจะลดน้อยหรือเสื่อมโทรมลง อันเป็นผลมาจากการพัฒนา ทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นแนวคิดที่มีสาเหตุจากการบรรจบของแนวโน้ม ในด้านการอนุรักษ์ และแนวโน้มแห่งการเปลี่ยนแปลงด้านอุตสาหกรรมท่องเที่ยว กล่าวคือ ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา ประเทศต่าง ๆ โดยเฉพาะประเทศที่กำลังพัฒนาทั้งหลาย ได้พยายามผสมผสานเรื่องของการอนุรักษ์กับ การพัฒนาเศรษฐกิจ โดยการใช้ประโยชน์พื้นที่อนุรักษ์ให้เป็นแหล่งพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคม

ควบคู่ไปกับการสงวนรักษาระบบนิเวศตามธรรมชาติ โดยส่งเสริมให้มีการท่องเที่ยวในพื้นที่อนุรักษ์ ด้วยความเชื่อที่ว่าการท่องเที่ยวดังกล่าวนี้ จะเป็นทางเลือกหนึ่งที่เปิดโอกาสให้มีการจ้างงาน และสร้าง รายได้จำนวนมาก ทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ ซึ่งจะเป็นแรงจูงใจให้แก่ราษฎรในชนบท ให้ ตระหนักถึงความสำคัญและช่วยสนับสนุน การสงวนรักษาพื้นที่อนุรักษ์และทรัพยากรธรรมชาติ

สำหรับแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวนั้น พบว่าในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา มนุษย์มีความต้องการการท่องเที่ยวในรูปแบบผจญภัยมากขึ้น รวมทั้งการได้เข้าไปมีส่วนร่วมและ สัมผัสธรรมชาติอย่างแท้จริง นอกจากนี้นักท่องเที่ยวธรรมชาติมีความต้องการที่จะศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับ สถานที่ที่ได้ไปเยือน ทั้งในด้านระบบนิเวศ ชนิดพันธุ์พืช และสัตว์ ที่ได้พบเห็น รวมถึงประเด็นปัญหา ด้านการอนุรักษ์ การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้มีสาเหตุสำคัญ จากการตื่นตัว และให้ความสนใจในเรื่อง คุณภาพสิ่งแวดล้อม และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ที่เป็นปัญหาในประเทศต่างๆ ทั่วโลก

จากกรอบแนวความคิด Earth Summit ที่ประเทศบราซิลในปี 2535 กำหนดกระแสการท่องเที่ยว ที่สำคัญ 3 ด้าน คือ ความต้องการการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ ความต้องการของ ตลาดการท่องเที่ยวในด้านการศึกษาเรียนรู้ และความต้องการพัฒนาคน โดยการมีส่วนร่วมของ ประชาชนที่มาจากรากหญ้า ซึ่งจะนำไปสู่การกระจายรายได้ที่เหมาะสมในท้องถิ่น จึงนำไปสู่การเกิด ทางเลือกใหม่ ในการท่องเที่ยว คือ การท่องเที่ยวแบบยั่งยืน

ดังนั้น การท่องเที่ยวเชิงนิเวศจึงมีแนวคิดที่สำคัญ คือ การท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบใน แหล่งธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น และแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับระบบนิเวศ โดยมีกระบวนการ เรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้อง ภายใต้การจัดการสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของ ท้องถิ่น เพื่อมุ่งเน้นให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน (สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และ เทคโนโลยีแห่งประเทศไทย, 2540 อ้างใน มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2548)

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จะแตกต่าง ไปจากแนวคิดการท่องเที่ยวเดิม ที่เน้นในการสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกด้านสาธารณูปโภคแต่เพียงมิเดีย โดยการท่องเที่ยวเชิงนิเวศต้องอาศัยกระบวนการ พัฒนาคน ชุมชนและสังคม โดยการนำศักยภาพที่มีเป็นทุนเดิมของสังคมมาพัฒนา และจัดการ โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งเป็นกระบวนการบูรณาการกิจกรรมด้านต่างๆในท้องถิ่นเข้าด้วยกัน โดย ดำเนินถึงบริบทของท้องถิ่น และสร้างเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ท้องถิ่นอย่างแท้จริง (การสัมมนา ระดับชาติเรื่องท่องเที่ยวเชิงนิเวศ, 2545 อ้างใน มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2548)

ดังนั้น โดยนัยแนวความคิดระดับชาติ และนานาชาติสำหรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จะเกี่ยวกับการนำแหล่งทุนทางธรรมชาติและแหล่งทุนทางวัฒนธรรม มาพัฒนาบริหารจัดการเพื่อการท่องเที่ยว อย่างยั่งยืน โดยการมีส่วนร่วมของท้องถิ่นนั้น ๆ

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) เป็นการท่องเที่ยวเพื่อรักษาระบบนิเวศ ซึ่งบ่งบอกให้เห็นว่า เป็นการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน (Sustainable Tourism) การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มีสาระสำคัญ ดังนี้

1) แหล่งท่องเที่ยวที่จะส่งเสริม และพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ควรเป็นพื้นที่ธรรมชาติที่มีการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสภาพแวดล้อมและอาจรวมไปถึงแหล่งประวัติศาสตร์ โบราณคดี และวัฒนธรรมที่ปรากฏในพื้นที่ธรรมชาตินั้นด้วย

2) การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นการท่องเที่ยวที่ทุกฝ่ายมีความรับผิดชอบต่อสภาพแวดล้อม ธรรมชาติและระบบนิเวศ โดยเป็นการท่องเที่ยวที่ไม่ทำลาย หรือทำให้ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรม

3) การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เน้นให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสหรือมีประสบการณ์กับสภาพแวดล้อม ธรรมชาติโดยตรง และเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยว ได้ศึกษาเรียนรู้สภาพแวดล้อมธรรมชาติ ซึ่งนอกจาก จะได้รับความพึงพอใจแล้ว ยังจะเป็นการเสริมสร้างจรรยาบรรณด้านสิ่งแวดล้อมเชิงบวกด้วย

4) การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จะต้องเป็นการท่องเที่ยวที่ให้ประโยชน์กลับคืนสู่ธรรมชาติ และการอนุรักษ์ธรรมชาติ ในขณะที่เดียวกันจะเอื้อประโยชน์ต่อชุมชนท้องถิ่นทั้งทางตรงและทางอ้อม นอกจากนั้น จะมุ่งเน้นที่คุณค่าของธรรมชาติ หรือลักษณะเด่นที่เป็นเอกลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยวเป็น สิ่งดึงดูดนักท่องเที่ยว ไม่ใช่เน้นที่การเสริมแต่งหรือการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศกับการมีส่วนร่วมของชุมชน

มีการศึกษาวิจัยโดยชุมชนเป็นฐานในเรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ แต่ยังคงขาดการศึกษาประเมิน ความยั่งยืนของการมีส่วนร่วมของชุมชน ในการดูแลจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อย่างไรก็ตาม ได้มี สิ่งบ่งชี้ว่าการมีส่วนร่วมของชุมชนจะยั่งยืนได้ ขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการซึ่งสรุปได้ ดังนี้

1) ความต้องการของชุมชน โครงการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศสำหรับชุมชนใดก็ตาม จะต้องเกิดจากความสนใจ และความต้องการของสมาชิกชุมชนเองเป็นหลัก มิใช่หน่วยงานของทาง ราชการหรือองค์การภาคเอกชน หรือใครก็ตามไปยึดเหนี่ยวให้ โดยที่ชุมชนไม่เต็มใจที่จะรับโครงการไว้ และมีส่วนร่วม อาจเพราะความเกรงใจ เกรงบารมีหรืออำนาจตามวิสัยธรรมชาติของชุมชนในชนบท

2) ความรู้และความตระหนักของชุมชน เป็นปัจจัยสำคัญอีกตัวหนึ่งที่จะชี้ว่าการมีส่วนร่วม ของชุมชนจะยั่งยืนหรือไม่ ความรู้และความตระหนัก รวมไปถึงแนวคิด และองค์ประกอบของการ ท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ทรัพยากรท่องเที่ยวของชุมชนและศักยภาพ ผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นต่อวัฒนธรรม และวิถีชีวิตของชุมชน (ต้นทุนทางสังคม) และสภาพแวดล้อมธรรมชาติ (ต้นทุนทางธรรมชาติแวดล้อม) มีความสำคัญสำหรับการดำเนินงานด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ รวมถึงความรู้อื่นๆ ที่จำเป็นต้องใช้ในการ พัฒนาและการบริหารจัดการ

3) การได้รับการสนับสนุนจากภายนอก ชุมชนท้องถิ่นในชนบทส่วนใหญ่มัก อยู่ในภาวะ ค้อยโอกาสในหลายเรื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เรื่องความรู้และทักษะในการพัฒนาและการจัดการ ยิ่งเรื่อง การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ซึ่งเป็นงานบริการที่ต้องมีมาตรฐานขั้นต่ำ เพราะมีการแข่งขันทางการตลาดแล้ว เป็นสิ่งที่ชุมชนท้องถิ่นไม่คุ้นเคย ก็เป็นสาเหตุทำให้เกิดความท้อแท้และไม่สามารถดำเนินการต่าง ๆ ตามความตั้งใจได้ ตรงจุดนี้ หน่วยงานภาครัฐหรือภาคเอกชนรวมทั้ง NGOs หรือผู้รู้ต่าง ๆ จะต้อง เข้ามาสนับสนุนหรือช่วยเหลือ สร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนดังกล่าวในข้อ 2 อย่างจริงจังและต่อเนื่อง พร้อมสร้างภูมิคุ้มกันด้านทุนต่ออิทธิพลต่าง ๆ เพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลง ที่มีผลมาจากการท่องเที่ยวด้วย

4) การตัดสินใจและการแบ่งปันประโยชน์ การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น จะต้องพัฒนา ให้รวมไปถึงการมีส่วนร่วมในการคิด การปฏิบัติ การแก้ไขปัญหา และการติดตามประเมินผลแบบครบ วงจร ไม่ใช่ผู้นำหรือกลุ่มผู้นำท้องถิ่นดำเนินการเองทั้งหมด และที่สำคัญจะต้องมีกลไก และระบบการ แบ่งปันรายได้หรือประโยชน์อื่น ๆ อันเกิดจากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อย่างเป็นธรรมและโปร่งใส โดยเฉพาะประเด็นหลังนี้ มักจะพบว่าเป็นสาเหตุของความไม่ยั่งยืนในการมีส่วนร่วมของชุมชน ท้องถิ่นค่อนข้างสูงทีเดียว

แนวโน้มการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

การตอบรับหรือขานรับเรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มีค่อนข้างสูงมาตั้งแต่จุดเริ่มต้นเมื่อ ประมาณ 10 ปีก่อน และขณะนี้ การตอบรับดังกล่าวก็ยังคงมีแนวโน้มคืบหน้าไปเรื่อย ๆ ในกลุ่มของ ผู้เกี่ยวข้อง กล่าวคือ กรมอุทยานแห่งชาติสัตว์ป่าและพันธุ์พืช ผู้ดูแลอุทยานแห่งชาติได้วางกรอบ นโยบายการท่องเที่ยวตามอุทยานแห่งชาติต่างๆ ทั้งบกและทะเล เป็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศทั้งหมด โดยเปิดโอกาสให้ชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วม และได้ประโยชน์ จากการท่องเที่ยวอย่างกว้างขวาง ขึ้นกว่าแต่ก่อน พร้อมดำเนินการให้เกิดโอกาสในการศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับระบบนิเวศและความ หลากหลายทางชีวภาพแก่นักท่องเที่ยวที่ไปเยือน โดยผ่านกระบวนการสื่อความหมายธรรมชาติ เป็นต้น

ชุมชนท้องถิ่นจำนวนมากในทุกภาคของประเทศ ขยายการเปิดรับนักท่องเที่ยวให้ไปเยือนเพื่อ ศึกษาเรียนรู้ประเพณี วัฒนธรรมและวิถีชีวิตของตน พร้อมหาความเพลิดเพลินกับแหล่งธรรมชาติ บริเวณข้างเคียง บางแห่งมีการจัดที่พักแบบ Home stay เพื่อรองรับนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและ ชาวต่างประเทศ ที่สนใจการท่องเที่ยวในรูปแบบนี้

องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) หลายแห่งเริ่มหันมาให้น้ำหนักความสำคัญของการ ท่องเที่ยวเชิงนิเวศมากขึ้น แม้ส่วนใหญ่ จะยังมีขีดความสามารถในการบริหารจัดการ แหล่งท่องเที่ยว ของตน ตามแนวคิดและหลักการด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศค่อนข้างจำกัด

ส่วนราชการซึ่งมีที่ดิน และทรัพยากรท่องเที่ยวอยู่บ้าง อย่างเช่น กระทรวงกลาโหม (ที่ดินทหารในจังหวัดต่างๆ) กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (กรมวิชาการเกษตร กรมส่งเสริมการเกษตร กรมส่งเสริมสหกรณ์ ฯลฯ) เริ่มมีการจัดสรรงบประมาณลงไปพัฒนาที่ดินในความรับผิดชอบ เพื่อรองรับการท่องเที่ยวในรูปแบบที่เรียกกันว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศบ้าง การท่องเที่ยวเชิงเกษตรบ้าง แล้วแต่ความเหมาะสม

ผู้ประกอบการการท่องเที่ยว โดยเฉพาะอย่างยิ่งบริษัททัวร์ทั้งในส่วนกลางและภูมิภาค และ NGOs ด้านการอนุรักษ์หลายราย มีการจัดนำเที่ยวเชิงนิเวศและการศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ ในพื้นที่เป้าหมายเพิ่มมากขึ้น พร้อมจัดให้มีมัคคุเทศก์ ที่ผ่านการฝึกอบรมและมีใบอนุญาต ประกอบอาชีพเป็นผู้นำ สถาบันการศึกษาหลายแห่งมีการเปิดหลักสูตรสอนเรื่องการท่องเที่ยวมากขึ้น โดยบางสถาบันมีวิชาหรือสาขาที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยตรง และมีโครงการศึกษาวิจัยและ/หรือบริการทางวิชาการ ด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศตามโอกาสจะอำนวย นอกจากนี้ หน่วยงานที่ให้การสนับสนุนด้านงบประมาณวิจัยทั้งภายในและภายนอกประเทศ อย่างเช่น สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฯลฯ ก็ให้การสนับสนุนนักวิจัยทุกระดับ ดำเนินการศึกษา เรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในประเด็นต่างๆ อย่างต่อเนื่อง

สำหรับการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) มีบทบาทในเรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศมาตั้งแต่ต้น ตั้งแต่เป็นผู้นำแนวคิดเรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเข้าสู่ประเทศ สนับสนุนให้มีการศึกษาค้นคว้าของแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศทุกภูมิภาคกำหนดกรอบนโยบายและแบบปฏิบัติการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของประเทศไปจนถึงเป็นสื่อกลางในการประสานการประชุมระดับชาติและระดับท้องถิ่นมากมายต่างกรรมต่างวาระกัน รวมทั้งจัดให้มีเว็บไซต์ทางวิชาการด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ คือ

http://conservation.forest.ku.ac.th/ecotourdb/cgi-bin/frame_main.asp

ผลกระทบจากการท่องเที่ยว

โดยรวมผลกระทบจากการท่องเที่ยว คือ กระแสเงินตราและค่านิยมที่ผิด ๆ จากการท่องเที่ยวชุมชนจะต้องมีความเข้มแข็งเพื่อเป็นฐานรากสำหรับการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน และเป็นเกราะป้องกันกระแสความชั่ววอน โดยเฉพาะอย่างยิ่งผลประโยชน์ในรูปของเงินตราที่มากับการท่องเที่ยว

เราเห็นตัวอย่างเรื่องการพัฒนาของประเทศมากมาย ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาในด้านใดก็ตาม ผลลัพธ์สุดท้ายในด้านลบมักจะตกอยู่กับชุมชนท้องถิ่น แต่ด้านบวกซึ่งเป็นเป้าหมายสำคัญของรัฐบาลกลับถึงมือชุมชนชนบท ซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศค่อนข้างจำกัด เพราะกระบวนการของการพัฒนาเหล่านั้น ให้ความสำคัญหรือนำหนักกับการเปิดโอกาสให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมน้อยมาก

และบางกรณีการมีส่วนร่วมที่เปิดให้ก็มักจะเป็นช่วงปลายของโครงการหรือใกล้จบโครงการแล้ว จนชุมชนไม่อาจจะเตรียมตัวเตรียมใจรับสถานการณ์ได้ทัน เพราะเนื่องมาจากขาดองค์ความรู้ ข้อมูล และทักษะ ที่พร้อมจะรับผลพวงอันเกิดจากการพัฒนาได้ แทนที่การพัฒนาจะเป็นประโยชน์ แต่กลับเป็นผลเสียแก่คนหมู่มากในชุมชน ซึ่งถือว่าเป็นการพัฒนาแบบไม่ยั่งยืน

จะด้วยเหตุผลดังกล่าวหรือไม่ก็ตาม การประชุมระดับสุดยอดของโลก หรือที่เรียกว่า The World Summit on Environment and Development ที่กรุง Rio de Janeiro ประเทศบราซิล เมื่อปี ค.ศ. 1992 ซึ่งจัดโดย UN ได้มีข้อสรุป เรื่องการพัฒนาอย่างยั่งยืน และได้รวบรวมเป็นเอกสารชื่อ Agenda 21 ซึ่งภายในมีสาระระบุว่า ทำไมการพัฒนาต่าง ๆ ของสมาชิกองค์การสหประชาชาติ จะต้องกระทำภายใต้กรอบแนวคิดความยั่งยืน ชุมชนท้องถิ่น (ชุมชนรากหญ้า) ควรจะต้องมีบทบาทและหน้าที่อย่างไร กระบวนการวางแผนพัฒนาและดำเนินการเพื่อให้เป็นไปตามแผน จะต้องเปิดโอกาสให้ชุมชนท้องถิ่น เข้ามามีส่วนร่วมอย่างไรและในเรื่องใดบ้าง รวมทั้งการติดตามประเมินผล

การทองเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม

สิ่งแวดล้อมของแหล่งทองเที่ยวมีหลากหลายลักษณะ ขึ้นอยู่กับประเภทของแหล่งทองเที่ยว โดยทั่วไป ประกอบด้วยสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ ชีวภาพและทางสังคมหรือวัฒนธรรม รวมทั้งวิถีชีวิตของคนในสังคม สิ่งแวดล้อมของแหล่งทองเที่ยวมีความสำคัญต่อการทองเที่ยวและการดำรงชีวิตของคนที่อาศัยอยู่เพราะเป็นฐานของการส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวอันสำคัญยิ่ง

ดังนั้นการทองเที่ยวกับสิ่งแวดล้อมจึงสัมพันธ์กันอย่างแยกไม่ออก เปรียบเสมือน "ปากกับสัตว์ป่า" หรือ "ปลากับน้ำ" หากสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรมลง เช่น อากาศเป็นพิษ น้ำเสีย การจราจรแออัด ระบบนิเวศของป่าถูกทำลาย ชายหาดสกปรกหรือปะการังเสื่อมโทรม ฯลฯ การทองเที่ยว ก็ไม่สามารถดำเนินต่อไปได้อย่างยั่งยืน ประชาชนที่อาศัยอยู่บริเวณนั้นก็จะมีคุณภาพชีวิตด้อยลง ผู้ประกอบการทองเที่ยวกลุ่มต่างๆ จะขาดรายได้ และการจ้างงานจะลดน้อยถอยลง ซึ่งทั้งหมดเป็นผลเสียต่อสังคมโดยส่วนรวม

ในอดีตที่ผ่านมา หลายประเทศในโลกเคยประสบปัญหาดังกล่าวมาแล้ว ประเทศไทยเองก็มีบทเรียนในเรื่องนี้ตามแหล่งทองเที่ยวหลายแห่ง ซึ่งสาเหตุสำคัญเกือบทุกกรณีมักเกิดจากการพัฒนาสาธารณูปโภคสาธารณูปการและสิ่งอำนวยความสะดวก ประเภทสิ่งปลูกสร้างสร้างเกินขอบเขตหรือกำลังความสามารถที่แหล่งทองเที่ยวจะรับได้ ขาดการแบ่งโซนที่ถูกต้องเหมาะสม คำนึงถึงปริมาณนักท่องเที่ยวมากกว่าคุณภาพ และขาดการให้ข้อมูลความรู้เกี่ยวกับแหล่งทองเที่ยวและฐานทรัพยากร รวมไปถึงการไม่เคารพต่อวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของคนท้องถิ่น โดยขาดการวางแผนและการจัดการที่ดี

รายได้ซึ่งเกิดจากการท่องเที่ยวในแต่ละปี จึงไม่มากพอที่จะนำมาใช้ในการฟื้นฟูหรือบูรณะสิ่งแวดล้อมตามแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ ได้

Carrying Capacity

Carrying Capacity หรือ CC เป็นแนวคิดทางนิเวศวิทยา ที่สื่อให้ทราบว่าระบบนิเวศหนึ่ง ๆ นั้น มีความเปราะบางแตกต่างกัน หรือระบบนิเวศหนึ่ง ๆ มีระดับหรือขีดความสามารถทนทานต่อการพัฒนา หรือถูกกระทำในระดับใดระดับหนึ่งเท่านั้น หากเกินกว่านี้ระบบนิเวศ จะได้รับผลกระทบกระเทือน และอาจถูกทำลายลงจนไม่อาจฟื้นกลับสู่สภาพเดิมได้อีก ทั้งนี้ โดยพิจารณาจากปัจจัยที่เป็นองค์ประกอบ และโครงสร้างของระบบนิเวศเป็นบรรทัดฐาน

จากแนวคิดดังกล่าว นักวิชาการและผู้ปฏิบัติ จึงได้นำมาประยุกต์ใช้เป็นเครื่องมืออย่างหนึ่ง ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม Carrying Capacity ตรงกับภาษาไทยว่า “ขีดความสามารถในการรองรับได้” และเมื่อนำมาประยุกต์ใช้กับการท่องเที่ยว จึงหมายถึงขีดหรือระดับของแหล่งท่องเที่ยว หรือทรัพยากรท่องเที่ยวที่สามารถรองรับการพัฒนา สิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ และปริมาณการใช้ประโยชน์ของนักท่องเที่ยวสูงสุดได้ โดยไม่ก่อให้เกิดผลกระทบจนทำความเสื่อมโทรม หรือทำลายทรัพยากรท่องเที่ยวหรือตัวแหล่งท่องเที่ยว

ในทางปฏิบัติ CC มักมีมาตรวัดหรือตัวกำหนดเป็น “จำนวนนักท่องเที่ยวต่อช่วงเวลา” เช่น 1 แสนคน/ปี 2 หมื่นคน/เดือน 500 คน/คืน เป็นต้น แล้วแต่ว่าจะเลือกกำหนดหน่วยวัดอย่างไรอย่างหนึ่ง หรือหลายอย่าง ยกตัวอย่างกรณีอุทยานแห่งชาติภูกระดึง ซึ่งเคยมีผู้ศึกษาไว้และกำหนดว่าขีดความสามารถในการรองรับได้ สำหรับการพักแรมของนักท่องเที่ยวบนภูอยู่ที่ 1,800 – 2,500 คน/คืน หมายความว่า ภูกระดึงสามารถรองรับนักท่องเที่ยวเข้าพักแรมได้สูงสุดระหว่าง 1,800 คน/คืน และ 2,500 คน/คืน (ขึ้นอยู่กับฤดูกาลโดยมีปริมาณน้ำเป็นตัวแปรสำคัญ นอกเหนือไปจากองค์ประกอบทางธรรมชาติอื่น ๆ และขีดความสามารถ ในการจัดการของหน่วยงาน)

หากนักท่องเที่ยวเข้าไปพักค้างแรมมากกว่าจำนวนที่ระบุข้างต้น แม้แต่เพียงเล็กน้อย การใช้ประโยชน์พื้นที่ของนักท่องเที่ยวและการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกรองรับจะสร้างความกระทบกระเทือน ต่อองค์ประกอบใดองค์ประกอบหนึ่งของระบบนิเวศ (เช่น การอัดแน่นตัวของดิน บริเวณลานกางเต็นท์ เส้นทางเดินเท้า ฯลฯ) และอาจส่งผลกระทบไปถึงองค์ประกอบอื่น ๆ ที่เชื่อมโยงกันตามธรรมชาติเป็นแบบลูกโซ่ (เช่น ทำให้น้ำไหลซึมลงดินได้น้อยจึงทำให้พืชพรรณบริเวณข้างเคียงขาดน้ำไม่เจริญเติบโตตามปกติ) จนอาจทำให้ระบบนิเวศธรรมชาติ โดยรวมของภูกระดึงได้รับความเสียหายหรือถูกเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม (เช่น ระบบนิเวศทุ่งหญ้าป่าสน ลดความอุดมสมบูรณ์ลงและอาจทำให้สภาพภูมิทัศน์โดยรวมขาดความโดดเด่นเป็นเอกลักษณ์)

นอกจากนี้ การที่มีปริมาณนักท่องเที่ยวเกิน CC ที่กำหนด ยังก่อให้เกิดปัญหาผลกระทบต่างๆ ตามมา ตั้งแต่เรื่องขยะ น้ำเสีย แสง และเสียง ไปจนถึงทำให้เกิดความหนาแน่นของปริมาณนักท่องเที่ยวเกินขีดจำกัดด้านจิตวิทยา ทำให้คุณภาพประสบการณ์ ของนักท่องเที่ยวด้อยลงไม่เป็นที่ประทับใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งแก่นักท่องเที่ยวที่ชื่นชอบและสนใจเรียนรู้ระบบนิเวศตามธรรมชาติ อย่างเช่น นักท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ซึ่งเป็นกลุ่มนักท่องเที่ยวที่มีแนวโน้มว่าจะมีปริมาณเพิ่มสูงขึ้นเรื่อยๆ ในอนาคต

จากทั้งหมดที่กล่าวข้างต้นแล้ว แนวคิดเกี่ยวกับ Carrying Capacity หากได้มีการนำไปศึกษา กำหนดในแหล่งท่องเที่ยวที่มีระบบนิเวศเปราะบาง จะช่วยให้ผู้เป็นเจ้าของหรือผู้รับผิดชอบแหล่งท่องเที่ยว มีภาพหรือ scenario ที่ใช้เป็นกรอบทิศทาง และขอบเขตของการพัฒนา ทรรศการท่องเที่ยว บนฐานทางวิชาการ อันจะนำไปสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวในรูปแบบที่ยั่งยืน (sustainable tourism) ทั้งในเชิงคุณภาพ (quality) ความต่อเนื่อง (continuity) และความสมดุล (balance)

การบริหารการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

เนาวรัตน์ (2545) ได้ศึกษาทักษะการทำงานของแรงงานภาคอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในภาคเหนือตอนบน โดยพิจารณาทั้งในระดับกลุ่มประชาคมและระดับปัจเจกบุคคลจังหวัดน่าน เชียงใหม่ เชียงราย และแม่ฮ่องสอน ที่มีกิจกรรมการท่องเที่ยวในชุมชน มีการจัดเวทีเพื่อผลักดันให้เกิดความร่วมมือ พัฒนาการท่องเที่ยวในทิศทางที่พึงประสงค์ พบว่าประชาคมการท่องเที่ยว ส่วนใหญ่มีกิจกรรมการท่องเที่ยวเป็นอาชีพหรือแหล่งรายได้เสริม มีทุนทางระบบนิเวศ (ecology capital) ทุนทางสังคมวิถีชีวิตวัฒนธรรม (social and cultural capital) เป็นเงื่อนไขที่สำคัญในการจัดการท่องเที่ยว ผวนกเข้ากับ การมีทุนมนุษย์ (human capital) ในบางด้าน เช่น ด้านอรรถศาสตร์ที่ดีงาม ประกอบเป็นเงื่อนไขให้ การท่องเที่ยวเกิดขึ้นและดำรงอยู่ในชุมชนท่องเที่ยวนั้น ๆ

ประชาคมการท่องเที่ยวส่วนใหญ่ยังขาดทักษะด้านการวางแผนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวในชุมชน ยังขาดจุดเน้นโดยแน่ชัดว่า จะจัดการท่องเที่ยวในแนวทางที่มุ่งปริมาณนักท่องเที่ยวและรายได้จากการท่องเที่ยว หรือจะมุ่งเน้นการท่องเที่ยวในกระแสทางเลือก (alternative tourism) ที่มุ่งการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่สร้างความสมดุล ระหว่างรายได้กับการท่องเที่ยวและการอนุรักษ์ ระบบนิเวศรวมทั้งการสืบทอดอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม

แนวทางการพัฒนาทักษะที่ควรเกิดขึ้น คือ การสร้างความเข้มแข็งให้กับกลุ่มประชาคมทั้งในด้านองค์กร (civic organization) ด้านสำนึกสาธารณะ (civic consciousness) และเครือข่ายขององค์กรประชาคม (civic network) พัฒนาทักษะการทำงานร่วมกันในแนวราบ ภายใต้ความไว้วางใจต่อกัน (trust) มากขึ้น ระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน การจัดให้มีกองทุนพัฒนาทักษะแรงงานด้านการท่องเที่ยวอย่างบูรณาการ เป็นสิ่งที่ควรพิจารณาทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่น

พันธกิจของการท่องเที่ยวชุมชน โดย สกว. กล่าวว่า การท่องเที่ยวชุมชน หมายถึง ทางเลือกในการจัดการท่องเที่ยวที่ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางของการท่องเที่ยวบนฐานคิดที่ว่าชาวบ้านทุกคนเป็นเจ้าของทรัพยากร และเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากการท่องเที่ยวโดยการนำเอาทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมประเพณี วิถีชีวิตและวิถีการผลิตของชุมชนมาใช้เป็นต้นทุน หรือปัจจัยในการจัดการท่องเที่ยวอย่างเหมาะสม รวมทั้งมีการพัฒนาศักยภาพของคนในชุมชนให้มีความรู้ ความสามารถในการดำเนินงานตั้งแต่การตัดสินใจ การวางแผน การดำเนินงาน การสรุปบทเรียน โดยเน้นให้เกิดความยั่งยืน ผู้คนรุ่นลูกหลาน และเกิดประโยชน์ต่อท้องถิ่น ตลอดจนคำนึงถึงความสามารถในการรองรับของธรรมชาติเป็นสำคัญ

โดยสนับสนุนการสร้างความรู้เพื่อพัฒนาโครงสร้าง และรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวที่นำไปสู่การกำหนดนโยบาย และแผนการท่องเที่ยวระดับมหภาคและพื้นที่ที่จะเกิดประโยชน์กับประเทศและกระจายรายได้สู่ท้องถิ่นมากขึ้น โดยเชื่อมโยงกับการสร้างความรู้ของท้องถิ่นในด้านประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ความหลากหลายทางชีวภาพ โบราณสถาน โบราณวัตถุ รวมทั้งการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน เพื่อให้ชุมชนมีทางเลือกในการพัฒนาตนเอง และจัดการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรของท้องถิ่น สำหรับการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

การท่องเที่ยวได้สร้างรายได้หมุนเวียนให้กับประเทศไทยมีมูลค่านับแสนล้านบาท โดยในปี 2551 รัฐบาลตั้งเป้ารายได้จากการท่องเที่ยวประมาณ 700,000 ล้านบาท จากจำนวนนักท่องเที่ยว 20 ล้านคน พร้อมมีนโยบายทำให้ประเทศไทยเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวเอเชีย (tourism of ASIA) หวังทำกำไรกับโครงการอันซีนไทยแลนด์ที่บูมไปก่อนหน้านี้ (นสพ.ข่าวสด, 18 พฤศจิกายน 2549)

เป้าหมายรายได้ดังกล่าวเพิ่มขึ้นเกือบสามเท่าจาก 10 ปีที่แล้ว (ในปี 2541 มีรายได้จากการท่องเที่ยวประมาณ 242,000 ล้านบาท โดยมีนักท่องเที่ยวต่างชาติประมาณ 7 ล้านคน ซึ่งคิดเป็นประมาณร้อยละ 5 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ (Gross Domestic Product, GDP) ในขณะนั้น (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2545 อ้างใน มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2548))

อย่างไรก็ตาม ที่ผ่านมากการท่องเที่ยวทำให้เกิดผลกระทบจากการหวังผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวของผู้ประกอบการและผู้เกี่ยวข้อง ทำให้มีผลกระทบต่อชุมชนในท้องถิ่นทั้งวิถีชีวิตและวัฒนธรรม รวมทั้งทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การจัดการการท่องเที่ยวในปัจจุบันยังขาดมาตรฐานคุณภาพรูปแบบที่เหมาะสม ขาดความตระหนักรู้ ขาดความรู้ความเข้าใจ ขาดการมีส่วนร่วมของชุมชน และขาดการร่วมมือของทุกภาคส่วน ทั้งราชการ องค์กรเอกชนและประชาชน กรณีการท่องเที่ยวนี้ยังต้องรวมไปถึงนักท่องเที่ยวอีกด้วย

การบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ชุมชนต้องมีความพร้อมในการดูแลแหล่งท่องเที่ยว มีความรู้ความเข้าใจ หรือตระหนักในคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรมและ

ธรรมชาติของท้องถิ่น ให้มีการพัฒนาอย่างมีทิศทาง และเท่าทันกระแสทุน กระแสการทองเที่ยวจากภายนอก ให้เป็นการต่อยอดจากอารยธรรมดั้งเดิมในท้องถิ่นให้ได้

นอกจากประชาชนแล้ว องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในปัจจุบันมีบทบาทหน้าที่สำคัญมาก ดังนั้น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้องมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อม ศิลปกรรม และสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ เช่น ไม่ปล่อยให้มีการก่อสร้างบดบังภูมิทัศน์ชุมชนนิเวศสถานหรือสถานที่สำคัญ หรือการก่อสร้างในรูปแบบที่ไม่สอดคล้องกับศิลปกรรม ตลอดจนการบุกรุกที่สาธารณะหรือพื้นที่ป่าไม้ เป็นต้น สำหรับการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ อาจจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือขององค์การบริหารส่วนท้องถิ่นที่มีพื้นที่แหล่งทรัพยากรต่อเนื่องกันด้วย เช่น พื้นที่ป่าไม้ การสร้างถนน คูคลอง เป็นต้น

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นการบริหารจัดการที่ต้องการความยั่งยืน จำเป็นต้องมีการวางแผนทั้งในระยะสั้น ระยะกลาง และระยะยาวที่เป็นระบบ เช่นเดียวกับการบริหารงานอื่น ๆ ไม่ว่าจะโดยชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หรือองค์กรราชการส่วนกลาง ร่วมกันกับองค์กรเอกชนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการท่องเที่ยวแต่ละพื้นที่ โดยอยู่บนพื้นฐานข้อมูลที่ต้องร่วมกัน มีการบูรณาการความคิดเห็นร่วมกัน

นอกจากการบูรณาการผู้มีส่วนเกี่ยวข้องร่วมกันแล้ว อำนาจหน้าที่ตามระเบียบกฎหมายก็มีความสำคัญที่ต้องพิจารณาเช่นกัน คือ ขอบเขตอำนาจขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในการดูแลทรัพยากรธรรมชาติ ศิลปวัฒนธรรม การส่งเสริมฝึกรอบรมให้ประชาชนและเยาวชนตระหนักในคุณค่า หรือมีความรู้ความสามารถเป็นมัคคุเทศก์ท้องถิ่น ขอบเขตอำนาจขององค์กรส่วนกลางด้านทรัพยากรธรรมชาติ โบราณสถาน การจัดการท่องเที่ยว จะมีส่วนสนับสนุนส่งเสริมหรือกระจายอำนาจให้แก่ประชาชน หรือองค์กรส่วนท้องถิ่น ได้อย่างไรบ้าง ทั้งนี้ให้อยู่บนพื้นฐานการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้อย่างแท้จริง

2.4 แนวคิดและทฤษฎีการมีส่วนร่วม

(สุชาติดา, 2548) ได้กล่าวถึง การมีส่วนร่วมว่า การมีส่วนร่วมเริ่มเป็นที่รับรู้ของสังคมไทยในหัวงไม่กี่ปีที่ผ่านมา ด้วยกระแสของการเมืองในโลกยุคใหม่ ที่มีทิศทาง De-centralize (กระจายออกจากศูนย์กลาง) และเน้นไปในเรื่องสิทธิของพลเมือง ทั้งในฐานะปัจเจก และในฐานะหน่วย ทางสังคม กับการเคลื่อนไหวและปฏิบัติการของชุมชนไทย ที่คึกคักขึ้นจากความตื่นตัวต่อปัญหาและนโยบายประชานิยมเช่นกัน ที่วาทกรรม"การมีส่วนร่วม" ปรากฏอยู่ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม 2545 อันระบุว่า ในการจัดการศึกษา ให้ยึดหลักการให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา (มาตรา 8) และในกระบวนการจัดการศึกษาให้ยึดหลักการระดมทรัพยากรจากแหล่งต่าง ๆ

มาใช้ และการมีส่วนร่วมของบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันทางสังคมอื่น ความจริง

ก่อนหน้าพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ แนวทางการศึกษาไทยก็เริ่มให้ความสนใจต่อแนวทาง "บวร" หรือการประสานความร่วมมือในการจัดการเรียนรู้แก่เด็กและเยาวชนระหว่าง บ้าน-วัด-โรงเรียน เพียงแต่ยังไม่แพร่หลาย และมีการปฏิบัติต่าง ๆ กันไปตามความเข้าใจ อีกทั้งยังมีปัญหาในระดับกระบวนการทัศน์ของโครงสร้างบริหารการศึกษาส่วนบน ที่ยังไม่เข้าใจว่าการมีส่วนร่วม นั้น มีมิติที่มากไปกว่าการให้โรงเรียนเป็นศูนย์กลางความร่วมมือ และ ความร่วมมือ นั้น มีความหมายแตกต่างจากการมีส่วนร่วมเกือบสิ้นเชิง รวมถึงการมองไม่เห็นลึกซึ้ง ถึงการเชื่อมโยงบทบาทของการศึกษาในระบบกับการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ที่เกาะเกี่ยวบูรณาการ ไปสู่การเรียนรู้ตลอดชีวิต (Live long Education)

ในขณะที่ (วันชัย, 2546) ได้อธิบายเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมไว้ว่า การมีส่วนร่วมก่อให้เกิดผลดีต่อการขับเคลื่อนองค์กรหรือเครือข่าย เพราะมีผลในทางจิตวิทยาเป็นอย่างยิ่ง กล่าวคือ ผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วม ย่อมเกิดความภาคภูมิใจที่ได้เป็นส่วนหนึ่งของการบริหาร ความคิดเห็นถูกรับฟังและนำไปปฏิบัติ เพื่อการพัฒนาเครือข่าย และที่สำคัญผู้ที่มีส่วนร่วม จะมีความรู้สึกเป็นเจ้าของเครือข่าย ความรู้สึกเป็นเจ้าของ จะเป็นพลังในการขับเคลื่อนเครือข่ายที่ดีที่สุด โดยหลักของการมีส่วนร่วมในความหมายของการบริหารจัดการจะมีความเชื่อมโยงอย่างใกล้ชิดกับ “การตัดสินใจ” นั่นคือ การมีส่วนร่วมจะนำไปสู่การตัดสินใจอย่างมีคุณค่า และอย่างชอบธรรม และต้องเป็นการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง (meaningful participations) ไม่วางระบบไว้ให้ดูเหมือนว่าได้จัดกระบวนการให้มีส่วนร่วมแล้วเท่านั้น

ถ้าการตัดสินใจที่เกิดจากการมีส่วนร่วม มีความสมเหตุสมผลและชอบธรรม ก็ต้องนำไปปฏิบัติ แต่ถ้าผู้มีอำนาจเห็นว่าการตัดสินใจนั้น ไม่เหมาะสมขัดกับการตัดสินใจของการมีส่วนร่วม ก็จะต้องอธิบายได้ โดยมีมาตรฐานแห่งความชอบธรรมที่จะเลือกตัดสินใจเช่นนั้น โดยที่สังคมส่วนใหญ่ยอมรับได้ ถ้าเห็นว่าการตัดสินใจนั้นอาจมีผลกระทบต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ก็ควรจะต้องมี “การปรึกษาหารือ” ก็ถือว่า มีส่วนร่วมในระดับที่สูงขึ้นมาอีกเล็กน้อย คือ ได้รับฟังความคิดเห็นก่อนตัดสินใจวิธีการที่มักจะหยิบขึ้นมาทำกันบ่อยๆ ในระดับนี้คือ “การทำประชาพิจารณ์” หรือ “การรับฟังความคิดเห็นของประชาชน” ต้องเน้นย้ำว่ากระบวนการรับฟังความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย จะต้องทำตั้งแต่เริ่มคิดและตระหนักถึงปัญหา (ไม่ใช่ทำเมื่อได้ตัดสินใจไปแล้ว และได้รับการประท้วง) เช่น ตระหนักว่ามีปัญหาเรื่องจำนวนขยะที่เพิ่มขึ้น มีความจำเป็นที่จะต้องหาที่ทิ้งขยะ จึงจัดการให้คนมามีส่วนร่วม เพื่อคิดหาวิธีแก้ปัญหาพร้อมกัน กระบวนการมีตั้งแต่จัดเวทีคุยกันในกลุ่มเล็ก เกาะประคอบบ้าน ใช้แบบสอบถามแล้วประมวลข้อมูลเพื่อนำเสนอต่อผู้มีอำนาจเพื่อตัดสินใจ การตัดสินใจก็ต้องฟังประเด็นต่างๆ พิจารณา

ทุกประเด็น และตอบคำถามให้ได้ทุกประเด็น การตัดสินใจต้องมีคุณธรรมและเป็นที่ยอมรับได้ หากไม่ทำกระบวนการมีส่วนร่วมเหล่านี้ แต่มาทำเพียงวิธีการรับฟังความคิดเห็นอย่างเป็นทางการครั้งเดียว หรือสองครั้ง ก็จะเกิดเป็นปัญหา เพราะกลายเป็นเวทีที่แต่ละฝ่าย คือ ฝ่ายสนับสนุนและฝ่ายค้าน มาแสดงจุดยืน ตอกย้ำความเห็นด้วยและไม่เห็นด้วย มายืนยันว่าฉันถูก เธอผิด เวทีนี้จึงมักจะ ไม่เหมาะที่จะเป็นเวทีแห่งการมาพูดคุยกัน

หากมีข้อขัดแย้งกันมาก การปรึกษาหารือหรือการรับฟังความคิดเห็นเลย ๆ จะไม่เหมาะสม จำเป็นต้องใช้กระบวนการมีส่วนร่วมที่ระดับสูงกว่า คือการร่วมเจรจาหาข้อยุติ (negotiation) หรือเจรจาโดยมีคนกลางกำกับกระบวนการ (mediation) คนกลางที่มากำกับกระบวนการจะต้องไม่ใช่ผู้ที่มีอำนาจหน้าที่ในการตัดสินใจ ผู้ที่จะทำหน้าที่ตัดสินใจ คือ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทั้งหลายหรือคู่เจรจาทางออกที่ดีที่สุด โดยกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันจนทุกฝ่ายพอใจ

ส่วนกระบวนการมีส่วนร่วมระดับสูงสุด คือ การลงประชามตินั้น แม้จะยุติที่แต่ละคนสามารถลงมติ แต่ละคนที่ละคนได้ แต่การลงมติดังได้เพียง “ใช่” หรือ “ไม่ใช่” หรือ “เอา” หรือ “ไม่เอา” อาจจะทำให้เกิดความขัดแย้ง ความแตกแยกขึ้นอีก ถ้าสังคมยังไม่เข้าใจกระบวนการประชาธิปไตยอย่างแท้จริง

“กระบวนการมีส่วนร่วม” เป็นกระบวนการที่จะกระจายอำนาจจากผู้มีอำนาจ ที่แต่เดิมมักจะใช้อำนาจเหนือ (power over หรือ power against) ตามทฤษฎีผู้มีอำนาจ จะชอบที่จะใช้อำนาจเหนือ เช่น แม่ซึ่งมีอำนาจมากกว่าลูก ก็มักจะใช้อำนาจเหนือลูก สั่งให้ลูกกลับบ้านก่อนค่ำ มาถึงวันหนึ่ง ลูกซึ่งโตขึ้นมาเป็นหนุ่มเป็นสาวแล้ว ก็จะขอลับบ้านดึก เพราะจะไปงานวันเกิดเพื่อน แม่ก็ยังใช้อำนาจเหนือให้กลับบ้านภายในหกโมงเย็น ถามว่าลูกสาวจะยังเชื่อและปฏิบัติตามไหม ตามทฤษฎีแล้ว หากผู้มีอำนาจยังใช้อิทธิพลเหนือไปเรื่อย ๆ อำนาจนั้น ๆ ก็จะใช้ไม่ได้ เพราะอำนาจที่มีหรือไม่มีนั้น ไม่ใช่ของเรา “มี” หรือ “ไม่มี” “อำนาจ” อย่างเดียว แต่อยู่ที่คนอื่น ๆ ที่อยู่รอบข้างหรือที่เราใช้อำนาจเหนือเขา นั้น เขามองว่าเราเหมาะสมที่จะมีอำนาจเหนือหรือไม่ ซึ่งบางครั้งสำคัญกว่าด้วยซ้ำไป ฉะนั้นแทนที่แม่จะใช้อำนาจเหนือ หันมาใช้อำนาจร่วมกับ (power with) ลงมาพูดคุยกับลูก หาทางออกที่ดีกว่าแทนการสั่งอย่างเดียว ลูกก็จะยินดีปฏิบัติและเชื่อฟังแม่ต่อไป

การทำงานแบบมีส่วนร่วม นั้น ไม่ว่าจะในระดับครอบครัว ระดับโรงเรียน ระดับชุมชน ระดับองค์กร หรือระดับประเทศนั้นว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งในกระบวนการทัศน์ปัจจุบัน เพราะจะช่วยให้ผู้มีส่วนร่วมเกิดความรู้สึกความเป็นเจ้าของ (ownership) และจะทำให้ผู้มีส่วนร่วมหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียนั้น ยินยอมปฏิบัติตาม (compliance) และรวมถึงตกลงยอมรับ (commitment) ได้อย่างสมัครใจ เต็มใจ และสบายใจ ได้มีการดำเนินการแก้ปัญหาความไม่เรียบร้อยในห้องเรียน โดยกระบวนการมีส่วนร่วม หลังจากพยายามด้วยวิธีการใช้ไม่เร็ว ใช้กฎกติกาที่ครูอาจารย์ออกกฎ หรือวางระเบียบให้

นักเรียนปฏิบัติ แต่การยอมรับก็ยังไม่ได้ผลดีนัก ครูประจำชั้นได้ชวนนักเรียนในห้องให้ร่วมกัน “ตระหนัก” ถึงปัญหาในห้องเรียน เช่น ความสกปรก การแต่งกายนักเรียน การไม่มีระเบียบในห้องเรียน ใช้กระบวนการมีส่วนร่วมที่จะวางกติกาตนเอง จนในที่สุดได้ระเบียบปฏิบัติประจำห้อง ที่ครูรับเอามา จัดพิมพ์ติดไว้ในห้อง ปรากฏว่าได้รับการยอมรับและการปฏิบัติตามอย่างดีกว่ากฎกติกาที่ครูกำหนด กติกานั้น ตัวอย่างเช่นนี้ เป็นตัวอย่างที่สามารถจะนำไปใช้ในองค์การหรือรัฐวิสาหกิจ ที่จะสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมที่จะเป็นเครื่องมือของการมีส่วนร่วมอย่างมีคุณภาพต่อไป

โดย นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ (2527: 183) กล่าวว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง การเกี่ยวข้องกับจิตใจ และอารมณ์ (mental and emotional involvement) ของบุคคลหนึ่ง ๆ ในสถานการณ์ (Group situation) ซึ่งผลของการเกี่ยวข้องดังกล่าวเป็นเหตุเร้าให้กระทำการได้ (Contribution) บรรลุจุดมุ่งหมายของกลุ่ม นั้น กับทั้งทำให้เกิดความรู้สึกร่วมรับผิดชอบกับกลุ่มดังกล่าวด้วย

ทิศทางการมีส่วนร่วมของชุมชนในกระบวนการท่องเที่ยว

การมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่นเป็นเป้าหมายสำคัญที่ได้รับการเน้นให้มีในกระบวนการท่องเที่ยวแนวใหม่ ถือว่าเป็นพื้นฐานของการพัฒนาที่ยั่งยืนในองค์รวมของระบบ สำหรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้ให้ความสำคัญ โดยจัดเป็นหนึ่งในองค์ประกอบหลักของการท่องเที่ยวรูปแบบนี้ การมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่น ได้เน้นการให้ความสำคัญแก่ประชาชนท้องถิ่น ในอันที่จะมีบทบาทในการกำกับดูแล และควบคุมการท่องเที่ยวได้มากขึ้น และสามารถดำเนินชีวิตอยู่ได้อย่างมีศักดิ์ศรี เนื่องจากประชาชนเป็นเจ้าของท้องถิ่น สามารถเป็นศูนย์กลางเชื่อมโยงท้องถิ่นกับหน่วยงานของรัฐหรือเอกชนที่เกี่ยวข้อง ในขบวนการท้องถิ่นระดับต่างได้

ความรู้สึกเป็นเจ้าของท้องถิ่นของสมาชิกชุมชน ซึ่งมีความรัก ความหวงแหน มีความรู้สึกพึงพิงและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยวอยู่แล้ว สามารถนำมาประยุกต์ให้เกิด การพัฒนาแบบยั่งยืนแก่ทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยวได้ โดยชุมชนจะต้องพัฒนาตนเองให้เป็นศูนย์กลางเชื่อมโยงระหว่างหน่วยงานรองรับกับชุมชนเอง และระหว่างชุมชนกับเอกชนที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยในส่วนที่เชื่อมโยงระหว่างชุมชนกับหน่วยงาน ชุมชนจะอยู่ในฐานะเป็นผู้รับทราบ และแผนปฏิบัติการเชื่อมโยงระหว่างชุมชนกับหน่วยงานเอกชน ชุมชนจะอยู่ในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของฐานรองรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ที่จัดขึ้นโดยเอกชนหรือบริษัทท่องเที่ยว เช่น ร่วมพัฒนาจุดขายต่างๆ ได้แก่ ที่พักอาศัย ภัตตาคาร การนำเสนอลูกค้านักวัฒนธรรม ศิลปะและประเพณีต่าง ๆ ที่ดึงดูดนักท่องเที่ยว เป็นต้น

การมีส่วนร่วมของชุมชน จึงเริ่มมีได้ตั้งแต่การให้ข้อมูลของท้องถิ่น การเตรียมการจัดการวางแผนการควบคุมดูแลการใช้ทรัพยากร การมีส่วนร่วมในการบริการ และการได้รับผลประโยชน์ในการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์ จะต้องไม่เป็นการเบียดบังทำลายสิ่งแวดล้อม ดังนั้น องค์กรของชุมชนจึงมีความสำคัญในกระบวนการการมีส่วนร่วม องค์กรของชุมชนอาจเป็นองค์กรที่เกิดจากการรวมตัวของประชาชนในชุมชน เป็นองค์กรภายใต้กฎหมายที่กำหนดบทบาทของปัจเจกบุคคล ฉะนั้น จึงควรผลักดันให้องค์กรดังกล่าว เป็นองค์กรของประชาชนที่แท้จริง เพื่อการเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการท่องเที่ยวดังกล่าว ดังนั้น การมีส่วนร่วมที่ดี ต้องให้ความสำคัญแก่กลุ่มบุคคลมากกว่าลักษณะของปัจเจกบุคคล ฉะนั้นรูปแบบของชุมชนในการรองรับการท่องเที่ยว อาจมีหลายรูปแบบ เมื่อพิจารณาจากพื้นฐานวัฒนธรรมการปกครองท้องถิ่น ขนบธรรมเนียมประเพณีและวิถีชีวิตของชุมชนไทย รูปแบบที่เหมาะสมและมีประสิทธิภาพในระดับปฏิบัติ ควรมีรูปแบบเป็นองค์กรกึ่งอิสระไม่เป็นทางการเกินไป ไม่อิสระเกินไป โดยมีระบบการได้รับผลประโยชน์ร่วม ซึ่งหากชุมชนมีส่วนร่วมหรือมีอำนาจเพียงพอในการร่วมควบคุมการท่องเที่ยว จะช่วยให้เกิดการพัฒนาค้นได้อย่างดี อีกทั้งสามารถจัดสรรผลประโยชน์ได้อย่างเหมาะสม และเกิดการกระจายรายได้สู่ชุมชนมากขึ้น โดยมีวิธีการดังต่อไปนี้

วิธีการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นทางการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน

การให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน นับเป็นรูปแบบที่สร้างโอกาสให้แก่ชุมชนท้องถิ่น เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน เพื่อให้ชุมชนท้องถิ่นได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยว ในขณะที่เขวยกันก็ช่วยอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อม วิธีการทำให้ประชาชนในชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมทางการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน สามารถกระทำได้หลายวิธีดังต่อไปนี้ คือ (เฉลิมชัย ปัญญาดี, 2543: 30-32)

วิธีการที่ 1 การร่วมประชุมวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน เป็นการร่วมอภิปรายของการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยว ระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐกับชุมชนท้องถิ่น เพื่อสอบถามความคิดเห็นของประชาชน ชุมชนท้องถิ่นในเรื่องการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน

วิธีการที่ 2 การให้คำปรึกษาในการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน เป็นการให้ประชาชนในชุมชนท้องถิ่นเข้าร่วมเป็นกรรมการในคณะกรรมการบริหาร โครงการท่องเที่ยว เพื่อให้ความมั่นใจว่า มีเสียงของประชาชนในชุมชนท้องถิ่น เข้ามามีส่วนร่วมรับรู้และร่วม ในการตัดสินใจวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน

วิธีการที่ 3 การสำรวจความคิดเห็นในการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน เป็นการสำรวจความคิดเห็นของประชาชนในชุมชนท้องถิ่น โดยให้ประชาชนในชุมชนท้องถิ่นได้มีโอกาสร่วมแสดงความคิดเห็นด้านการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยว

วิธีการที่ 4 การประสานงานร่วมกัน ในการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน เป็นการให้ประชาชนในชุมชนท้องถิ่นเข้าร่วม ตั้งแต่การคัดเลือกตัวแทนกลุ่มเข้าไปร่วมงานบริหารหรือการจัดการ หรือร่วมในคณะกรรมการที่ปรึกษา จากฝ่ายประชาชนในการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยว

วิธีการที่ 5 การไต่สวนสาธารณะในการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน เป็นการไต่สวนข้อมูลจากประชาชนในชุมชนท้องถิ่น เพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนในชุมชนท้องถิ่นได้เข้าร่วมแสดงความคิดเห็น ก่อนที่รัฐบาลจะตัดสินใจในการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยว

วิธีการที่ 6 การออกเสียงประชามติโดยตรงในการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน เป็นการตอบคำถามรัฐบาลโดยให้ประชาชนทุกคนในสังคม ออกความคิดเห็น โดยตรงต่อรัฐบาล และให้ทุกคนในสังคมเป็นผู้ตัดสินใจแทนรัฐบาลในการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน

การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นทางการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน เป็นการให้โอกาสแก่สมาชิกของชุมชนท้องถิ่นอย่างเท่าเทียมกัน ในการเข้าร่วมรับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนโดยถือเป็นกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันและเข้าร่วมประชุมตัดสินใจในการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยว ในขณะที่เดียวกันเจ้าหน้าที่ของรัฐก็ต้องฝึกฟังความคิดเห็น ปัญหา และความต้องการของชุมชนท้องถิ่นด้วย เพื่อให้ชุมชนมีบทบาทในการวางแผนกำกับดูแลควบคุมการท่องเที่ยว ให้มากขึ้นอันจะทำให้ชุมชนท้องถิ่นเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของ เกิดความรัก ความหวงแหน และสร้างจิตสำนึกในการดูแลปกป้องรักษาทรัพยากรท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อมให้ยั่งยืน จึงต้องให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนทุกขั้นตอนดังต่อไปนี้ คือ

ขั้นตอนที่ 1 ให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการศึกษาค้นคว้าหาปัญหาทางการท่องเที่ยวและสาเหตุแห่งปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนท้องถิ่น รวมถึงตลอดถึงความต้องการของชุมชนท้องถิ่นด้วย

ขั้นตอนที่ 2 ให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนตั้งแต่ร่วมกำหนดนโยบาย วัตถุประสงค์ เป้าหมาย และวิธีการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน เพื่อให้ได้แผนงานหรือโครงการพัฒนาการท่องเที่ยวที่สามารถแก้ไขหรือลดปัญหาของชุมชนท้องถิ่นและสร้างสรรค์สิ่งใหม่ที่เป็นประโยชน์ต่อการท่องเที่ยว พร้อมทั้งตอบสนองความต้องการของชุมชนท้องถิ่นได้ด้วย

ขั้นตอนที่ 3 ให้ชุมชนท้องถิ่น มีส่วนร่วมในการตัดสินใจใช้ทรัพยากรท่องเที่ยวที่มีอยู่ในชุมชนท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์ต่อการท่องเที่ยวและชุมชนท้องถิ่นมากที่สุด

ขั้นตอนที่ 4 ให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมลงทุนในธุรกิจท่องเที่ยวตามขีดความสามารถของตนเองหรืออาจร่วมลงทุนในรูปแบบสหกรณ์ได้

ขั้นตอนที่ 5 ให้ชุมชนท้องถิ่น มีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานตามแผนงานหรือโครงการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนจนบรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ พร้อมทั้งมีส่วนร่วมในการปรับปรุงระบบการบริหารงานพัฒนาการท่องเที่ยวให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

ขั้นตอนที่ 6 ให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการควบคุม ติดตาม ประเมินผลแผนงานหรือโครงการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ได้ร่วมกันจัดทำขึ้น

ในขณะเดียวกัน มีการศึกษาวิจัยโดยชุมชนเป็นฐานในเรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ แต่ยังคงขาดการศึกษาประเมินความยั่งยืนของการมีส่วนร่วมของชุมชน ในการดูแลจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อย่างไรก็ตามได้มีสิ่งบ่งชี้ว่าการมีส่วนร่วมของชุมชนจะยั่งยืนได้ ขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการ ซึ่งสรุปได้ดังนี้

1. ความต้องการของชุมชน โครงการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศสำหรับชุมชนใดก็ตามจะต้องเกิดจากความสนใจ และความต้องการของสมาชิกชุมชนเองเป็นหลัก มิใช่หน่วยงานของทางราชการหรือองค์การภาคเอกชนหรือใครก็ตาม ไปยึดเย็ดให้โดยที่ชุมชนไม่เต็มใจที่รับโครงการไว้และมีส่วนร่วม อาจเพราะความเกรงใจ เกรงบารมีหรืออำนาจตามวิถีธรรมชาติของชุมชนในชนบท

2. ความรู้และความตระหนักของชุมชน เป็นปัจจัยสำคัญอีกตัวหนึ่งที่จะชี้ว่าการมีส่วนร่วมของชุมชนจะยั่งยืนหรือไม่ ความรู้และความตระหนักนี้รวมไปถึงแนวคิดและองค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ทรัพยากรท่องเที่ยวของชุมชนและศักยภาพ ผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นต่อวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชุมชน (ต้นทุนทางสังคม) และสภาพแวดล้อมธรรมชาติ (ต้นทุนทางธรรมชาติแวดล้อม) หากดำเนินงานด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและความรู้อื่น ๆ ที่จำเป็นต้องใช้ในการพัฒนาและการบริหารจัดการ

3. การได้รับการสนับสนุนจากภายนอก ชุมชนท้องถิ่นในชนบทส่วนใหญ่ มักอยู่ในภาวะด้อยโอกาสในหลายเรื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เรื่องความรู้และทักษะในการพัฒนาและการจัดการยังเรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ซึ่งเป็นงานบริการที่ต้องมีมาตรฐานขั้นต่ำ เพราะมีการแข่งขันทางการตลาดแล้วเป็นสิ่งที่ชุมชนท้องถิ่นไม่คุ้นเคย ก็เป็นสาเหตุทำให้เกิดความท้อแท้ และไม่สามารถดำเนินการต่าง ๆ ตามความตั้งใจได้ ตรงจุดนี้หน่วยงานภาครัฐหรือภาคเอกชนรวมทั้ง NGOs หรือผู้รู้ต่าง ๆ จะต้องเข้ามาสนับสนุนหรือช่วยเหลือ สร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนดังกล่าวในข้อ 2 อย่างจริงจังและต่อเนื่อง พร้อมสร้างภูมิคุ้มกันต่ออิทธิพลต่างๆ เพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงที่มีผลมาจากการท่องเที่ยวด้วย

4. การตัดสินใจและการแบ่งปันประโยชน์ การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นจะต้องพัฒนาให้รวมไปถึงการมีส่วนร่วมในการคิด การปฏิบัติ การแก้ไขปัญหา และการติดตามประเมินผลแบบครบวงจร ไม่ใช่ผู้นำหรือกลุ่มผู้นำท้องถิ่นดำเนินการเองทั้งหมด และที่สำคัญจะต้องมีกลไกและระบบการแบ่งปันรายได้หรือประโยชน์อื่น ๆ อันเกิดจากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นธรรมและ มีความโปร่งใส

โดยเฉพาะประเด็นหลังนี้ มักจะพบว่าเป็นสาเหตุของความไม่ยั่งยืน ในการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นค่อนข้างสูงทีเดียว

2.5 แนวความคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน

พัฒนาการและความหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืน

การพัฒนาเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นจากความก้าวหน้าของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ทำให้ กลุ่มนายทุนในประเทศพัฒนาและนายทุนขายทรัพยากร นายทุนนายหน้าในประเทศกำลังพัฒนาร่ำรวยขึ้น การพัฒนาเศรษฐกิจซึ่งทำให้กลุ่มนายทุนส่วนน้อยมั่งคั่ง แต่ส่งผลกระทบต่อความยากจน ความอดอยาก ไร้การศึกษา ปัญหาสังคม การทำลายทรัพยากร สิ่งแวดล้อม ทั้งด้านกายภาพและชีวภาพ ตลอดจนความหลากหลายทางชีวภาพอย่างยับเยินทั้ง ๆ ที่ทรัพยากรชีวภาพมีประโยชน์อย่างมหาศาล แต่มนุษย์ก็ยังไม่ได้ศึกษาค้นคว้ามาใช้ให้เกิดประโยชน์อีกมากมายหลายชนิดพันธุ์

การพัฒนาประเทศ โดยมีเป้าหมายเพื่อการขยายตัวทางเศรษฐกิจ แต่ไม่ได้ตระหนักถึงผลเสียหายต่อโครงสร้างทางสังคม วัฒนธรรม การรองรับของทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งมีจุดจำกัด ได้รับการวิจารณ์อย่างกว้างขวางและเป็นกระบวนการต่อเนื่อง กลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเกิดแนวความคิดว่า “เราไม่ได้รับมือทรัพยากรในโลกนี้มาจากบรรพบุรุษของเรา แต่เราขอยืมมาจากลูกหลาน และควรส่งมอบให้แก่ลูกหลาน อย่างไม่เสื่อมสลาย” (Theobald, Ed., 1994: 275 อ้างในชูสิทธิ์ ชูชาติ, 2548: 20)

จากปัญหาต่าง ๆ จึงทำให้องค์การสหประชาชาติ (UNO) จัดการประชุมสหประชาชาติ เรื่องสิ่งแวดล้อมของมนุษย์ ขึ้นเป็นครั้งแรก ณ กรุงสต็อกโฮล์ม ประเทศสวีเดน เมื่อวันที่ 5 – 16 มิถุนายน ค.ศ. 1972 ผลการประชุมทำให้ประเทศสมาชิก จัดตั้งองค์การขึ้นรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม หลังจากนั้นได้มีการประชุมเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมขึ้นอีกหลายครั้ง

ในปี ค.ศ. 1980 หน่วยงานอนุรักษ์ธรรมชาติและทรัพยากรธรรมชาติระหว่างประเทศ (The International Union for the Conservation of Nature and Natural Resources) ได้จัดการแสดงประชามติเกี่ยวกับเรื่อง ยุทธศาสตร์ในการอนุรักษ์โลกและได้เสนอแนวคิดเรื่องการพัฒนาแบบยั่งยืนแนวความคิดดังกล่าว ได้แพร่หลายอย่างต่อเนื่องในการประชุมระหว่างประเทศในเวลาต่อมา

การพัฒนาอย่างยั่งยืน มีแนวความคิดว่า ระบบนิเวศมีจุดจำกัดในการรองรับของการพัฒนาเศรษฐกิจ การขยายตัวทางเศรษฐกิจมากเกินไป ส่งผลให้เกิดการทำลายทรัพยากรธรรมชาติและทรัพยากรชีวภาพ มนุษย์ควรใช้ทรัพยากรอย่างอนุรักษ์ และลดบทบาทของการเป็นนักบริโภคนิยมและวัตถุนิยม เพราะทำให้เกิดการสิ้นเปลืองในการใช้ทรัพยากร ทั้งนี้ เนื่องจากทรัพยากรที่มีศักยภาพในการรองรับ ในปริมาณที่จำกัด

แนวความคิดในการพัฒนาอย่างยั่งยืน ซึ่งเกิดขึ้นตั้งแต่ทศวรรษที่ 1960 ได้ปรากฏเด่นชัด และยอมรับกันอย่างแพร่หลาย ในปลายทศวรรษที่ 1970 หลักการพัฒนาอย่างยั่งยืน ต้องกระทำพร้อม ๆ กัน 3 มิติ คือ การพัฒนาเศรษฐกิจ การพัฒนาสิ่งแวดล้อม ทั้งด้านกายภาพและชีวภาพ และการพัฒนาด้านสังคม – วัฒนธรรม และเป็นการพัฒนาบูรณาการที่ทำให้เกิดองค์รวม หมายความว่าองค์ประกอบทั้งหลายที่เกี่ยวข้อง จะต้องมาประสานกันครบองค์ และมีลักษณะอีกอย่างหนึ่ง คือ มีดุลยภาพ (Balanced)

ในช่วงประมาณ 20 ปีที่ผ่านมา แนวคิดของทฤษฎีการพัฒนาสิ่งแวดล้อมจะอยู่ภายใต้ นิยามของคำที่ใช้กันอย่างแพร่หลายใน 2 กลุ่มคำ คือ "การพัฒนาแบบยั่งยืน" (Sustainable development, Sustainable Use of The Biosphere, Geological Sustainability, Sustainable Growth หรือแม้แต่ Sustainable Use (Becky J. Brown and other, 1987: 713) ทำให้เกิดการนิยามคำศัพท์ที่หลากหลายและคลุมเครือ

Herman E. Daly ได้ให้คำจำกัดความว่า มีความหมายแตกต่างจากคำว่า การเจริญเติบโต (Growth) ซึ่งหมายถึง การขยายตัวในมิติทางกายภาพ (Physical Dimension) ในขณะที่พัฒนานั้น หมายถึง การเปลี่ยนแปลงเชิงคุณภาพของระบบ (Qualitative Change) Herman E. Daly 199: 33)

นิยามของการพัฒนาแบบยั่งยืน ได้มีนักคิดได้ให้ความหมายไว้แตกต่างกันมากมาย เช่น คณะกรรมการโลกว่าด้วยสิ่งแวดล้อม (World Commission on Environment and Development : WCEO) ได้นิยามว่า " การพัฒนาแบบยั่งยืนคือ การพัฒนาที่นำไปสู่ การตอบสนองความต้องการของชนในปัจจุบัน โดยปราศจากการทำให้ความต้องการของชนรุ่นหลังลดลง

Tiry and O'Hare ได้ให้ความหมายไว้ในปี ค.ศ. 1982 ไว้ว่า " คือการจัดการทรัพยากรเพื่อการผลิตรายอย่างสูงสุดและต่อเนื่อง โดยที่สามารถรักษาทรัพยากรธรรมชาติ ให้คงอยู่เหมือนเดิมได้ " (Tiry and O' Hare ,1982 อ้างใน Brown and Other ,1987: 714) หรือ " ...คือการพัฒนาเศรษฐกิจที่มุ่งยกระดับการเพิ่มขึ้นของมาตรฐานการดำรงชีวิต ซึ่งสามารถวัดได้จากการกินดี-อยู่ดี รายได้ที่แท้จริงของประชาชน ตลอดจนการบริการศึกษา สุขภาพอนามัย แหล่งน้ำ ฯลฯ โดยมีจุดประสงค์เพื่อลดความยากจนถาวร โดยลดการใช้ทรัพยากร ลดการทำลายสิ่งแวดล้อม ลดการทำลายสังคมและวัฒนธรรมและลดความไม่แน่นอนทางสังคม" (Barbier B. Edward ,987:103) " ...คือ การตอบสนองความต้องการในปัจจุบัน โดยไม่ได้รับกวนการใช้ทรัพยากรเพื่อตอบสนองความต้องการของชนรุ่นหลัง" ทั้งนี้ได้ชี้ชัดไปถึงความต้องการเพิ่มเติมว่า ความต้องการในปัจจุบันมี 2 ประเภท คือ ความต้องการขั้นพื้นฐานและความต้องการขั้นฟุ่มเฟือย การตอบสนองความต้องการดังกล่าว จะเน้นตอบขั้นพื้นฐานในระดับที่เพียงพอมากกว่าจะตอบสนองความต้องการขั้นฟุ่มเฟือยอย่างทั่วถึง (The Brundtland Commission อ้างใน Herman E. Daly ,1990: 35)

Pearce W.David and Barbier Edward นิยามเพิ่มเติมในปี 1990ว่า "...คือกลยุทธ์ในการพัฒนาที่เน้นการจัดการทุกด้าน ทั้งด้านการจัดการทรัพยากรมนุษย์ เพื่อจุดมุ่งหมายแห่งความสมบูรณ์และการกินดี-อยู่ดีของประชาชนในระยะยาว โดยเน้นการปฏิสนธินโยบาย และปฏิสนธิการปฏิบัติ ที่สนับสนุนมาตรฐานการดำรงชีวิตที่ดีขึ้น แต่บริบททรัพยากรพื้นฐานและทรัพยากรธรรมชาติทั้งหมดสิ้นและฝากความเสี่ยงความยากจนไว้ให้ชนรุ่นหลัง" (Pearce W.David and Barbier B. Edward 1990: 4)

The Ecotourism Society ได้นิยามการพัฒนาการท่องเที่ยวไว้ว่า

".....คือการท่องเที่ยวที่รับผิดชอบต่อแหล่งธรรมชาติ ซึ่งมีอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนดีขึ้น

".....ส่วนเป้าหมายหลักที่การท่องเที่ยว พยายามที่จะทำให้เกิดขึ้นในเชิงปฏิบัติของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน ก็คือ

- 1) ต้องดำเนินการในขอบเขตความสามารถธรรมชาติ ชุมชน ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม วิถีชีวิตที่มีต่อขบวนการท่องเที่ยว
- 2) ต้องตระหนักต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน ชุมชน ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมที่มีต่อขบวนการท่องเที่ยว
- 3) ต้องยอมรับให้ประชาชนทุกส่วน ได้รับประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวอย่างเสมอภาคเท่าเทียมกัน และ
- 4) ต้องชี้้นำความปรารถนาของประชาชนท้องถิ่นและชุมชนในพื้นที่ท่องเที่ยว (นโยบายท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ปี 2538-2539)

ลักษณะของการพัฒนาแบบยั่งยืน

รูปแบบของการพัฒนาแบบยั่งยืนได้มุ่งถึงเป้าประสงค์หลักของการพัฒนาเพิ่มขึ้น คือ "เป้าประสงค์ทางด้านนิเวศเพิ่มเติมจากเป้าประสงค์ทางด้านเศรษฐกิจและสังคม ที่มุ่งพัฒนาเป็นฐานเดิม ดังนั้นจึงเป็นการผสมผสานองค์ความรู้ในหลาย ๆ ด้านเข้าด้วยกันจึงทำให้เกิดรูปแบบของการพัฒนาที่พึงประสงค์ โดยลักษณะดังกล่าวจึงเป็นเงื่อนไขของการพัฒนาแบบยั่งยืนที่เป็นทั้งปรัชญา แนวคิดอุดมการณ์แนวทางการปฏิบัติหลากหลาย "Brown และคณะ (1987: 717) ได้เสนอถึงลักษณะของการพัฒนาแบบยั่งยืนว่าจะต้องตั้งอยู่บนรากฐาน มีลักษณะดังต่อไปนี้

1) มนุษยชาติต้องสามารถดำรงชีวิตบนโลก โดยได้รับการสนับสนุนทรัพยากรพื้นฐานจากโลกอย่างต่อเนื่อง

2) การใช้ทรัพยากรในการดำรงชีวิตของมนุษย์ ต้องสามารถรักษาปริมาณสำรอง ของทรัพยากรชีวภาพ และระบบการผลิตทางการเกษตรไว้อย่างยาวนาน

3) จำนวนประชากรของมนุษย์ต้องสามารถรักษาระดับไว้ได้คงที่

4) การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจต้องสามารถจำกัดและควบคุมได้ให้เหมาะสมและสอดคล้องกับทรัพยากร

5) ต้องสามารถรักษาคุณภาพชีวิตของสิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศไว้ได้

6) เน้นการพึ่งพาตนเองโดยเฉพาะในชุมชนระดับเล็ก

ในขณะที่ The world Conservation Strategy ได้มุ่งเน้นจุดประสงค์หลักของการพัฒนาแบบยั่งยืนจะต้องครอบคลุมจุดเน้น คือ

1) เน้นกระบวนการทางนิเวศ และระบบสนับสนุนสิ่งมีชีวิต

2) เน้นความสำคัญต่อความหลากหลายทางชีวภาพ

3) มุ่งเน้นประโยชน์ของการพัฒนาให้สอดคล้องกับระบบนิเวศ

รูปแบบของเป้าหมายของการพัฒนาแบบยั่งยืนดังกล่าว จะมุ่งเน้นเสริมเป็นประสงค์ทางด้านนิเวศลงสู่เป้าหมายของการพัฒนา ซึ่งการพัฒนาแบบเดิม ได้ละเลยไปโดยความจริงแล้ว Bsrbieter (1987: 104) ได้วิเคราะห์ว่าลักษณะของการพัฒนาแบบยั่งยืน จะต้องมีความสัมพันธ์ทั้ง 3 ระบบ กล่าวคือ ระบบนิเวศ ระบบเศรษฐกิจและระบบสังคม แต่ละระบบล้วนเกี่ยวข้องสัมพันธ์เป็นส่วนหนึ่งซึ่งกันและกัน ลักษณะของการพัฒนาแบบยั่งยืน อันได้แก่

1) เป้าหมายการพัฒนาาระบบนิเวศ

- การอนุรักษ์ความหลากหลายและความซับซ้อนทางชีวภาพ
- การฟื้นฟูสภาพธรรมชาติ
- การผลิตทางนิเวศ

2) เป้าหมายการพัฒนาเศรษฐกิจ

- ลดความยากจน ตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐานได้
- การเพิ่มขึ้นของสินค้าและบริการ

3) เป้าหมายของการพัฒนาสังคม

- ความมั่นคงของสถาบัน
- ความเป็นธรรมในสังคม

- การมีส่วนร่วมในชุมชน
- อนุรักษ์ความหลากหลายทางวัฒนธรรม

Barbier (1987) ได้แสดงเป้าหมายของพัฒนาทั้ง 3 ระบบในแผนภูมิ ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ถ้ายึดรูปของเป้าหมายในทางเศรษฐศาสตร์เป็นหลักในการพัฒนา เช่น การพัฒนาของโลกในปัจจุบัน เป้าหมายจะอยู่ในส่วนของ ES และถ้าจะยึดเป้าหมายในทางเศรษฐศาสตร์ และเป้าหมายทางสังคม เป้าหมายหลักในแผนภูมิจะอยู่ในส่วนที่เหลื่อมซ้อนระหว่าง ES และ SS ซึ่ง Barbier ได้ให้ความคิดว่าเป็นการพัฒนาแบบมาร์กซิสม์ (Marxist Economics) ส่วนรูปแบบของการพัฒนาแบบยั่งยืนจะมีเป้าหมายในส่วนที่เหลื่อมซ้อนกันของทุกเป้าหมายในการพัฒนา จะเห็นได้จากเริ่มมีการพิจารณาถึงความเท่าเทียมกัน หรือสิทธิในการใช้ทรัพยากรอย่างเท่าเทียมกัน ผสมผสานเข้ามารูปของการจัดสรรทรัพยากร และการกระจายรายได้อย่างเป็นธรรม เช่น แนวคิดของ Pearce และ Barbier (1990; 2) ได้ระบุว่าการพัฒนาแบบยั่งยืนจะต้องมีลักษณะ คือ

- 1) มีการเพิ่มขึ้นของรายได้ต่อหัวอย่างแท้จริง
- 2) ระบบสุขอนามัยได้รับการพัฒนาขึ้น
- 3) มีศักยภาพในการศึกษาและแสวงหาความรู้
- 4) มีความสามารถในการใช้ทรัพยากรอย่างถูกต้อง
- 5) มีการกระจายรายได้อย่างเป็นธรรม
- 6) มีอิสรภาพในขั้นพื้นฐาน
- 7) ส่วน Haman E.Daly (1991: 40) ได้เสนอว่าหลักการของการพัฒนาแบบยั่งยืนจะต้องอยู่บนหลักการ 4 ด้าน คือ

1. ควบคุมอัตราประชากรมนุษย์ให้อยู่ในระดับของความรับได้ของธรรมชาติ (Carrying Capacity) ซึ่งจะปรากฏในรูปของความเท่าเทียมกันในมาตรฐานการดำรงชีวิต (Standard of living)
2. ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี จะต้องมีประสิทธิภาพมากขึ้นที่จะดึงเอามูลค่าเพิ่มจากการผลิตสินค้าและบริการ โดยที่ใช้ทรัพยากรมาเดิมหรือลดน้อยลงแต่ได้ประโยชน์ต่อมนุษย์สูงขึ้นและเป็นเทคโนโลยีที่ไม่ส่งผลต่อสิ่งแวดล้อม
3. ทรัพยากรที่ใช้แล้วหมดไปจะต้องใช้ประโยชน์บนพื้นฐานของการใช้แบบผลตอบแทนต่อมนุษย์สูงสุดและผลตอบแทนยาวนานที่สุด เช่น ทรัพยากรเชื้อเพลิงฟอสซิล
4. ทรัพยากรที่สามารถสร้างขึ้นได้จะต้องใช้ในอัตราเท่ากันกับการสร้างขึ้นของทรัพยากร เช่น ทรัพยากรป่าไม้สัตว์ป่า ปลา ฯลฯ

จากแนวคิดพื้นฐานดังกล่าวสามารถวิเคราะห์ได้ว่า การพัฒนาแบบยั่งยืนมักจะมีลักษณะที่เป็นแนวความคิดในเชิงอุดมคติ นำไปสู่เป้าหมายในการปฏิบัติได้ยาก Smith Carlisle (1993: 243) ได้คลี่คลายกรอบแนวคิดทางการพัฒนาแบบยั่งยืน ให้สามารถนำไปสู่วัตถุประสงค์ในเชิงปฏิบัติ โดยได้เสนอว่าเป้าประสงค์ของการพัฒนาแบบยั่งยืนอยู่ที่

- 1) การดำรงเผ่าพันธุ์ของมนุษย์อย่างต่อเนื่อง
- 2) ศักยภาพและความสามารถในการตอบสนองความต้องการของมนุษย์ เช่น การผลิตสินค้าและบริการ
- 3) ความสามารถในการตอบสนองความต้องการของมนุษย์ในส่วนที่ไม่ใช่วัตถุ เช่น ศิลปกรรม ค่านิยม
- 4) ให้ความสำคัญกับการใช้ทรัพยากรหมุนเวียนให้มากขึ้น เช่น การใช้พลังงานแสงอาทิตย์
- 5) ลดการผลิตสินค้าและบริการที่ไม่สามารถนำกลับมาใช้ใหม่ได้
- 6) เน้นความมั่นคงและฟื้นฟูสภาพในระบบการจัดการทรัพยากรอย่างเหมาะสม
- 7) ผสานระหว่างเป้าหมายเชิงนิเวศและเชิงสังคมเพื่อนำไปสู่เป้าประสงค์ทางเศรษฐกิจและนโยบายทางรัฐศาสตร์ ตลอดจนเทคนิคปฏิบัติการในพื้นที่

จะเห็นได้ว่า รูปแบบของการพัฒนาอย่างยั่งยืน มีลักษณะกึ่งเป้าหมายเชิงปรัชญาและอุดมคติ แต่เป้าหมายของการพัฒนาแบบยั่งยืนชัดเจน แล้วกระบวนการแก้ไขปัญหาแบบยั่งยืนในเชิงปฏิบัติ จะต้องเริ่มต้นที่การมุ่งสร้างการรับรู้ที่ดีของชุมชน และการวางแผนการปฏิบัติ โดยมีองค์กรท้องถิ่นเป็นองค์กรดำเนินการ ความชัดเจนของการดำเนินการขององค์กรท้องถิ่น จะต้องมุ่งไปสู่คุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชน ภายใต้กรอบความเหมาะสมของสังคมสิ่งแวดล้อมและเทคโนโลยี โดยสนับสนุนการวางแผนกระบวนการพัฒนา การตัดสินใจของชุมชนเป็นหลัก

Curson (1990, อ้างในพระธรรมปิฎก, 2546: 65) กล่าวว่า การพัฒนาที่ยั่งยืน คือ นโยบายที่ตอบสนองความต้องการของประชาชนในปัจจุบัน โดยไม่ทำลายทรัพยากรซึ่งจะเป็นที่ต้องการในอนาคต

แนวความคิดของการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยการยึดหลักการพัฒนาแบบองค์รวมกระทำพร้อม ๆ กันและเกิดการพัฒนาอย่างกลมกลืน ระหว่างระบบเศรษฐกิจ ระบบสังคมวัฒนธรรม ระบบนิเวศ และสิ่งแวดล้อม การพัฒนาอย่างยั่งยืนต้องยึดหลัก การอนุรักษ์ทรัพยากรเพื่อตอบสนองความต้องการในอนาคตควบคู่กับปัจจุบันและศักยภาพในการรองรับของพื้นที่พัฒนา

แนวคิดของการพัฒนาอย่างยั่งยืน เริ่มเกิดขึ้นตั้งแต่ ค.ศ. 1970 และปรากฏหลักการเด่นชัดขึ้นใน ค.ศ. 1980 และแนวคิดหลักของการพัฒนาอย่างยั่งยืน ก่อให้เกิดแนวคิดและหลักการของการท่องเที่ยว

อย่างยั่งยืนพร้อม ๆ กัน แต่หลักการและแนวปฏิบัติของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนเด่นชัดขึ้นในปี ค.ศ.1990

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศกับการพัฒนาที่ยั่งยืน

ปัจจุบันการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้รับการผลักดัน และส่งเสริมให้เป็นองค์ประกอบสำคัญอย่างหนึ่งของการพัฒนาอย่างยั่งยืน และยังสามารถใช้เป็นเครื่องมือหรือมาตรการหนึ่ง ในการส่งเสริมเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรชีวภาพ ซึ่งมีแนวโน้มว่าจะลดน้อยหรือเสื่อมโทรมลง อันเป็นผลมาจากการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นแนวคิดที่มีสาเหตุจากการบรรจบของแนวโน้ม ในด้านการอนุรักษ์ และแนวโน้มแห่งการเปลี่ยนแปลงด้านอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว กล่าวคือ ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา ประเทศต่าง ๆ โดยเฉพาะประเทศที่กำลังพัฒนาทั้งหลาย ได้พยายามผสมผสานเรื่องของการอนุรักษ์กับการพัฒนาเศรษฐกิจ โดยการใช้ประโยชน์พื้นที่อนุรักษ์ให้เป็นแหล่งพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมควบคู่ไปกับการสงวนรักษาระบบนิเวศตามธรรมชาติ โดยส่งเสริมให้มีการท่องเที่ยวในพื้นที่อนุรักษ์ด้วยความเชื่อว่าการท่องเที่ยวดังกล่าวนี้ จะเป็นทางเลือกหนึ่งที่เปิดโอกาสให้มีการจ้างงานและสร้างรายได้จำนวนมาก ทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับชาติซึ่งจะเป็นแรงจูงใจให้แก่ราษฎรในชนบทให้ตระหนักถึงความสำคัญและช่วยสนับสนุน การสงวนรักษาพื้นที่อนุรักษ์และทรัพยากรธรรมชาติ

สำหรับแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวนั้นพบว่า ในช่วง 10 ปี ที่ผ่านมา มนุษย์มีความต้องการการท่องเที่ยวในรูปแบบผจญภัยมากขึ้น รวมทั้งการได้เข้าไปมีส่วนร่วมและสัมผัสธรรมชาติอย่างแท้จริง นอกจากนี้นักท่องเที่ยวธรรมชาติมีความต้องการที่จะศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับสถานที่ที่ได้ไปเยือน ทั้งในด้านระบบนิเวศ ชนิดพันธุ์พืช และสัตว์ที่ได้พบเห็น รวมถึงประเด็นปัญหาด้านการอนุรักษ์ การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้ มีสาเหตุสำคัญ จากการตื่นตัว และให้ความสนใจในเรื่องคุณภาพสิ่งแวดล้อม และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ที่เป็นปัญหาในประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก

จากกรอบแนวความคิด Earth Summit ที่ประเทศบราซิลในปี 2535 กำหนดกระแสการท่องเที่ยวที่สำคัญ 3 ด้าน คือ ความต้องการการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ ความต้องการของตลาดการท่องเที่ยวในด้านการศึกษาเรียนรู้ และความต้องการพัฒนาคน โดยการมีส่วนร่วมของประชาชนที่มาจากรากหญ้า ซึ่งจะนำไปสู่การกระจายรายได้ที่เหมาะสมในท้องถิ่น จึงนำไปสู่การเกิดทางเลือกใหม่ในการท่องเที่ยว คือ การท่องเที่ยวแบบยั่งยืน

ดังนั้นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจึงมีแนวคิดที่สำคัญ คือ การท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบในแหล่งธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นและแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับระบบนิเวศ โดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้อง ภายใต้การจัดการสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของ

ท้องถิ่น เพื่อมุ่งเน้นให้เกิดจิตใต้สำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน (สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย, 2540 อ้างใน มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2548)

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จะแตกต่างไปจากแนวคิดการท่องเที่ยวเดิม ๆ ที่เน้นในการสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกด้านสาธารณูปโภคแต่เพียงมิติเดียว โดยการท่องเที่ยวเชิงนิเวศต้องอาศัยกระบวนการพัฒนาคน ชุมชนและสังคม โดยการนำศักยภาพที่มีเป็นทุนเดิมของสังคม มาพัฒนาและจัดการโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งเป็นกระบวนการบูรณาการกิจกรรมด้านต่าง ๆ ในท้องถิ่นเข้าด้วยกัน โดยคำนึงถึงบริบทของท้องถิ่น และสร้างเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ท้องถิ่นอย่างแท้จริง (การสัมมนาระดับชาติเรื่องท่องเที่ยวเชิงนิเวศ, 2545 อ้างใน มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2548)

ดังนั้น โดยนัยแนวความคิดระดับชาติ และนานาชาติสำหรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จะเกี่ยวกับการนำแหล่งทุนทางธรรมชาติและแหล่งทุนทางวัฒนธรรม มาพัฒนาบริหารจัดการ เพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยการมีส่วนร่วมของท้องถิ่นนั้น ๆ

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) เป็นการท่องเที่ยว เพื่อรักษาระบบนิเวศ ซึ่งบ่งบอกให้เห็นว่าเป็นการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน (Sustainable Tourism) การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มีสาระสำคัญ ดังนี้

1) แหล่งท่องเที่ยวที่จะส่งเสริมและพัฒนารท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ควรเป็นพื้นที่ธรรมชาติ ที่มีการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสภาพแวดล้อม และอาจรวมไปถึงแหล่งประวัติศาสตร์ โบราณคดี และวัฒนธรรมที่ปรากฏในพื้นที่ธรรมชาตินั้นด้วย

2) การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นการท่องเที่ยว ที่ทุกฝ่ายมีความรับผิดชอบต่อสภาพแวดล้อม ธรรมชาติและระบบนิเวศ โดยเป็นการท่องเที่ยวที่ไม่ทำลายหรือทำให้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรม

3) การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เน้นให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสหรือมีประสบการณ์กับสภาพแวดล้อมธรรมชาติโดยตรง และเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้ศึกษาเรียนรู้สภาพแวดล้อมธรรมชาติซึ่งนอกจากจะได้รับความพึงพอใจแล้ว ยังจะเป็นการเสริมสร้างจรรยาบรรณด้านสิ่งแวดล้อมเชิงบวกด้วย

4) การท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะต้องเป็นการท่องเที่ยวที่ให้ประโยชน์กลับคืนสู่ธรรมชาติและ การอนุรักษ์ธรรมชาติ ในขณะที่เดียวกันจะเอื้อประโยชน์ต่อชุมชนท้องถิ่นทั้งทางตรงและทางอ้อม นอกจากนั้น จะมุ่งเน้นที่คุณค่าของธรรมชาติ หรือลักษณะเด่นที่เป็นเอกลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยวเป็น สิ่งดึงดูดนักท่องเที่ยว ไม่ใช่เน้นที่การเสริมแต่งหรือการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ

ปัญหาหลักของการท่องเที่ยวปัจจุบันสามารถจำแนกได้ 2 ประการ คือ

1) นโยบายด้านการท่องเที่ยว ที่เน้นรายได้มากกว่าที่จะคำนึงถึงสภาพแวดล้อมธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมวัฒนธรรม

2) นโยบายของรัฐกำหนดเป็นส่วนๆ ไม่สัมพันธ์กัน ขาดหน่วยระดับสูง ที่จะเป็นผู้ประสานนโยบายให้ออกมาเป็นรูปธรรม จึงทำให้เกิดปัญหาต่าง ๆ มาก ทางหนึ่งในการแก้ไขปัญหาคือการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2539)

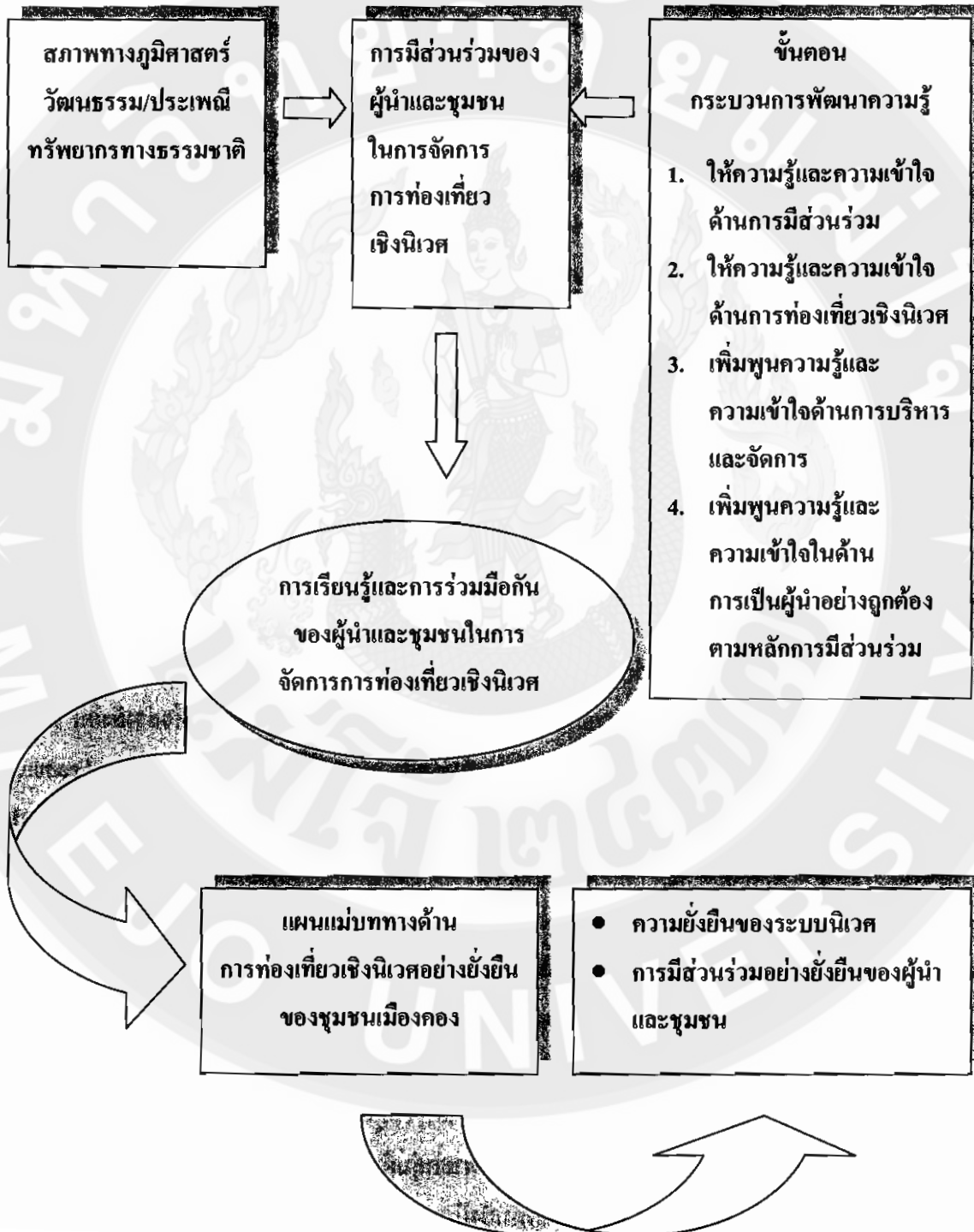
2.6 สรุปแนวคิดและทฤษฎี

จากภาพรวมของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในประเทศไทยที่กำลังขยายตัวอย่างต่อเนื่อง จึงเห็นได้ว่าองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ต้องเข้ามาดูแลผนวกกับการสร้างความเข้มแข็งจากชุมชนเป็นฐานในการแก้ไข และรองรับการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างยั่งยืน ในขณะเดียวกัน ทบพผู้นำทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ล้วนแล้วแต่เป็นปัจจัยที่จะผลักดันกระบวนการต่าง ๆ ให้ประชาชนมีส่วนร่วม โดยผสมผสานกับแนวคิดทฤษฎีทางนิเวศวิทยาที่เหมาะสมและสอดคล้องต่อพื้นที่ของตนเอง โดยใช้กระบวนการการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นแรงหนุนให้เกิดการแก้ปัญหาอย่างยั่งยืน

จากแนวคิดและทฤษฎีต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยชิ้นนี้ไม่ว่าจะเป็นแนวคิดและทฤษฎีทางด้านผู้นำ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การมีส่วนร่วมและการพัฒนาที่นั่งยืน ด้วยแนวคิดและทฤษฎีเหล่านี้ จะเป็นเครื่องมือที่ช่วยให้คณะวิจัยและชุมชน ได้เห็นถึงหลักการที่สามารถลงมือ ปฏิบัติและสามารถนำไปใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ตลอดจนเป็นพื้นฐานและแนวทางการแก้ไขในประเด็นอื่นๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน รวมไปถึงองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นที่เน้นการวิจัยที่เป็นรูปธรรมได้ และเป็นฐานพลังของชุมชน

จากแนวทางการวิจัยในบทที่หนึ่งและแนวคิดและทฤษฎี ตลอดจนงานวิจัยและเอกสาร ที่เกี่ยวข้องกับบทที่สองในการศึกษาบทบาทของผู้นำในชุมชนเมืองคอง ต่อการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนในการพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างยั่งยืน: กรณีศึกษาเมืองคอง อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ สามารถที่จะสรุปแนวทางการนำความคิด ทฤษฎีหรือวิธีการศึกษาในการศึกษาที่เกี่ยวข้องมาเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย ดังที่ได้แสดงในแผนภูมิในหัวข้อถัดไป

2.7 กรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ 3 วิธีการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ มีเป้าหมายหลักที่ต้องการศึกษา เพื่อค้นหาศักยภาพและองค์ความรู้ของผู้นำในชุมชน ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ รวมไปถึงชุมชนที่ส่งผลต่อการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และร่วมสร้างแผนและจัดการรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศให้เหมาะสมที่สุดต่อชุมชนเมืองคอง จึงถือได้ว่าการวิจัยในครั้งนี้ยึดองค์ประกอบด้านผู้นำและชุมชนเป็นแกนหลักในการพัฒนาด้วยเหตุนี้กระบวนการการวิจัยจึงจำเป็นต้องเลือกแนวทางในการศึกษาในครั้งนี้ โดยเน้นไปที่กิจกรรมการมีส่วนร่วมของผู้นำ และชุมชนในพื้นที่ ในการทำการศึกษา เพื่อให้ผลลัพธ์ที่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน และบทบาทของผู้นำอย่างมีส่วนร่วมที่ส่งผลต่อการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในตำบลเมืองคอง ซึ่งจะช่วยให้เกิดการมีส่วนร่วมและบทเรียนจากการเรียนรู้ร่วมกัน และนำไปสู่การถอดบทเรียนมายังวิถีชีวิตของคนในชุมชนเมืองคองได้อย่างแท้จริง

โดยหลักการในการวิจัยในครั้งนี้ มุ่งหวังที่จะสร้างองค์ความรู้และการจัดการความรู้ ในชุมชนท้องถิ่นร่วมกัน อีกทั้งต้องการที่จะส่งเสริมระบบคิดให้กับชุมชน รวมไปถึงผู้นำในชุมชนอีกด้วย โดยการเปิดโอกาสให้ผู้นำ และชุมชนเองได้มีส่วนร่วมในการปฏิบัติ ทั้งในระดับ การวางแผนและลงมือปฏิบัติจริง นอกจากนั้นยังสามารถสร้างนักวิจัยในชุมชนขึ้นมา เพื่ออาศัยกระบวนการวิจัยในการแก้ไขปัญหาของชุมชน โดยยึดหลักการมีส่วนร่วม โดยเฉพาะการรับรู้ถึงบทบาทหน้าที่ของผู้นำในชุมชน ที่ตระหนักและเข้าใจบทบาทความเป็นผู้นำ เพื่อที่จะแก้ไขปัญหาในชุมชนได้อย่างยั่งยืน โดยที่ผู้นำและชุมชนเองมีทักษะที่เรียกว่า การเรียนรู้ร่วมกันโดยผ่านการปฏิบัติงาน (Interactive Learning Through Action) เพื่อที่จะเป็นฐานของการจัดการองค์ความรู้และซึ่งจะนำไปสู่การบริหารจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ได้ด้วยตัวผู้นำและชุมชนเอง ในขณะที่ทีมผู้วิจัยเป็นเพียงที่ปรึกษา ให้แนวคิดและความรู้ตามหลักทางวิชาการที่ควรจะเป็นในการพัฒนาศักยภาพของชุมชนในการบริหารจัดการและการมีส่วนร่วมในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเท่านั้น

งานวิจัยชิ้นนี้ส่วนใหญ่อยู่ในรูปของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ซึ่งได้แก่ การให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการทำวิจัยร่วมกับผู้วิจัยด้วย PAR (Participatory Research Appraisal) รวมไปถึงการประชุมปฏิบัติการหลายครั้ง เพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูล ความรู้และความคิดเห็น (Workshop) และยังมีการสนทนากลุ่มย่อย (Focus Group) โดยเฉพาะกลุ่มผู้นำ ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ทั้งนี้เพื่อหาข้อมูลเชิงลึกระหว่างกลุ่ม นอกจากนั้นยังมีการบรรยายให้ความรู้ตามหลักวิชาการเรื่องการมีส่วนร่วม โดยเฉพาะผู้นำ (Training) และการแลกเปลี่ยน ความคิดเห็นอย่างไม่เป็นทางการ (Informal

Dialogue) และในขั้นตอนสุดท้ายยังได้มีการทดลองปฏิบัติการ ลงมือทำจริงเพื่อหาแนวทางที่ถูกต้องเหมาะสมต่อชุมชน (Interactive Learning Through Action) เพื่อนำมาสู่การแก้ไข ปรับปรุง และพัฒนาแนวทางการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างยั่งยืน ในชุมชนเมืองคอง รวมไปถึงการใช้กระบวนการ A-I-C (Appreciation Influence Control) ซึ่งขั้นตอนการทำวิจัยที่ใช้ ได้กำหนดจากวัตถุประสงค์ในการทำวิจัยในครั้งนี้ คือ

3.1 ศึกษาสถานการณ์ท่องเที่ยวเชิงนิเวศและบริบทชุมชนเมืองคอง

เพื่อใช้เป็นฐานความรู้ในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศซึ่งอาศัยการเก็บข้อมูลทั้งในระดับปฐมภูมิจากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ เช่น ประชาชนชาวบ้าน ผู้นำที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ประกอบการรวมไปถึงผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จากการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ โดยมีโครงสร้างคำถามประกอบการสัมภาษณ์ และการสังเกตอย่างมีส่วนร่วม จากการลงพื้นที่ในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศซึ่งจัดโดยกลุ่มชาวบ้าน ผู้ประกอบการด้านการท่องเที่ยวในตำบลเมืองคอง รวมทั้งการประชุมของคนในชุมชนแบบมีส่วนร่วม (Participatory Rural Appraisal) และจัดกิจกรรมกลุ่มย่อย (Focus Group Discussion) โดยเฉพาะกลุ่มผู้นำที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ตลอดจนประกอบการด้านกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และชุมชนเมืองคอง โดยจัดกลุ่มย่อย ๆ เพื่อหาข้อมูลเชิงลึกในทุกกลุ่ม นอกจากนั้นยังมีการเก็บข้อมูล โดยใช้แบบสอบถามทั้งแบบปลายเปิดและปลายปิด ซึ่งข้อมูลทั้งหมดที่ได้จะทำการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลแบบสามเส้า (Triangular Check) และปรับวิธีการเก็บข้อมูล ก่อนนำมาวิเคราะห์ และสรุปเพื่อใช้เป็นพื้นฐานในการดำเนินการวิจัยในขั้นต่อไป และเป็นพื้นฐานในการพัฒนา โดยข้อมูลที่ได้จะทำการรวบรวมและบันทึกไว้อย่างเป็นระบบ และแยกประเภทของหมู่บ้านตามหมู่บ้านในชุมชนเมืองคอง ดังต่อไปนี้

1) ข้อมูลพื้นฐานทั่วไปของหมู่บ้าน อันได้แก่ สภาพภูมิศาสตร์ การตั้งถิ่นฐาน สภาพทางเศรษฐกิจ (แหล่งที่มาของรายได้ ซึ่งแบ่งออกเป็นหมวดหมู่อย่างชัดเจน, แหล่งที่มาของเงินกู้ยืม เพื่อใช้ในการทำมาหากิน, ค่าใช้จ่ายโดยเฉลี่ยของคนในแต่ละหมู่บ้าน) ตลอดจนวัฒนธรรมประเพณีและความเชื่อของแต่ละชนเผ่าที่อยู่ในชุมชนเมืองคอง

2) สถานการณ์การท่องเที่ยวที่ผ่านมาของชุมชนเมืองคอง ครอบคลุมถึงปัญหาที่เกิดขึ้น บทบาทการมีส่วนร่วมของผู้นำชุมชน ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ตลอดจนชุมชนเมืองคองต่อการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ผ่านมา รวมไปถึงทัศนคติ และความต้องการของชาวบ้านต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ซึ่งทั้งหมดนี้เป็นฐานของกระบวนการ ในการพัฒนาการมีส่วนร่วม และแนวทางการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ในชุมชนเมืองคองอย่างแท้จริง

ส่วนข้อมูลทางด้านทฤษฎี ทางทีมผู้วิจัยได้ค้นคว้าจากห้องสมุดมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ สำนักหอสมุดมหาวิทยาลัยแม่โจ้ รวมไปถึงการสอบถามความคิดเห็นจากนักวิชาการ ด้านการท่องเที่ยว หน่วยงานของ สกว. แม่โจ้ องค์การบริหารส่วนตำบลเมืองคอง ที่ทำการอุทยานแห่งชาติ เชียงดาว เพื่อจะได้นำมาเป็นพื้นฐานต่อกระบวนการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ในขั้นต่อไป

3.2 ศึกษาศักยภาพผู้นำในชุมชนและชุมชนในการด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

การศึกษาผู้นำในชุมชนทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการนี้ ในการวิจัยกลุ่มเป้าหมายสามารถแบ่งออกเป็น 2 ส่วนหลัก ๆ ด้วยกันคือ ผู้นำชุมชนที่เป็นทางการ ได้แก่ หน่วยงานของรัฐคือ องค์การบริหารส่วนตำบลเมืองคอง ซึ่งจะเจาะลึกไปยังตัวบุคคล คือ นายกองการบริหารส่วนตำบลเมืองคองคนปัจจุบัน และบุคลากรในองค์การบริหารส่วนตำบลเมืองคอง เช่น ปลัด ผู้ใหญ่บ้านแต่ละหมู่บ้าน เป็นต้น นอกจากนี้ในส่วนที่สองนั้น เป็นการศึกษาของผู้นำชุมชน ทั้ง 6 หมู่บ้านในตำบลเมืองคอง ซึ่งถือได้ว่าเป็นผู้นำที่ไม่เป็นทางการ อัน ได้แก่ ปราชญ์ชาวบ้าน หรือผู้รู้ในชุมชนหมู่บ้านต่าง ๆ รวมไปถึงผู้ที่ทำหน้าที่ประกอบพิธีทางศาสนาพุทธ คริสต์ และผี เป็นต้น และชาวบ้านในชุมชนต่าง ๆ ทั้ง 6 หมู่บ้าน โดยการใช้กระบวนการวิจัย ดังต่อไปนี้

1) การวิเคราะห์ผู้นำในชุมชน ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการแบบมีส่วนร่วม (PRA) เพื่อตรวจสอบความต้องการของผู้นำในชุมชน ต่อการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในการพัฒนาชุมชนเมืองคอง ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างยั่งยืนและป้องกันความขัดแย้งที่อาจจะเกิดขึ้นจากความไม่สมัครใจ หลังจากการพัฒนาในการปฏิบัติ โดยยึดหลักความสมัครใจ ในการเข้าร่วม

2) การจัดอภิปรายกลุ่มย่อย (Focus Group) เพื่อระดมความคิดในการค้นหาแนวทางในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในระดับนโยบายและแผน ตลอดจนค้นหาศักยภาพเชิงพื้นที่และวัฒนธรรมจากผู้นำที่มีองค์ความรู้ในแต่ละภาคส่วนร่วมกัน เช่น เอกอภิมณฑลของแต่ละชนเผ่า วัฒนธรรมประเพณี รวมไปถึงภูมิปัญญาในท้องถิ่นต่าง ๆ นอกจากนั้นยังมี กฎ ระเบียบของแต่ละหมู่บ้าน เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ อีกทั้งข้อบังคับจากระเบียบทางราชการ และแนวทาง การแก้ไขหรือปรับเปลี่ยนนโยบายของภาครัฐอีกด้วย โดยอาศัยการมีส่วนร่วม และศักยภาพของผู้นำและชุมชน ในการจัดเวทีสัมมนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน เพื่อที่จะได้เป็นฐานข้อมูลพื้นฐานในการพัฒนา การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ที่จะได้จัดทำร่วมกันทั้งในระดับบน(ผู้นำ) และระดับล่าง (ชุมชนหมู่บ้านต่าง ๆ)

3) นอกจากนั้นยังมีการทำ SWOT Analysis ร่วมกันทั้งผู้นำและชุมชน โดยแยกออกเป็น 2 กลุ่มหลัก ๆ ก่อนที่จะได้มีการรวมกลุ่มกันทั้งหมด เพื่อเป็นการยืนยันข้อมูลและเพิ่มเติมในประเด็นที่ขาดหายไปจากการทำ SWOT Analysis ของทั้งสองกลุ่ม โดยจะวิเคราะห์ เปรียบเทียบข้อได้เปรียบ

ข้อจำกัด โอกาสความเป็นไปได้และอุปสรรค ต่อการพัฒนาของชุมชนเองในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ในขั้นตอนนี้ มีวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลถึง 4 ระดับด้วยกันคือ การเปิดเวทีเฉพาะในกลุ่มผู้นำที่เป็นทางการ การเปิดเวทีให้เฉพาะกลุ่มผู้นำที่ไม่เป็นทางการ เปิดเวทีเฉพาะให้กับกลุ่มชาวบ้านในชุมชนต่าง ๆ และสุดท้ายเปิดเวทีรวมกันทั้งหมด เพื่อให้เกิดการรับฟังแลกเปลี่ยนความคิดเห็น มีโอกาสซักถามข้อสงสัยและทำความเข้าใจซึ่งกันและกัน เพื่อให้เกิดจุดการยอมรับในทุก ๆ ฝ่ายต่อกระบวนการ การวิจัยในขั้นต่อไป ทั้งนี้ทั้งนั้น ต้องขึ้นอยู่กับความสมัครใจ เป็นหลักและการเปิดใจเข้าหาซึ่งกันและกัน โดยข้อมูลทั้งหมดจะถูกใช้เป็นพื้นฐานในการวางแผนแม่บทในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของตำบลเมืองคอง

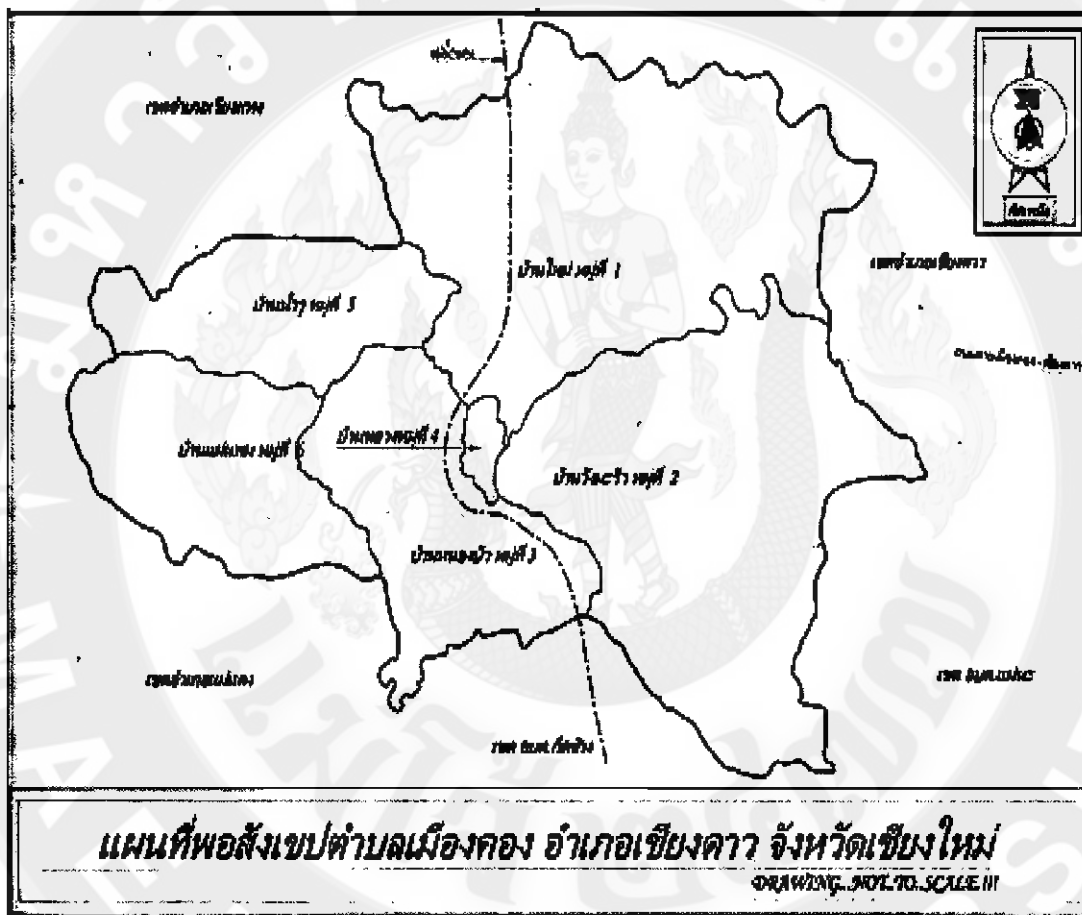
3.3 ข้อมูลพื้นฐานของชุมชนเมืองคอง

ข้อมูลพื้นฐานของชุมชนเมืองคอง

ตำบลเมืองคอง เป็นชุมชนที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์อาศัยอยู่ร่วมกัน ไม่ว่าจะเป็นไทยใหญ่ กะเหรี่ยง มูเซอ ที่มีระบบการเกษตรแบบผสมผสาน มีการพัฒนาด้านการพาณิชยกรรม หัตถกรรม อุตสาหกรรม วัฒนธรรมพื้นบ้านการท่องเที่ยว และการสื่อสารบนพื้นฐานของเศรษฐกิจชุมชนที่เหมาะสมกับสภาพท้องถิ่นและชุมชน โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยไม่กระทบด้านคุณภาพสิ่งแวดล้อมเพื่อการพึ่งพาตนเองแบบยั่งยืน ตามทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียง ภายใต้การมีส่วนร่วมขององค์กรภาครัฐและเอกชน รวมถึงประสานความร่วมมือจากประชาคมหมู่บ้านและตำบล และองค์กรเครือข่ายอื่น ๆ

โดยที่ตั้งตำบลเมืองคอง ตั้งอยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอเชียงดาวประมาณ 42 กิโลเมตร เป็นที่ราบสูงเชิงเขา พื้นที่ทำกินอยู่ติดกับป่าสงวนแห่งชาติและเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่าเชียงดาว ถนนเข้าสู่ตำบลเป็นถนน คสล. ใช้การได้ได้สะดวก ไม่ลำบากในการคมนาคม การพัฒนาเป็นไปอย่างต่อเนื่องรับวิทยาการใหม่ ๆ จากสังคมอื่นมากยิ่งขึ้น เนื้อที่ตำบลเมืองคอง มีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 269.4 ตารางเมตร (262,852.53 ไร่) ซึ่งมีเขตติดต่อกับอำเภออื่น ๆ ดังนี้ ทิศเหนือ ติดต่อกับ อำเภอเวียงแหง จังหวัดเชียงใหม่ ทิศใต้ ติดต่อกับ อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ ทิศตะวันออก ติดต่อกับ ตำบลเมืองงาย อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ ทิศตะวันตก ติดต่อกับ อำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอนและมีหมู่บ้านที่อยู่ในความดูแลขององค์การบริหารส่วนตำบลเมืองคอง ทั้งหมด 6 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ 1 บ้านใหม่ หมู่ 2 บ้านวังมะริว หมู่ 3 บ้านหนองบัว หมู่ 4 บ้านหลวง หมู่ 5 บ้านน้ำรัฐ และหมู่ 6 บ้านแม่แพลม และมีประชากรทั้งสิ้น 4,401 คน แบ่งเป็นชาย 2,270 คน และหญิง 2,131 คน มีครัวเรือนจำนวน 1,239 ครัวเรือน มีความหนาแน่นเฉลี่ย 15 คน ต่อตารางกิโลเมตรหรือ 70 คน ต่อไร่

ในส่วนของสภาพภูมิอากาศนั้นตำบลเมืองคองมีฤดูกาล 3 ฤดู เช่นเดียวกับกับตำบลอื่น ๆ ที่อยู่ใกล้เคียงกัน ในแถบภาคเหนือตอนบน คือ ในช่วงเดือนกรกฎาคมถึงเดือนกันยายน เป็นช่วงเดือนที่มีฝนตกชุกที่สุด ฤดูหนาวมีช่วงระยะเวลาานมาก คือ ประมาณตั้งแต่เดือนตุลาคมถึงเดือนมกราคม มีอากาศหนาวจัด ส่วนฤดูร้อนแห้งแล้งมากในเดือนมีนาคมถึงเดือนเมษายน แต่ฤดูร้อนไม่ร้อนมากนัก อุณหภูมิสูงสุด ประมาณ 25 องศาเซลเซียส

ภาพที่ 3.1 แผนที่แสดงที่ตั้งของตำบลเมืองคอง อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่

โครงสร้างของชุมชน

โครงสร้างของชุมชนในเมืองคองนั้น มีโครงสร้างที่คล้ายๆ กันกล่าวคือ มีการรวมตัวกันตามแต่ละชนเผ่าที่อาศัยอยู่ในแต่ละหมู่บ้าน โดยมีองค์การบริหารส่วนตำบล เป็นศูนย์กลาง ในการติดต่อและเชื่อมความสัมพันธ์ของชนเผ่าตามแต่ละหมู่บ้าน อีกทั้งยังมีศาสนาที่เป็นเครื่องมือในการร้อยรัดชุมชน ให้มีความปรองดองและสามัคคีกัน แม้ในบางครั้งจะมีความขัดแย้งกันอยู่บ้าง และความ

แตกต่างในเรื่องของชาติพันธุ์อยู่ที่ตาม ทั้งนี้ทางผู้วิจัยจะจำแนกโครงสร้างของชุมชนออกเป็นหมู่บ้าน เพื่อให้เห็นภาพของชุมชนโดยละเอียด ดังนี้

โครงสร้างประชากรและชุมชน

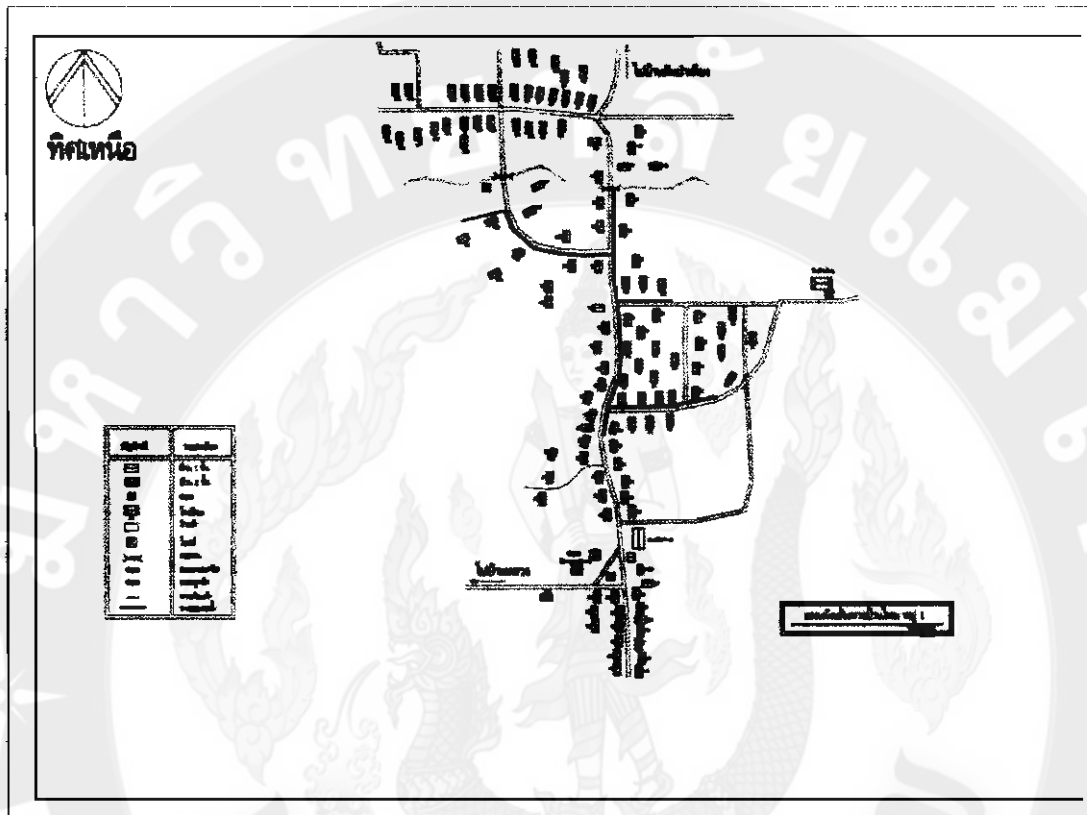
ชุมชนบ้านใหม่ หมู่ที่ 1 มีประธานกรรมการชุมชน คือ นางสาวบัวผัน กระจ่าง ที่อยู่ 140 หมู่ 1 บ้านใหม่ ตำบลเมืองคอง อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ มีพื้นที่ 1,200 ตารางกิโลเมตร จำนวนประชากรตามทะเบียนราษฎร 945 คน 186 ครัวเรือนมีจำนวนประชากร ชาย 475 คน หญิง 470 คน ผู้สูงอายุ 85 คน เด็กเล็ก 25 คนและมีอายุชุมชนประมาณ 400 ปี ความเป็นมาของชุมชนบ้านใหม่ บอกเล่าสืบ ๆ มาว่า ก่อนจะมาเป็นบ้านใหม่ เดิมมีชื่อว่า บ้านหม้อ อยู่ติดกับแม่น้ำแดงประมาณ 100 เมตร เกิดฝนตกหนักมาก ทำให้น้ำป่าไหลหลากท่วมบ้านเรือนเสียหาย ชาวบ้านจึงอพยพขึ้นมาจากบ้านหม้อและรื้อถอนบ้านเดิมมาสร้างที่อยู่ใหม่ ซึ่งอยู่ห่างจากบ้านหม้อ ประมาณ 500 เมตร และตั้งชื่อว่าบ้านใหม่ เดิมที่ตั้งของหมู่บ้านเป็นป่าไม้ขนาดใหญ่ ซึ่งอยู่ห่างจากตัวอำเภอ เชียงดาวประมาณ 45 กิโลเมตร คนในชุมชนเป็นชนเผ่ากะเหรี่ยง

ด้านการประกอบอาชีพ ประชากรส่วนใหญ่ทำไร่และนา ประมาณ 120 ครัวเรือน ทำสวนประมาณ 80 ครัวเรือน เลี้ยงสัตว์ประมาณ 110 ครัวเรือน ค้าขายประมาณ 10 ครัวเรือน ด้านบริการประมาณ 5 ครัวเรือน รับจ้างทั่วไปประมาณ 35 ครัวเรือน ทำงานด้านโรงงานและบริษัท ประมาณ 25 ครัวเรือน และว่างงานประมาณ 45 ครัวเรือน

ด้านการรวมกลุ่มของชุมชน มีการรวมกลุ่มในชุมชนอยู่หลายกลุ่ม ซึ่งประกอบไปด้วยกลุ่มต่าง ๆ ดังต่อไปนี้ กลุ่มออมทรัพย์ 2 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มกองทุนหมู่บ้านและกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต ด้านกลุ่มอาชีพ 5 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มเกษตรทำไร่ จักสานและเลี้ยงสุกร ด้านธุรกิจชุมชน 3 กลุ่ม ได้แก่ ร้านขายของชำ 2 ร้านโรงสี 1 โรง กลุ่มอาสาสมัคร 4 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่ม อสม. ตำรวจบ้าน พลังแผ่นดินและอปพร. ส่วนกลุ่มเยาวชน 1 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มเยาวชนบ้านใหม่ ด้านกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม 1 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มอนุรักษ์พันธุ์ป่าชุมชน

ส่วนโครงสร้างพื้นฐานของชุมชน ประกอบด้วย โรงเรียน 2 แห่ง ได้แก่ ศูนย์ กศน. บ้านแม่คองซ้ายและศูนย์ กศน. บ้านหัวขู มีวัดที่เป็นศูนย์รวมขอชุมชน 1 แห่ง ได้แก่ วัดบ้านใหม่ มงคลธรรม มีสถานีนามัย 1 แห่ง ได้แก่ สถานีนามัยตำบลเมืองคอง และมีหน่วยงานบริการของราชการ 1 แห่ง ได้แก่ ที่พักสายตรวจตำบลเมืองคอง มีหอกระจายข่าว 1 แห่ง ได้แก่ หอกระจายข่าวประจำหมู่บ้าน มีศาลากลางหมู่บ้าน 1 ศาลา ได้แก่ ศาลาอเนกประสงค์ มีที่อ่านหนังสือพิมพ์ที่บ้าน นายบุญ บุญเรือง 1 แห่ง และมีแหล่งท่องเที่ยว 1 แห่ง ได้แก่ ฝ่ายหัวเมือง มีร้านค้า และร้านอาหาร 2 แห่ง

ได้แก่ ร้านนางศรีนวล บุญเรือง และร้านนางอารีย์ ลอยมา มีโทรศัพท์สาธารณะ 1 แห่ง ได้แก่ บ้านนายบุญ บุญเรือง

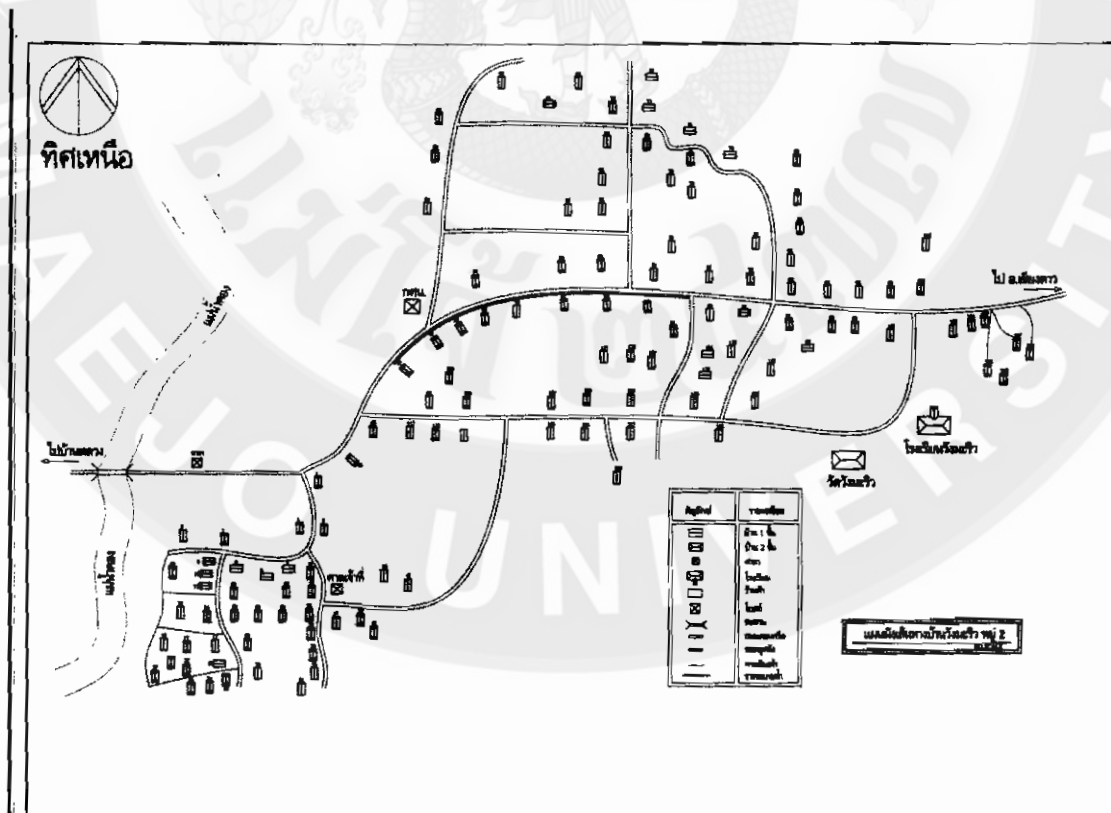
ภาพที่ 3.2 แสดงที่ตั้งของ หมู่ 1 บ้านใหม่

ชุมชนบ้านวังมะริว หมู่ที่ 2 มีประธานกรรมการชุมชน คือ นายสงค์ ผลงาม ที่อยู่ 87 หมู่ 2 บ้านวังมะริว มีพื้นที่ 968 ตารางกิโลเมตร จำนวนประชากรตามทะเบียนราษฎร 852 คน 223 ครัวเรือน โดยมีจำนวนประชากร ชาย 425 คน หญิง 427 คน ผู้สูงอายุ 78 คน เด็กเล็ก 25 คน และมีอายุชุมชน 700 ปี บ้านวังมะริว ผู้เฒ่าผู้แก่ ได้บอกเล่าทอดสืบทอดกันว่า เมื่อก่อนมีต้นไม้มะริวหนึ่งชื่อต้นมะริว เป็นไม้มงคลที่เปรี๊ยะที่สุด ต้นมะริวได้ออกกริมน้ำแม่คอง และติดกับน้ำลิกมากที่ชาวบ้านเรียกว่า น้ำวัง กอปรกับมีต้นมะริวอยู่ด้วย คนโบราณจึงตั้งเป็นชื่อหมู่บ้านว่า บ้านวังมะริว ซึ่งห่างจากอำเภอเชียงดาวประมาณ 43 กิโลเมตร ทิศเหนือ ติดบ้านใหม่ หมู่ที่ 1 ทิศใต้ ติดบ้านหนองบัว หมู่ที่ 3 ทิศตะวันออก ติดบ้านแม่ป่าเส้า (หย่อมบ้านหมู่ที่ 2) ทิศตะวันตก ติดบ้านหลวง หมู่ที่ 4

ด้านการประกอบอาชีพ ส่วนใหญ่จะรับจ้างทั่วไปและเลี้ยงสัตว์ โดยมีครอบครัวที่รับจ้างประมาณ 165 ครัวเรือน และเลี้ยงสัตว์ประมาณ 150 ครัวเรือน ส่วนการทำไร่ประมาณ 5 ครัวเรือน ทำนาประมาณ 50 ครัวเรือน ทำสวนประมาณ 20 ครัวเรือน ค้าขายประมาณ 50 ครัวเรือน

รับราชการ 13 ครั้วเรือน ทำงานโรงงานและบริษัทประมาณ 50 ครั้วเรือน ประกอบอาชีพอื่น ๆ 50 ครั้วเรือนและว่างงานประมาณ 80 ครั้วเรือน

กลุ่มต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนหมู่ที่ 2 มีดังนี้ กลุ่มที่เป็นทางด้านกองทุน ได้แก่ กลุ่มกองทุนหมู่บ้าน กลุ่มอาชีพมี 2 กลุ่ม ได้แก่กลุ่มจักสาน กลุ่มธุรกิจชุมชน ได้แก่ โรงสีข้าวชุมชน กลุ่มอาสาสมัครมี 2 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่ม อสม. และตำรวจบ้าน กลุ่มเยาวชนมี 1 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มเยาวชนบ้านวังมะริว กลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมมี 1 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มอนุรักษ์พันธุ์ปลาน้ำจืด ส่วนโครงสร้างพื้นฐานของชุมชนประกอบไปด้วย โรงเรียน 1 แห่ง ได้แก่ โรงเรียนบ้านวังมะริว วัดและสำนักสงฆ์ มี 3 แห่ง ได้แก่ วัดวังมะริว สำนักสงฆ์บ้านห้วยบ้าน สำนักสงฆ์บ้านแม่ป่าเส้า หอกระจายข่าว มี 2 แห่ง ได้แก่ หอกระจายข่าวบ้านวังมะริว หอกระจายข่าวบ้านห้วยบ้าน ศูนย์เรียนรู้มี 1 แห่ง ได้แก่ ศูนย์ กศน. ประจำตำบลเมืองทอง แหล่งท่องเที่ยว 1 แห่ง ได้แก่ ถ้ำขี้หมี ร้านค้ามี 3 ร้าน ได้แก่ ร้านของนางแสงเงิน บรรดา นางปฎิญา กันทา นางพรรณ สุนันท์ตา ส่วนร้านอาหารมี 2 แห่ง ได้แก่ ร้านนางอาทิตย์ ประทุม และร้านนายมานพ สุนันท์ตา

ภาพที่ 3.3 แสดงที่ตั้งของหมู่ 2 บ้านวังมะริว

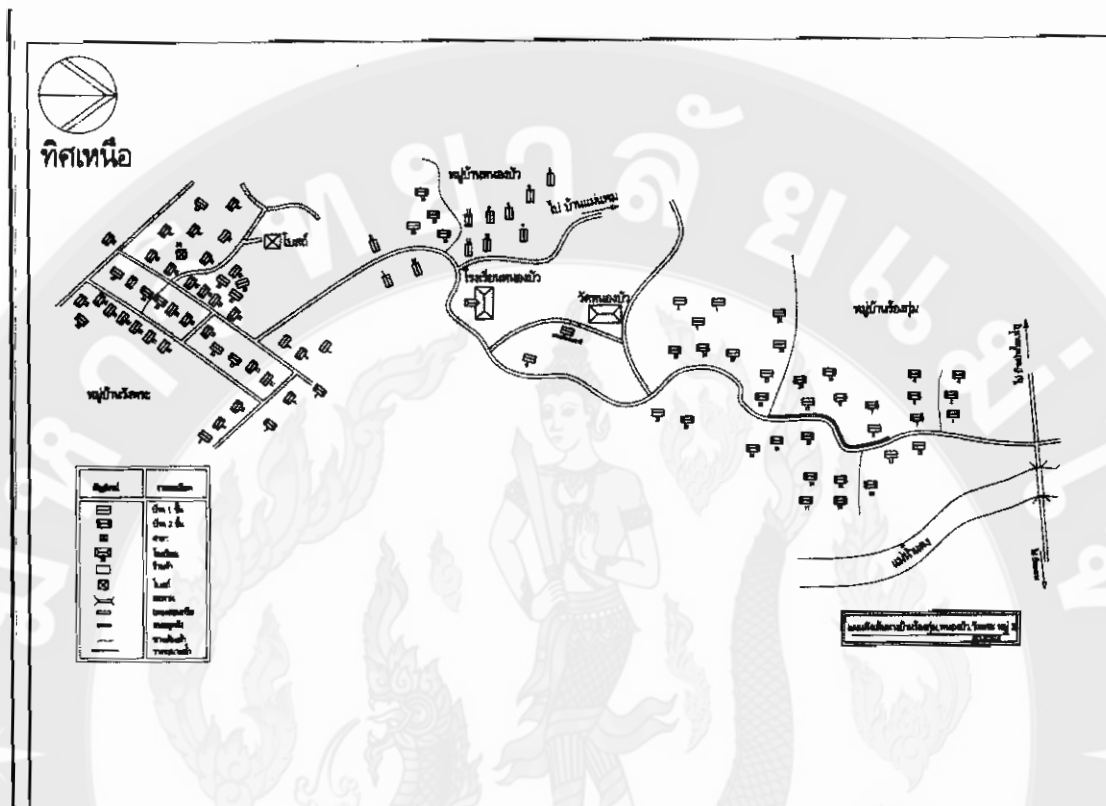

ชุมชนบ้านหนองบัว หมู่ที่ 3 มีประธานกรรมการชุมชน คือ นายจันทร์ดีบ โพจำ ที่อยู่ 13 หมู่ 3 บ้านหนองบัว ตำบลเมืองคอง อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ มีพื้นที่ 45 ตารางกิโลเมตร จำนวนประชากรคานทะเบียนราษฎร 833 คน 158 ครัวเรือน มีจำนวนประชากร ชาย 413 คน หญิง 420 คน ผู้สูงอายุ 34 คน เด็กเล็ก 25 คน มีอายุชุมชน 700 ปี ชุมชนบ้านหนองบัว มีความหลากหลายของชนเผ่า มี 5 หย่อมบ้าน ประกอบด้วย หย่อมบ้านแม่แพม เป็นชนเผ่ากระเหรี่ยง หย่อมบ้านหนองบัว จะมีชนพื้นเมืองและชนเผ่ากระเหรี่ยง หย่อมบ้านวังพระเป็นชนเผ่ากระเหรี่ยง หย่อมบ้านล่องกุ่มเป็นชนเผ่ากระเหรี่ยงและชนพื้นเมือง หย่อมบ้านห้วยคินคำ จะเป็นชนเผ่าลื้อนับถือศาสนาคริสต์ พุทธ และผี

ด้านการประกอบอาชีพ ส่วนใหญ่คนในชุมชนจะประกอบอาชีพ ทำนา ทำสวน เป็นส่วนใหญ่ โดยมีการทำนาประมาณ 50 ครัวเรือน ทำสวนประมาณ 50 ครัวเรือน ทำไร่ประมาณ 40 ครัวเรือน เลี้ยงสัตว์ประมาณ 4 ครัวเรือน ค้าขายประมาณ 6 ครัวเรือน รับจ้างประมาณ 10 ครัวเรือน รับราชการประมาณ 2 ครัวเรือน ทำงานบริษัท หรือโรงงานประมาณ 20 ครัวเรือนและว่างงาน ประมาณ 50 ครัวเรือน

ทางด้านการรวมกลุ่มของชุมชน ประกอบไปด้วยกองทุน มี 2 กลุ่มได้แก่ กลุ่ม กขคจ และกลุ่ม SML กลุ่มอาชีพมี 1กลุ่มได้แก่ กลุ่มทอผ้ามือ ย้อมสีธรรมชาติ ธุรกิจชุมชน โรงสี ร้านค้ามี 3 กลุ่มได้แก่ โรงสีข้าวชุมชนกลุ่มอาสาสมัครมี 2 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่ม อสม.และตำรวจบ้าน กลุ่มเยาวชนมี 1 กลุ่มได้แก่ กลุ่มเยาวชนบ้านหนองบัว กลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมมี 1 กลุ่มได้แก่ กลุ่มอนุรักษ์พันธุ์ปลาน้ำจืด กลุ่มอื่น ๆ มีมูลนิธิศรณาทร

ทางด้านโครงสร้างพื้นฐานของชุมชน ประกอบไปด้วย โรงเรียน 2 แห่ง ได้แก่ โรงเรียนบ้านหนองบัว มีวัด 1 แห่งได้แก่ วัดหนองบัว มีคริสตจักร 2 แห่งได้แก่ คริสตจักรเมืองคอง และคริสตจักรห้วยคินคำ ศูนย์เด็กเล็ก 1 แห่ง ได้แก่ โครงการพัฒนาเด็กเล็กแหล่งพระพร TH 989 (มูลนิธิศรณาทร) มี หอกระจายข่าว 3 แห่ง ได้แก่ หอกระจายข่าวบ้านวังพระ หอกระจายข่าวบ้านห้วยคินคำ หอกระจายข่าวบ้านล่องกุ่ม มีสนามกีฬา 1 แห่ง ได้แก่ สนามกีฬาโรงเรียนบ้านหนองบัว มีแหล่งท่องเที่ยว 1 แห่ง ได้แก่ น้ำตกถ้ำเอาะ มีมูลนิธิ 1 แห่ง ได้แก่ มูลนิธิศรณาทร มีร้านค้า 4 ร้าน ได้แก่ ร้านนางแดง โพจำ ร้านนางแดง ใจม่วงค์ ร้านนายเสาร์คำ เตอะปือ และร้านพะณี ชัยศรี มีโทรศัพท์ สาธารณะ 1 แห่ง ได้แก่ บ้านวังพระ

ภาพที่ 3.4 แสดงที่ตั้งของหมู่ 3 บ้านหนองบัว

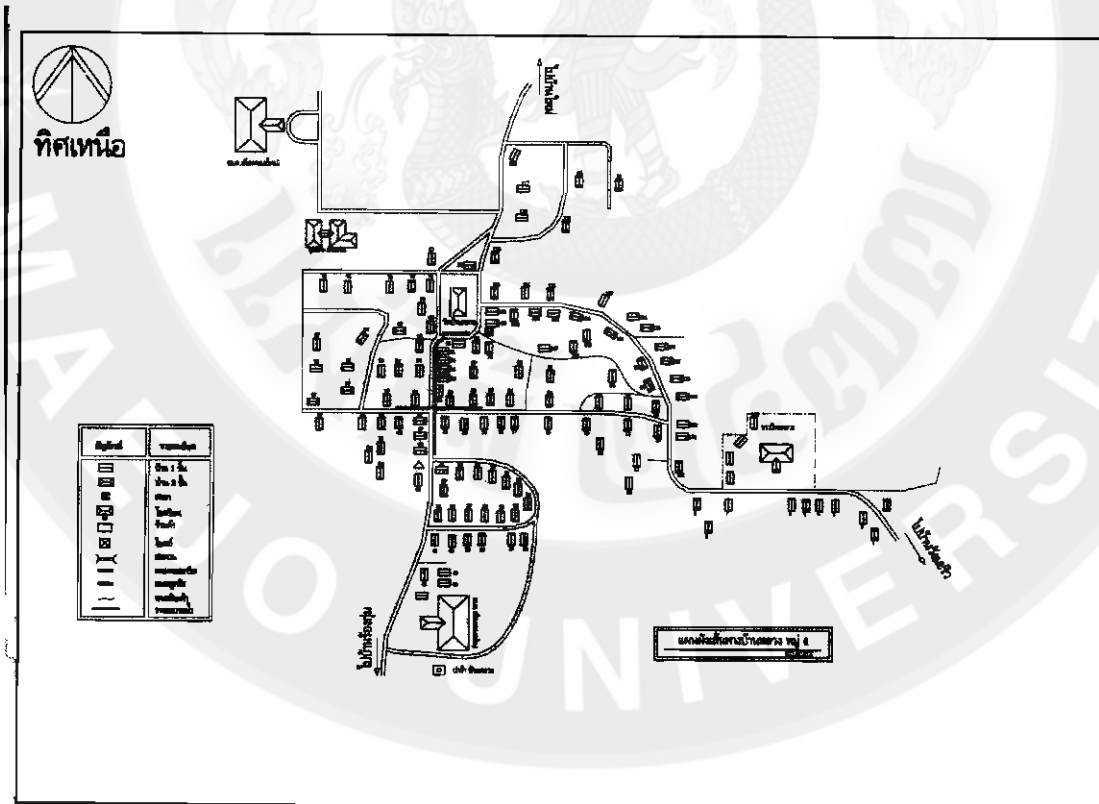
ชุมชนบ้านหลวง หมู่ที่ 4 มีประเพณีการชุมชนคือ นายนรินทร์ ว่างเวง ที่อยู่ 60 หมู่ 4 บ้านหลวง ตำบลเมืองคอง อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ มีพื้นที่ 5 ตารางกิโลเมตร จำนวนประชากรตามทะเบียนราษฎร 431 คน 170 ครัวเรือน มีจำนวนประชากร ชาย 213 คน หญิง 218 คน ผู้สูงอายุ 45 คน เด็กเล็ก 15 คน มีอายุชุมชน 700 ปี ชุมชนบ้านหลวง หมู่ 4 เป็นชุมชนพื้นเมือง ที่ตั้งบ้านเรือนอยู่ใจกลางเมืองของตำบลเมืองคอง เป็นชุมชนที่ก่อตั้งมานานหลายร้อยปี ในอดีตเป็นเส้นทางผ่านในค้าขาย วัวต่าง และสินค้า ระหว่างประเทศพม่าและตัวเมืองเชียงใหม่

ด้านการประกอบอาชีพ ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพ ทำนา ทำสวน โดยทำนาประมาณ 120 ครัวเรือน ทำสวนประมาณ 120 ครัวเรือน ทำไร่ประมาณ 20 ครัวเรือน เลี้ยงสัตว์ประมาณ 10 ครัวเรือน ค้าขายประมาณ 50 ครัวเรือน รับจ้างประมาณ 70 ครัวเรือน รับราชการประมาณ 15 ครัวเรือน ทำงานบริษัทเอกชน หรือโรงงานประมาณ 20 ครัวเรือน และว่างงานประมาณ 30 ครัวเรือน

ด้านการรวมกลุ่มของชุมชน มีดังต่อไปนี้ มีกองทุน 2 กลุ่ม ได้แก่ กขคจ และกองทุนหมู่บ้าน กลุ่มอาชีพ 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มจักสาน กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มผลิตสุราพื้นบ้าน กลุ่มธุรกิจชุมชน มี 1 กลุ่ม

ได้แก่ โรงงานน้ำดื่มชุมชน บ้านหลวง หมู่ 4 กลุ่มอาสาสมัคร 2 กลุ่มได้แก่ กลุ่มอสม.และตำรวจบ้าน กลุ่มเยาวชน มี 1 กลุ่มได้แก่ กลุ่มเยาวชนบ้านหลวง กลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม 1 กลุ่มได้แก่ กลุ่มอนุรักษ์พันธุ์ปลาน้ำจืด

ส่วนโครงสร้างพื้นฐานของชุมชน และสิ่งก่อสร้างที่สำคัญ มีดังต่อไปนี้ มีโรงเรียน 2 แห่ง ได้แก่ โรงเรียนบ้านเมืองทอง มีวัด 1 แห่ง ได้แก่ วัดศรีกลางเมือง ตลาดสดมี 1 แห่ง ได้แก่ ตลาดสดสาริตสินค้าชุมชนตำบลเมืองทอง ศูนย์เด็กเล็ก 1 แห่ง ได้แก่ ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์การบริหารส่วนตำบลเมืองทอง หน่วยงานบริการของราชการ 1 แห่ง ได้แก่ องค์การบริหารส่วนตำบลเมืองทอง หอกระจายข่าว 1 แห่ง ได้แก่ หอกระจายข่าวบ้านหลวง สนามกีฬา มี 1 แห่งได้แก่ สนามกีฬาประจำตำบลเมืองทอง ศูนย์การเรียนรู้มี 1 แห่ง ได้แก่ ศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีประจำตำบลเมืองทอง โรงงานอุตสาหกรรม 1 แห่ง ได้แก่ โรงกลั่นสุราชุมชนบ้านหลวง หมู่ 4 สมาคม มูลนิธิ 1 แห่ง ได้แก่ สมาคมอาปนกิจ บ้านหลวง หมู่ 4 ร้านค้ามี 3 ร้านได้แก่ ร้านนายสถิตย์ ยาสมุทร ร้านนางสุวรรณา บุญสุข และร้านนางศรีมา มหาวัน ส่วนร้านอาหาร มี 1 แห่ง ได้แก่ ร้านนางนงนุช ยาสมุทร

ภาพที่ 3.5 แสดงที่ตั้งของหมู่ 4 บ้านหลวง

ชุมชนบ้านน้ำรู่ หมู่ที่ 5 มีประธานกรรมการชุมชนคือ นายสุริยัน หว่าเง๊ะ ที่อยู่ 193 หมู่ 5 บ้านน้ำรู่ มีพื้นที่ 250 ตารางกิโลเมตร จำนวนประชากรตามทะเบียนราษฎร 900 คน 289 ครัวเรือน

มีจำนวนประชากร ชาย 487 คน หญิง 413 คน ผู้สูงอายุ 78 คน เด็กเล็ก 25 คน มีอายุชุมชน 40 ปี ชุมชนบ้านน้ำรู่ หมู่ 5 ส่วนใหญ่ย้ายมาจากคอกสามหมื่น มาตั้งถิ่นฐานอยู่ หมู่ 5 จำนวน 2 หย่อม คือ บ้านน้ำรู่และป่าเกี๊ยะ ประชากรส่วนใหญ่ของหมู่บ้านเป็นชนเผ่าลื้อขอ สภาพแวดล้อมเป็นป่าเขาต้นน้ำลำธาร มีธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ มีแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์หลายแห่ง ประชากรประกอบอาชีพทำการเกษตรปลูกผลไม้เมืองหนาว เช่น ท้อ พลับ ลูกโหนด กาแฟ และเลี้ยงสัตว์ ค้าขาย

ด้านการประกอบอาชีพ ส่วนใหญ่ชุมชนประกอบอาชีพ ทำไร่ ทำสวน โดยทำไร่ประมาณ 80 ครัวเรือน ทำสวนประมาณ 80 ครัวเรือน ทำนาประมาณ 10 ครัวเรือน เลี้ยงสัตว์ประมาณ 20 ครัวเรือน ค้าขายประมาณ 6 ครัวเรือน รับราชการ 1 ครัวเรือน ทำงานบริษัทเอกชน หรือโรงงานประมาณ 5 ครัวเรือน และว่างงานประมาณ 10 ครัวเรือน

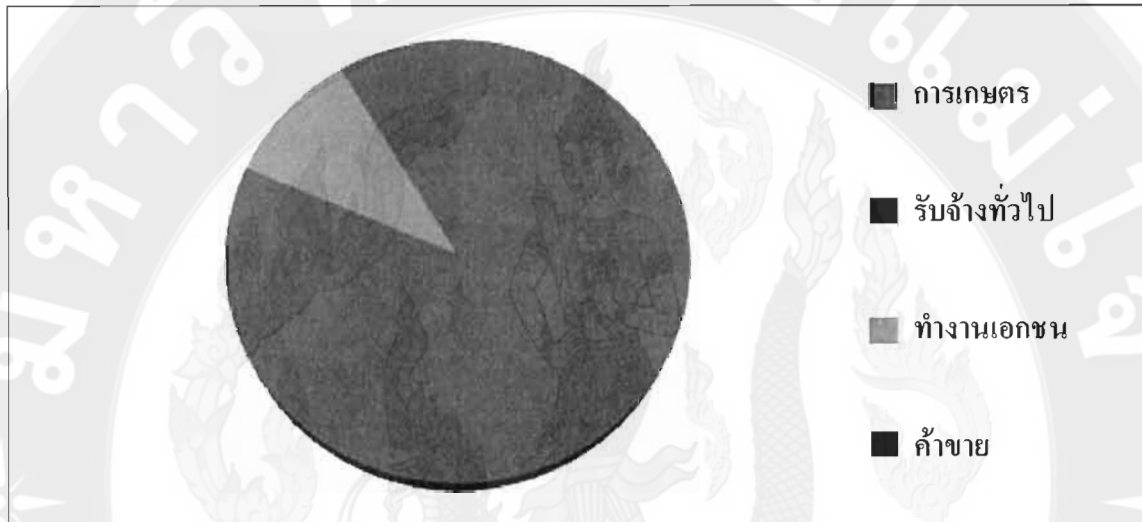
การรวมกลุ่มของชุมชน มีดังต่อไปนี้ กองทุนมี 1 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มกองทุนหมู่บ้าน กลุ่มอาชีพมี 1 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มแปรรูปผลไม้ กลุ่มอาสาสมัครมี 1 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่ม อสม.ส่วนโครงสร้างพื้นฐานของชุมชนประกอบไปด้วย โรงเรียน 2 แห่ง ได้แก่ คอกสามหมื่น โบสถ์ มี 1 แห่ง ได้แก่ คริสตจักรบ้านป่าเกี๊ยะ หอกระจายข่าวมี 2 แห่ง ได้แก่ หอกระจายข่าวบ้านน้ำรู่และหอกระจายข่าวบ้านป่าเกี๊ยะ สนามกีฬามี 1 แห่ง ได้แก่ สนามกีฬาบ้านน้ำรู่ ศูนย์เรียนรู้มี 1 แห่ง ได้แก่ ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน (กศน.) บ้านป่าเกี๊ยะ แหล่งท่องเที่ยวมี 2 แห่ง ได้แก่ น้ำออกกูและน้ำตก ถ้ำเอะ ร้านค้ามี 3 ร้าน ได้แก่ ร้านค้าบ้านน้ำรู่ ร้านค้าบ้านน้ำรู่และร้านค้าบ้านป่าเกี๊ยะ

ชุมชนบ้านแม่แพลม หมู่ที่ 6 มีประธานกรรมการชุมชนคือ นายอะหลู่พะ เล่าหมี ที่อยู่ติดต่อกับ 109 หมู่ 6 ตำบลเมืองคอง อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ มีพื้นที่ 450 ตารางกิโลเมตรจำนวนประชากร ตามทะเบียนราษฎร 431 คน 131 ครัวเรือน มีจำนวนประชากร ชาย 217 คน หญิง 214 คน ผู้สูงอายุ 18 คน เด็กเล็ก 15 คน อายุชุมชน 40 ปี ชุมชนบ้านบวคควาย หมู่ 6 มีอยู่ด้วยกันจำนวน 2 หย่อมบ้าน คือบ้านบวคควายและบ้านบวคควาย เป็นชุมชนเผ่าลื้อขอ

อาชีพของชุมชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำไร่ ประมาณ 82 ครัวเรือน ทำนาประมาณ 5 ครัวเรือน เลี้ยงสัตว์ประมาณ 9 ครัวเรือน รับจ้างทั่วไปประมาณ 5 ครัวเรือน รับราชการ 7 ครัวเรือน ทำงานในโรงงานหรือบริษัทประมาณ 5 ครัวเรือน และว่างงานประมาณ 30 ครัวเรือน

ส่วนการรวมกลุ่มของชุมชนประกอบไปด้วยกลุ่มต่าง ๆ ดังนี้ กลุ่มกองทุนมี 1 กลุ่ม ได้แก่ กองทุนหมู่บ้าน กลุ่มอาชีพมี 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มทำนา กลุ่มทำไร่และกลุ่มทำสวน โรงเรียน 1 แห่ง ได้แก่ โรงเรียนข้าวของหมู่บ้าน มีเครื่องข่าย 1 กลุ่ม ได้แก่ องค์กรเครือข่ายคอกสามหมื่น กลุ่มอาสาสมัครมี 2 กลุ่ม ได้แก่ อปพร.และอสม. กลุ่มเยาวชน 2 กลุ่ม ได้แก่ บ้านบวคควาย, บ้านบวคควาย กลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม 1 กลุ่ม ได้แก่ องค์กรเครือข่ายคอกสามหมื่น

ทางด้านโครงสร้างพื้นฐานและสถานที่สำคัญของชุมชน ประกอบไปด้วย โบสถ์ 1 แห่ง ได้แก่ โบสถ์บ้านบวกควาย หอกระจายข่าว 1 แห่ง ได้แก่ หอกระจายข่าวบ้านบวกควาย ศูนย์การเรียนรู้ มี 1 แห่ง ได้แก่ ศูนย์ กศน.บ้านบวกควาย แหล่งท่องเที่ยวมี 1 แห่ง ได้แก่ น้ำตกห้วยแม่มงุม มีโทรศัพท์สาธารณะ 2 แห่ง ได้แก่ บ้านนายยี แสนยี บ้านบวกควาย หมู่ 6 และบ้านนายสุรชาติ เล้าย่าง บ้านบวกควาย หมู่ 6

ภาพที่ 3.6 แสดงแผนภูมิสรูปอาชีพหลักของชุมชนเมืองคอง

ในส่วนของการคมนาคมทั้ง 6 หมู่บ้านนั้น ประกอบไปด้วย ถนนคอนกรีต ระยะทาง 40 กิโลเมตรและถนนดินระยะทาง 72 กิโลเมตร ส่วนการไฟฟ้าตำบลเมืองคอง มีไฟฟ้าใช้จำนวน 4 หมู่บ้านคือ หมู่ 1 บ้านใหม่ หมู่ 2 บ้านวังมะริว หมู่ 3 บ้านหนองบัว หมู่ 4 บ้านหลวง ไม่มีไฟฟ้าจำนวน 2 หมู่บ้าน คือ หมู่ 5 บ้านน้ำรัฐ หมู่ 6 บ้านแม่แพมและบ้านแม่คองซ้าย บ้านห้วยงู (ห่อมบ้านใหม่) บ้านแม่ป่าเส้า (ห่อมบ้านวังมะริว) สภาพแหล่งน้ำธรรมชาติ มี 2 สายลำน้ำ 2 สาย คือแม่น้ำคอง แม่น้ำแดง มีลำห้วย 4 แห่ง คือ ห้วยแม่มีนห้วยแม่มงุม ห้วยแม่แพม ห้วยป่าเกี๊ยะ มีแหล่งน้ำที่สร้างขึ้น คือ ฝาย 9 แห่ง คือ ฝายหลวง ฝายหัวเมือง ฝายสบคอง ฝายบ้านแพะ ฝายแม่แพม ฝายแม่มีน ฝายแม่มงุม ฝายแม่คองซ้าย ฝายสบมีน มีบ่อน้ำตื้น 270 แห่ง

โครงสร้างทางเศรษฐกิจ

ถือได้ว่าเป็นอีกหนึ่งปัจจัย ที่สามารถส่งผลต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ได้อย่างมีนัยสำคัญ เนื่องจาก โครงสร้างทางด้านความเป็นอยู่ของชุมชน มีความสามารถทั้งในเชิงบวก และลบที่ส่งผลต่อกิจกรรมและนโยบาย รวมไปถึงการมีส่วนร่วมในการแสดงออกความคิดเห็นและการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ในตำบลเมืองคอง จากโครงสร้างของชุมชน ในเบื้องต้นจะเห็นได้ว่าชุมชนทั้ง 6 นั้น ส่วน

ใหญ่ประชากรในชุมชน ต่างมีอาชีพทางการเกษตรเป็นหลักและถ้าพิจารณาถึงรายได้จากการเกษตรที่แบ่งออกเป็นหมู่บ้านต่าง ๆ แล้ว จะเห็นได้ว่า รายได้หลักมาจากการทำสวน และมีหนี้สินกับธนาคารเพื่อการเกษตรอยู่สูงมาก ซึ่งสามารถแจกแจงเป็นตารางตามหมู่บ้านต่าง ๆ โดยเฉลี่ยรายได้ทั้ง 6 หมู่บ้านดังต่อไปนี้

ตารางที่ 3.1 แสดงรายได้ของหมู่ที่ 1 บ้านใหม่

ลำดับที่	แหล่งที่มาของรายได้	รายได้เฉลี่ยต่อปี (บาท)
1	ทำไร่	2,000,000
2	ทำนา	3,000,000
3	ทำสวน	12,000,000
4	เลี้ยงสัตว์	900,000
5	บริการ	300,000
6	ค้าขาย	100,000
7	รับจ้าง	900,000
8	งานประจำ	500,000
9	ลูกหลานส่งให้	100,000
10	กำไรจากกลุ่มองค์กรต่าง ๆ	50,000
11	อื่น ๆ	-

จากตารางจะเห็นได้ว่า แหล่งที่มาของรายได้ของหมู่ที่ 1 บ้านใหม่นั้น ได้มาจากการทำสวน รองลงมาคือทำนา ทำไร่ เลี้ยงสัตว์และรับจ้าง มีรายได้ที่เท่ากัน รองลงมาคืองานประจำ บริการ ค้าขายและลูกหลานส่งให้ มีรายได้ที่เท่ากัน และสุดท้ายจากกลุ่มองค์กรต่าง ๆ

ตารางที่ 3.2 แสดงหนี้สินโดยเฉลี่ยของหมู่ที่ 1 บ้านใหม่

ลำดับที่	แหล่งกู้ยืม	หนี้สินเฉลี่ยต่อปี (บาท)
1	ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร	10,000,000
2	ธนาคารพาณิชย์	-
3	สหกรณ์	80,000
4	กลุ่มองค์กร	-
5	หนี้นอกระบบ / นายทุน	-
6	บริษัทธุรกิจด้านการเงิน	-
7	อื่น ๆ	-

จากตารางจะเห็นได้ว่า ธนาคารเพื่อการเกษตรนั้น เป็นเจ้าหนี้รายใหญ่ในชุมชนหมู่ที่ 1 บ้านใหม่ รองลงมา คือ กลุ่มสหกรณ์ และเมื่อพิจารณาจากค่าใช้จ่ายของหมู่ 1 แล้ว จะเห็นว่าค่าใช้จ่ายหมวดการผลิตทางการเกษตร มีค่าใช้จ่ายสูงที่สุดซึ่งสอดคล้องกับแหล่งกักเก็บเงิน ในการเป็นทุนหมุนเวียนและการทำการเกษตร

ตารางที่ 3.3 แสดงค่าใช้จ่ายเฉลี่ยของชุมชนหมู่ที่ 1 บ้านใหม่

ลำดับที่	รายการ	ค่าใช้จ่ายเฉลี่ยต่อปี (บาท)
1	การผลิตทางการเกษตร	1,000,000
2	อาหารและยารักษาโรค	500,000
3	ของใช้สิ้นเปลือง	500,000
4	การศึกษา	600,000
5	งานสังคม	300,000
6	บันเทิง	100,000

ตารางที่ 3.4 แสดงรายได้ของหมู่ที่ 2 บ้านวังมะริน

ลำดับที่	แหล่งที่มาของรายได้	รายได้เฉลี่ยต่อปี (บาท)
1	ทำไร่	1,250,000
2	ทำนา	1,120,000
3	ทำสวน	1,350,000
4	เลี้ยงสัตว์	450,000
5	บริการ	500,000
6	ค้าขาย	12,000,000
7	รับจ้าง	380,000
8	งานประจำ	1,500,000
9	ลูกหลานส่งให้	500,000
10	กำไรจากกลุ่มองค์กรต่าง ๆ	-
11	อื่น ๆ	-

จากตารางแสดงรายได้ของหมู่ที่ 2 บ้านวังมะริน จะเห็นได้ว่า รายได้จากการค้าขาย เป็นรายได้อันดับหนึ่ง รองลงมาเป็นงานประจำ ทำสวน ทำไร่ทำนา บริการและลูกหลาน ส่งให้มี จำนวนรายได้ที่เท่ากันและสุดท้ายคือรับจ้างทั่วไป

ตารางที่ 3.5 แสดงหนี้สินโดยเฉลี่ยของหมู่ที่ 2 บ้านวังมะริน

ลำดับที่	แหล่งกู้ยืม	หนี้สินเฉลี่ยต่อปี (บาท)
1	ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร	5,500,000
2	ธนาคารพาณิชย์	-
3	สหกรณ์	-
4	กลุ่มองค์กร	-
5	หนี้นอกระบบ / นายทุน	-
6	บริษัทธุรกิจด้านการเงิน	-
7	อื่น ๆ	-

จากตารางแสดงหนี้สินแสดงให้เห็นหนี้สินของหมู่บ้านวังมะรินนั้น ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร มีหนี้สินอยู่ในอันดับต้น หากแต่เมื่อดูรายรับของชุมชนบ้านวังมะริน จะพบว่ารายรับจากการค้าขายมีจำนวนมากที่สุด และเมื่อดูจากตารางจะพบว่า แหล่งกู้ยืมเงินที่ใช้ในการค้าขายที่ไม่ใช่ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร พบว่าไม่มีแหล่งกู้ยืมใดเลยที่ชุมชนบ้านวังมะรินจะมีหนี้สิน ดังนั้นจึงไม่มีนัยสัมพันธ์ระหว่างแหล่งที่มา ของรายได้ที่สูงสุด กับ แหล่งเงินทุนกู้ยืมจากแหล่งกู้ยืมเงินเฉพาะ ซึ่งหากพิจารณาจากตารางรายได้แล้ว ที่มาจากการทำเกษตร อยู่ในอันดับที่สาม ดังนั้นจึงมีนัยสัมพันธ์กับแหล่งที่กู้เงิน กล่าวคือ ผลผลิตทางการเกษตร จะทำให้คนในชุมชนที่ประกอบอาชีพการเกษตร มักจะเป็นหนี้มากกว่า คนในชุมชนที่ประกอบอาชีพค้าขายและงานประจำ

หากแต่ ทีมผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่า แม้ว่าชุมชนแห่งนี้ จะประกอบอาชีพค้าขายมากที่สุด และมีรายได้จากการค้าขายมากที่สุด หากแต่กลับไม่มีภาระการกู้หนี้จากธนาคารพาณิชย์ทั่วไปเลย อย่างไรก็ตามข้อมูลที่ทางผู้วิจัยได้มา ได้รับมาจากองค์การบริหารส่วนตำบลเมืองทองจึงอาจกล่าวได้ว่า พอจะเป็นไปได้เพราะถือว่าหน่วยงานของทางราชการให้ข้อมูล จึงถือว่าไม่น่าจะมีการปกปิดข้อมูลแต่อย่างใด

ตารางที่ 3.6 แสดงค่าใช้จ่ายเฉลี่ยของชุมชนหมู่ที่ 2 บ้านวังมะริน

ลำดับที่	รายการ	ค่าใช้จ่ายเฉลี่ยต่อปี (บาท)
1	การผลิตทางการเกษตร	800,000
2	อาหารและยารักษาโรค	900,000
3	ของใช้สิ้นเปลือง	500,000
4	การศึกษา	500,000
5	งานสังคม	200,000
6	บันเทิง	100,000

จากตารางการใช้จ่ายจะเห็นได้ว่า ค่าใช้จ่ายทางด้านอาหารและยารักษาโรคมียค่าใช้จ่ายที่สูงที่สุด ซึ่งสอดคล้องกับแหล่งที่มาของรายได้ส่วนใหญ่ของคนในชุมชนบ้านวังมะรินที่ประกอบกิจการการค้าขาย

ตารางที่ 3.7 แสดงรายได้ของหมู่ที่ 3 บ้านหนองบัว

ลำดับที่	แหล่งที่มาของรายได้	รายได้เฉลี่ยต่อปี (บาท)
1	ทำไร่	500,000
2	ทำนา	237,000
3	ทำสวน	1,200,000
4	เลี้ยงสัตว์	50,000
5	ประมง	5,000
6	บริการ	-
7	ค้าขาย	50,000
8	รับจ้าง	200,000
9	งานประจำ	200,000
10	ลูกหลานส่งให้	50,000
11	กำไรจากกลุ่มองค์กรต่าง ๆ	-
12	อื่น ๆ	-

จากตารางแสดงที่มาของรายได้ในชุมชนบ้านหนองบัว จะเห็นได้ว่า อาชีพการทำสวน เป็นอาชีพที่สร้างรายได้ให้แก่ชุมชนนี้ เป็นอันดับหนึ่งรองลงมาการทำไร่ ทำนา รับจ้างและงานประจำมีรายได้เท่ากัน รองลงมาคือ เลี้ยงสัตว์ ค้าขายและลูกหลานส่งให้มียาได้ที่เท่ากัน และลำดับสุดท้าย คือ การประมง

ตารางที่ 3.8 แสดงหนี้สินโดยเฉลี่ยของหมู่ที่ 3 บ้านหนองบัว

ลำดับที่	แหล่งกู้ยืม	หนี้สินเฉลี่ยต่อปี (บาท)
1	ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร	250,000
2	ธนาคารพาณิชย์	100,000
3	สหกรณ์	75,000
4	กลุ่มองค์กร	-
5	หนี้นอกระบบ / นายทุน	50,000
6	บริษัทธุรกิจด้านการเงิน	-
7	อื่นๆ	-

จากตารางจะเห็นได้ว่า แหล่งกู้ยืมเงินจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร เป็นแหล่งกู้ยืมเงินที่ชุมชนบ้านหนองบัวกู้ยืมเงินมากที่สุด รองลงมา คือ ธนาคารพาณิชย์ สหกรณ์และหนี้นอกระบบ ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับแหล่งที่มาของรายได้ของชุมชน หนองบัวแห่งนี้แล้ว จะพบว่า มีความสัมพันธ์กับแหล่งที่กู้ยืมเงินเนื่องจากแหล่งที่มาของรายได้นั้น โดยส่วนใหญ่ชุมชนประกอบอาชีพทางด้านเกษตรกรรม ซึ่งสอดคล้องกับการกู้ยืมเงินไปลงทุนในภาคการเกษตรกับธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร

ตารางที่ 3.9 แสดงค่าใช้จ่ายเฉลี่ยของชุมชนหมู่ที่ 3 บ้านหนองบัว

ลำดับที่	รายจ่าย	ค่าใช้จ่ายเฉลี่ยต่อปี (บาท)
1	การผลิตทางการเกษตร	100,000
2	อาหารและยารักษาโรค	50,000
3	ของใช้สิ้นเปลือง	80,000
4	การศึกษา	100,000
5	งานสังคม	10,000
6	บันเทิง	10,000

จากตารางจะเห็นได้ว่า ค่าใช้จ่ายโดยเฉลี่ยของชุมชนบ้านหนองบัว ส่วนใหญ่อยู่ที่การผลิตทางการเกษตรและการศึกษา รองลงมา คือ ของใช้สิ้นเปลือง ยารักษาโรค ลำดับสุดท้าย คือ งานสังคม และบันเทิงที่มีค่าใช้จ่ายเท่ากัน เมื่อพิจารณาถึงรายได้ แหล่งเงินทุนในการกู้ และค่าใช้จ่ายเฉลี่ยจากตารางทั้งสามนั้น พบว่ามีความสัมพันธ์และสอดคล้องไปในทิศทางเดียวกัน กล่าวคือ รายได้จากการเกษตรเป็นอันดับหนึ่ง ซึ่งสัมพันธ์กับแหล่งกู้ยืม คือ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ซึ่งสอดคล้องกับค่าใช้จ่ายทางการผลิตทางการเกษตร ที่มาเป็นอันดับหนึ่งของรายจ่ายเฉลี่ยทั้งชุมชน

หากแต่ผู้วิจัยมีข้อสังเกตจากตารางค่าใช้จ่ายเฉลี่ยนั้นก็คือค่าใช้จ่ายในทางด้านการศึกษาที่อยู่ในลำดับที่หนึ่ง เท่ากับการใช้จ่ายในภาคการผลิตทางการเกษตรจึงน่าจะสะท้อนให้เห็นว่า มีการลงทุนในเรื่องของการศึกษา มากพอกับการลงทุนทางด้านการเกษตรของชุมชนแห่งนี้

ตารางที่ 3.10 แสดงรายได้ของหมู่ที่ 4 บ้านหลวง

ลำดับที่	แหล่งที่มาของรายได้	รายได้เฉลี่ยต่อปี (บาท)
1	ทำไร่	8,000,000
2	ทำนา	800,000
3	ทำสวน	1,200,000
4	เลี้ยงสัตว์	200,000
5	ประมง	-
6	บริการ	200,000
7	ค้าขาย	500,000
8	รับจ้าง	300,000
9	งานประจำ	300,000
10	ลูกหลานส่งให้	100,000
11	กำไรจากกลุ่มองค์กรต่าง ๆ	60,000
12	อื่น ๆ	-

จากตารางแสดงให้เห็นถึงแหล่งที่มาของรายได้ในชุมชนบ้านหลวงโดย การทำไร่ เป็นแหล่งที่มาของรายได้ในอันดับหนึ่ง รองลงมาคือ ทำสวน ทำนา ค้าขาย รับจ้างและงานประจำ มีรายได้เฉลี่ยที่เท่ากัน รองลงมาคือ เลี้ยงสัตว์และบริการที่มีรายได้เฉลี่ยที่เท่ากัน รองลงมาคือ ลูกหลานส่งให้และลำดับสุดท้ายคือกำไรจากกลุ่มองค์กรต่าง ๆ

ตารางที่ 3.11 แสดงหนี้สินโดยเฉลี่ยของหมู่ที่ 4 บ้านหลวง

ลำดับที่	แหล่งกู้ยืม	หนี้สินเฉลี่ยต่อปี (บาท)
1	ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร	800,000
2	ธนาคารพาณิชย์	100,000
3	สหกรณ์	60,000
4	กลุ่มองค์กร	1,100,000
5	หนี้นอกระบบ / นายทุน	-
6	บริษัทธุรกิจด้านการเงิน	-
7	อื่น ๆ	-

จากตารางจะเห็นได้ว่า แหล่งกู้ยืมเงินในชุมชนบ้านหลวงนั้น เป็นกลุ่มองค์กร อื่น ๆ ที่เป็นแหล่งกู้เงินและเงินทุนหมุนเวียน รองลงมา คือ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ธนาคารพาณิชย์และลำดับสุดท้าย คือ สหกรณ์ จากตารางแหล่งที่มา นั้น จะเห็นได้ว่ารายรับของชุมชนบ้านหลวงนั้น มาจากการประกอบอาชีพทางการเกษตร ซึ่งเป็นที่น่าสังเกตว่าชุมชนแห่งนี้ ส่วนใหญ่ผู้มัก จะยืมเงินเพื่อประกอบอาชีพ และเป็นเงินทุนหมุนเวียนจากองค์กรอื่น ๆ ที่ไม่ใช่ธนาคารเพื่อการเกษตร และสหกรณ์การเกษตร ทั้งนี้เป็นเพราะการเข้าถึงแหล่งทุน ทางองค์กรอื่น ๆ ที่ไม่ใช่ธนาคารให้การ สนับสนุนและเมื่อถึงจุดที่ตั้งของหมู่บ้าน จะเห็นได้ว่าหมู่บ้านหลวงเป็นหมู่บ้านที่อยู่ตรงกลางของ ตำบลเมืองคอง อีกทั้งยังเป็นชุมทางที่ติดต่อค้าขายกับจุดการค้าที่สำคัญรอบ ๆ ด้วยเหตุนี้การเข้าถึง เงินทุนในองค์กรอื่นๆ สะดวกและง่ายกว่าชุมชนอื่นๆ

ตารางที่ 3.12 แสดงค่าใช้จ่ายเฉลี่ยของชุมชนหมู่ที่ 4 บ้านหลวง

ลำดับที่	รายจ่าย	ค่าใช้จ่ายเฉลี่ยต่อปี (บาท)
1	การผลิตทางการเกษตร	4,000,000
2	อาหารและยารักษาโรค	800,000
3	ของใช้สิ้นเปลือง	400,000
4	การศึกษา	500,000
5	งานสังคม	100,000
6	บันเทิง	50,000

จากตารางจะเห็นได้ว่า ชุมชนบ้านหลวงมีค่าใช้จ่ายทางด้านการผลิตทางการเกษตรสูงที่สุด ซึ่งสอดคล้องกับแหล่งที่มาของรายได้ในส่วนของภาคการเกษตร รองลงมา คือ อาหารและยารักษาโรค การศึกษา ของใช้สิ้นเปลือง งานสังคมและการบันเทิง ตามลำดับ

จากตาราง ทางผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่า จากสถานะทางภูมิศาสตร์ที่ชุมชนบ้านหลวงเป็นชุมชนที่อยู่ใจกลางของตำบลเมืองคอง อีกทั้งยังเป็นจุดแลกเปลี่ยนสินค้า ตั้งแต่ในอดีตถึงปัจจุบัน หากแต่ค่าใช้จ่ายทางด้านการบันเทิงกลับมีน้อยที่สุด ซึ่งจากการลงพื้นที่สำรวจทางผู้วิจัยมีความเห็นว่า แม้ว่าจะเป็นจุดศูนย์กลางทางการแลกเปลี่ยนมานานนับแต่อดีต หากแต่ในปัจจุบันพื้นที่ ในชุมชนนี้ ส่วนใหญ่เป็นหน่วยงานทางราชการมากกว่า หรืออีกนัยหนึ่งคือมีสถานที่สาธารณะเสียมากกว่า จึงน่าจะเป็นสาเหตุที่ทำให้ค่าใช้จ่ายด้านการบันเทิงมีน้อย

ตารางที่ 3.13 แสดงรายได้ของหมู่ที่ 5 บ้านน้ำรู่

ลำดับที่	แหล่งที่มาของรายได้	รายได้เฉลี่ยต่อปี (บาท)
1	ทำไร่	3,000,000
2	ทำนา	40,000
3	ทำสวน	5,000,000
4	เลี้ยงสัตว์	500,000
5	ประมง	-
6	บริการ	-
7	ค้าขาย	700,000
8	รับจ้าง	3,000,000
9	งานประจำ	230,000
10	ลูกหลานส่งให้	1,000,000
11	กำไรจากกลุ่มองค์กรต่าง ๆ	35,000
12	อื่น ๆ	-

จากตาราง แสดงให้เห็นถึงชุมชนบ้านน้ำรู่มีรายได้จากการทำสวนสูงที่สุด รองลงมา คือ ทำไร่และรับจ้างที่มีรายได้ที่เท่ากัน รองลงมา คือ ลูกหลานส่งให้ ค้าขาย เลี้ยงสัตว์ งานประจำ ทำนา และกำไรจากกลุ่มองค์กรต่าง ๆ ตามลำดับ

ตารางที่ 3.14 แสดงหนี้สินโดยเฉลี่ยของหมู่ที่ 5 บ้านน้ำรู่

ลำดับที่	แหล่งกู้ยืม	หนี้สินเฉลี่ยต่อปี (บาท)
1	ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร	470,000
2	ธนาคารพาณิชย์	-
3	สหกรณ์	-
4	กลุ่มองค์กร	-
5	หนี้นอกระบบ / นายทุน	20,000
6	บริษัทธุรกิจด้านการเงิน	-
7	อื่น ๆ	-

จากตารางแสดงให้เห็นถึงแหล่งที่มาของเงินกู้ คือ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ที่เป็นแหล่งกู้เงินที่สูงที่สุดของชุมชนบ้านน้ำรู่ รองลงมา คือ แหล่งเงินกู้ยืมจากนายทุนและแหล่งเงินกู้นอกระบบ จากตารางนี้ มีความสัมพันธ์กับแหล่งที่มาของรายได้ของชุมชนบ้านน้ำรู่ กล่าวคือ แหล่งที่มาโดยเฉลี่ยของคนในชุมชนนี้ คือ การทำสวนซึ่งสอดคล้องกับแหล่งที่มาของเงินกู้ยืม คือ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ส่วนการกู้ยืมจากนายทุนและนอกระบบนั้นมีไม่มาก เมื่อเทียบกับธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร

ตารางที่ 3.15 แสดงค่าใช้จ่ายเฉลี่ยของชุมชนหมู่ที่ 5 บ้านน้ำรู่

ลำดับที่	รายจ่าย	ค่าใช้จ่ายเฉลี่ยต่อปี (บาท)
1	การผลิตทางการเกษตร	1,000,000
2	อาหารและยารักษาโรค	300,000
3	ของใช้สิ้นเปลือง	1,000,000
4	การศึกษา	500,000
5	งานสังคม	50,000
6	บันเทิง	-

จากตาราง แสดงให้เห็นถึงค่าใช้จ่ายโดยเฉลี่ยของชุมชนบ้านน้ำรู่ โดยที่ค่าใช้จ่ายทางการผลิตเพื่อการเกษตรและของใช้สิ้นเปลือง เป็นค่าใช้จ่ายที่สูงที่สุด รองลงมา คือ การศึกษายารักษาโรค และงานสังคม ส่วนงานบันเทิงไม่มีค่าใช้จ่ายใด ๆ ตามลำดับ ซึ่งค่าใช้จ่ายโดยเฉลี่ยอันดับสูงสุด คือ การ

ผลิตทางการเกษตร มีความสัมพันธ์กับแหล่งที่มาของรายได้ และแหล่งที่มาของเงินกู้ยืมที่สอดคล้องไปในทิศทางเดียวกัน

นอกจากนี้ จากตาราง ทางคณะผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับค่าใช้จ่ายเพื่อความบันเทิงของบ้านน้ำรู่ที่ไม่มีค่าใช้จ่ายแม้แต่เพียงบาทเดียว จึงเป็นที่น่าสังเกตอย่างยิ่งว่าจากข้อมูลที่ได้รับจากองค์การบริหารส่วนตำบลเมืองคอนนั้น อาจเกิดข้อผิดพลาดเกิดขึ้น เมื่อทางผู้วิจัยได้ลงพื้นที่เพื่อสอบถามในประเด็นเรื่องนี้ จึงได้รับคำตอบว่า ทางหน่วยงานองค์การบริหารส่วนตำบลเมืองคอน ได้ให้ประธานชุมชนและทีมงานลงไปเก็บข้อมูล เพื่อที่ทางองค์การบริหารส่วนตำบล จะได้ทำการรวบรวมแล้วทำแผนประจำปีขององค์การบริหารส่วนตำบลเมืองคอนต่อไป อย่างไรก็ตาม ทางผู้วิจัยมีความเห็นว่าเป็นไปไม่ได้ที่ชุมชนบ้านน้ำรู่ จะไม่มีค่าใช้จ่ายในเรื่องบันเทิงเลย และเมื่อทางผู้วิจัยลงพื้นที่บ้านน้ำรู่เพื่อสอบถามประเด็นนี้กับชาวบ้าน โดยส่วนใหญ่ชาวบ้านได้เพียงแต่บอกว่า มีงานบันเทิงของแต่ละบ้าน และไม่มีข้อมูลที่จะตอบประเด็น ข้อสังเกตนี้ได้ นอกจากนี้ ชาวบ้านหลายคนยังให้ความเห็นว่าเนื่องจากกิจกรรมด้านการบันเทิงส่วนใหญ่จัดในชุมชนอื่น จึงทำให้ชุมชนบ้านน้ำรู่ไม่มีค่าใช้จ่ายด้านบันเทิงอย่างเป็นรูปธรรม

ตารางที่ 3.16 แสดงรายได้ของหมู่ที่ 6 บ้านแม่แพลม

ลำดับที่	แหล่งที่มาของรายได้	รายได้เฉลี่ยต่อปี (บาท)
1	ทำไร่	800,000
2	ทำนา	40,000
3	ทำสวน	100,000
4	เลี้ยงสัตว์	80,000
5	ประมง	-
6	บริการ	-
7	ค้าขาย	-
8	รับจ้าง	-
9	งานประจำ	120,000
10	ถูกหลานส่งให้	100,000
11	กำไรจากกลุ่มองค์กรต่าง ๆ	-
12	อื่น ๆ	-

จากตารางแสดงแหล่งที่มาของรายได้ชุมชนบ้านแม่แพลม จะเห็นได้ว่า การทำไร่ เป็นแหล่งที่มาของรายได้อันดับหนึ่ง รองลงมา คือ งานประจำ ทำสวนและลูกหลานส่งให้ มีจำนวนที่ เท่ากัน รองลงมา คือ เลี้ยงสัตว์และทำนาตามลำดับ จากตารางพบว่า ชุมชนบ้านแม่แพลมนั้น มีความ หลากหลายของแหล่งที่มาของรายได้ไม่น้อยที่สุด ในบรรดาชุมชนทั้งหมดขององค์การบริหารส่วนตำบล เมืองทอง

ตารางที่ 3.17 แสดงหนี้สินโดยเฉลี่ยของหมู่ที่ 6 บ้านแม่แพลม

ลำดับที่	แหล่งกู้ยืม	หนี้สินเฉลี่ยต่อปี (บาท)
1	ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร	-
2	ธนาคารพาณิชย์	-
3	สหกรณ์	-
4	กลุ่มองค์กร	1,020,000
5	หนี้นอกระบบ / นายทุน	-
6	บริษัทธุรกิจด้านการเงิน	-
7	อื่น ๆ	-

จากตาราง แสดงให้เห็นถึงแหล่งที่มาของแหล่งกู้ยืมของชุมชนบ้านแม่แพลม ซึ่งมี เพียงแหล่งเดียวที่มีการกู้ยืมเงิน คือ กลุ่มองค์กรซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับแหล่งที่มาของรายได้จะเห็น ได้ว่า ชุมชนบ้านแม่แพลมมีการประกอบอาชีพทางการเกษตรเป็นหลัก หากแต่แหล่งเงินทุนหมุนเวียน นั้นเป็นองค์กรอื่น ๆ ที่มีใช้ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ซึ่งเป็นธนาคารเพื่อช่วยเหลือ แก่เกษตรกรโดยตรง

ทางผู้วิจัยจึงตั้งข้อสังเกตต่อการเข้าถึงแหล่งเงินยืมของชุมชนบ้านแม่แพลมจาก แหล่งที่มาของรายได้ไม่สอดคล้องกับแหล่งที่มาของเงินยืม จึงทำให้ผู้วิจัยลงพื้นที่ไปสำรวจและหา ข้อมูลเพิ่มเติม ซึ่งผลจากการลงพื้นที่จึงได้ทราบว่าชุมชนบ้านแม่แพลมส่วนใหญ่ เข้าถึงกลุ่มองค์กรที่ ไม่ใช่ธนาคารได้ง่ายกว่า เนื่องจากเป็นกองทุนหมู่บ้าน และด้วยจำนวนของประชากรที่มีน้อย จึงทำให้ กองทุนหมู่บ้านหรือองค์กรอื่นได้รับความนิยมนในการเข้าถึงแหล่งเงินยืม

ตารางที่ 3.18 แสดงค่าใช้จ่ายเฉลี่ยของชุมชนหมู่ที่ 6 บ้านแม่แพลม

ลำดับที่	รายจ่าย	ค่าใช้จ่ายเฉลี่ยต่อปี (บาท)
1	การผลิตทางการเกษตร	300,000
2	อาหารและยารักษาโรค	200,000
3	ของใช้สิ้นเปลือง	100,000
4	การศึกษา	100,000
5	งานสังคม	50,000
6	บันเทิง	20,000

จากตาราง แสดงให้เห็นถึงค่าใช้จ่ายโดยเฉลี่ยของชุมชนบ้านแม่แพลม โดยค่าใช้จ่ายทางด้านการผลิตทางการเกษตร มีค่าใช้จ่ายสูงที่สุด รองลงมา คือ ยารักษาโรค ของใช้สิ้นเปลืองและการศึกษาที่มีค่าใช้จ่ายเฉลี่ยเท่ากัน รองลงมา คือ งานสังคมและบันเทิงตามลำดับ ซึ่งจากตารางนี้ สอดคล้องกับแหล่งที่มาของรายได้ของชุมชนบ้านแม่แพลม ที่มีแหล่งที่มาของรายได้สูงสุด คือ การเกษตรและค่าใช้จ่ายโดยเฉลี่ยที่สูงที่สุด คือ ทางด้านการผลิตทางการเกษตรดังนั้น จึงสามารถสรุปได้ว่า แหล่งที่มาของรายได้และค่าใช้จ่ายนั้นสัมพันธ์กัน

ภูมิปัญญาในท้องถิ่น

ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นอีกหนึ่งส่วนที่มีนัยยะสำคัญต่อการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเนื่องจากว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นถือได้ว่าเป็นองค์ความรู้เฉพาะที่ เฉพาะถิ่นฐาน องค์ความรู้ในท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาในท้องถิ่นจึงถือได้ว่าเป็นวัฒนธรรมที่สืบทอดต่อ ๆ กันมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ อีกทั้งด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นนี้เป็นภูมิปัญญาที่เน้นแนวทางการแก้ไขระหว่างธรรมชาติและผู้คนให้อยู่ด้วยกันอย่างถ้อยทีถ้อยอาศัยและไม่เป็นการเบียดเบียนซึ่งกันและกัน

จากประเด็นนี้เองทางผู้วิจัยจึงลงพื้นที่เพื่อทำการรวบรวมข้อมูลเชิงประจักษ์ รวมไปถึงเอกสารจากองค์การบริหารส่วนตำบลเมืองคอนอีกด้วย ทั้งนี้เพื่อที่จะหาองค์ความรู้ในท้องถิ่นและบุคคลผู้ที่ใช้ภูมิปัญญาเหล่านี้ในการแก้ไขปัญหาและดูแลชุมชน รวมไปถึงการวางแผนแม่บทในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในครั้งนี้ ซึ่งทางผู้วิจัยจึงได้แจกแจงภูมิปัญญาท้องถิ่นตามชุมชนหมู่บ้านทั้ง 6 ชุมชน ซึ่งในแต่ละชุมชนประกอบไปด้วยชนเผ่าที่แตกต่างกันออกไปจึงทำภูมิปัญญาของแต่ละชุมชนจึงมีความแตกต่างกันและคล้ายคลึงกันบ้าง ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับวัฒนธรรมประเพณีของแต่ละชนเผ่าดังนั้นผู้วิจัยจึงจำแนกภูมิปัญญาท้องถิ่นในแต่ละชุมชนทั้ง 6 ชุมชน เพื่อให้ง่ายต่อการอ่านเอกสารและ

ทำความเข้าใจตลอดจนการลงพื้นที่หาบุคคลผู้ที่มีความรู้ความสามารถในท้องถิ่นอย่างถูกต้องและแท้จริง ดังต่อไปนี้

ภูมิปัญญาด้านต่าง ๆ ของชุมชนหมู่ที่ 1 บ้านใหม่

1) ด้านแพทย์แผนไทย สมุนไพรและหมอยาพื้นบ้าน

ลำดับที่	ชื่อ-นามสกุล	ที่อยู่	ภูมิปัญญาท้องถิ่น
1	นายแดง เชื้อนแก้ว	12 หมู่ 1 บ้านใหม่	ภูมิปัญญาท้องถิ่น
2	นายช่วยวงศ์ ภูเขา	65 หมู่ 1 บ้านใหม่	สมุนไพรพื้นบ้าน
3	นายจันทร์ บัวเงิน	74 หมู่ 1 บ้านใหม่	หมอยาพื้นบ้าน

2) ด้านผู้อนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่น

ลำดับที่	ชื่อ-นามสกุล	ที่อยู่	ภูมิปัญญาท้องถิ่น
1	นายมอญ ปิ่นวาริ	73 หมู่ 1 บ้านใหม่	ศิลปวัฒนธรรม
2	นายสมบุญ รินประเสริฐ	16 หมู่ 1 บ้านใหม่	ประเพณีท้องถิ่น
3	นายมา สุกคำ	97 หมู่ 1 บ้านใหม่	ประเพณีท้องถิ่น

3) ด้านงานฝีมือ

ลำดับที่	ชื่อ-นามสกุล	ที่อยู่	ภูมิปัญญาท้องถิ่น
1	นายสุบิน รินประเสริฐ	96 หมู่ 1 บ้านใหม่	ช่างไม้
2	นายแดง ยอดหนัก	31 หมู่ 1 บ้านใหม่	จักสาน
3	นายถนอม เหน่คำ	145 หมู่ 1 บ้านใหม่	ช่างไม้

4) ตารางด้านผู้มีความรู้ด้านการเกษตร

ลำดับที่	ชื่อ-นามสกุล	ที่อยู่	ภูมิปัญญาท้องถิ่น
1	นายดวงจันทร์ แก้วดวง	63 หมู่ 1 บ้านใหม่	การเพาะปลูก
2	นายอินสร แก้วดวง	51 หมู่ 1 บ้านใหม่	การเพาะปลูก
3	นายสมปาน ปิ่นแก้ว	69/1 หมู่ 1 บ้านใหม่	การขยายพันธุ์

5) ตารางด้านผู้มีความรู้ด้านการถนอมอาหาร

ลำดับที่	ชื่อ-นามสกุล	ที่อยู่	ภูมิปัญญาท้องถิ่น
1	นางอุทัย พิบูลย์	36 หมู่ 1 บ้านใหม่	การจัดทำอาหาร
2	นางสุกคำ พิชัย	83 หมู่ 1 บ้านใหม่	การถนอมอาหาร

6) ด้านผู้มีความรู้พิธีกรรมทางศาสนาและขนบธรรมเนียม

ลำดับที่	ชื่อ-นามสกุล	ที่อยู่	ภูมิปัญญาท้องถิ่น
1	นายสมบูรณ์ รินประเสริฐ	16 หมู่ 1 บ้านใหม่	พิธีกรรมทางศาสนา ขนบธรรมเนียม
2	นายมา สุกคำ	16 หมู่ 1 บ้านใหม่	พิธีกรรมทางศาสนา ขนบธรรมเนียม

ภูมิปัญญาด้านต่าง ๆ ของชุมชนหมู่ที่ 2 บ้านวังมะริว

1) ด้านผู้นุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่น

ลำดับที่	ชื่อ-นามสกุล	ที่อยู่	ภูมิปัญญาท้องถิ่น
1	นายสงค์ ผลงาม	87 หมู่ 2 บ้านวังมะริว	เล่นดนตรีพื้นบ้าน
2	นายสมจิต ชัยชนะ	82 หมู่ 2 บ้านวังมะริว	เล่นดนตรีพื้นบ้าน
3	นายสมบูรณ์ วงค์จำปา	52 หมู่ 2 บ้านวังมะริว	เล่นดนตรีพื้นบ้าน

2) ด้านงานฝีมือ

ลำดับที่	ชื่อ-นามสกุล	ที่อยู่	ภูมิปัญญาท้องถิ่น
1	นางวันดา โพชา	หมู่ 2 บ้านห้วยบ้าน	ทอผ้า
2	นางยุพิน แก้วกมลจิต	หมู่ 2 บ้านห้วยบ้าน	ทอผ้า
3	นายทิพย์ ชัยศรี	106 หมู่ 2 บ้านห้วยบ้าน	ช่างไม้

3) ด้านผู้มีความรู้ด้านการเกษตร

ลำดับที่	ชื่อ-นามสกุล	ที่อยู่	ภูมิปัญญาท้องถิ่น
1	นายดวงเดช แก้วดวง	64 หมู่ 2 บ้านวังมะริว	การเพาะปลูก
2	นายสมจิต ชัยชนะ	82 หมู่ 2 บ้านวังมะริว	การเพาะปลูก

4) ด้านผู้มีความรู้ด้านการถนอมอาหาร

ลำดับที่	ชื่อ-นามสกุล	ที่อยู่	ภูมิปัญญาท้องถิ่น
1	นางพรณี หงษ์ทอง	4 หมู่ 2 บ้านวังมะริว	การถนอมอาหาร
2	นางแรม ไชยเทศ	65 หมู่ 2 บ้านวังมะริว	การถนอมอาหาร

5) ด้านผู้มีความรู้พิธีกรรมทางศาสนาและขนบธรรมเนียม

ลำดับที่	ชื่อ-นามสกุล	ที่อยู่	ภูมิปัญญาท้องถิ่น
1	นายเสาร์ กันธวงค์	21 หมู่ 2 บ้านวังมะริว	พิธีกรรมทางศาสนา
2	นายทา ศรีธงชัย	78 หมู่ 2 บ้านวังมะริว	ขนบธรรมเนียม
3	นายหมื่น ท้าวคำมา	38 หมู่ 2 บ้านวังมะริว	ขนบธรรมเนียม

ภูมิปัญญาด้านต่าง ๆ ของชุมชนหมู่ที่ 3 บ้านหนองบัว

1) ด้านแพทย์แผนไทย สมุนไพรและหมอพื้นบ้าน

ลำดับที่	ชื่อ-นามสกุล	ที่อยู่	ภูมิปัญญาท้องถิ่น
1	นายทอง โทเอ	หมู่ 3 บ้านหนองบัว	หมอพื้นบ้าน
2	นายแดง ชุม	หมู่ 3 บ้านหนองบัว	หมอพื้นบ้าน
3	นางสุกคำ ปีทอ	หมู่ 3 บ้านหนองบัว	หมอพื้นบ้าน

2) ด้านผู้อนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่น

ลำดับที่	ชื่อ-นามสกุล	ที่อยู่	ภูมิปัญญาท้องถิ่น
1	นายทองแสม รุสสุวรรณค์	3 บ้านหนองบัว	ประเพณีท้องถิ่น
2	นายอะคารุ หล่องจา	3 บ้านหนองบัว	ประเพณีท้องถิ่น
3	นายพอ อาทรรพัฒนา	3 บ้านหนองบัว	ประเพณีท้องถิ่น

3) ด้านงานฝีมือ

ลำดับที่	ชื่อ-นามสกุล	ที่อยู่	ภูมิปัญญาท้องถิ่น
1	นายแสงแก้ว สัตตา	3 บ้านหนองบัว	จักสาน
2	นายวินัย ทิพจร	3 บ้านหนองบัว	ช่างแกะ
3	นางแดง โพซ่า	3 บ้านหนองบัว	ทอผ้า

4) ด้านผู้มีความรู้ด้านการเกษตร

ลำดับที่	ชื่อ-นามสกุล	ที่อยู่	ภูมิปัญญาท้องถิ่น
1	นายสัมพันธ์ ชัยกิจวรกุล	3 บ้านหนองบัว	การเพาะปลูก
2	นายประพันธ์ กันทวิ	3 บ้านหนองบัว	การเพาะปลูก

5) ด้านผู้มีความรู้ด้านการถนอมอาหาร

ลำดับที่	ชื่อ-นามสกุล	ที่อยู่	ภูมิปัญญาท้องถิ่น
1	นางดาราทพร จันทร์เขียว	3 บ้านหนองบัว	การถนอมอาหาร
2	นางทองใบ ชุมภู	3 บ้านหนองบัว	การถนอมอาหาร

6) ด้านผู้มีความรู้พิธีกรรมทางศาสนาและขนบธรรมเนียม

ลำดับที่	ชื่อ-นามสกุล	ที่อยู่	ภูมิปัญญาท้องถิ่น
1	นายทอแสง มธุรสวรรค์	3 บ้านหนองบัว	พิธีกรรมทางศาสนา
2	นายอะตารุ ฉ่องจา	3 บ้านหนองบัว	ขนบธรรมเนียม
3	นายพอ อาทรรพัฒนา	3 บ้านหนองบัว	ขนบธรรมเนียม

ภูมิปัญญาด้านต่าง ๆ ของชุมชนหมู่ที่ 4 บ้านหลวง

1) ด้านแพทย์แผนไทย สมุนไพรและ หมอพื้นบ้าน

ลำดับที่	ชื่อ-นามสกุล	ที่อยู่	ภูมิปัญญาท้องถิ่น
1	นายแก้ว บรรดา	หมู่ 4 บ้านหลวง	สมุนไพร
2	นายลอง นากแก้ว	หมู่ 4 บ้านหลวง	สมุนไพร

2) ด้านงานฝีมือ

ลำดับที่	ชื่อ-นามสกุล	ที่อยู่	ภูมิปัญญาท้องถิ่น
1	นายแดง แก้วดวง	51 หมู่ 4 บ้านหลวง	ช่างแกะสลักไม้
2	นายสายพันธ์ วงศ์คำ	หมู่ 4 บ้านหลวง	ช่างปูน
3	นายเสถียร ยาสมุทร	หมู่ 4 บ้านหลวง	จักสาน

3) ด้านผู้มีความรู้ด้านการเกษตร

ลำดับที่	ชื่อ-นามสกุล	ที่อยู่	ภูมิปัญญาท้องถิ่น
1	นายสำราญ ปันทะนัน	หมู่ 4 บ้านหลวง	การเพาะปลูก ขยายพันธุ์

4) ด้านผู้มีความรู้ด้านการถนอมอาหาร

ลำดับที่	ชื่อ-นามสกุล	ที่อยู่	ภูมิปัญญาท้องถิ่น
1	นางสาวท ปันทะนัน	หมู่ 4 บ้านหลวง	จัดทำอาหาร (เครื่องปรุงพริกกลาบ)
2	นางอำไพ อินแก้ว	หมู่ 4 บ้านหลวง	จัดทำอาหาร (อาหารพื้นเมือง)

5) ด้านผู้มีความรู้พิธีกรรมทางศาสนาและขนบธรรมเนียม

ลำดับที่	ชื่อ-นามสกุล	ที่อยู่	ภูมิปัญญาท้องถิ่น
1	นายผง สนธิ	70 หมู่ 4 บ้านหลวง	หมอลือกขวิญ

ภูมิปัญญาด้านต่าง ๆ ของชุมชนหมู่ที่ 5 บ้านน้ำรุ

1) ด้านแพทย์แผนไทย สมุนไพรและ หมอพื้นบ้าน

ลำดับที่	ชื่อ-นามสกุล	ที่อยู่	ภูมิปัญญาท้องถิ่น
1	นายยี่ ยี่ป่า	25 หมู่ 5 บ้านป่าเกี๊ยะ	แพทย์สมุนไพร
2	นางอะเลตะมะ ยี่ป่า	25 หมู่ 5 บ้านป่าเกี๊ยะ	แพทย์สมุนไพร

2) ด้านงานฝีมือ

ลำดับที่	ชื่อ-นามสกุล	ที่อยู่	ภูมิปัญญาท้องถิ่น
1	สุรชัย วอเจ๊ะ	62 หมู่ 5 บ้านน้ำรุ	ช่างไม้และช่างปูน
2	นายชยยุทธ แซ่ลี	121 หมู่ 5 บ้านน้ำรุ	ช่างไม้และช่างปูน

3) ด้านผู้มีความรู้ด้านการเกษตร

ลำดับที่	ชื่อ-นามสกุล	ที่อยู่	ภูมิปัญญาท้องถิ่น
1	นายอะนามู ฉือจะพะ	82 หมู่ 5 บ้านน้ำรุ	ขยายพันธุ์
2	นายพงษ์พันธ์ พากะ	18 หมู่ 5 บ้านน้ำรุ	ขยายพันธุ์

4) ด้านผู้มีความรู้ด้านการถนอมอาหาร

ลำดับที่	ชื่อ-นามสกุล	ที่อยู่	ภูมิปัญญาท้องถิ่น
1	นางมิชามะ เลาจาง	160 หมู่ 5 บ้านน้ำรู่	การถนอมอาหาร
2	นางอาหุ่มี นาแก้ว	146 หมู่ 5 บ้านน้ำรู่	การถนอมอาหาร
3	นางสุนีย์ เลาลื้อ	149 หมู่ 5 บ้านน้ำรู่	การถนอมอาหาร

5) ด้านผู้มีความรู้พิธีกรรมทางศาสนา และขนบธรรมเนียม

ลำดับที่	ชื่อ-นามสกุล	ที่อยู่	ภูมิปัญญาท้องถิ่น
1	นายถาวร ยี่ป่า	19 หมู่ 5 บ้านน้ำรู่	หมอผี
2	นายยี่ ยี่ป่า	25 หมู่ 5 บ้านน้ำรู่	หมอผี
3	นายตะกาย หว่าเจ๊ะ	38 หมู่ 5 บ้านน้ำรู่	หมอผี
4	นายหลวงจะเม เลามิ่ง	87 หมู่ 5 บ้านป่าเกี๊ยะ	หมอผี
5	นายไต้ หมอผี	56 หมู่ 5 บ้านน้ำรู่	หมอผี

ภูมิปัญญาด้านต่าง ๆ ของชุมชนหมู่ที่ 6 บ้านแม่แพลม

1) ด้านแพทย์แผนไทย สมุนไพรและหมอพื้นบ้าน

ลำดับที่	ชื่อ-นามสกุล	ที่อยู่	ภูมิปัญญาท้องถิ่น
1	นายอะเลมะ แซ่ว่าง	หมู่ 6 บ้านบวคควาย	สมุนไพร
2	นางอะหู่มะ สิ้นจ้อ	หมู่ 6 บ้านบวคควาย	สมุนไพร
3	นายอะเรกะ เลาฮีป่า	หมู่ 6 บ้านบวคควาย	สมุนไพร

2) ด้านผู้นุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่น

ลำดับที่	ชื่อ-นามสกุล	ที่อยู่	ภูมิปัญญาท้องถิ่น
1	นายเงาะเป็งะ เซ็งสี	หมู่ 6 บ้านบวคควาย	ประเพณีท้องถิ่น
2	นายสามโปคา เลาหมี	หมู่ 6 บ้านบวคควาย	ประเพณีท้องถิ่น

3) ด้านงานฝีมือ

ลำดับที่	ชื่อ-นามสกุล	ที่อยู่	ภูมิปัญญาท้องถิ่น
1	นายหลวงอะคะ เล่ายี่ป่า	หมู่ 6 บ้านบวคควาย	จักสาน
2	นายอะเรกะ เล่ายี่ป่า	หมู่ 6 บ้านบวคควาย	จักสาน
3	นายอะเลพะ เลาย้าง	หมู่ 6 บ้านบวคควาย	จักสาน
4	นางอะหมีมะ เลาย้าง	หมู่ 6 บ้านบวคควาย	ทอผ้า

4) ด้านผู้มีความรู้ด้านการเกษตร

ลำดับที่	ชื่อ-นามสกุล	ที่อยู่	ภูมิปัญญาท้องถิ่น
1	นายอะหลู่พะ เลาหมี	หมู่ 6 บ้านบวคควาย	การเพาะปลูกและ ขยายพันธุ์
2	นายกิ่งทอง แสนยี่	หมู่ 6 บ้านบวคควาย	การเพาะปลูกและ ขยายพันธุ์
3	นายหลวงอะคะ เล่ายี่ป่า	หมู่ 6 บ้านบวคควาย	การเพาะปลูกและ ขยายพันธุ์

5) ด้านผู้มีความรู้ด้านการถนอมอาหารและการจัดทำอาหาร

ลำดับที่	ชื่อ-นามสกุล	ที่อยู่	ภูมิปัญญาท้องถิ่น
1	นางอะหมี เลาหมี	หมู่ 6 บ้านบวคควาย	การถนอมอาหาร
2	นางอาซามิ เลายี่ป่า	หมู่ 6 บ้านบวคควาย	การถนอมอาหาร
3	นางอะหมีมะ เลายี่ป่า	หมู่ 6 บ้านบวคควาย	การถนอมอาหาร

6) ด้านผู้มีความรู้พิธีกรรมทางศาสนาและขนบธรรมเนียมประเพณี

ลำดับที่	ชื่อ-นามสกุล	ที่อยู่	ภูมิปัญญาท้องถิ่น
1	นายอะตาลุ เลาลี	หมู่ 6 บ้านบวคควาย	หมอผี
2	นายยี่ แสนยี่	หมู่ 6 บ้านบวคควาย	หมอผี
3	นายสุวิชัย เปียพะ	หมู่ 6 บ้านบวคควาย	หมอผี

จากตารางข้างบนทั้งหมด จะเห็นได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นในแต่ละชุมชนก็มีภูมิปัญญาที่เป็นของตนเอง ไม่ว่าจะเป็นทางด้านการแพทย์ ที่เรียกว่าหมอฟันบ้าน ที่ใช้พืชสมุนไพรในการรักษาคนในชุมชนยามเจ็บไข้ได้ป่วย นอกจากนี้แล้วปราชญ์ชาวบ้านหรือผู้รู้ในท้องถิ่นเองต่างก็มีองค์ความรู้ในด้านประเพณีของชุมชนตามแต่ละชนเผ่าที่อยู่ทั้ง 6 ชุมชน

อย่างไรก็ตาม ทางผู้วิจัยสังเกตเห็นว่า ทุกชุมชนในตำบลเมืองคองนั้น จะต้องมีความเชื่อหรือภูมิปัญญา และความเชื่อในการประกอบพิธีตามความเชื่อของแต่ละชนที่แตกต่างกัน หากแต่ยังมีพิธีกรรมบางส่วนที่คล้ายคลึงกัน เช่น การไหว้ผีบรรพบุรุษ นอกจากนั้น ศาสนาพุทธ คริสต์ก็มีอิทธิพลตามแบบพุทธ-ผี ที่ผสมผสานเข้าด้วยกัน นอกจากนั้นยังมี ศาสนาคริสต์ที่ผสมผสานกับความเชื่อดั้งเดิมอีกด้วย ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า แม้ว่าจะมีศาสนาหลัก ๆ ที่เป็นสากล แต่อย่างไรก็ตามวัฒนธรรมความเชื่อที่เป็นภูมิปัญญาของบรรพบุรุษของแต่ละชนเผ่า ตามแต่ละชุมชน ก็ยังคงสืบต่อกันมาได้อย่างผสมผสานความเชื่อเหล่านั้น ให้มีการลอมชอมทางวัฒนธรรมความเชื่อที่ไม่ขัดกัน และสามารถดำรงอยู่ได้อย่างปรกติสุข

ทรัพยากรทางธรรมชาติในชุมชน

เนื่องจากตำบลเมืองคองนั้น มีชุมชนที่มีลักษณะของชนเผ่าหลายชนเผ่าอาศัยอยู่ร่วมกัน ซึ่งมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับธรรมชาติ โดยเฉพาะทรัพยากรทางธรรมชาติ โดยเฉพาะป่าไม้ อีกทั้งยังเป็นชุมชนเกษตรที่มีที่ดินเป็นปัจจัยในการผลิต รวมไปถึงการพึ่งพาในรูปของแหล่งอาหารและที่อยู่อาศัยของคนในชุมชนเมืองคอง อีกทั้งยังมีการใช้พืชสมุนไพรจากป่าไม้ ทำเป็นยาเพื่อใช้รักษาของคนในชุมชนอีกด้วย จากสาเหตุข้างต้นจึงจำเป็นที่ชุมชนเมืองคองต้องพยายามรักษาทรัพยากรทางธรรมชาติให้มีความอุดมสมบูรณ์อยู่ตลอดเวลา เพื่อรองรับวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ในลักษณะคนอยู่กับป่า ที่พึ่งพาศัยซึ่งกันและกันมากกว่าที่จะหาผลประโยชน์กอบโกยจากทรัพยากรทางธรรมชาติ ซึ่งสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ สะท้อนออกมาในรูปแบบของความเชื่อ พิธีกรรมและกฎของหมู่บ้าน

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงได้ลงพื้นที่ในการเก็บข้อมูลเพื่อหาถึงความหมายและนัยของทรัพยากรทางธรรมชาติที่สำคัญต่อการดำรงชีวิต เพื่อให้เข้าใจถึงความหมายแฝง หรือองค์ความรู้ที่เป็นกุศโลบายต่อการดำเนินชีวิตของชุมชนเมืองคองทั้ง 6 ชุมชน โดยแยกออกเป็นประเภท ดังต่อไปนี้

ทรัพยากรทางธรรมชาติของหมู่ 1 ชุมชนบ้านใหม่

ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน	ความสำคัญต่อชีวิตชุมชน
ดิน	ใช้ทำการเพาะปลูก
แหล่งน้ำ	ใช้ในการอุปโภคบริโภค และทำการเพาะปลูก
ป่าชุมชน	เป็นแหล่งวัตถุดิบในการจักสาน และแหล่งอาหาร
สัตว์ป่า	เพื่อรักษาความสมดุลตามธรรมชาติและเป็นอาหาร
พืชพรรณ / สมุนไพร	ทำยารักษาโรคและเป็นอาหาร

จากตาราง จะเห็นได้ว่า ชุมชนบ้านใหม่นั้นมีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรทางธรรมชาติที่เป็นแหล่งอาหาร ยารักษาโรคและเป็นที่ทำมาหากิน ตลอดจนสัตว์ป่ามี ไว้เพื่อการรักษาสมดุลทางธรรมชาติและเป็นแหล่งอาหาร นอกจากนั้นพื้นที่สาธารณะ ชุมชนบ้านใหม่ยังคงใช้ทำประโยชน์อย่างอื่นรวมกัน คือ เป็นที่ เก็บพัสดุกลุ่มแม่บ้าน จัดประชุมประชาคมของชุมชน และที่เลี้ยงสัตว์ของชาวบ้าน

ทรัพยากรทางธรรมชาติของหมู่ 2 บ้านวังมะริน

ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน	ความสำคัญต่อชีวิตชุมชน
ดิน	ทำการเพาะปลูกพืชสวน นา ไร่
แหล่งน้ำ	อุปโภค บริโภคในครัวเรือน ใช้ในการทำการเกษตร
ป่าชุมชน	ทำเครื่องใช้ในครัวเรือน แหล่งอาหารของชุมชน
สัตว์ป่า	เพื่อรักษาความสมดุลตามธรรมชาติ
พืชพรรณ / สมุนไพร	ทำยารักษาโรคและทำเครื่องใช้ในครัวเรือน

จากตารางจะเห็นได้ว่าชุมชนบ้านวังมะรินมีการใช้ทรัพยากรทางธรรมชาติที่เป็นแหล่งอาหารและยารักษาโรค นอกจากนั้นจะเห็นได้ว่าป่าชุมชนยังเป็นแหล่งวัสดุที่ใช้ในครัวเรือนอีกด้วยและมีสัตว์ป่าเพื่อรักษาสมดุลทางธรรมชาติ ในขณะที่เดียวกันพื้นที่สาธารณะประโยชน์ทางชุมชนบ้านวังมะรินมีการใช้พื้นที่สาธารณะร่วมกัน ได้แก่ การ ฌาปนกิจศพศูนย์การเรียนรู้ชุมชนและร้านค้าชุมชน

ทรัพยากรทางธรรมชาติของหมู่ 3 บ้านหนองบัว

ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน	ความสำคัญต่อชีวิตชุมชน
ดิน	ปลูกพืชเพื่อบริโภคและจำหน่าย
แหล่งน้ำ	เพื่อใช้สำหรับอุปโภคบริโภค และทำการเกษตร
ป่าชุมชน	เพื่อทำเครื่องใช้ในครัวเรือนและแหล่งอาหาร
สัตว์ป่า	เพื่อรักษาสมดุลตามธรรมชาติและเป็นอาหาร
พืชพรรณ / สมุนไพร	เป็นอาหารและรักษาโรค

จากตาราง จะเห็นได้ว่า ชุมชนบ้านหนองบัวมีการใช้ทรัพยากรทางธรรมชาติ เพื่อเป็นแหล่งอาหาร ยารักษาโรคและใช้ทำวัสดุในครัวเรือน และสัตว์ป่ามีไว้เพื่อการรักษาสมดุลทางธรรมชาติ นอกจากนี้ ยังมีการใช้พื้นที่สาธารณประโยชน์ในการทำกิจกรรมของชุมชนอีกด้วย คือ การฃาปนกิจศพและที่อ่านหนังสือพิมพ์

ทรัพยากรทางธรรมชาติของหมู่ 4 บ้านหลวง

ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน	ความสำคัญต่อชีวิตชุมชน
ดิน	ปลูกพืชเพื่อบริโภคและจำหน่าย
แหล่งน้ำ	เพื่อใช้สำหรับอุปโภคบริโภค และทำการเกษตร
ป่าชุมชน	เพื่อทำเครื่องใช้ในครัวเรือนและแหล่งอาหาร
สัตว์ป่า	เพื่อรักษาสมดุลตามธรรมชาติและเป็นอาหาร
พืชพรรณ / สมุนไพร	เป็นอาหารและรักษาโรค

จากตาราง จะเห็นได้ว่า ชุมชนบ้านหลวงมีการใช้ทรัพยากรทางธรรมชาติเพื่อเป็นแหล่งอาหาร ยารักษาโรค และใช้ทำวัสดุในครัวเรือน ส่วนสัตว์ป่ามีไว้เพื่อการรักษาสมดุลทางธรรมชาติ นอกจากนี้ยังมีการใช้พื้นที่สาธารณประโยชน์ในการฃาปนกิจศพ

ทรัพยากรทางธรรมชาติของหมู่ 5 บ้านน้ำ

ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน	ความสำคัญต่อชีวิตชุมชน
ดิน	ทำการเพาะปลูกพืช
แหล่งน้ำ	อุปโภค บริโภคในครัวเรือน ใช้ในการทำการเกษตร
ป่าชุมชน	ทำฟืน เครื่องใช้สอยในครัวเรือน แหล่งอาหารของชุมชน
สัตว์ป่า	เพื่อรักษาความสมดุลตามธรรมชาติ
พืชพรรณ / สมุนไพร	ทำยารักษาโรค

จากตารางจะเห็นได้ว่าชุมชนบ้านน้ำมีการใช้ทรัพยากรทางธรรมชาติเพื่อเป็นแหล่งอาหาร ยารักษาโรค เป็นฟืนและใช้ทำวัสดุในครัวเรือน ส่วนสัตว์ป่ามีไว้เพื่อการรักษาสมดุลทางธรรมชาติ นอกจากนี้ ยังมีการใช้พื้นที่สาธารณประโยชน์ของชุมชนบ้านน้ำ ในการออกกำลังกายของคนในชุมชน

ทรัพยากรทางธรรมชาติของหมู่ 6 บ้านแม่แพลม

ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน	ความสำคัญต่อชีวิตชุมชน
ดิน	ใช้ทำการเพาะปลูก
แหล่งน้ำ	ใช้ในการอุปโภคบริโภค และทำการเพาะปลูก
ป่าชุมชน	เป็นแหล่งวัตถุดิบในการจักสาน และแหล่งอาหาร
สัตว์ป่า	เพื่อความสมดุลตามธรรมชาติและเป็นอาหาร
พืชพรรณ / สมุนไพร	รักษาโรคและเป็นอาหาร

จากตารางจะเห็นได้ว่า ชุมชนบ้านแม่แพลมมีการใช้ทรัพยากรทางธรรมชาติ เพื่อเป็นแหล่งเพาะปลูกอาหาร ยารักษาโรค และใช้ทำวัสดุในครัวเรือน สัตว์ป่ามีไว้เพื่อการรักษาสมดุลทางธรรมชาติ

จากตารางข้างต้น จะเห็นได้ว่า วิถีชีวิตของชุมชนเมืองคองนั้น ผูกผันอยู่กับธรรมชาติค่อนข้างแน่นแฟ้น เนื่องจากวัฒนธรรม และวิถีชีวิตยังผูกผันกับป่าไม้ จากตารางข้างต้นผู้วิจัยพบว่า ทั้ง 6 หมู่บ้านนั้น มีแนวคิดเกี่ยวกับทรัพยากรทางธรรมชาติที่เหมือนกัน เป็นไปในทิศทางเดียวกัน ดังนั้น การรักษาดูแลทรัพยากรทางธรรมชาติ จึงเป็นเรื่องสำคัญของชุมชนเมืองคอง เพราะเนื่องจาก ดินเป็นแหล่งในการเพาะปลูกพืช การทำการเกษตรที่สำคัญของเมืองคอง คือ การทำไร่มันสำปะหลังหรือการ

ทำนา ส่วนแหล่งน้ำนั้น มีไว้สำหรับเพาะปลูกรวมไปถึงอุปโภคและบริโภคอีกด้วย ส่วนป่าไม้ก็มีไว้เพื่อ เป็นแหล่งอาหารทางธรรมชาติและเป็นแหล่งไว้ทำเครื่องมือในครัวเรือน เช่น การจักสานต่าง ๆ เป็นต้น ดังนั้นจึงสะท้อนให้เห็นถึงสภาพวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ของชุมชนที่ยังเรียบง่ายและพึ่งพาธรรมชาติที่ล้อมรอบชุมชน สัตว์ป่าเองก็มีไว้เพื่อ การบริโภคและการสร้างสมดุลทางธรรมชาติ และพืชพรรณไม้ สมุนไพรมีไว้เพื่อรักษาโรคและประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อของแต่ละชุมชน ในยามที่คนชุมชนนั้นเจ็บไข้ได้ป่วย

ด้วยเหตุนี้ ทางผู้วิจัยจึงเห็นแนวทางและการร่วมมือประสานกัน ระหว่างชุมชน ในการจัดการทรัพยากรทางธรรมชาติ โดยผ่านทางกฎของหมู่บ้าน ตลอดจนพิธีกรรมและความเชื่อที่เป็นตัวเชื่อมระหว่างคนกับป่า ให้อยู่ร่วมกันอย่างไม่เบียดเบียน นอกจากนั้นในส่วนของภาครัฐอย่าง องค์การบริหารส่วนตำบลเมืองทองเอง ต่างก็สนับสนุน ในการที่จะรักษาความอุดมสมบูรณ์ของป่าชุมชนให้ยั่งยืน ยิ่งไปกว่านั้น จากพื้นที่ของตำบลเมืองทอง จะเห็นว่าอยู่ในส่วนของอุทยานอำเภอ เชียงดาว ด้วยเหตุดังนั้น การรักษาทรัพยากรทางธรรมชาติ จึงมีความเข้มข้นพอสมควร กอปรกับ หน่วยงานราชการเข้ามามีส่วนในการดูแลทรัพยากรอีกด้วย

วัฒนธรรม ความเชื่อและประเพณีของชุมชน

จากความหลากหลายทางชาติพันธุ์ นำมาสู่วัฒนธรรมความเชื่อและประเพณีของชุมชนที่แตกต่างกันไป ชุมชนเมืองทองประกอบไปด้วย กลุ่มชาติพันธุ์ใหญ่ ๆ อยู่ 5 กลุ่มด้วยกัน คือ กลุ่มไทยใหญ่ ลีซอ กะเหรี่ยงและคนพื้นเมือง โดยชาวไทยใหญ่นั้น ส่วนใหญ่ ตั้งรกรากตามบริเวณทางภาคเหนือของประเทศไทยและรัฐฉานของพม่า ในขณะที่เมืองทอง ชาวไทยใหญ่มักมีการ สืบทอดวัฒนธรรมประเพณีของคนเอาไว้ ดังเช่นที่บรรพบุรุษเคยทำมา แต่ในขณะที่เดียวกัน การพัฒนา โดยเฉพาะหน่วยงานภาครัฐ ทำให้วัฒนธรรมไทยใหญ่เปลี่ยนไปด้วย โดยเฉพาะเด็ก ๆ วัยรุ่นในหมู่บ้านที่ได้เริ่มเปลี่ยนเป็นแบบคนเมืองหรือคนที่ลุ่มมากขึ้น หากแต่ รุ่นผู้ใหญ่ยังคงมีการใช้ชีวิตแบบดั้งเดิมอยู่ แต่ก็ได้ผสมผสานวิถีชีวิตแบบคนเมืองเข้าไปด้วย ยกตัวอย่างเช่น การเกษตรก็ได้มีการนำรถไถเข้ามาใช้ในการทำไร่ ไถนา

อย่างไรก็ตาม การนับถือผีและวัฒนธรรมไทยใหญ่ ยังคงสืบทอดกันมา ในวันสำคัญ ๆ ส่วนการละเล่นก็ยังคงมีให้เห็นไม่ว่าจะเป็นฟ้อนโต ฟ้อนเจิง เป็นต้น ส่วนวัฒนธรรมการกิน ก็ยังคงเป็นแบบท้องถิ่นแบบไทยใหญ่อยู่ แต่ก็ผสมผสานอาหารของคนเมืองไปด้วย อาหารที่เป็นไทยใหญ่เท่านั้นส่วนใหญ่มักจะทำกันในวันสำคัญ ๆ เช่น วันปีใหม่ วันไหว้ผี เป็นต้น นอกจากนั้น การนับถือก็ยังคงสืบทอดกันอยู่ แต่ก็ได้ผสมผสานกับศาสนาพุทธเข้าไปด้วย เช่น การมีศาลพระภูมิไว้ที่หน้าบ้าน หรือการเข้าวัดที่เป็นศูนย์รวมจิตใจ เป็นต้น

ชนเผ่าลีซอ นั้น เป็นอีกชนเผ่าหนึ่ง ที่ตั้งรกรากอยู่ในบริเวณภาคเหนือตอนบน โดยเฉพาะแม่ฮ่องสอน อำเภอเชียงดาว อำเภอฝาง เป็นต้น ชาวลีซอยังคงแต่งกายตามแบบวัฒนธรรมของตน คือ มักจะมีผ้าโพกหัวเมื่อเวลาออกไปทำงาน มีกระเป๋าสะพายข้าง ในขณะที่ผู้หญิงมักไว้ผมยาวแล้วมวยผม ส่วนใหญ่แล้ว วิถีชีวิตของชาวลีซอได้เปลี่ยนแปลงไป เฉกเช่นเดียวกับชนเผ่าไทยใหญ่ ที่ต้องปรับตัวให้เข้ากับวัฒนธรรมของคนพื้นเมืองด้วยการแต่งกาย วิถีชีวิตของชาวลีซอที่ยังพบเห็นอยู่ในชุมชนเมืองคองนั้น ส่วนใหญ่เป็นวัยทำงานและเป็นผู้ใหญ่ ส่วนเด็ก ๆ และวัยรุ่นมีวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก มีเพียงแต่เทศกาลวันสำคัญ ๆ ที่เด็กจะแต่งตัวตามชาติพันธุ์ของตนเอง ซึ่งก็ยังมีกรรือรำทำเพลงในงานเทศกาล หรือเครื่องดนตรีพื้นบ้าน เช่น แคนหรือเครื่องสาย ที่เรียกซึบี่ เป็นต้น ส่วนวัฒนธรรมความเชื่อนั้น ชาวลีซอ ส่วนใหญ่ นับถือผีซึ่งถือได้ว่าเป็นภูมิปัญญาดั้งเดิมของชาวลีซอ ที่ใช้การรักษาผู้เจ็บไข้ได้ป่วย จากการลงพื้นที่เก็บข้อมูล จะเห็นว่า การรักษาแบบนี้ยังคงมีอยู่ แต่เริ่มน้อยถอยลงไปเพราะการแพทย์แผนใหม่ เข้ามาช่วยในเรื่องการรักษา เช่น การมีสถานีอนามัย ส่วนหมอผีนั้นส่วนใหญ่เป็นปราชญ์ชาวบ้านที่มักพบเห็นในงานหรือเทศกาลที่สำคัญ

กะเหรี่ยง เป็นอีกชนเผ่าหนึ่งที่อยู่ในประเทศไทยมานานแล้ว ตามที่มีกรกล่าวถึงในหลักฐานทางภาคเหนือ ในเรื่องของการแต่งกาย ชาวกะเหรี่ยงจะใส่เสื้อคลุมยาวทั้งตัวสีขาว ทรงกระสอบดำเป็นเด็ก หญิงหากเป็นผู้ใหญ่ก็จะเปลี่ยนสีไปเป็นสีอื่น พร้อมทั้งจะออกเรือนหรือแต่งงาน ส่วนผู้ชายก็จะแต่งกายคล้ายกัน คือ เป็นเสื้อที่ทอทรงกระสอบ ชาวกะเหรี่ยงนับถือพุทธ คริสต์ ในชุมชนเมืองคองนั้น ส่วนใหญ่เป็นกะเหรี่ยงคริสต์ หากแต่ก็ยังมีกรผสมผสานการนับถือผีบ้าง ชาวกะเหรี่ยงส่วนใหญ่ นั้น ได้เปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของกลุ่มตนเองเช่นเดียวกับกลุ่มอื่น ๆ ดังได้กล่าวมาแล้ว ส่วนใหญ่แล้วชาวกะเหรี่ยงและเผ่าอื่น ๆ ยังคงรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีที่สำคัญ ๆ ตามแบบบรรพบุรุษ หากแต่ได้เปลี่ยนแปลงวิถีการดำเนินชีวิตไปตามกาลเวลา ตลอดจนสภาพเศรษฐกิจที่เป็นปัจจัยหลักของสังคม ในหมู่บ้าน ต่าง ๆ ในชุมชนเมืองคอง

กลุ่มคนพื้นเมืองถือได้ว่าเป็นกลุ่มที่อยู่ร่วมกับกลุ่มชนเผ่าอื่น ๆ ในชุมชนเมืองคองมาอย่างช้านาน เนื่องจากเมืองคองนั้น เป็นพื้นที่ติดต่อระหว่างแม่ฮ่องสอนและอำเภอเชียงดาวจึงทำให้เกิดการย้ายถิ่นฐานและตั้งถิ่นฐานในตำบลเมืองคอง ชุมชนเมืองคองมีวิถีชีวิตความเป็นอยู่แบบเรียบง่าย มีวัฒนธรรมประเพณีเหมือนคนเมืองทางภาคเหนือทั่วไป มีศาสนาพุทธเป็นศาสนาหลัก แต่สิ่งหนึ่งที่เหมือนกัน คือ การนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทางธรรมชาติ เช่น เมื่อถึงฤดูทำนา ก็จะมีการขอให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ช่วยในการปลุกข้าว ทำนา และการขึ้นบ้านใหม่ ส่วนการฉาบฉวยส่วนใหญ่จะกระทำกันที่บ้านหรือวัด ส่วนอาหารการกินก็เป็นแบบคนพื้นเมือง การปรับตัวเพื่อให้เข้ากับสภาวะแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป คนพื้นเมืองจะสามารถปรับตัวได้ดีกว่า เพราะเป็นกลุ่มที่เดินทางติดต่อค้าขายระหว่าง

ชนเผ่าอยู่แล้ว ดังนั้น วิถีชีวิตความเป็นอยู่จึงเปลี่ยนแปลงไปมากกว่ากลุ่มชนเผ่าอื่น ๆ ในชุมชนเมืองคอง

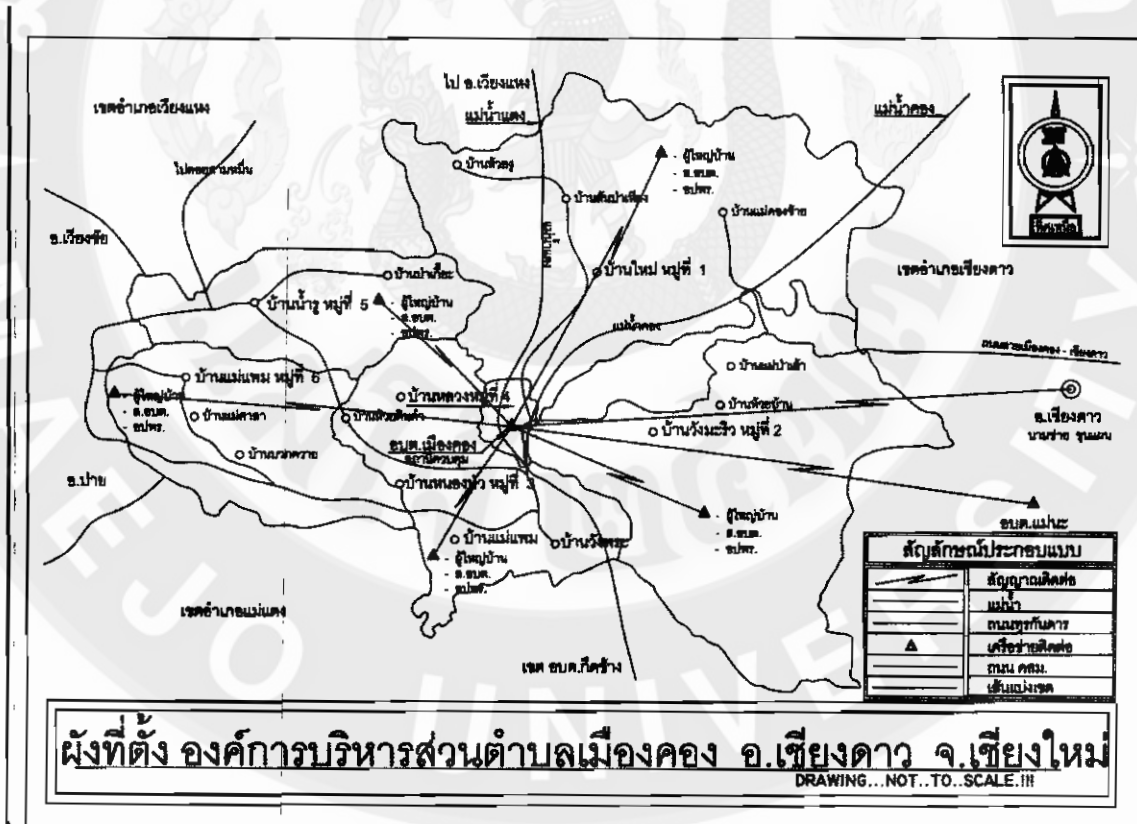
แม้ว่าจะมีวัฒนธรรมและความเชื่อ ที่แตกต่างกัน ทว่าแต่ละกลุ่มแต่ละเผ่า ในชุมชนเมืองคอง ก็ได้ผสมผสานวัฒนธรรมและความเป็นอยู่ร่วมกัน โดยไม่ค่อยมีประเด็นความขัดแย้งที่รุนแรงเท่าใดนัก ด้วยเหตุที่มีศาสนาหลัก ๆ เป็นตัวประสาน ประกอบกับการที่หน่วยงานของรัฐ มีการกระจายอำนาจสู่กลุ่มต่าง ๆ เหล่านี้ ได้อย่างทั่วถึงและทำให้กลุ่มชนเผ่าต่าง ๆ เหล่านี้ สามารถมีสิทธิมีเสียงในการแสดงความคิดเห็น ตลอดจนมีการใช้ภูมิปัญญาจาก บรรพบุรุษ ในการเข้ามาแก้ไขปัญหาอย่างสันติวิธี และมีการพึ่งพิง พึ่งพาอาศัยกันและกัน รวมไปถึงการดูแลรักษาป่า นอกจากนี้ มีประเพณีและวัฒนธรรมที่ใกล้เคียงกัน จึงนำไปสู่การประสานกันในเรื่องของทรัพยากรทางธรรมชาติ โดยเฉพาะป่าชุมชนและน้ำ อันเป็นทรัพยากรทางธรรมชาติที่สำคัญ

โครงสร้างขององค์การบริหารส่วนตำบลเมืองคอง

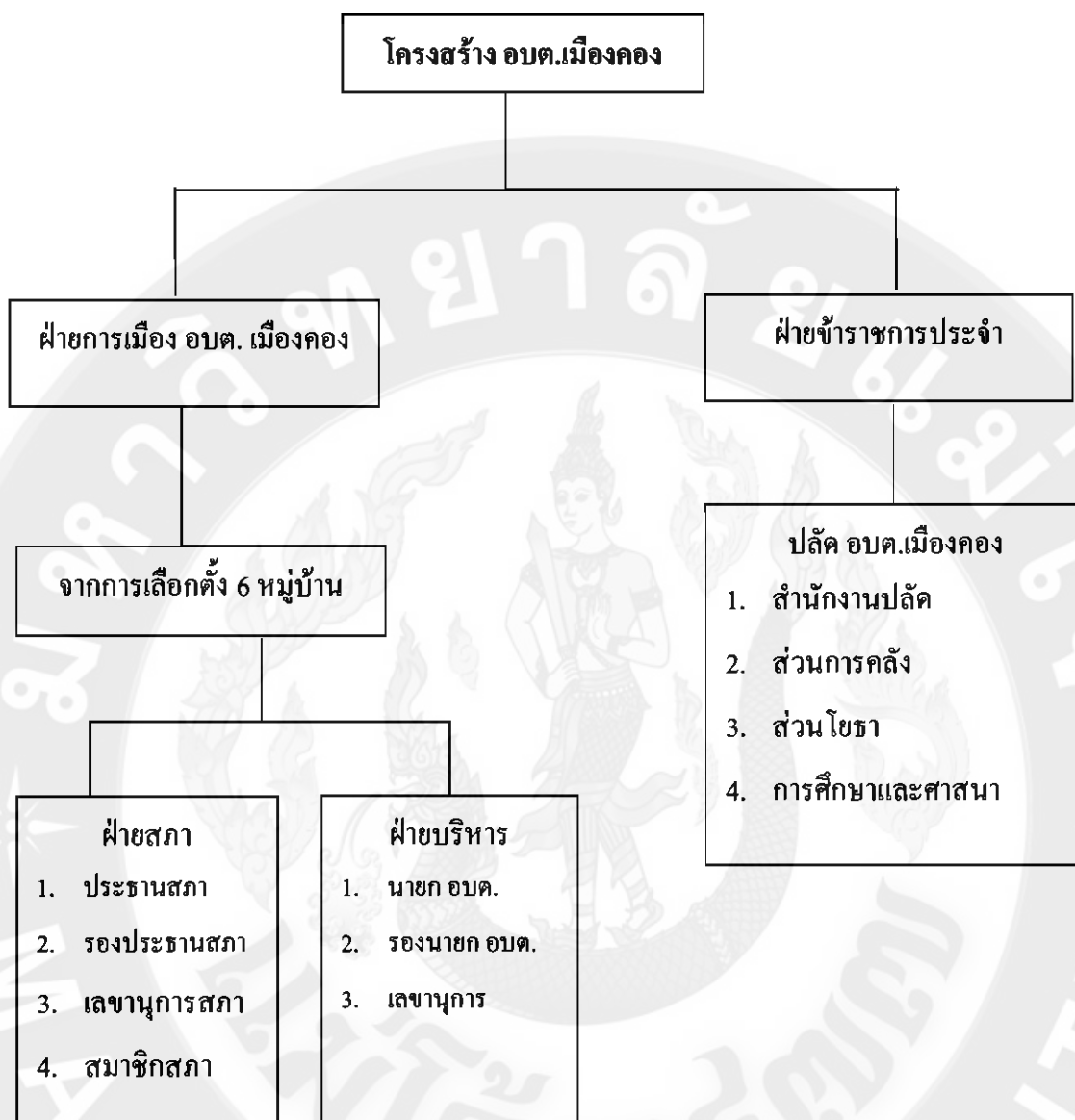
เมืองคอง เป็นหนึ่งในตำบลที่อยู่ในอำเภอเชียงดาว ประกอบไปด้วย 7 ตำบล ได้แก่ ตำบลเชียงดาว มี 16 หมู่บ้าน ตำบลเมืองนะ มี 24 หมู่บ้าน ตำบลเมืองงาย มี 11 หมู่บ้าน ตำบลแม่นะ มี 13 หมู่บ้าน ตำบลเมืองคองมี 6 หมู่บ้าน ตำบลปิงโค้ง มี 14 หมู่บ้าน ตำบลทุ่งข้าวพวง มี 7 หมู่บ้าน ส่วนท้องที่อำเภอเชียงดาว ประกอบด้วยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 9 แห่ง ได้แก่

- 1) เทศบาลตำบลเชียงดาว ครอบคลุมพื้นที่บางส่วนของตำบลเชียงดาว
- 2) เทศบาลตำบลเมืองงาย ครอบคลุมพื้นที่บางส่วนของตำบลเมืองงาย
- 3) เทศบาลตำบลเมืองนะ ครอบคลุมพื้นที่ตำบลเมืองนะทั้งตำบล
- 4) เทศบาลตำบลพระธาตุปู่ก่า ครอบคลุมพื้นที่ตำบลเมืองงาย (นอกเขตเทศบาลตำบลเมืองงาย)
- 5) เทศบาลตำบลปิงโค้ง ครอบคลุมพื้นที่ตำบลปิงโค้งทั้งตำบล
- 6) เทศบาลตำบลทุ่งข้าวพวง ครอบคลุมพื้นที่ตำบลทุ่งข้าวพวงทั้งตำบล
- 7) องค์การบริหารส่วนตำบลเชียงดาว ครอบคลุมพื้นที่ตำบลเชียงดาว (นอกเขตเทศบาลตำบลเชียงดาว)
- 8) องค์การบริหารส่วนตำบลแม่นะ ครอบคลุมพื้นที่ตำบลแม่นะทั้งตำบล
- 9) องค์การบริหารส่วนตำบลเมืองคอง ครอบคลุมพื้นที่ตำบลเมืองคองทั้งตำบล

เมืองคอง เป็นเมืองที่มีพื้นที่ติดต่อกับเขตจังหวัดแม่ฮ่องสอน เป็นพื้นที่ ๆ มีจุดเชื่อมโยงไปยังหลายตำบล ที่มีความสำคัญต่อแหล่งท่องเที่ยว ทั้งในจังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดเชียงราย จากที่ตั้งของเมืองคองจะเห็นได้ว่าเป็นทางผ่าน ดังนั้น ในอดีตเมืองคองจึงเปรียบเสมือนแหล่งที่พักและแลกเปลี่ยนสินค้า โดยมีชนเผ่าต่าง ๆ แวะเวียนมาทำการค้าขาย และตั้งรกรากเป็นที่อยู่อาศัยถาวร ซึ่งมี 4 กลุ่มหลัก ๆ ที่ตั้งอยู่ในเมืองคอง ได้แก่ ไทยใหญ่ ลีซอ กะเหรี่ยงและคนพื้นเมืองเหนือ นอกจากนี้ จากเส้นทางที่มีการค้าขายเป็นระยะเวลายาวนาน จึงได้มีเรื่องเล่าหรือตำนานการเดินทัพของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ผ่านมายังตำบลเมืองคอง ในรัชสมัยของพระองค์ท่าน ซึ่งตามตำนานที่เล่าขานกันมานั้น หม่อมเจ้าชาตรี เฉลิมยุคคล เคยเดินทางมาสำรวจสถานที่ เพื่อตรวจสอบข้อเท็จจริงในการสร้างหนังสือประวัติศาสตร์ เรื่อง ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราชอีกด้วย (จากคำบอกเล่าของ นายกองค้การบริหารส่วนตำบลเมืองคอง คนปัจจุบัน นายธีระเดช วิชัย)

ภาพที่ 3.7 แผนที่แสดงที่ตั้งขององค์การบริหารส่วนตำบลเมืองคอง อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่

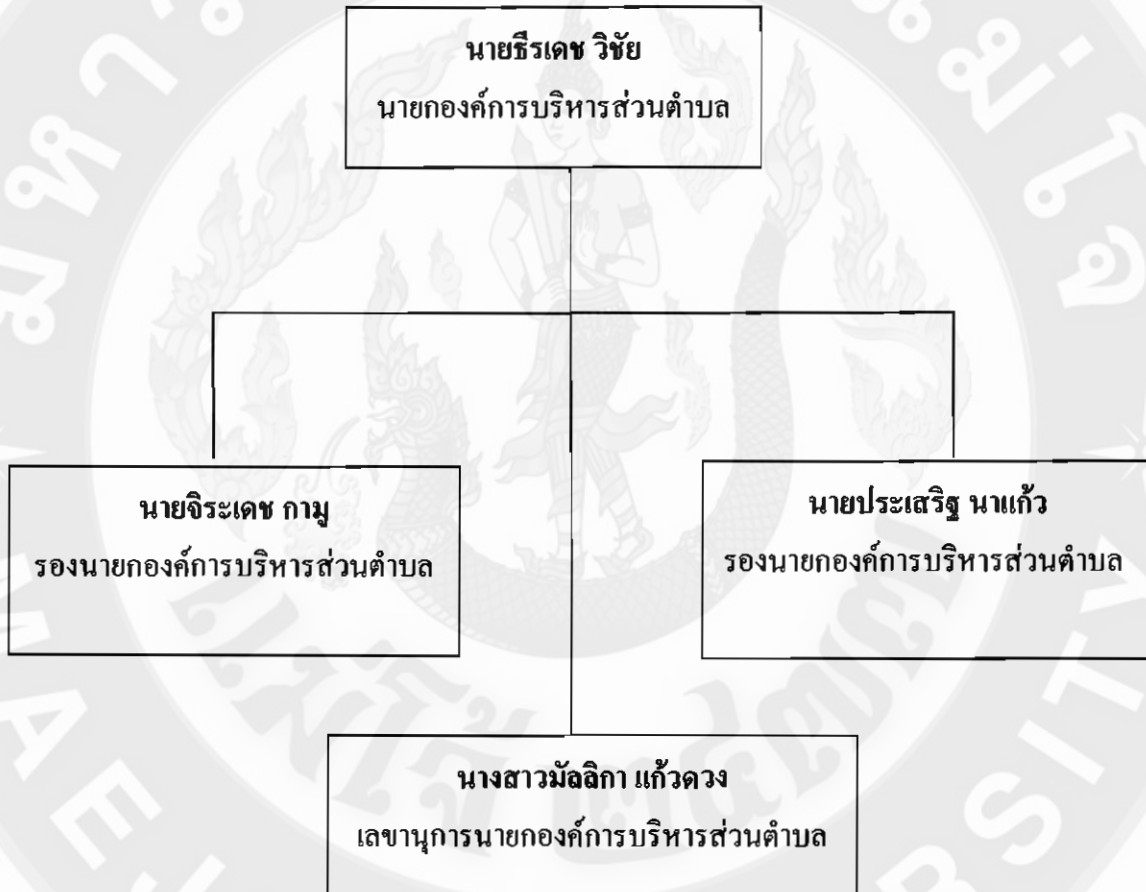

ภาพที่ 3.8 แผนภูมิแสดงโครงสร้างขององค์การบริหารส่วนตำบลเมืองทอง

จากการที่ตำบลเมืองทอง มีรูปแบบการปกครองท้องถิ่น โดยองค์การบริหารส่วนตำบลเมืองทองนั้น ส่งผลให้ตำบลเมืองทอง เป็นตำบลที่ได้รับการพัฒนาขึ้นกว่าเดิม ในทุก ๆ ด้าน เนื่องจากการบริหารงานท้องถิ่น โดยองค์การบริหารส่วนตำบล มีระเบียบแบบแผนและมีการทำการสำรวจความคิดเห็น ทั้ง 6 หมู่บ้านในการพัฒนาเพื่อหาจุดอ่อน จุดแข็ง โอกาสและอุปสรรคหรือการทำ swat malysis เข้ามาพัฒนาชุมชนเมืองทองเอง นอกจากนี้ ภายในองค์การบริหารส่วนตำบล ประกอบไปด้วยฝ่ายบริหาร ที่มีปลัดองค์การบริหารส่วนตำบล เป็นหัวหน้าและฝ่ายการเมือง มีนายกองค์การบริหารส่วนตำบลเป็นหัวหน้า ทั้งนี้ เนื่องมาจากการที่ฝ่ายการเมืองและฝ่ายบริหารสามารถทำงาน

ประสานกันได้ดี โดยที่ไม่มีความขัดแย้งจึงส่งผลให้ตำบลเมืองทองสามารถพัฒนาตนเองโดยมีศักยภาพด้านต่าง ๆ ในทางที่ดีขึ้นตามลำดับ

ฝ่ายบริหารตำบลเมืองทอง

ภาพที่ 3.9 แผนภูมิแสดงโครงสร้างฝ่ายบริหารองค์การบริหารส่วนตำบลเมืองทอง

สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลเมืองคอง

ภาพที่ 3.10 แผนภูมิแสดงโครงสร้างสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลเมืองคอง

สำนักงานปลัด

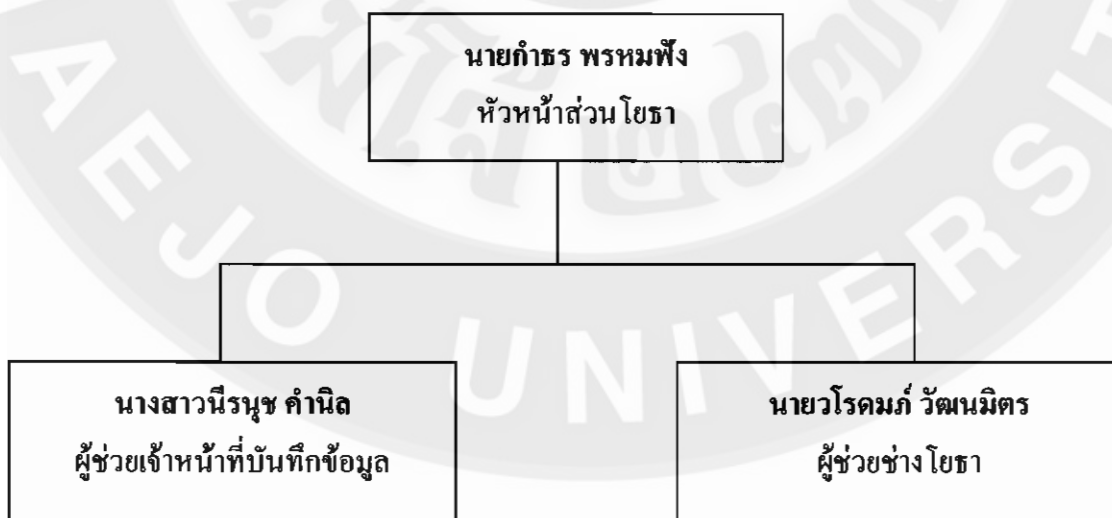
ภาพที่ 3.11 แผนภูมิแสดงโครงสร้างสำนักงานปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลเมืองคอง

ส่วนการคลัง

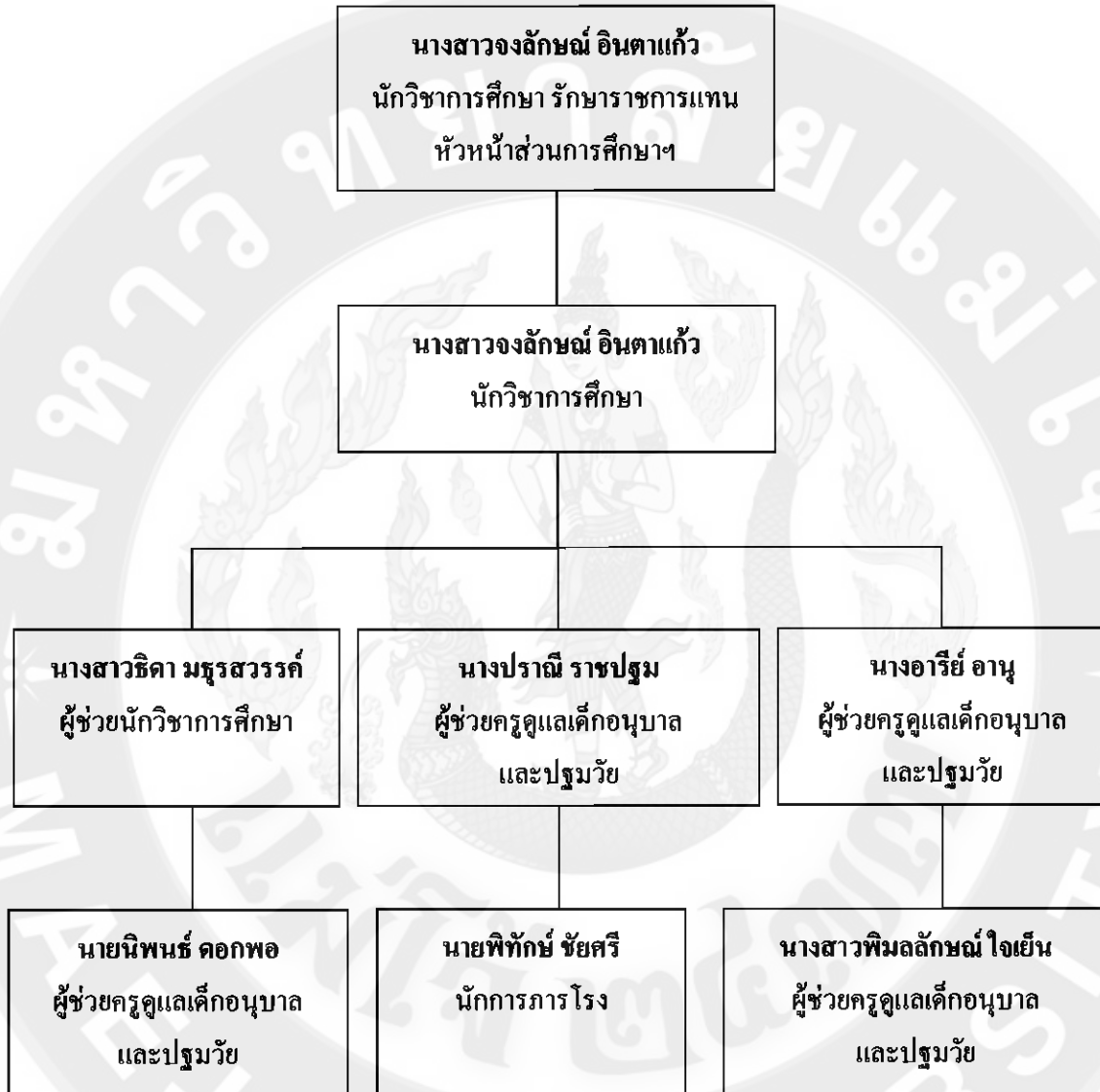
ภาพที่ 3.12 แผนภูมิแสดงโครงสร้างส่วนการคลังองค์การบริหารส่วนตำบลเมืองคอง

ส่วนการโยธา

ภาพที่ 3.13 แผนภูมิแสดงโครงสร้างส่วนการโยธาองค์การบริหารส่วนตำบลเมืองคอง

ส่วนการศึกษาและศาสนา

ภาพที่ 3.14 แผนภูมิแสดงโครงสร้างส่วนการศึกษาและศาสนาองค์การบริหารส่วนตำบลเมืองทอง

การเมืองในองค์การบริหารส่วนตำบลเมืองคอง

การเมืองขององค์การบริหารส่วนตำบลเมืองคองโดยภาพรวม มีการแข่งขันทางการเมืองที่ไม่รุนแรง แข่งขันระหว่างกลุ่มเองไม่สูงมากนักเช่นกัน เนื่องจากชุมชนเมืองคอง เป็นชุมชนเล็ก ๆ ประกอบด้วยกลุ่มทางการเมืองไม่กี่กลุ่ม และกลุ่มทางการเมืองแต่ละกลุ่มมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกัน เนื่องจากเป็นคนในชุมชนเดียวกัน รู้จักกันมานาน โดยที่นายกองค์การบริหารส่วนตำบลเมืองคองนั้น ได้รับการคัดเลือกและไว้วางใจให้เป็นนายกคนปัจจุบัน เนื่องจากเป็นคนหนุ่ม มีแนวคิด และมีวิสัยทัศน์ตลอดจนมีความต้องการที่จะพัฒนาตำบลให้คนในชุมชนทั้ง 6 นั้น มีความสุขตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง

นอกจากนั้น จากการที่ตำบลเมืองคอง มีรูปแบบการเมืองท้องถิ่นที่มีการบริหารงานท้องถิ่น โดยองค์การบริหารส่วนตำบลนั้น ส่งผลให้ตำบลเมืองคองได้พัฒนาขึ้นกว่าเดิมในทุก ๆ ด้าน เนื่องจากการบริหารงานท้องถิ่น โดยองค์การบริหารส่วนตำบล มีระเบียบ แบบแผน และมีการวางแผนตามความต้องการของแต่ละหมู่บ้าน โดยการทำ SWAT Analysis ของหมู่บ้านแต่ละหมู่บ้าน เพื่อต้องการแสดงให้เห็นถึงจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาสและอุปสรรคของตัวเอง รวมไปถึงภายในองค์การบริหารส่วนตำบลเองที่ประกอบไปด้วยฝ่ายบริหาร ที่มีปลัดองค์การบริหารส่วนตำบล เป็นหัวหน้าและฝ่ายการเมืองที่มีนายกองค์การบริหารส่วนตำบลเป็นหัวหน้า ทั้งนี้เนื่องมาจากการที่ฝ่ายการเมืองและฝ่ายบริหารสามารถทำงานสอดคล้องกัน ได้เป็นอย่างดี ไม่มีความขัดแย้งอันใดเกิดขึ้น จึงส่งผลให้ตำบลเมืองคองสามารถพัฒนาให้ดีขึ้นตามลำดับ ซึ่งสอดคล้องกับนโยบายของนายกองค์การบริหารส่วนตำบลที่ใช้หลักความพอเพียงเป็นฐาน

3.4 บริบทและพื้นฐานการท่องเที่ยวในชุมชน

การท่องเที่ยวของชุมชนเมืองคองนั้น ส่วนใหญ่เป็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เนื่องจากมีความอุดมสมบูรณ์ของป่าไม้ทางธรรมชาติ กิจกรรมที่เด่น ๆ ในการท่องเที่ยวคือการเดินป่าธรรมชาติ และศึกษาถึงป่าชุมชน ตลอดจนการล่องแพ และแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชน นอกจากนี้ จากสภาพทางภูมิศาสตร์ชุมชนเมืองคองเป็นพื้นที่ราบอยู่ในหุบเขา ซึ่งถือได้ว่าเป็นชุมชนที่อยู่ในหุบเขาอันซึ่งมีความสงบ ร่มรื่น และยังมีความอุดมสมบูรณ์ของความเป็นชุมชนเองอยู่มาก

การท่องเที่ยวในชุมชนเมืองคองเองนั้น ยังไม่ได้รับการส่งเสริมอย่างเป็นทางการที่ชัดเจนอย่างแน่นอน เพียงแต่มีแผนและแนวทางในการพัฒนา ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับงบประมาณที่จำเป็นต่อการพัฒนาในส่วนอื่น ๆ ของชุมชนเมืองคองอีกด้วย นอกจากนั้นแล้ว การมาพักค้างคืนที่ เมืองคองนั้น ยังไม่ค่อยมีโฮมสเตย์ไว้ให้บริการเท่าที่ควร ส่วนใหญ่นักท่องเที่ยวจะแวะผ่านและกางเต็นท์นอน

เสียมากกว่า ทั้ง ๆ ที่ เมืองคองเป็นจุดเชื่อมโยงไปยังแหล่งท่องเที่ยว ทางธรรมชาติที่ใกล้เคียง เช่น อำเภอเชียงดาว หรือเชื่อมต่อไปยังห้วยน้ำดังและอำเภอปาย

ด้วยเหตุนี้สภาพการท่องเที่ยวของเมืองคอง จึงยังไม่ค่อยเป็นจุดที่จะสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวได้ เนื่องจากการขาดแคลนด้านความรู้ และการเอาใจใส่อย่างจริงจังของภาครัฐ โดยเฉพาะองค์การบริหารส่วนตำบลเมืองคอง แม้ว่า แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติของเมืองคองมีความอุดมสมบูรณ์อยู่มาก รวมไปถึงสถานที่ท่องเที่ยวสำคัญ ๆ ทั้งหลาย เช่น วัฒนาอาราม ตลอดจนวิถีชีวิตของชาวบ้าน โดยเฉพาะภูมิปัญญาของชนเผ่าต่าง ๆ ยังไม่ได้รับการบริหารจัดการเท่าที่ควร ดังนั้น แหล่งความรู้และการท่องเที่ยวภายในชุมชน จึงขาดความสนใจและเป็นเพียงแค่ชุมชนทางผ่านของนักท่องเที่ยว ทั้งในประเทศและต่างประเทศ

นอกจากนั้น ประเด็นปัญหาต่อมาที่เรื้อรัง และเป็นปัญหาต่อการท่องเที่ยวในเมืองคอง คือ การเก็บค่าบำรุงที่จุดทางขึ้นของอุทยาน เนื่องจากที่ตั้งของเมืองคองนั้นมีเส้นทางที่จะสามารถเข้าไปในชุมชนเมืองคองได้ ต้องผ่านถนนสายหลักที่ตัดผ่านอุทยานเข้าไปเพียงเท่านั้น ด้วยเหตุนี้นักท่องเที่ยวจึงมักจะหลีกเลี่ยงการใช้เส้นทางนี้ โดยเฉพาะนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติที่นิยมเดินทาง มาท่องเที่ยวเชิงนิเวศหรือที่เรียกว่า นักท่องเที่ยวสะพายเป้ หรือ backpacker จึงทำให้การท่องเที่ยวในชุมชนเมืองคองไม่ได้รับความสนใจเท่าที่ควร ผนวกกับเส้นทางที่เป็นรอยต่อของชุมชน ไปยังอุทยานห้วยน้ำดัง ซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงนั้น เป็นเส้นทางที่รถยนต์ไม่สามารถจะใช้การคมนาคมได้ มีเพียงรถยนต์ประเภทขับเคลื่อนสี่ล้อเท่านั้น แม้ว่า ระยะทางระหว่างเมืองคองกับอุทยานห้วยน้ำดัง จะไม่ไกลกันมาก หากแต่ต้องใช้ระยะเวลาานพอสมควร ถึงจะไปได้ โดยเฉพาะ ในฤดูฝนที่ถนนแทบจะตัดขาดออกจากกัน

จากสภาพการท่องเที่ยวของชุมชนเมืองคอง ที่ยังไม่ได้รับการส่งเสริมและมีแนวทางในการวางแผนการท่องเที่ยว จึงทำให้สถานการณ์การท่องเที่ยวของเมืองคองอยู่ในระดับต่ำ อีกทั้งชุมชนเองยังไม่สามารถที่จะกำหนดแนวทางของชุมชนได้ ส่วนภาครัฐ เช่น องค์การบริหารส่วนตำบลเมืองคองนั้น มีเพียงแค่แผนในการส่งเสริมการท่องเที่ยว แต่ยังคงขาดซึ่งการจัดการองค์ความรู้ในชุมชนและการมีแผนของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างยั่งยืน ที่ไม่ได้บูรณาการเข้ากับภูมิปัญญาท้องถิ่น

การมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในชุมชน

การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเมืองคองทั้ง 6 หมู่บ้านยังไม่มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการมากนัก เนื่องจากว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศนั้น ส่วนใหญ่ผู้ประกอบการหรือนายทุนที่อยู่ในชุมชนเป็นผู้ดำเนินการมากกว่าที่ชาวบ้านหรือคนในชุมชนจะมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยว อีกทั้งการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชนเมืองคอง ยังไม่เป็นที่แพร่หลายมากนักมีเพียง

นักท่องเที่ยว ที่สนใจและอยากสัมผัสสถานที่ท่องเที่ยวแห่งใหม่ ๆ เท่านั้น ที่เข้ามาท่องเที่ยวในชุมชนเมืองคอง

ดังนั้น การมีส่วนร่วมในเรื่องของการท่องเที่ยวของคนในชุมชนเมืองคอง จึงยังอยู่ในระดับต่ำ นอกจากนั้นแล้ว การทำประชาคมในชุมชนที่ทางองค์การบริหารส่วนตำบล เป็นผู้ทำนั้นส่วนใหญ่จำเป็นที่จะต้องนัดกันในการทำประชาคมหรือประชาพิจารณ์ในวันสำคัญทางศาสนา หรือวันพระ เนื่องจากเป็นวันที่คนในชุมชนเมืองคองต่างออกมาประกอบพิธีทางศาสนาหรือ ทำบุญ ด้วยเหตุนี้เอง การทำประชาสังคมเฉพาะเรื่องจึงไม่สามารถจะกระทำได้ และเมื่อมีการทำประชาสังคมจึงมีประเด็นในการพิจารณาค่อนข้างมาก จึงทำให้คนในชุมชนไม่ค่อยได้เข้าร่วมเท่าที่ควร จากการสัมภาษณ์ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบล จะเห็นได้ว่าชาวบ้านไม่ค่อย เข้าร่วมเท่าไรนัก เมื่อมีการจัดการประชาคม ทั้งนี้เนื่องจากต้องการทำมาหากินหรือทำการเกษตร อีกทั้งชาวบ้านยังเห็นว่าการที่มีองค์การบริหารส่วนตำบลเมืองคองนั้น ถือได้ว่าเป็นตัวแทนของชุมชนในการทำงานแล้ว นอกจากนั้นทางนายกองค์การบริหารส่วนตำบล พยายามที่จะผลักดัน ให้เกิดการประชาสังคมอย่างเข้มข้นโดยได้บรรจุ การมีส่วนร่วมของภาคประชาชน ในการตัดสินใจในกิจกรรมต่าง ๆ ที่ส่งผลต่อชุมชน โดยจัดทำอยู่ในแผนขององค์การบริหารส่วนตำบล เมืองคอง โดยมีตัวชี้วัด คือ จำนวนผู้เข้าร่วมในการทำประชาคม และมีสัดส่วนเพิ่มขึ้นตามลำดับทุก ๆ ปี

บทบาทและสถานะของผู้นำในชุมชน

บทบาทของผู้นำชุมชนในแต่ละหมู่บ้านนั้น ยังไม่ค่อยมีบทบาทที่สำคัญมากนัก ทั้งนี้เนื่องจากปัญหาการจัดการทางองค์ความรู้ในด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ที่ไม่ได้ถูกบริหารจัดการและมีองค์ความรู้ ที่จะสามารถผสมผสานภูมิปัญญาของชุมชนต่าง ๆ ได้ ดังนั้น บทบาทของผู้นำในชุมชน ในที่นี้หมายถึงชุมชนแต่ละหมู่บ้าน ยังคงให้ความสำคัญกับองค์การจากภาครัฐ คือ องค์การบริหารส่วนตำบลเมืองคอง เป็นใหญ่เสียมากกว่า

อันที่จริงแล้ว บทบาทของผู้นำชุมชนในแต่ละหมู่บ้าน ส่วนใหญ่ก็มีบทบาทที่สำคัญในช่วงวันสำคัญ ๆ หรือ เทศกาลสำคัญ ๆ มากกว่า เพราะเป็นเรื่องของพิธีกรรมและความเชื่อของแต่ละชนเผ่า ซึ่งสะท้อนให้เห็นอยู่ในความเชื่อเรื่องผี ของคนในแต่ละชุมชน ดังนั้นบทบาทของผู้นำชุมชนจึงเป็นเรื่องของพิธีกรรม ความเชื่อเสียเป็นส่วนใหญ่ มากกว่าการที่จะเป็นผู้นำในเรื่องของการบริหารจัดการทางการท่องเที่ยว หรือการเป็นผู้นำในการมีส่วนร่วม ในการทำประชาสังคมหรือการเป็นตัวแทนของชาวบ้านในชุมชนต่าง ๆ นอกจากนี้ ผู้ใหญ่บ้านในหมู่บ้านต่าง ๆ ก็ไม่ได้มีบทบาทมากเท่าไร ในเรื่องของการเป็นผู้นำในการมีส่วนร่วมทางการเมือง หากแต่ยังคงเป็นหน่วยงานที่ผสมผสาน

ความร่วมมือของภาครัฐจากส่วนกลาง มีเพียงองค์การบริหาร ส่วนตำบลเมืองคอนเท่านั้น ที่อำนวยความสะดวกและมีความร่วมมือในการดำเนินกิจกรรมต่างขององค์การบริหารส่วนตำบล

จึงอาจกล่าวได้ว่า การมีส่วนร่วมของผู้นำในชุมชนต่าง ๆ ของเมืองคอนนั้น ยังมี อยู่ในระดับต่ำ และยังไม่พียงมากเพียงพอที่จะเป็นตัวขับเคลื่อนพลังของชุมชนต่าง ๆ ได้ หากเป็นเพียงแค่ผู้นำตามกาลเทศะที่สำคัญของกลุ่มของตนเท่านั้น ยังไม่ปรากฏในส่วนของการบริหารจัดการ ซึ่งแท้จริงแล้วพลังของการต่อรองกับภาครัฐนั้น ส่วนใหญ่เป็นเรื่อง ของภาคเอกชน ที่ดำเนินการประกอบธุรกิจทางด้านการท่องเที่ยวหรือด้านอื่น ๆ เท่านั้น พลังของชุมชนและผู้นำที่ไม่เป็นทางการนี้ ยังถือได้ว่ามีระดับการมีส่วนร่วมที่ยังไม่เป็นที่น่าพอใจ ในการที่จะสะท้อนปัญหาด้านต่าง ๆ ของคนในชุมชน

บทบาทและสถานะความเป็นผู้นำขององค์การบริหารส่วนตำบลเมืองคอน

ในส่วนบทบาทขององค์การบริหารส่วนตำบล ในที่นี้ คือ ตัวนายกเองถือได้ว่ามีบทบาทที่สำคัญมาก เนื่องจากว่า ได้รับความไว้วางใจจากประชาชนในชุมชนเมืองคอน ในการลงเลือกตั้ง ในครั้งที่ผ่านมา และถือได้ว่าเป็นคนรุ่นใหม่ มีนโยบายที่ต้องการจะพัฒนาตำบล เมืองคอน โดยอาศัยหลักเศรษฐกิจพอเพียง เป็นพื้นฐานในการบริหารและเป็นแนวนโยบายหลัก ในการพัฒนาตำบล จากนโยบายออกมาสู่แผนประจำปีและระยะสามปี แสดงให้เห็นถึง ความเป็นผู้นำในการบริหารและพัฒนาตำบลเมืองคอนค่อนข้างสูง

นอกจากนี้ บุคลิกภาพของนายกองค์การบริหารส่วนตำบล ยังเป็นคนที่เรียบง่าย ไม่ถือตัว จึงสามารถเข้ากับคนในชุมชนเมืองคอนได้เป็นอย่างดี ประกอบกับการมีวิสัยทัศน์ในการพัฒนาชุมชน ซึ่งในส่วนของการมีส่วนร่วมและการรับฟังความคิดเห็นของชุมชน ถือได้ว่าผู้นำ ที่เป็นทางการนี้ คือ ตัวนายกเองเปิดโอกาสให้ประชาชนได้ออกเสียงและแสดงความคิดเห็นอย่างเต็มที่ ในขณะที่เดียวกัน ประเด็นการเป็นผู้นำในเรื่องของการมีส่วนร่วม และการพัฒนาต่าง ๆ จะเห็นได้ว่าตัวนายกเองมีส่วนร่วมในการประชุม หรือในการทำประชาคมเสมอ ทั้งนี้ตัวนายกเองต้องการทราบถึงปัญหาที่แท้จริงของชาวบ้าน นอกจากนั้นในส่วนของปลัดเอง ก็ไม่ได้มีปัญหา ในการร่วมงานกับนายกองค์การบริหารส่วนตำบลเลย จึงทำให้การบริหารและการพัฒนาชุมชนเมืองคอนนั้น เป็นไปด้วยดีตามลำดับ

หากแต่ในบางครั้ง ตัวนายกเองยังติดกับกรอบการทำงานแบบระบบราชการ ที่จำเป็นต้องรักษากฎระเบียบเอาไว้เพื่อความปรกติสุข ดังนั้น ในบางงานจึงอาจจะมีค่าส่วนในเรื่องของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ตัวนายกซึ่งเป็นผู้นำนั้น ได้เล็งเห็นและให้ความสำคัญ ต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างจริงจัง เพราะต้องการส่งเสริมให้คนในชุมชนต่างมีรายได้ที่หลากหลายมากขึ้น ทั้งนี้สอดคล้องกับแผนที่ตั้งเป้ากลุ่มนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและต่างชาติ ให้เข้ามาพักและท่องเที่ยวเชิงนิเวศในเชิงปริมาณที่มากขึ้นเป็นลำดับ (จากแผนงานขององค์การบริหารส่วนตำบลในระยะ 3 ปี พ.ศ.2553-2555)

เมื่อทีมผู้วิจัยลงพื้นที่เก็บข้อมูลทางการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ พบว่ากระบวนการมีส่วนร่วมของผู้นำ โดยเฉพาะตัวนายก ยังไม่ค่อยมีส่วนร่วมในเรื่องของข้อมูลเชิงลึกเท่าไร เป็นเพียงแค่ประธานในการประชุม ก่อนที่การดำเนินการของผู้วิจัยจะดำเนินขั้นตอนต่อไป โดยส่วนใหญ่แล้ว ผู้ประกอบการและหน่วยงานจากภาครัฐในสวนอื่น ๆ ได้เข้าร่วมในการประชุมและช่วยกันถกถึงประเด็นปัญหาต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นปัญหาเรื่องการจัดการองค์ความรู้ ของคนในชุมชน แนวทางการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นต้น ในประเด็นด้านการท่องเที่ยวนี้เอง ทางผู้วิจัยเห็นว่าจำเป็นที่จะต้องให้ตัวนายกมีข้อมูลในหลาย ๆ ด้าน โดยเฉพาะทางด้านภาคผู้ประกอบการ และคนในชุมชน ตลอดจนหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับอุทยาน จำเป็นที่จะต้องมีส่วนร่วมในการวางแผนและสร้างเครื่องมือไว้รองรับกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างยั่งยืน โดยที่มีนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศเพิ่มมากขึ้นตามแผนที่นายกได้ตั้งไว้ โดยที่ไม่ไปกระทบต่อทรัพยากรทางธรรมชาติ โดยเฉพาะป่าชุมชนและเขตอุทยาน

จากแนวความคิดของตัวนายกและทีมผู้วิจัยเอง จึงเห็นว่าควรมีการให้ความรู้และการบริหารจัดการร่วมกันทางการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เพื่อที่จะทำให้เมืองคองเป็นหนึ่งในจุดเชื่อมของเส้นทางท่องเที่ยวที่สำคัญ เช่น ปาย ห้วยน้ำดัง เมืองคองและเชียงดาว ในเส้นทางสายเหนือในอนาคตนี้ ดังนั้น การให้ความรู้และพัฒนาทางการมีส่วนร่วมของผู้นำในการบริหารจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศนั้น จึงเป็นความต้องการของผู้นำเองด้วย จึงกล่าวได้ว่า การวิจัยในครั้งนี้ ไม่ได้เป็นเพราะผู้วิจัยต้องการเพียงด้านเดียว หากแต่ทางด้านการจัดการ ส่วนตำบลโดยเฉพาะตัวนายกต้องการอีกด้วย เพื่อยกระดับชุมชนเมืองคองเป็นเมืองท่องเที่ยว แห่งใหม่ โดยที่เน้นไปทางการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ที่คนในชุมชนและนักท่องเที่ยวต่างพึงพาศักดิ์ ซึ่งกันและกันอย่างบูรณาการ โดยคำนึงถึงวิถีชีวิตและทรัพยากรทางธรรมชาติในชุมชนเมืองคองเป็นหลัก

ปัญหาและอุปสรรคในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ปัญหาและอุปสรรคในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หลังจากที่ทางผู้วิจัยลงไปเก็บข้อมูล สามารถแบ่งออกเป็นอยู่ 2 ส่วนหลัก ๆ ด้วยกันคือ ในส่วนที่ 1 ด้านชุมชน ตัวชุมชนทั้ง 6 หมู่บ้านนั้น ยังไม่ค่อยมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศหรือ การท่องเที่ยวในรูปแบบอื่น ๆ เลย เพราะเนื่องจากขาดแนวทางและความรู้ความเข้าใจในส่วนของบริหารจัดการของภาคประชาชนที่มีส่วนร่วมในการวางแผน ตลอดจนขั้นตอนของการมีส่วนร่วมทั้งกระบวนการ มีเพียงแค่การทำประชาคม ประชาสัมพันธ์และการออกเสียงในบางเรื่อง ที่ถูกเสนอมาจากทางองค์การบริหารส่วนตำบลเมืองคองเท่านั้น นอกจากนี้ ชุมชนเองยังขาดความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างเป็นรูปธรรม และตามหลักวิชาการที่ควรจะเป็น อีกทั้งไม่สามารถเชื่อมโยงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ตลอดจนวัฒนธรรมที่สามารถเป็นต้นทุนทางสังคมในการผสมผสานวัฒนธรรมกับการท่องเที่ยวเชิง

นิเวศได้ มีเพียงไม่กี่ส่วนในภาคชุมชน ที่มีบทบาทต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ทั้งนี้ส่วนใหญ่เป็นผู้ประกอบการท่องเที่ยวในเชิงนิเวศ ที่มีบทบาท ในด้านการมีส่วนร่วมในเชิงการท่องเที่ยวแบบนี้

ในส่วนที่ 2 เป็นในส่วนของภาครัฐ โดยเฉพาะองค์การบริหารส่วนตำบลเมืองคอนนั้น ยังไม่เข้าใจถึงหลักวิชาการของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างแท้จริง ตลอดจนการบริหารจัดการนั้น ยังขาดองค์ความรู้ทางด้านนี้อย่างจริงจัง ตลอดจนการเป็นผู้นำ ในส่วนของการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศนั้น ส่วนใหญ่จะ ได้รับอิทธิพลทางความคิดและแนวทางจากผู้ประกอบการในชุมชนเสียเป็นส่วนใหญ่ และเมื่อได้ทำการเก็บข้อมูล ลงไป ทางผู้วิจัยพบว่า มีหน่วยงานภาครัฐอื่น ๆ ที่ทับซ้อนกับอำนาจขององค์การบริหารส่วนตำบลเมืองคอนนั้น เช่น หน่วยงานแห่งชาติ เป็นต้น จึงถือได้ว่าเป็นอุปสรรคสำคัญ สำหรับการบริหารจัดการในส่วนที่เป็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในเขตตำบลเมืองคอน

นอกจากนั้น ยังไม่มีการบริหารจัดการในส่วนการท่องเที่ยวอย่างจริงจัง เช่น ขาดการวางแผนต่อการรองรับของนักท่องเที่ยว ทั้งชาวไทยและต่างชาติอย่างเป็นระบบ รวมไปถึงเส้นทางการท่องเที่ยวในชุมชนเอง ก็ยัง ไม่มีแผนหรือวิธีการบริหารจัดการ เพื่อรองรับนักท่องเที่ยวซึ่งไม่สอดคล้องกับนโยบายและแผนระยะ 3 ปี ที่ต้องการเน้นให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงปริมาณภายในชุมชนเมืองคอนที่สูงขึ้นตามลำดับ

จากสภาพปัญหา และอุปสรรคของการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ของตำบลเมืองคอน ทางผู้วิจัยเห็นความจำเป็นเร่งด่วนเพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ ทางด้านการบริหารจัดการ ตลอดจนผู้นำ โดยเฉพาะที่เป็นทางการ อันได้แก่ องค์การบริหารส่วนตำบลเมืองคอนและชุมชนทั้ง 6 หมู่บ้าน จำเป็นที่จะต้องคิดหาวิธีการทางปัญญา เพื่อให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลง ของสังคมในระดับชาติและนานาชาติ

3.5 การให้ความรู้และความเข้าใจในเรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศต่อผู้นำชุมชน

ในส่วนของผู้นำชุมชนเองนั้น ทางทีมผู้วิจัยจำเป็นที่จะต้องให้ความรู้ ความเข้าใจ ตามหลักวิชาการที่สอดคล้องต่อวิถีชีวิต และวัฒนธรรมของชุมชนเมืองคอน โดยมีพื้นฐานอยู่ที่สังคมและชุมชนเมืองคอนเป็นหลัก เช่นเดียวกับการให้ความรู้แก่ชุมชน หากแต่ในระดับผู้นำนั้น จำเป็นที่จะต้องให้ความเข้าใจในด้านการมีส่วนร่วม การทำประชาคม และการวางตัวเป็นกลาง หรือการเป็นกรรมการ รวมไปถึงการเป็นตัวเชื่อม และเป็นตัวช่วยให้กับชุมชนในการบริหารจัดการท่องเที่ยว เชิงนิเวศ

นอกจากนั้น จากการทำ SWOT Analysis เพื่อที่จะแสดงให้เห็นถึงข้อมูลด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ผ่านมา ว่ามีปัญหาและอุปสรรคอย่างไร ควรจะดำเนินไปในทิศทางไหน อย่างไรนั้น จำเป็นที่ทีมผู้วิจัยต้องให้ความรู้ทางวิชาการในเชิงของการอบรม (Training) และการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นทัศนคติ เพื่อนำไปสู่ความรู้และความเข้าใจที่ถูกต้องเหมาะสมกับสภาพสังคมและบริบทของชุมชนเมืองทอง โดยทางทีมผู้วิจัยได้แบ่งผู้นำออกเป็น 2 กลุ่ม ในการให้ความรู้ทางวิชาการ คือ ผู้นำที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ช่วง ในการให้ความรู้ความเข้าใจในเชิงวิชาการ โดยในกระบวนการการให้ความรู้ความเข้าใจนั้นจำเป็นต้องอาศัยการจัดอภิปรายกลุ่มย่อย ๆ (Focus Group) เพื่อให้ชุมชนสามารถเข้าถึงความรู้ได้อย่างแท้จริง และสามารถเข้าถึงคนในชุมชนเชิงลึกได้

กล่าวคือ ในขั้นแรกนั้น ทางทีมผู้วิจัยได้ให้ความรู้ความเข้าใจในหลักการด้านการบริหารการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแก่ผู้นำที่เป็นทางการ คือ นายกองค้การบริหารส่วนตำบลและปลัด รวมไปถึงเจ้าหน้าที่ในองค์การบริหารส่วนตำบล ผู้ใหญ่บ้านและเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานอื่น ๆ เช่น จากอุทยานเป็นต้น เพื่อเข้าใจถึงหลักการและแนวทางในการปฏิบัติจากนโยบายสู่แผนงาน และโครงการต่าง ๆ เพื่อให้สอดคล้องกับแผนในการบริหารองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น จากนั้น จึงนำไปสู่การให้ความรู้ทางวิชาการแก่ผู้นำที่ไม่เป็นทางการ โดยทางทีมผู้วิจัยจะเน้นไปทางการบริหารจัดการแก่ผู้ประกอบการและผู้นำของชุมชนต่าง ๆ สำหรับเป็นแนวทางในการพัฒนาอาชีพของคนในชุมชนของตนเองได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม โดยที่มีหลักการและคำแนะนำที่ถูกต้องตามหลักวิชาการได้ซึ่งต้องสอดคล้องกับวัฒนธรรม และวิถีชีวิตของแต่ละชนเผ่า ในแต่ละหมู่บ้านด้วย

จากขั้นตอนดังกล่าวที่ผ่านมาแล้วจึงนำมาสู่ขั้นตอนที่สามคือการให้ความรู้ความเข้าใจทั้งสองกลุ่มคือผู้นำที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ เพื่อที่จะได้เปิดโอกาสแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและเสนอแนวทางด้านต่าง ๆ หลังจากที่ได้รับข้อมูลและความรู้ความเข้าใจตามหลักทางวิชาการแล้วซึ่งจะต้องคำนึงถึงชุมชนเป็นหลัก นอกจากนั้นยังได้มีการสาธิต นำเสนอกิจกรรมตัวอย่างผ่านวีดิทัศน์ ที่ได้ถือว่าเป็นชุมชนต้นแบบ (Model) ในการพัฒนาการมีส่วนร่วมและความรู้ความเข้าใจในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างยั่งยืน เพื่อให้ผู้นำทั้งสองกลุ่มเห็นถึงบทบาทและหน้าที่ของผู้นำในการมีส่วนร่วมและพลังของชุมชนในทุกๆระดับที่จะต้องร่วมมือซึ่งกันและกัน ในการวางแผนและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนเมืองทองได้อย่างยั่งยืน

3.6 การให้ความรู้และความเข้าใจในเรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศต่อชุมชน

ในส่วนนี้ ทางทีมผู้วิจัยจำเป็นที่จะต้องให้ความรู้ ความเข้าใจตามหลักวิชาการที่สอดคล้องต่อวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชนเมืองทอง โดยมีพื้นฐานอยู่ที่สังคมและชุมชนเมืองทองเป็นหลัก เพื่อที่จะแสดงให้เห็นถึงข้อมูลด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ที่ผ่านมามีปัญหาและอุปสรรคอย่างไร

ควรจะดำเนินไปในทิศทางไหน โดยผ่านการให้ความรู้ทางวิชาการในเชิงของการอบรม (Training) การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ทักษะคติ เพื่อนำไปสู่ความรู้และความเข้าใจที่ถูกต้องเหมาะสมกับสภาพสังคมและบริบทของชุมชนเมืองคลองแต่ละหมู่บ้าน นอกจากนี้ยังได้มีการสาธิต นำเสนอกิจกรรมตัวอย่างผ่านวิดิทัศน์ ที่ได้ถือว่าเป็นชุมชนต้นแบบ (Model) ในการพัฒนาการมีส่วนร่วม และความรู้ความเข้าใจในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างยั่งยืน เพื่อให้ชุมชนเมืองคลองตระหนักถึงคุณค่าของพลังการมีส่วนร่วมและทรัพยากรทางธรรมชาติ ตลอดจนความสุขสมบูรณ์ในชุมชนเมืองคลองเอง

ในกระบวนการการให้ความรู้ความเข้าใจนั้นจำเป็นที่จะต้องอาศัยการจัดอภิปรายกลุ่มย่อย ๆ (Focus Group) เพื่อให้ชุมชนสามารถเข้าถึงความรู้ได้อย่างแท้จริง และสามารถเข้าถึงคนในชุมชนเชิงลึกได้ ในการจัดการให้ความรู้ นั้น ทางทีมผู้วิจัยได้ให้ความรู้ที่ถูกต้อง ตามหลักวิชาการ ตามชุมชนหมู่บ้านต่าง ๆ เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง นอกจากนี้การนำเสนอ วิดิทัศน์ที่เป็นชุมชนต้นแบบ หรือชุมชนที่ประสบความสำเร็จในการสร้างและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศนั้น ทำให้ชาวบ้านในชุมชนสามารถเข้าถึงความสามารถของชุมชนแต่ละชุมชนได้ เพื่อให้ชุมชนตระหนักถึงพลังของชุมชนในการร่วมมือร่วมใจกันสร้าง และรักษาทรัพยากรทางธรรมชาติเอาไว้เพื่อรุ่นลูกรุ่นหลานสืบต่อไป

3.7 การพัฒนาการมีส่วนร่วมต่อผู้นำชุมชนและชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ในขั้นตอนนี้ต่อมา จำเป็นที่จะต้องมีการเตรียมพร้อมและพัฒนาการมีส่วนร่วมทั้งระดับผู้นำชุมชนและชุมชนเองในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยการอาศัยเทคนิคการประชุมแบบ A-I-C (Appreciation – Influence – Control) ซึ่งเป็นกระบวนการการพัฒนา ตั้งแต่การสร้างความรู้วิเคราะห์ศักยภาพ กำหนดแนวทางการพัฒนาร่วมกัน และดำเนินการร่วมกัน ที่ต่อเนื่องจากขั้นตอนการทำกิจกรรมที่ผ่านมา จากการให้ความรู้ความเข้าใจในแต่ละส่วน จนมาถึงการประชุมและสัมมนาร่วมกันในวงใหญ่ เพื่อที่จะได้เห็นแนวความคิดของคนในชุมชนทั้งในระดับผู้นำและชุมชนเองอย่างมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชนเมืองคลอง ที่สอดคล้องกับกฎระเบียบ วิธีการดำเนินชีวิตและวัฒนธรรมที่เป็นรากฐานอันสำคัญของคนในตำบล ซึ่งรูปแบบดังกล่าว จะเกิดขึ้นจากการร่วมกันวิเคราะห์ความเป็นไปได้จากศักยภาพ และ โอกาสทางการท่องเที่ยวของชุมชนจากฐานข้อมูลของการศึกษาศักยภาพของผู้นำชุมชนและตัวชุมชนเอง

นอกจากนั้น ทางผู้วิจัยได้ให้ความรู้ความเข้าใจในหลักวิชาการอีกครั้ง ทั้งในระดับผู้นำ และชุมชน ร่วมกันเพื่อต้องการยืนยันในความเข้าใจและความรู้ที่ได้รับในทางเดียวกันและการอบรมเชิงปฏิบัติการ (Workshop) ในภาพรวมใหญ่เพื่อให้เกิดแนวทางในการพัฒนาการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในทุกภาคส่วนในชุมชนเมืองคลอง ซึ่งเมื่อได้แนวทางร่วมกันแล้วจึงนำไปสู่ขั้นตอนนี้ต่อไป คือ การสร้างแผนแม่บทร่วมกัน

3.8 การวางแผนแม่บทการดำเนินการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนเมืองคอง

หลังจากที่ได้มีส่วนร่วมในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในวงใหญ่ ทั้งในส่วนของผู้นำ และชุมชนเอง จึงได้นำมาสู่การสร้างแผนแม่บทร่วมกัน เพื่อที่จะได้เป็นข้อมูลอย่างมีระบบ เพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างยั่งยืนในตำบลเมืองคอง โดยในส่วนนี้จะแบ่งออกเป็น 2 ช่วง โดยการใช้เทคนิค การวิเคราะห์แบบมีส่วนร่วม (PAR) และการจัดอภิปรายกลุ่มย่อย (Focus Group)

โดยในช่วงแรกนั้นจะคละกลุ่มคนทั้ง 2 กลุ่ม คือ กลุ่มผู้นำและชาวบ้านรวมกันเป็นกลุ่มย่อย ๆ โดยอาศัยการมีส่วนร่วมในการร่างแผนการท่องเที่ยวขึ้นมา โดยทีมวิจัยได้เข้าไปเป็นตัวช่วยและตัวเชื่อมระหว่างกลุ่มคนทั้งสองกลุ่มนี้ ในการที่ร่างแผนแม่บทตามแต่ละกลุ่ม ที่กลุ่มของตนเองได้วางแผนเอาไว้ และเป็นเวทีเล็ก ๆ เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน จากการที่ได้รับการอบรมเรียนรู้ ในแต่ละส่วนของตนขึ้นมา เพื่อเชื่อมองค์ความรู้นั้น ไปยังส่วนต่าง ๆ ให้เป็นองค์รวม ซึ่งในช่วงแรกนั้น จำเป็นที่จะต้องใช้เวลาในการร่างแผนแม่บทออกมา เพื่อเป็นแนวทางในการที่จะนำเสนอให้กลุ่มอื่น ได้แลกเปลี่ยนทัศนคติและหาแนวทางที่ดีที่สุด ในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

จากนั้น ในขั้นที่สองเป็นการรวมกลุ่มใหญ่ เพื่อที่จะได้นำแนวคิดของแต่ละกลุ่มย่อย ๆ มาเสนอแก่กลุ่มใหญ่ เพื่อหาจุดร่วมในการทำแผนแม่บทออกมาอย่างเป็นรูปธรรมร่วมกัน ซึ่งประเด็นความรู้ที่ได้จะพัฒนาให้เกิดแผนแม่บทนั้น เช่น การประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การจัดการตลาดสำหรับธุรกิจการท่องเที่ยวและรูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยว บริการ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศในลักษณะต่าง ๆ เช่น โฮมสเตย์และการตั้งศูนย์ประสานงานการท่องเที่ยวและการจัดสร้างพิพิธภัณฑ์และศูนย์วัฒนธรรม เป็นต้น นอกจากนี้ยังได้มีการจัดวางแผนการท่องเที่ยว นับตั้งแต่นักท่องเที่ยวเข้ามายังพื้นที่ชุมชนเมืองคอง การท่องเที่ยวในชุมชนในมิติ ทางวัฒนธรรม ตามช่วงระยะเวลาที่นักท่องเที่ยวต้องการ จนกระทั่งนักท่องเที่ยวออกไปจากพื้นที่ นอกจากนั้นยังรวมไปถึง กฎระเบียบต่าง ๆ สำหรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Code of Conduct) เพื่อใช้เป็นกรอบในการปฏิบัติตนของนักท่องเที่ยวที่มาใช้บริการในชุมชนเมืองคอง

โดยที่ กระบวนการนี้จำเป็นที่จะต้องใช้เวลาในการระดมความคิดของแต่ละกลุ่ม ทั้งกลุ่มเล็กและกลุ่มใหญ่ เพื่อที่จะได้ความคิด แนวทางการบริหารจัดการที่ตกผลึกและที่สำคัญที่สุด คือ การที่ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมในการร่างแผนแม่บทขึ้นมา และในทุกภาคส่วนต่างเห็นพ้องตรงกัน โดยไม่มีความขัดแย้งต่อกันในภายหลัง หลังจากที่ได้นำไปปฏิบัติอย่างเป็นทางการในขั้นตอนต่อไป

3.9 ทดลองปฏิบัติแผนแม่บทการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนเมืองทอง

ในส่วนนี้ เป็นขั้นตอนในการลงมือปฏิบัติ เพื่อทดลองใช้แผนการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ในชุมชนเมืองทอง ให้เป็นรูปธรรมซึ่งในขั้นนี้จะแบ่งออกเป็นอยู่ 2 ขั้นตอนคือ ส่วนที่หนึ่ง จะเป็นการให้ผู้นำและทีมวิจัยเป็นนักท่องเที่ยว โดยให้เป็นผู้ที่ทำหน้าที่ในการอำนวยความสะดวก ในขั้นตอนที่สอง เป็นการให้ชาวบ้านในชุมชนเป็นผู้บริการการท่องเที่ยว ทั้งนี้เพื่อให้ทั้งสองฝ่ายได้มีส่วนร่วมในการรับรู้ถึงจุดบกพร่อง และเติมในส่วนที่ขาดหายไปในพื้นที่ของตนเอง และเพื่อที่จะได้แลกเปลี่ยนข้อคิดเห็นและแนวทางในการปรับเปลี่ยนแผนแม่บทต่อไป

ในส่วนนี้เอง จำเป็นที่จะต้องใช้เวลาพอสมควรในการฝึกปฏิบัติ ลงมือทำเพื่อสะท้อนแผนแม่บท ที่ผู้นำและชาวบ้านในชุมชนต่าง ๆ ช่วยกันสร้างขึ้นมา ซึ่งทางทีมผู้วิจัยเองจะเป็นผู้ติดตามผลการดำเนินการเป็นระยะ ๆ แล้วจึงทำการประเมินผลในการพัฒนา ปรับเปลี่ยน แผนแม่บท เพื่อให้สอดคล้องต่อชุมชนและผู้นำอย่างสอดคล้องและลงตัว โดยที่ไม่มีความขัดแย้งในภายหลัง ซึ่งหลักเกณฑ์ในการติดตามผลแผนการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ทางทีมผู้วิจัย มีประเด็น หลัก ๆ อยู่สองประเด็น ในการประเมินและติดตามผล ดังนี้

- 1) การติดตามผล โดยการประเมินจากผู้นำในชุมชน ในประเด็นของความรู้ความเข้าใจ ในเรื่องของการเป็นผู้นำอย่างมีส่วนร่วม และในขั้นตอนการลงมือปฏิบัติ ตลอดจนความสามารถในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
- 2) การติดตามประเมินผล โดยการประเมินจากชาวบ้านในชุมชนต่าง ๆ ในประเด็นของความรู้ ความเข้าใจ ในเรื่องของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และการบริการการท่องเที่ยว ซึ่งเป็นไปตามแผนที่วางไว้หรือไม่จากการมีส่วนร่วมในการวางแผน

โดยในสองส่วนนี้ จะเป็นแนวทางและเป็นข้อมูลพื้นฐานในการปรับเปลี่ยนแผนแม่บทอีกครั้งหนึ่ง เพื่อให้ได้แผนแม่บทที่เหมาะสมที่สุดต่อชุมชนเมืองทอง และสามารถเปลี่ยนแปลงความเหมาะสมนี้ ด้วยกระบวนการเรียนรู้ซึ่งกันและอย่างมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา ทางด้านการท่องเที่ยวและในส่วนอื่น ๆ ของชุมชนเมืองทองเอง

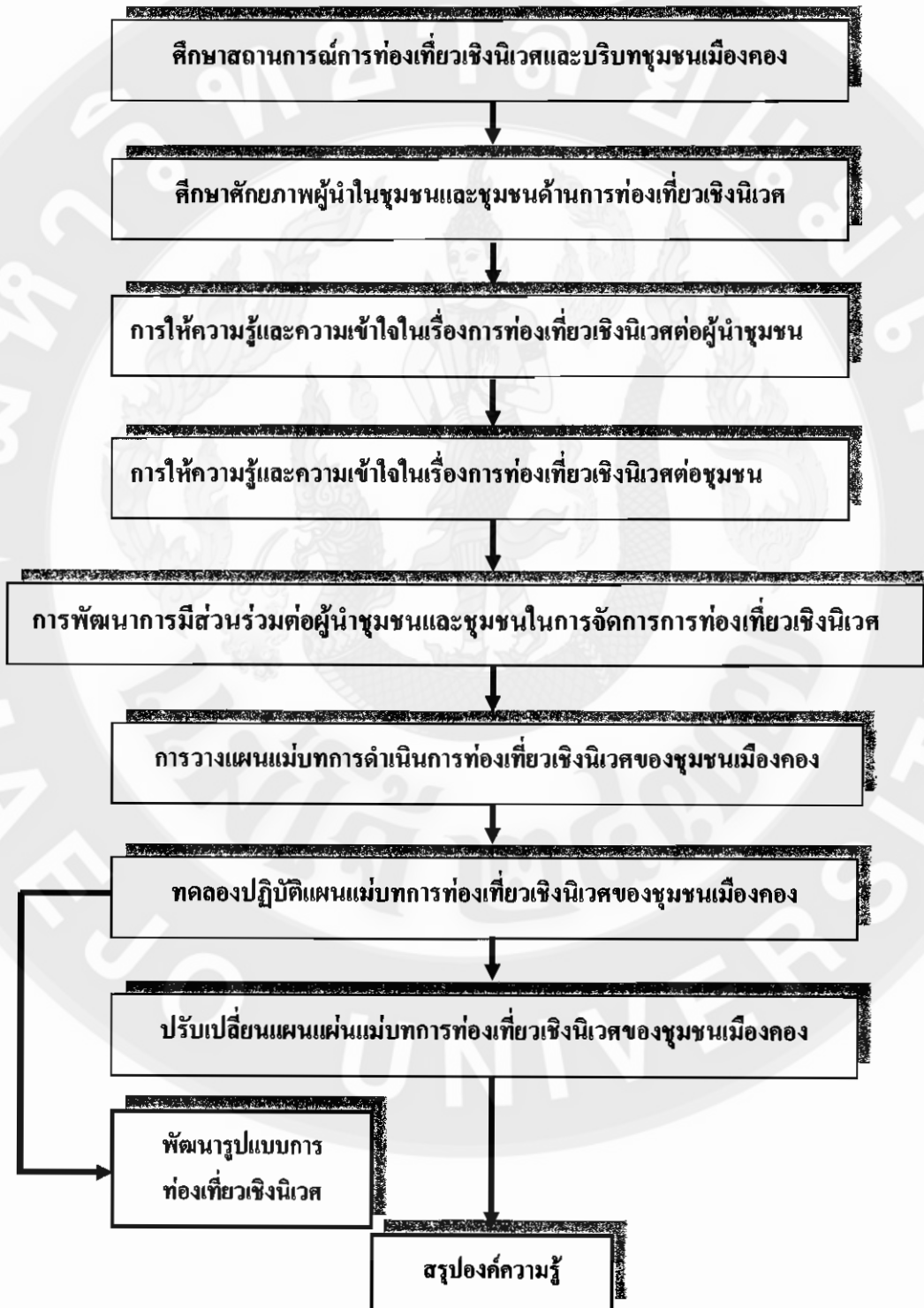
3.10 ปรับเปลี่ยนแผนแม่บทการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนเมืองคอง

ในขั้นตอนนี้ ถือได้ว่าเป็นขั้นตอนสุดท้ายของกระบวนการการวิจัยในครั้งนี้ หลังจากที่ชุมชนผู้นำ และทีมผู้วิจัยได้ลงมือปฏิบัติตามแผนแม่บทที่ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในการวางแผนนั้น และได้นำไปใช้ ได้ลงมือปฏิบัติ ปัญหา อุปสรรคและรายละเอียดจะถูกยกกลับมาเพื่อพิจารณาในการแก้ไขแผนแม่บท เพื่อให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในชุมชนเมืองคอง โดยแก้ไขในส่วนที่ติดขัด และดำเนินการแก้ไข เพื่อที่จะสามารถใช้เป็นคู่มือในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้อย่างยั่งยืน

นอกจากนั้น ยังเป็นการสรุปองค์ความรู้แบบมีส่วนร่วม ทั้งทีมงานผู้วิจัย ผู้นำและชุมชนภายหลังที่ได้ตกผลึกทางความคิด ปัญญาที่ได้มีส่วนร่วมในการสร้างแผนแม่บทการท่องเที่ยวเชิงนิเวศขึ้น โดยเปิดโอกาสให้ทุกภาคส่วนได้สรุปและอภิปรายเพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน และนำไปสู่กระบวนการแก้ปัญหาในด้านต่าง ๆ ในชุมชนเมืองคอง โดยใช้กระบวนการการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาโดยใช้วิจัยนำ

โดยกระบวนการวิจัย สามารถแสดงแผนภูมิ เพื่อเชื่อมโยงให้เห็นถึงความต่อเนื่อง ในการพัฒนาการวิจัยการพัฒนาผู้นำชุมชน และชุมชนอย่างมีส่วนร่วมต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ดังนี้

ภาพที่ 3.15 แผนภูมิแสดงความเชื่อมโยง ต่อเนื่อง ในการพัฒนาการวิจัยการพัฒนาผู้นำชุมชนและชุมชนอย่างมีส่วนร่วมต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

เครื่องมือในการวิจัย

3.11 กระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างยั่งยืน

ในบทนี้ จะเป็นการศึกษาถึงกระบวนการมีส่วนร่วมในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างยั่งยืนของชุมชนเมืองคอง โดยศึกษาถึงการบริหารจัดการและสร้างองค์ความรู้ ด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ทั้งในส่วนของผู้นำและชุมชนเอง โดยศึกษาถึงการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ และสร้างองค์ความรู้ที่มีระบบ แบบแผนในด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างไร นอกจากนั้น ในลำดับต่อมา เป็นการศึกษาถึงศักยภาพด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชน ซึ่งรวมไปถึง ภูมิปัญญาท้องถิ่น วัฒนธรรม ทรัพยากรทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ตลอดจนสถานที่ท่องเที่ยวในชุมชนเมืองคอง ทั้งที่เป็นสถานที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติและทางวัฒนธรรม เพื่อที่จะสามารถกำหนดแนวทางและสร้างแผนแม่บทการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนเมืองคองขึ้นมา รวมไปถึงการเพิ่มพูนองค์ความรู้ในด้านการมีส่วนร่วม และทักษะการบริหารจัดการทั้งผู้นำและชุมชนเองในการแก้ไขปัญหาด้านอื่น ๆ ชุมชนบนฐานของการมีส่วนร่วม

การศึกษาการบริหารจัดการและสร้างองค์ความรู้ทางด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ในการศึกษาการบริหารจัดการ และสร้างองค์ความรู้ทางด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศนั้น ทางผู้วิจัยแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มในการศึกษาในครั้งนี้ คือ กลุ่มที่เป็นผู้นำและกลุ่มชาวบ้านในชุมชนเมืองคอง เพื่อที่จะเข้าใจถึงการบริหารจัดการและสร้างองค์ความรู้ทางด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ในชุมชนเมืองคอง ทางผู้วิจัยพบว่า ในส่วนของผู้นำโดยเฉพาะผู้นำที่เป็นทางการยังไม่ได้มีการบริหารจัดการในเรื่องของการท่องเที่ยวอย่างมีขั้นตอน ระเบียบแบบแผนที่ชัดเจนและสามารถนำมาใช้ได้ มีเพียงนโยบาย แนวคิดเท่านั้น ส่วนงบประมาณที่ถูกกระจายในการพัฒนาในส่วนอื่น ๆ ของชุมชนเมืองคอง อันทำให้เกิดการบริหารจัดการ ที่ยังไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร ในส่วนของผู้นำที่ไม่เป็นทางการนั้น ไม่ได้มีส่วนในการบริหารจัดการทางด้านการท่องเที่ยว เชิงนิเวศเลย หากแต่มีเพียงผู้ประกอบการท่องเที่ยวเท่านั้นที่ถือได้ว่ามีส่วนร่วมในการเข้ามา แสดงความคิดเห็น แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ทั้งในระดับหมู่บ้านและตำบลแต่ก็ไม่ได้มีส่วนร่วม อย่างสม่ำเสมอเท่าที่ควร และไม่ได้รวมกลุ่มกันอย่างมีพลังในการต่อรองกับรัฐ หรือองค์การบริหารส่วนตำบลมากนัก ซึ่งในท้ายที่สุดแล้ว การบริหารจัดการในเรื่องของการท่องเที่ยวและในเรื่องประเด็นอื่น ๆ ในชุมชนทางองค์การบริหารส่วนตำบลเมืองคอง เป็นผู้นำหลักในการบริหารจัดการทั้งสิ้น

ดังนั้น จะเห็นได้ว่า การมีส่วนร่วมในด้านการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในตำบลเมืองคอง จำเป็นที่จะต้องมีการพัฒนาให้ความรู้ความเข้าใจ รวมไปถึงการตระหนัก ให้เห็นคุณค่าของการมีส่วนร่วมของชุมชนในทุกภาคส่วน ไม่เพียงแต่การทำประชาคมในบางเรื่อง หากแต่

ต้องพยายามสร้างจิตสำนึกของการมีส่วนร่วมให้กับชุมชนและผู้นำ โดยทั้งนี้ ทางทีมผู้วิจัยจะได้อธิบายในส่วนของกระบวนการพัฒนา ความรู้ ความเข้าใจและการมีส่วนร่วม โดยใช้หลักการวางแผนเชิงกลยุทธ์สำหรับผู้นำทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ

ด้านองค์ความรู้ในส่วนของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยเฉพาะความรู้ในเรื่องของแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ และแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นทางวัฒนธรรม ทางทีมผู้วิจัยพบว่า ในส่วนนี้ทางองค์การบริหารส่วนตำบลเมืองทอง รวมไปถึงกลุ่มผู้นำชาวบ้านในชุมชนหมู่บ้านต่าง ๆ ทั้ง 6 หมู่บ้านได้มีการรวบรวมและศึกษา เพื่อทำเป็นฐานข้อมูลในการบริหารจัดการองค์ความรู้อย่างมีระบบ โดยมีแบบฟอร์มและรายละเอียดอยู่ในส่วนของแบบสำรวจข้อมูลพื้นฐาน และการพัฒนาของแต่ละหมู่บ้าน หากแต่ยังไม่ได้มีการนำข้อมูลเหล่านั้นมาใช้

ทั้งนี้ เพื่อให้เกิดการวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานโดยการใช้ SWOT Analysis มาใช้เพื่อหาจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค รวมไปถึงแนวทางการแก้ไขของแต่ละหมู่บ้าน อย่างเป็นแบบแผน และมีรูปธรรมมากขึ้น ยกตัวอย่าง เช่น การค้นหากฎมึปัญญาในแต่ละหมู่บ้าน หรือปราชญ์ ผู้รู้ ผู้นำทางด้านพิธีกรรม ศาสนา ความเชื่อ ในแต่ละหมู่บ้าน เพื่อให้เกิดการจัดเก็บข้อมูลและองค์ความรู้ในด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะภูมิปัญญาของแต่ละชุมชน เพื่อไม่ให้สูญหาย นอกจากนั้นยังรวมถึงความต้องการของแต่ละชุมชน ที่มีความต้องการที่แตกต่างกัน ซึ่งในส่วนนี้แม้ว่า จะมีการจัดทำสำรวจความคิดเห็นของคน ในชุมชนแต่ละหมู่บ้านก็ตาม หากแต่ยังไม่เป็น การมีส่วนร่วมของคนในแต่ละหมู่บ้านมากนัก แม้ว่าจะมีการทำการสำรวจความคิดเห็น แต่ยังไม่มีการทำประชาคมในแต่ละหมู่บ้านอย่างมีส่วนร่วม

ทางด้านชุมชนเอง ในเรื่องของการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ยังไม่มีส่วนร่วมในเรื่องนี้แต่อย่างใด การบริหารจัดการในเรื่องการท่องเที่ยวนี้ ส่วนใหญ่เป็นหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบลเมืองทอง ชุมชนแต่ละหมู่บ้านไม่ได้เข้าร่วมทำประชาคม หรือมีส่วนร่วมในการวางแผน หรือกำหนดนโยบาย ตลอดจนการมีส่วนร่วมในการเสนอแนะ เนื่องจากว่า ความรู้ความเข้าใจทางด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ที่สามารถเป็นการหารายได้อีกทางหนึ่งนั้น ยังไม่ได้รับการส่งเสริมอย่างจริงจัง ซึ่งจะเชื่อมโยงไปยังการสร้างองค์ความรู้ทางด้าน การท่องเที่ยวเชิงนิเวศอีกด้วย

ดังนั้น ประเด็นปัญหาทางด้านการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จึงเป็นประเด็นที่สำคัญทางทีมผู้วิจัยพบว่า การที่จะทำให้เกิดการบริหารจัดการอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนนั้น จำเป็นที่ต้องให้ชุมชน เข้าใจในเรื่องของการมีส่วนร่วม ให้ตระหนักและเห็นคุณค่าในการทำประชาคม การมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ของชุมชน โดยที่มีผู้นำที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ เป็นตัวช่วยในการแก้ไขปัญหา ซึ่งในที่นี้ทางทีมผู้วิจัย ได้ใช้แนวทางการให้ความรู้ความเข้าใจใน

เรื่องของการมีส่วนร่วมด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เพื่อเป็นพื้นฐานและเป็นแม่แบบของการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาความเป็นอยู่ และคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนเมืองคอง อย่างยั่งยืน

ด้านการสร้างองค์ความรู้ของชุมชนเองนั้น ยังไม่ได้มีการบริหารจัดการอย่างเป็นรูปธรรม มีเพียงการรับรู้ที่สืบทอดกันมา โดยไม่ได้สร้างระเบียบแบบแผน ภูมิปัญญาท้องถิ่นในแต่ละชุมชนอย่างเป็นรูปธรรมด้วยตัวชุมชนเอง ในขณะที่ช่วงกันการสร้างองค์ความรู้ที่เป็นระบบคงที่กล่าวไปแล้วนั้น ทางองค์การบริหารส่วนตำบลและผู้นำในชุมชน ได้เริ่มลงมือปฏิบัติ ในการเก็บข้อมูลพื้นฐานของแต่ละหมู่บ้านในภาพรวม ซึ่งยังคงไม่ได้แยกแนวทางการความรู้ ในแต่ละประเด็นให้ลึกและชัดเจนในรายละเอียด

จากการศึกษาการบริหารจัดการ และสร้างองค์ความรู้ทางด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างมีส่วนร่วม ทั้งในระดับผู้นำและชุมชนเอง ยังไม่มีระเบียบแบบแผน กลยุทธ์ในการดำเนินกิจกรรมและการมีส่วนร่วมใน 2 ส่วนนี้ มีไม่มากนัก ดังนั้น จากการลงไปศึกษาในส่วนนี้ ทำให้ทีมวิจัยได้เสนอแนวทางการมีส่วนร่วมแก่ผู้นำและชุมชน โดยมีการฝึกอบรมและให้ความรู้ ความเข้าใจในเรื่องของการมีส่วนร่วม ตลอดจนการมีบทบาทและหน้าที่ของแต่ละส่วน ให้มีความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้องตามหน้าที่ และเป็นแม่แบบของการแก้ไขปัญหาในชุมชนเมืองคอง

การศึกษาและวิเคราะห์ศักยภาพทางด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชนเมืองคอง

ในส่วนนี้ทางทีมวิจัยจะได้ทำการศึกษาถึงศักยภาพทางด้านการท่องเที่ยวของชุมชนเมืองคองหรืออีกนัยหนึ่งคือชุมชนเมืองคองนั้นมีของคืออะไรบ้างในด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ทั้งนี้ทางทีมวิจัยจะได้ศึกษาออกเป็นประเด็นต่าง ๆ เพื่อให้ง่ายต่อความเข้าใจ เช่น ด้านองค์ความรู้ แหล่งทรัพยากรทางธรรมชาติ สิ่งอำนวยความสะดวกที่เอื้อต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้จะเป็นตัวชี้วัดเพื่อให้เกิดการพัฒนาและเรียนรู้ถึงศักยภาพของชุมชนเมืองคอง อย่างมีนัยสำคัญ เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐาน ที่จะดำเนินการวางแผนแม่บทอย่างมีส่วนร่วม ระหว่างคนในชุมชนเมืองคองและผู้นำชุมชนเมืองคอง เพื่อให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่เหมาะสม ต่อชุมชนเมืองคอง อย่างยั่งยืน โดยในส่วนนี้ ทางทีมวิจัยได้ใช้แบบสำรวจจากการลงพื้นที่ เพื่อทราบถึงความคิดเห็นของชุมชนเมืองคองต่อศักยภาพของชุมชนในด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศว่าเป็นอย่างไรซึ่งสามารถสรุปผลได้ ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 3.19 ศักยภาพด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนเมืองคอง

รายการ	ระดับ (ร้อยละ)				
	แย่ที่สุด	แย่	ปานกลาง	ดี	ดีมาก
ด้านแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ					
1. สภาพความอุดมสมบูรณ์และความสวยงามของธรรมชาติ	1.9	1.9	17.0	34.0	45.3
2. ความสะอาดของแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ	0	5.7	13.2	39.6	41.5
3. ความปลอดภัยของแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ	0	9.4	20.8	26.4	43.4
4. ความเหมาะสมกลมกลืน ของสิ่งอำนวยความสะดวกภายในแหล่งท่องเที่ยว	3.8	11.3	17	26.4	41.5
5. ความหลากหลายและเหมาะสมของกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ	5.7	9.4	11.3	35.8	37.7
6. จำนวนนักท่องเที่ยวที่มาใช้บริการ	1.9	13.2	5.7	49.1	30.2
7. ความสะดวกในการเดินทางเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว	0	1.9	50.9	26.4	20.8
ด้านแหล่งข้อมูลความรู้					
1. การให้ข้อมูลความรู้ของเอกสาร / แผ่นพับ มีความเพียงพอและง่ายต่อการทำความเข้าใจต่อนักท่องเที่ยว	5.7	32.1	45.3	15.1	1.9
2. มีการจัดนิทรรศการในการให้ความรู้ด้านการท่องเที่ยวในศูนย์บริการนักท่องเที่ยว	3.8	37.7	43.4	15.1	0
3. ความชัดเจนและความเพียงพอของป้ายบอกเส้นทางและป้ายแสดงข้อมูลต่างๆ	5.7	1.9	30.2	22.6	39.6

ตารางที่ 3.20 ศักยภาพด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนเมืองคอง (ต่อ)

รายการ	ระดับ (ร้อยละ)				
	แย่ที่สุด	แย่	ปานกลาง	ดี	ดีมาก
ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ					
1. ความเพียงพอของสถานที่กางเต็นท์ / บ้านพัก	0	1.9	26.4	30.2	41.5
2. ความเพียงพอและความสะอาดของห้องน้ำ / สุขา	0	1.9	41.5	28.3	28.3
3. ความเพียงพอและความเหมาะสมในการตั้งสถานที่ตั้งขยะ / ถังขยะ	0	3.8	32.1	24.5	39.6
4. ความเพียงพอและความเหมาะสมของอุปกรณ์ / สิ่งอำนวยความสะดวก ในการทำกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เช่น แพ เต็นท์ เป็นต้น	0	3.8	30.2	15.1	50.9
5. ความเพียงพอ และความเหมาะสมของเส้นทางการศึกษาธรรมชาติ	0	20.8	1.9	35.8	41.5
ศักยภาพการท่องเที่ยวในภาพรวม	0	28.3	5.7	20.8	45.3

จากตารางจะเห็นได้ว่า ศักยภาพทางด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของเมืองคองในภาพรวมอยู่ในระดับดีมาก ซึ่งคิดเป็นร้อยละ 45.3 ซึ่งทั้งนี้ สะท้อนให้เห็นถึงศักยภาพในด้านแหล่งทรัพยากรทางธรรมชาติในหมวดนี้ เมื่อคิดเป็นร้อยละความอุดมสมบูรณ์และความสวยงามของธรรมชาติ มีคะแนนสูงสุด สะท้อนให้เห็นถึงความคิดของชุมชนเองในการมองความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม หากแต่เมื่อมองลงไปยังด้านแหล่งข้อมูลความรู้ เพื่อให้บริการแก่นักท่องเที่ยว ซึ่งจะเห็นได้ว่า ยังขาดในเรื่องของข้อมูลทางการท่องเที่ยวจากหน่วยงานทางด้านนี้ อย่างไรก็ตามทางองค์การบริหารส่วนตำบลเมืองคองได้ทำการสำรวจและพยายามจัดเก็บข้อมูลให้เป็นระบบ ซึ่งอยู่ในระยะของการประมวลผล ก่อนจะได้้นำเผยแพร่ผ่านทางเว็บไซต์ของ องค์การบริหารส่วนตำบลเมืองคอง ส่วนทางด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ที่เอื้อต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จะเห็นได้ว่า ความเพียงพอและความเหมาะสมของอุปกรณ์และสิ่งอำนวยความสะดวกในการทำกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เช่น แพ เต็นท์ มีคะแนนสูงสุดร้อยละ 50.9 ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า การจัดการการท่องเที่ยวด้านการล่องแพเดินป่า นั้น สามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้อย่างดี ในขณะที่ความเพียงพอของสถานที่กางเต็นท์และ

บ้านพัก ก็มีคะแนนร้อยละ รองลงมา คือ 41.5 ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงสถานที่ ๆ ในการรองรับนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้อย่างพอเพียง

ภูมิปัญญาท้องถิ่นและองค์ความรู้ในชุมชน

จากการลงพื้นที่ เพื่อเก็บข้อมูลพบในชุมชนเมืองคอนนั้นพบว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นและองค์ความรู้ในชุมชนนั้น กระจุกกระจายและถูกเก็บรักษาโดยผู้รู้ หรือปราชญ์ชาวบ้าน ในแต่ละชุมชน โดยที่ยังไม่มีการจัดการด้านความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นเอาไว้ ดังนั้น เมื่อผู้รู้หรือปราชญ์ชาวบ้านผู้นั้นได้จากไป องค์ความรู้ภูมิปัญญาเหล่านั้นก็จะตายไปด้วย แม้ว่าจะมีการสืบทอด องค์ความรู้ นั้น แต่ก็เพียงรายบุคคลเช่นกัน ดังนั้น ภูมิปัญญาท้องถิ่นและองค์ความรู้ในชุมชนจำเป็นที่จะต้องจัดการองค์ความรู้ นั้น ๆ อย่างมีระบบ แบบแผนและทุกคนในชุมชนสามารถเข้าถึงได้ซึ่งจะเป็นการช่วยให้เกิดการเข้าถึงองค์ความรู้ และการสืบทอดต่อองค์ความรู้ นั้น ๆ ไม่ให้สูญสลายหายไป ในชุมชนอีกด้วย

ดังนั้น องค์ความรู้และภูมิปัญญาในท้องถิ่นเมืองคอนที่สำคัญ ๆ ที่ควรจะมีระบบการบริหารจัดการเข้ามาเป็นตัวช่วยและตัวเชื่อมโยงให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันของคนในชุมชน เช่น ทำขวัญข้าว เลี้ยงผีนา เลี้ยงผีไร่ พิธีผูกข้อมือให้เด็ก กินสลากภัต เลี้ยงหอ กินวอล เต็นจะคือ เป็นต้น นอกจากนี้ การรักษาก็ยังอาศัยสมุนไพร ความเชื่อ เช่น เมื่อปวดหัว มีไข้ จะเอาเหรียญ คิงระหว่างคิ้ว หากเป็นแผลหอมผีก็จะใช้สมุนไพรผสมกับดิน โภกบริเวณแผลอีกด้วย ขณะเดียวกันทางองค์การบริหารส่วนตำบลเมืองคอน ก็ได้เริ่มทำการจัดเก็บข้อมูลเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านต่างๆ ของแต่ละหมู่บ้าน เพื่อให้เป็นระบบมากยิ่งขึ้นซึ่งได้กล่าวไปแล้วในบทที่ 2

ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม

ชุมชนเมืองคอนเอง มีทรัพยากรทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมซึ่งถือได้ว่าเป็นอีกหนึ่งภาคส่วนที่มีความสำคัญต่อชุมชนเมืองคอน ทรัพยากรทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมไม่ได้เป็นเพียงพื้นที่สำหรับป่าหรือสัตว์นานาชนิดเท่านั้น ป่าไม้ น้ำ และพืชพรรณต่างในชุมชนเมืองคอน คือชีวิต เป็นแหล่งอาหาร แหล่งเรียนรู้และเป็นวิถีชีวิตของคนในชุมชน ที่สืบทอดต่อกันมาจากรุ่นสู่รุ่น ด้วยเหตุนี้ ทรัพยากรทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจึงมีความสัมพันธ์กับชุมชน เมืองคอนทั้ง 6 หมู่บ้าน ซึ่งถือได้ว่า ชุมชนเมืองคอนได้อาศัยธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อย่างน้อยที่น้อยอาศัย ในลักษณะที่ว่าคนดูปลาและป่าดูแลคน

สภาพทางภูมิประเทศเป็นภูเขาหินปูน จึงประกอบไปด้วยหุบเขาและโพรงถ้ำ มีถ้ำใหญ่ที่สวยงาม สภาพป่าบนยอดเขาเป็นป่าดงดิบและป่าเบญจพรรณ อันเป็นต้นน้ำลำธาร และลำห้วยที่สำคัญหลายสาย เนื่องจากภูมิประเทศประกอบด้วยเทือกเขาสูงชันสลับซับซ้อนและอยู่ในภาคเหนือ

ความสูงสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลาง มีเมฆหมอกปกคลุมอยู่ตลอดเวลา จึงทำให้ สภาพดินฟ้าอากาศ หนาวเย็น ลักษณะคล้ายกับเมืองหนาว อากาศโดยทั่ว ๆ ไป จะหนาวเย็นตลอด ฤดูหนาวและฤดูฝนมีความชุ่มชื้นมาก ในเวลากลางวัน อากาศจะค่อนข้างร้อน แต่ระยะช่วงกลางคืนจะหนาวเย็นเป็นอย่างมาก ป่าในแถบชุมชนเมืองคอง มีลักษณะที่ประกอบไปด้วย ป่าดิบชื้น ผสมป่าดิบแล้ง ป่าดิบเขา ป่าเบญจพรรณเขา ป่าสน ป่าเต็งรังเขาสูง ป่าเบญจพรรณต่ำเชิงเขา ไม้พื้นล่างในสวนที่สูงชันจะเป็นพวกมอส เฟิร์นต่าง ๆ กล้วยป่า ว่านสมุนไพรหลากหลายชนิด ในส่วนที่ต่ำลงไป ประกอบด้วยป่าไผ่ชนิดต่าง ๆ เช่น ไผ่หก ไผ่บงป่า ไผ่ไร่และไผ่ข้าวหลาม พันธุ์ไม้ที่สำคัญทางเศรษฐกิจ ได้แก่ สนสองใบ สนสามใบ สัก เต็งรัง เหียงพลวง ชิงชัน ประดู่ แดง เก็ด ไม้ก่อชนิดต่าง ๆ สมอ กะบาก หว้า สลา ส้าน มะม่วงป่า มะไฟป่า มะกอกป่า จั้วป่า และปอชนิดต่าง ๆ มีแม่น้ำลำธารใหญ่น้อยทั่วพื้นที่ชุมชน ส่วนสภาพป่า แบ่งออกเป็นหลายลักษณะพันธุ์ไม้ที่ขึ้นอยู่ส่วนใหญ่ เป็นพันธุ์ไม้ที่มีลูกและเมล็ดเป็นอาหารของสัตว์ป่านานาชนิด รวมถึงสัตว์ป่าที่หายาก และใกล้ที่จะสูญพันธุ์ อาทิ กวางผา เลียงผา สัตว์ป่าที่เลี้ยงลูกด้วยนม นอกจาก กวางผา เลียงผา ซึ่งเป็นสัตว์ป่าที่หายาก และใกล้จะสูญพันธุ์แล้ว ยังประกอบด้วย เสือโคร่ง เก้ง กวาง กระเจง หมูป่า หมูหริ่ง ลิงชนิดต่าง ๆ ชะนี ลิงลม เสือไฟ เสือลายเมฆ เสือปลา หมีควาย หมีขอ หมาไม้ แม่น กระต่ายป่า กระรอกชนิดต่าง ๆ พญากระรอก กระแต คูน อ้น และหนูต่าง ๆ เป็นต้น

ส่วนสัตว์ป่า ประเภทสัตว์ปีกจำพวกนกประกอบด้วย ไก่ฟ้าหลายชนิด ไก่ป่า นกเหยี่ยว นกเงือก นกแกงหรือ นกกางัง นกขุนแผน นกบั้งรอก นกโพระดก นกหัวขวานหลายชนิด นกเขานกเปล้า นกพญาไฟ นกเขาเขียว นกแก้ว นกเขาคราม นกกางเขนป่า นกแซงแซว นกปรอด ส่วนสัตว์ป่าประเภท สัตว์เลื้อยคลาน ประกอบด้วย เต่าเขา เต่าเหลือง กิ้งก่าชนิดต่าง ๆ งูเห่า งูเขียว งูสามเหลี่ยม งูจงอาง งูสิง ส่วนสัตว์ประเภทสะเทินน้ำสะเทินบก ประกอบด้วยจำพวกกบต่าง ๆ เขียดต่าง ๆ อึ่งอ่าง คางคก เป็นต้น ส่วนสัตว์น้ำ ได้แก่ ปลาซีก ปลาตะเพียนปลาสร้อย ปลากั้ง ปลาคูก เป็นต้น

จากทรัพยากรทางธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมในบริเวณชุมชนเมืองคองนั้น จะเห็นได้ว่า มีความอุดมสมบูรณ์อยู่มาก โดยเฉพาะเรื่องป่าไม้ ที่ถือว่าเป็นหัวใจหลักของชุมชน ด้วยเหตุนี้ จากความหลากหลายทางชีวภาพ และความอุดมสมบูรณ์ของป่าไม้ จึงสามารถกล่าวได้ว่าศักยภาพทางด้านทรัพยากรทางธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมของชุมชนเมืองคองมีศักยภาพสูง ซึ่งเหมาะสมกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

สถานที่ท่องเที่ยวในชุมชนเมืองทอง

จากสภาพทางภูมิศาสตร์ที่ตั้งของเมืองทอง จะเห็นได้ว่า ชุมชนเมืองทอง เป็นที่ราบซึ่งมีภูเขารายล้อม มีภูมิประเทศที่สวยงาม และมีเอกลักษณ์ที่โดดเด่น ซึ่งประกอบไปด้วย ชนเผ่าหลายชนเผ่า ไม่ว่าจะเป็น กะเหรี่ยง มูเซอ ลีซอและคนพื้นเมือง จากความหลากหลายทางด้าน ชาติพันธุ์ประกอบกับที่ตั้ง ที่ได้ชื่อได้ว่าเป็นจุดยุทธศาสตร์ของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแล้วนั้น นอกจากนี้ ชุมชนเมืองทองเป็นสถานที่ ๆ สามารถเชื่อมต่อไปยังแหล่งท่องเที่ยวอื่น ๆ ที่สำคัญในเขตจังหวัดทางภาคเหนือ ได้แก่ ห้วยน้ำค้าง ปาย เวียงแหง แม่แตงและเชียงดาว ซึ่งเหมาะสมและสอดคล้องกับการท่องเที่ยวทั้งแบบระยะสั้นและระยะยาว โดยที่ระยะสั้นสามารถเดินทางไปกลับได้เพียงวันเดียว หรือระยะยาวก็สามารถเดินทางตามเส้นทางแหล่งท่องเที่ยวได้

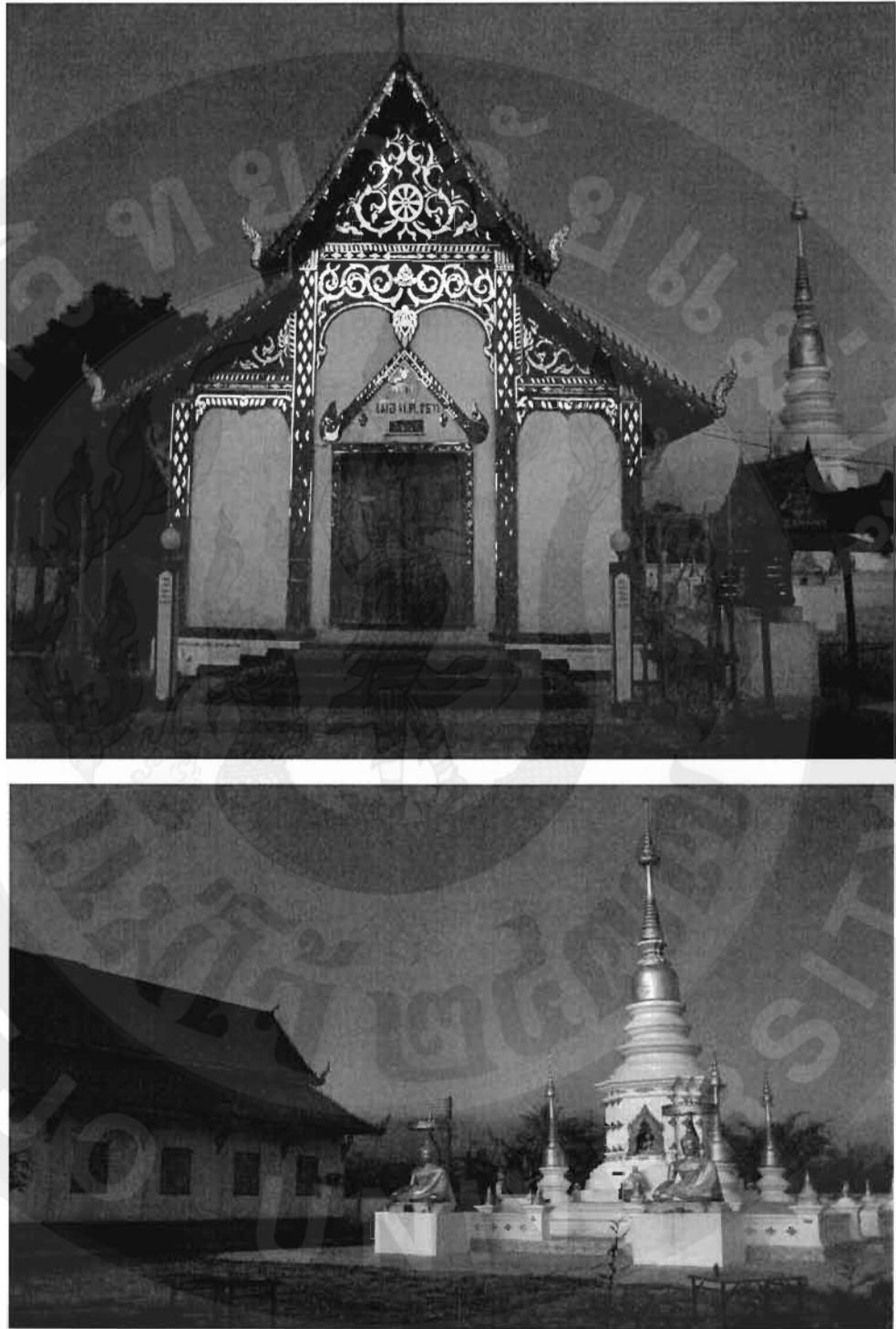
นอกจากนั้น ในเมืองทองเองยังมีแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและวัฒนธรรมที่หลากหลาย ตลอดจนวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชนที่แตกต่างกันไปตามแต่ชาติพันธุ์ ซึ่งยังคงมีการสืบสานประเพณีของแต่ละกลุ่มอย่างเข้มแข็ง แม้ว่าจะมีกระแสวัฒนธรรมจากภายนอกเข้ามาก็ตามแต่ อย่างไรก็ตามหากดูจากนโยบายของทางองค์การบริหารส่วนตำบลเมืองทองเองแล้ว จะเห็นว่าได้รับการสนับสนุน ให้การรื้อฟื้นและเสริมสร้างวัฒนธรรมของแต่ละกลุ่ม เพื่อเป็นเอกลักษณ์ทางด้านชาติพันธุ์ ตลอดจนภูมิปัญญาต่าง ๆ ที่ได้กล่าวนำมาแล้วด้วยความภาคภูมิใจของกลุ่มต่าง ๆ ที่อาศัยรวมตัวกันทั้ง 6 หมู่บ้าน ในขณะเดียวกัน ชุมชนทั้ง 6 นี้ยังมีวิถีชีวิตแบบพอเพียงและเรียบง่าย ซึ่งสะท้อนได้จากวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่ยังคงมีการดำเนินตามแบบบรรพบุรุษ อย่างที่เคยเป็นมา ด้วยเหตุนี้ จึงถือได้ว่าชุมชนเมืองทองมีความร่ำรวยทางวัฒนธรรม ตลอดจนทรัพยากรทางธรรมชาติ โดยเฉพาะแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นธรรมชาติ และสถานที่สำคัญทางวัฒนธรรม ดังเช่น น้ำตกถ้ำเอาะ ในหมู่ที่ 3 , น้ำออกภู ในหมู่ที่ 5 , น้ำตกห้วยแม่จุม ในหมู่ที่ 6 , ถ้ำหิมิ ในหมู่ที่ 2 , ผายหัวเมืองในหมู่ที่ 1 , วัดวาอารามอยู่ 6 แห่ง และ โบสถ์ อีก 1 แห่ง นอกจากนี้ยังมีแม่น้ำ 2 สาย คือลำน้ำคอง และลำน้ำแม่แตงซึ่งเป็นลำน้ำที่สำคัญที่ใช้สำหรับการล่องแพ, ป่าชุมชนที่ได้ชื่อว่าเป็นหัวใจของแหล่งทรัพยากรทางธรรมชาติของชุมชนเมืองทอง ทั้งที่เป็นแหล่งอาหาร ยารักษาโรค และเป็นแหล่งทำเครื่องใช้ในครัวเรือน ตลอดจนเป็นแหล่งเรียนรู้ให้กับนักท่องเที่ยวอีกด้วย

นอกจากนั้น สถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญอีกอันหนึ่ง คือ ดอกกุหลาบพันปี ที่ได้ชื่อว่าเป็นสถานที่ ๆ สำคัญ และมีเฉพาะในช่วงฤดูหนาวเท่านั้น ส่วนดอกกล้วยไม้ก็มีให้ได้ชมอยู่ทั่วไป โดยเฉพาะดอกกล้วยไม้พันธุ์เอื้องคำกั่ว และอื่น ๆ ซึ่งขึ้นเองตามธรรมชาติ นอกจากนี้ ยังมีการปลูกกาแฟในบ้านห้วยน้ำรูอีกด้วย ส่วนทางด้านที่พัก ในชุมชนเมืองทองมีโฮมสเตย์ไว้บริการ โดยมีสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานไว้รับรองนักท่องเที่ยว โดยเฉพาะด้านความสะดวกสบาย และถูกสุขอนามัย ในบริเวณห้วยงู และห้วยดินดำ ส่วนการเดินทางนั้น ถือได้ว่า มีความสะดวกสบาย

พอสมควร เพราะมีถนนที่สามารถเข้าไปยังชุมชนได้ แม้ว่าจะต้องขออนุญาตผ่านเข้าเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเชียงดาว ในกรณีที่เกิดทางมาจากเชียงดาว ในขณะเดียวกัน หากมาจากทางปาย ห้วยน้ำดัง ก็สามารถเข้ามาสู่เมืองคองได้ โดยผ่านทางอุทยานแห่งชาติห้วยน้ำดัง แต่ทางยังคงเป็นทางลูกรังหรือทางฝุ่น ในช่วงฤดูร้อนและฤดูหนาวใช้เวลาพอสมควร หากแต่ช่วงฤดูฝน รถกระบะธรรมดาไม่สามารถใช้เส้นทางนี้ได้ ต้องใช้รถกระบะ 4WD เท่านั้น ด้วยเหตุนี้เอง จึงมีนักท่องเที่ยวที่ใช้รถแบบ ATV ที่เป็นรถสี่ล้อใช้สำหรับพื้นที่ หรือเส้นทางที่ทุรกันดานและ เป็นทางฝุ่น มักจะท่องเที่ยวโดยใช้เส้นทางนี้ หรือเส้นทางที่คุ้นเคยกับเส้นทางทางด้านเชียงดาว-เมืองคอง อีกด้วย

ส่วนทางด้านของฝากที่สำคัญและขึ้นชื่อมาก คือ สุราพื้นบ้าน ชุมชน เมืองคอง มีโรงกลั่นสุราหรือเหล้าพื้นบ้านเองและมีชื่อเสียงอย่างมาก เพราะใช้วัตถุดิบทางธรรมชาติเท่านั้น โดยเฉพาะข้าวที่ปลอดสารพิษ เพราะชุมชนมีอาชีพเกษตรกรรมแบบพอเพียงและทางองค์การบริหารส่วนตำบลเมืองคองสนับสนุน และส่งเสริมการทำเกษตรอินทรีย์ เพื่อให้เกิดการเกษตรแบบยั่งยืน จึงส่งผลให้ผลิตภัณฑ์ในท้องถิ่นเป็นผลิตภัณฑ์ทางการเกษตรแบบอินทรีย์นอกจากเหล้าพื้นบ้านแล้ว ผลไม้เมืองหนาวก็เป็นผลไม้ที่ถือได้ว่าเป็นผลิตภัณฑ์ของชุมชนเมืองคองที่อาศัยธรรมชาติดูแลรักษา และยังมีเรื่องของผ้าพื้นเมืองตามชนเผ่าต่าง ๆ ย้อมและสิ่งทอ ที่ถือได้ว่าเป็นงานที่ผลิตขึ้นเพื่อใช้ในชีวิตรประจำวันไม่ได้ผลิตไว้เพื่อขาย นอกจากนั้นยังมีข้าวแต่น ของเมืองคองที่ถือว่าเป็นความภาคภูมิใจของชาวเมืองคอง เนื่องจากข้าวแต่นเมืองคอง เป็นข้าวแต่นที่ทำมาจากข้าวบริสุทธิ์ จึงทำให้ข้าวแต่นของเมืองคอง เป็นอีกหนึ่งของฝาก เมื่อเข้ามาท่องเที่ยว

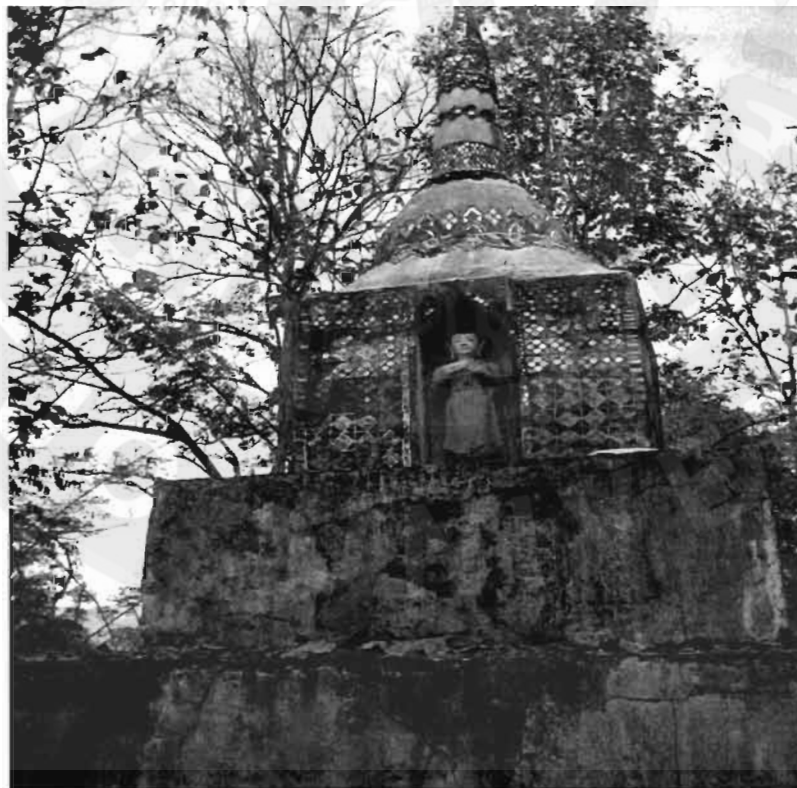
หลังจากที่มิวิจัยได้ลงไปสำรวจพื้นที่และสถานที่ท่องเที่ยวต่าง ๆ ในชุมชน เมืองคองแล้ว ทางที่มิวิจัยพบว่า ศักยภาพด้านการท่องเที่ยวของชุมชนเมืองคองนั้น มีศักยภาพที่สูง ทั้งในเรื่องของทรัพยากร และแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศซึ่งตรงกับแนวคิดทฤษฎีทางการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ แต่ยังคงมีการทำความเข้าใจในกระบวนการเพื่อพัฒนาข้อเสนอแนะ และชุมชนในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ภาพที่ 3.16 วัดศรีกลางเมือง

ภาพที่ 3.17 วัดบ้านใหม่

ภาพที่ 3.18 พระธาตุบ้านใหม่

ภาพที่ 3.19 สภาพชุมชนเมืองกอดัดลำน้ำแม่แตง

ภาพที่ 3.20 ลำน้ำคองในชุมชนเมืองคอง

ภาพที่ 3.21 ถ้ำเอะ

ภาพที่ 3.22 ถ้ำซีหมี

ภาพที่ 3.22 ถ้ำหมี

ภาพที่ 3.23 เส้นทางเดินป่าและศึกษาระบบนิเวศ

ภาพที่ 3.24 กิจกรรมส่องแพแม่น้ำแดง

3.12 ศึกษาและวิเคราะห์การมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ในหัวข้อนี้ จะเป็นการวิเคราะห์ถึงสถานะ การมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยแบ่งออกเป็นอยู่ 3 ส่วนหลัก ๆ ได้แก่ ส่วนที่เป็นผู้นำที่เป็นทางการ ผู้นำที่ไม่เป็นทางการ และชุมชนเมืองคอง การแบ่งออกเป็นกลุ่มทั้ง 3 กลุ่มนี้ เพื่อชี้ให้เห็นถึง การมีส่วนร่วมในแต่ละบทบาทหน้าที่ของแต่ละกลุ่ม ในการบริหารจัดการตามหน้าที่ของแต่ละกลุ่ม ว่าเป็นอย่างไร ดังรายละเอียดตามหัวข้อต่อไปนี้

ผู้นำที่เป็นทางการ

จากการลงพื้นที่วิจัยในส่วนของผู้ที่เป็นทางการ จะเห็นได้ว่า องค์การบริหาร ส่วนตำบลเมืองคองมีศักยภาพทางด้านความเป็นผู้นำที่สูงมาก เนื่องจากตัวนายกเองที่เป็น คนหนุ่มและได้ ความไว้วางใจจากชุมชน ในการลงพื้นที่เลือกตั้ง สามารถนำเสนอ แนวคิด วิสัยทัศน์ใหม่ ๆ ที่สามารถ พัฒนาชุมชนเมืองคองให้ดีขึ้น โดยอาศัยแนวความคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นพื้นฐานในการ พัฒนา นอกจากนั้นแผนพัฒนาตำบลเมืองคอง ในระยะ 3 ปี นับตั้งแต่ ปี 2553-2555 นั้น มีแนวทางการ พัฒนาชุมชนให้มีความเจริญขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม โดยอาศัย การลงพื้นที่เก็บข้อมูล และนำข้อมูลมา วิเคราะห์เพื่อที่จะได้จัดทำแผน 3 ปี นอกจากนี้ สมาชิกสภา องค์การบริหารส่วนตำบลที่ดี หรือปลัด องค์การบริหารส่วนตำบลที่ดี ก็มีศักยภาพในความเป็นผู้นำเช่นกัน จากการลงพื้นที่สอบถามกับ ตัวชาวบ้านที่อยู่ในหมู่บ้านต่าง ๆ ขององค์การบริหารส่วนตำบล ซึ่งได้ทำการสอบถามโดยใช้ แบบสอบถาม และสัมภาษณ์เชิงลึกกับชาวบ้านเองก็ได้ผลออกมา ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 3.21 ศักยภาพความเป็นผู้นำด้านการมีส่วนร่วมที่เป็นทางการ

ศักยภาพความเป็นผู้นำ ด้านการมีส่วนร่วม	ไม่มี	น้อย	ปานกลาง	มาก	มากที่สุด
1. นายกองค์การบริหารส่วนตำบล	0	0	3.1	31.7	65.2
2. ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบล	0	1.3	2.2	40.4	56.1
3. สมาชิกสภาตำบล	1.1	2.7	10.6	48.3	37.3

จากตารางจะเห็นได้ว่า ผู้นำที่เป็นทางการมีศักยภาพที่สูงมากโดยเฉพาะ ตัวนายก องค์การบริหารส่วนตำบล รองลงมา คือ ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลและสมาชิก สภาตำบล นอกจากนั้น จากตารางยังสอดคล้องกับการสัมภาษณ์ของชาวบ้านทั้งหมด รวมไปถึงเจ้าหน้าที่ใน องค์การบริหารส่วนตำบล ที่เห็นว่านายกองค์การบริหารส่วนตำบล มีศักยภาพด้านการมีส่วนร่วม

ค่อนข้างมาก ในทุก ๆ เรื่องของชุมชน รวมไปถึงการมีส่วนร่วม ทางด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ชาวบ้านเองมีความคิดเห็นว่าตัวนายกและองค์การบริหารส่วนตำบลนั้นพยายามที่จะมีส่วนร่วมในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศในตำบลเมืองคอง โดยการส่งเจ้าหน้าที่ลงเก็บข้อมูลภาคสนาม เพื่อจัดทำแหล่งข้อมูลให้เป็นระบบ รวมไปถึงให้เจ้าหน้าที่ ได้สำรวจเส้นทางแหล่งท่องเที่ยวของชุมชนเอง (จากการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ในองค์การบริหาร ส่วนตำบลเมืองคอง)

แม้ว่าผลจากแบบสอบถามและการสัมภาษณ์เชิงลึกทั้งชาวบ้าน และเจ้าหน้าที่ใน องค์การบริหารส่วนตำบล หากแต่ทีมผู้วิจัยได้สัมภาษณ์เชิงลึกผู้นำที่เป็นทางการทั้งสามกลุ่มกลับ พบว่าการมีส่วนร่วมของผู้นำนั้น ยังไม่เข้าใจถึงบทบาทและหน้าที่ของตนเองได้อย่างแท้จริงซึ่งยังคง ขาดความรู้ ทักษะในด้านนโยบายและการวางแผน ที่ถูกต้องตามหลักวิชาการด้านนโยบายและ แผนพัฒนาชุมชน ดังนั้นจึงเป็นที่มา ที่ทำให้ทีมวิจัยต้องดำเนินการฝึกอบรมให้ความรู้ ความเข้าใจตาม หลักวิชาการ โดยใช้กระบวนการ A-I-C ในการพัฒนาการมีส่วนร่วมของผู้นำ อีกทั้งเพื่อเพิ่มศักยภาพ ความเป็นผู้นำที่ถูกต้อง และเหมาะสมกับบทบาทและหน้าที่ของแต่ละส่วนอีกด้วย

ผู้นำที่ไม่เป็นทางการ

ในส่วนของผู้ผู้นำที่ไม่เป็นทางการ เป็นอีกส่วนหนึ่งที่มีบทบาทและเป็นส่วนที่สำคัญ ต่อชุมชน ในการกำหนดทิศทางและการตัดสินใจ ทั้งนี้ จากสภาพของชุมชนที่ยังเป็นชนเผ่า ที่มีความ แตกต่าง หลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นในด้านของวัฒนธรรมและชาติพันธุ์ จึงส่งผลให้ผู้นำชุมชนนั้นมี บทบาทในการดำเนินกิจกรรมด้านต่าง ๆ ด้วยเหตุนี้ ทางทีมวิจัยจึงทำการสัมภาษณ์เชิงลึกและเก็บ ข้อมูลจากแบบสอบถามเพื่อหาข้อเท็จจริงต่อการศักยภาพของผู้นำชุมชน ที่ไม่เป็นทางการ ตามตาราง ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 3.22 ศักยภาพความเป็นผู้นำด้านการมีส่วนร่วมที่ไม่เป็นทางการ

ศักยภาพความเป็นผู้นำ ด้านการมีส่วนร่วม	ไม่มี	น้อย	ปานกลาง	มาก	มากที่สุด
1. หน่วยงานภาครัฐ	0	82.5	10.3	5.8	1.4
2. ชุมชน	0	0	2.4	67.2	30.4

จากตารางจะเห็นได้ว่า ความคิดเห็นของภาครัฐที่มีต่อผู้นำที่ไม่เป็นทางการนั้น มี ศักยภาพในด้านส่วนร่วมค่อนข้างต่ำ เช่นเดียวกับการสัมภาษณ์ในส่วนที่เป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ในองค์การบริหารส่วนตำบลเมืองคอง ที่มีความคิดเห็นส่วนใหญ่ คิดว่าไม่ค่อย

มีบทบาทและศักยภาพการมีส่วนร่วมเท่าไรนัก เนื่องจากไม่ได้มีการพัฒนาแนวความคิดใหม่ ๆ ผู้นำที่ไม่เป็นทางการเอง ก็ไม่มีความเข้มแข็งพอในการบริหารในแต่ละชุมชนซึ่งไม่ตอบสนองต่อชาวบ้านในพื้นที่ของตน

ในขณะที่ชาวบ้าน ต่างมีความเห็นที่แตกต่างออกไปจากหน่วยงานภาครัฐ อย่างเห็นได้ชัด ซึ่งจากตารางพบว่า ศักยภาพการมีส่วนร่วมของผู้นำที่ไม่เป็นทางการนั้น อยู่ในระดับที่สูง เนื่องจากว่ามีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับคนในชุมชนมากกว่าผู้นำที่เป็นทางการจากการที่มีบทบาทหน้าที่ทางสังคมที่ทับซ้อนกันอยู่ จึงนำมาสู่ความสัมพันธ์และใกล้ชิดกับคนในชุมชนต่างๆ มากกว่าผู้นำที่เป็นทางการ เช่น หมอผี ปราชญ์ชาวบ้าน ที่ชาวบ้านมักจะไปขอคำปรึกษาหรือแม้กระทั่งเชิญให้ไปรักษาการเจ็บไข้ได้ป่วยของคนในครอบครัว ทั้งนี้เป็นเพราะความเชื่อและพิธีกรรมของชุมชนในเมืองทองที่ยังคงเป็นแบบชนเผ่าที่ยึดติดกับวัฒนธรรม และประเพณีที่สืบทอดกันมาในอดีต ส่วนทางด้าน การท่องเที่ยวเชิงนิเวศนั้น ยังไม่มีบทบาทและศักยภาพเท่าไรนัก เพราะเนื่องจากชาวบ้านคิดว่าน่าจะเป็นเรื่องของภาครัฐเสียมากกว่าของผู้นำชุมชนที่ไม่เป็นทางการ

ชุมชนเมืองทอง

ชุมชนเมืองทอง ถือได้ว่าเป็นหัวใจของการมีส่วนร่วม และเป็นส่วนสำคัญยิ่งต่อกิจกรรมในการแก้ไขปัญหาของท้องถิ่นหรือของชุมชน ทั้งนี้หากปราศจากการมีส่วนร่วมของชุมชนเองแล้ว การแก้ไขปัญหาหรือการพัฒนาที่จะไม่ยั่งยืนได้ ดังนั้นงานวิจัยชิ้นนี้จึงได้วิจัยด้วยการสัมภาษณ์และตอบแบบสอบถาม เพื่อที่จะได้เห็นถึงทัศนคติของชุมชนที่ประเมินตัวเองอย่างไร และจากมุมมองของภาครัฐที่มีต่อชุมชนเป็นอย่างไร ผลที่ได้แสดงตามตารางดังต่อไปนี้

ตารางที่ 3.23 แสดงศักยภาพด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน

ศักยภาพความด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน	ไม่มี	น้อย	ปานกลาง	มาก	มากที่สุด
1. ชุมชน	3.0	14.5	21.0	46.3	15.2
2. หน่วยงานภาครัฐ	2.4	24.3	60.5	10.2	2.6

จากตารางจะเห็นได้ว่า ชุมชนเองนั้นประเมินตัวเองในด้านการมีส่วนร่วม อยู่ในระดับดี ซึ่งแตกต่างจากหน่วยงานภาครัฐ ที่เห็นว่าการมีส่วนร่วมของชุมชนนั้น อยู่ใน ระดับปานกลางเท่านั้น ซึ่งเหตุผลนั้น ทางภาครัฐชี้แจงว่าชุมชนยังไม่ค่อยเข้ามามีส่วนร่วม อย่างจริงจังมากนัก เพราะจำเป็นที่จะต้องดูแลพืชผลทางการเกษตรที่เป็นอาชีพหลักและเป็นแหล่งรายได้ ซึ่งสอดคล้องกับความ

คิดเห็นของคนในชุมชน เมื่อทางทีมวิจัยได้สัมภาษณ์และเก็บข้อมูล ในชุมชน พบว่า หลาย ๆ ครั้ง ชาวบ้านเองก็ไม่ค่อยได้มีส่วนร่วมเท่าไรนัก เนื่องจากจำเป็นที่จะต้องทำมาหากิน โดยเฉพาะทางด้านการเกษตรที่ต้องดูแล จึงไม่ค่อยได้มีส่วนร่วมมากนัก ในขณะที่เดียวกัน จากปัญหาเหล่านี้ ทางองค์การบริหารส่วนตำบลจึงได้หาแนวทางการแก้ไข โดยใช้วันสำคัญทางศาสนาเป็นตัวขับเคลื่อนที่ก่อให้เกิดการมีส่วนร่วม ซึ่งสอดคล้องกับ แนวทางการเก็บข้อมูลของทางทีมวิจัย ที่พบว่า การใช้วันสำคัญทางศาสนาหรือประเพณีของ ของชุมชนนั้น สามารถเก็บข้อมูลได้อย่างครบถ้วน ด้วยเหตุนี้จึงเป็นไปได้ว่าในส่วนที่ชุมชนเองได้ประเมินการมีส่วนร่วมจากแบบสอบถาม จึงเน้นไปที่การมีส่วนร่วมที่ผนวกเข้ากับวันสำคัญทางศาสนาและประเพณี จึงทำให้เกิดผลการมีส่วนร่วมของชุมชนในระดับดี

ส่วนในด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศนั้น มีเพียงผู้ประกอบการหรือผู้ที่มีรายได้ จากการท่องเที่ยวในชุมชนเมืองคองที่มีส่วนร่วมอย่างจริงจังเท่านั้น เพราะเนื่องจากเป็นเรื่องของผลประโยชน์และอาชีพในการทำมาหากิน นอกจากนั้น ชาวบ้านไม่ได้ให้ความสำคัญเท่าไรนัก เพราะคิดว่าน่าจะเป็นเรื่องขององค์การบริหารส่วนตำบลเสียมากกว่าที่จะเป็นหน้าที่รับผิดชอบโดยตรงของชุมชน

ความรู้ความเข้าใจและการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

อย่างไรก็ตาม เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ถูกต้องและเป็นที่รับรู้ทั่วทั้งชุมชนแล้ว ทางทีมวิจัยจำเป็นที่จะต้องทราบถึงการรับรู้และความเข้าใจต่อการมีส่วนร่วม ในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของคนในชุมชนเมืองคองว่าเป็นอย่างไร และเป็นไปในทิศทางเดียวกันหรือไม่ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันในการอบรมและพัฒนาความรู้ในด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศต่อไป ทางทีมวิจัยจึงได้ทำการสัมภาษณ์ และเก็บข้อมูลจากแบบสอบถาม เพื่อกำหนดทิศทาง ต่อการพัฒนาในด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ซึ่งผลที่ได้มีดังต่อไปนี้

ตารางที่ 3.24 แสดงความรู้ความเข้าใจในการบริหารจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

รายการ	ถูกต้อง (ร้อยละ)	ไม่ถูกต้อง (ร้อยละ)
1. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หมายถึง การท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบในแหล่งธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น และวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศสิ่งแวดล้อม เพื่อมุ่งให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศให้เกิดความยั่งยืน	100	0
2. การที่ผู้ไปท่องเที่ยวพยายามทำลายสิ่งแวดล้อมให้น้อยที่สุดเป็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ	73	26.4
3. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มีหลักการที่มุ่งเน้นในการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมเป็นหลัก ไม่ได้คำนึงถึงการให้ชุมชน หรือประชาชนท้องถิ่นได้รับประโยชน์จากแหล่งท่องเที่ยวแต่อย่างใด	49	50.9
4. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศมีจุดประสงค์เพื่อให้ความสนุกสนานเพลิดเพลินและการเรียนรู้ธรรมชาติ	83	17
5. การก่อสร้างและปรับปรุงสิ่งอำนวยความสะดวกของแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะต้องคำนึงถึงความเหมาะสม และจะต้องไม่ส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมในพื้นที่เป็นหลัก	94.3	5.7
6. พื้นที่ที่ยังไม่พัฒนา เพื่อจัดการเป็นแหล่งท่องเที่ยวสามารถเก็บหาสิ่งใดๆ เพื่อการศึกษาเรียนรู้ได้	73.6	26.4
7. แหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ควรจับสัตว์ป่าหายากมาขังกรงหรือเลี้ยงไว้ให้นักท่องเที่ยวได้ชม เพื่อเป็นการดึงดูดนักท่องเที่ยว	11.3	88.7

ตารางที่ 3.24 แสดงความรู้ความเข้าใจในการบริหารจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (ต่อ)

รายการ	ถูกต้อง (ร้อยละ)	ไม่ถูกต้อง (ร้อยละ)
8. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จำเป็นต้องให้ประชาชนในท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการดูแล และบำรุงแหล่งท่องเที่ยว	96.2	3.8
9. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จะช่วยให้มีการรักษาสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติของแหล่งท่องเที่ยวไม่ให้เสื่อมโทรม	96.2	3.8
10. เจ้าหน้าที่ของรัฐเท่านั้นที่มีหน้าที่ในการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เนื่องจากต้องใช้ความรู้ทางวิชาการในการบริหารจัดการ	49.1	50.9

จากตารางจะเห็นได้ในภาพรวมว่าชาวบ้านในชุมชนเมืองทอง ต่างมีความคิดเห็นที่สอดคล้องกัน โดยเฉพาะในเรื่องของความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จากตารางสะท้อนให้เห็นว่าชุมชนเมืองทองนั้นนอกจากมีความสัมพันธ์ที่แนบแน่นกับธรรมชาติและยังมีจิตสำนึกในการดูแลรักษาทรัพยากรทางธรรมชาติ โดยเฉพาะทางด้านป่าไม้ที่ชุมชนต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการดูแลและบริหารจัดการ

การมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชนเมืองทอง

นอกจากความรู้ความเข้าใจในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ในมุมมองกว้างแล้วในทางด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่เน้นเฉพาะกิจกรรมต่าง ๆ ก็เป็นอีกหัวข้อหนึ่งที่จะแสดงให้เห็นถึงรายละเอียดในการเข้ามามีส่วนร่วมของชุมชนในประเด็นต่าง ๆ อย่างรอบด้าน โดยเฉพาะกิจกรรมด้านต่าง ๆ ซึ่งสามารถสรุปออกมาเป็นตารางกิจกรรมดังต่อไปนี้

ตารางที่ 3.25 แสดงถึงการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

กิจกรรม	มีส่วนร่วม(ร้อยละ)
1. ทางด้านการนำเที่ยวเดินป่าหรือศึกษาธรรมชาติ	12.0
2. ทางด้านการนำเที่ยวชุมชน ศึกษาวิถีชีวิตหรือความเป็นอยู่ของชุมชน	16.2
3. ทางด้านการให้บริการนำเที่ยวโดยการล่องแพหรือเรือ	21.4
4. ทางด้านการบริการขี่ช้าง	10.3
5. ทางด้านการบริการรถรับ – ส่ง นักท่องเที่ยว	6.8
6. ทางด้านการขนย้ายสัมภาระและลูกหาบ	7.7
7. ทางด้านบ้านพักแบบโฮมสเตย์	7.7
8. ร้านขายอาหารและ เครื่องดื่ม	10.3
9. ร้านขายของที่ระลึก	6.0
10. อื่น ๆ	1.7

จากตารางจะเห็นได้ว่า ชุมชนส่วนใหญ่มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการกิจกรรมด้านการล่องแพเป็นอันดับหนึ่ง ซึ่งสอดคล้องกับการสัมภาษณ์จากชุมชน และองค์การบริหารส่วนตำบลที่เห็นว่าการล่องแพนั้นเป็นจุดขายที่สำคัญของเมืองคอง ต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ซึ่งการล่องแพนั้น มีทั้งระยะสั้นและระยะยาวจึงเกิดความยืดหยุ่นในการให้บริการแก่นักท่องเที่ยวที่มีเวลาที่มาก และไม่นาน จึงทำให้มีนักท่องเที่ยวนิยมที่จะมาล่องแพในชุมชนเมืองคอง ค่อนข้างมาก และถือได้ว่าเป็นกิจกรรมสำคัญอันดับหนึ่ง รองลงมาจะเป็นทางด้านการนำเที่ยวชุมชน ศึกษาวิถีชีวิตหรือความเป็นอยู่ของชุมชน และด้านการนำเที่ยวเดินป่าหรือศึกษาธรรมชาติตามลำดับ

ทั้งสามกิจกรรมนี้ ถือได้ว่าเป็นกิจกรรมที่สำคัญของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ในชุมชนเมืองคอง จึงสอดคล้องกับการมีส่วนร่วมในด้านการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เพราะทั้งสามกิจกรรมนั้นเป็นกิจกรรมที่ทำให้คนในชุมชนที่ประกอบอาชีพการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยตรงและทางอ้อมได้รับผลประโยชน์ในส่วนนี้ค่อนข้างสูง จึงไม่น่าแปลกใจเมื่อทางทีมวิจัย เข้าไปเก็บข้อมูลโดยสรุปแล้วกิจกรรมที่ก่อให้เกิดรายได้ และการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวจึงแปรผันตามซึ่งกันและกัน

การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม

นอกเหนือไปจากการมีส่วนร่วมทางด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแล้ว การมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาทางด้านสิ่งแวดล้อมและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมก็เป็นอีกหนึ่งปัจจัยที่มีต่อการท่องเที่ยว เนื่องจากการที่มีสิ่งแวดล้อมที่หลากหลายตลอดจนการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมด้วยชุมชนเองที่ได้มีส่วนร่วมแล้วนั้น จึงเป็นการสะท้อนการมีส่วนร่วมต่อทางด้านนิเวศ อย่างแท้จริง โดยทางทีมวิจัยได้เน้นถึงกิจกรรมต่าง ๆ ที่ชุมชน ตลอดจนหน่วยงานของรัฐเข้ามา มีส่วนร่วมในกิจกรรมใดบ้าง ซึ่งมีผลตามตารางดังต่อไปนี้

ตารางที่ 3.26 แสดงการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม

กิจกรรม	มีส่วนร่วม (ร้อยละ)	ไม่มี ส่วนร่วม (ร้อยละ)
1. การเข้าร่วมกิจกรรมปลูกป่าและบำรุงรักษาป่าในชุมชนเมืองทอง	98.1	1.9
2. การแจ่งเบาะแสการลักลอบตัดไม้ทำลายป่า	81.1	18.9
3. การช่วยเหลือสนับสนุนการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ในด้านการตรวจปราบปรามการตัดไม้ทำลายป่า	60.4	39.6
4. การร่วมเข้าเวรยามในการดูแลรักษาทรัพยากรป่าไม้	92.5	7.5
5. การแจ้งข้อมูลบริเวณพื้นที่เกิดไฟป่าแก่เจ้าหน้าที่	96.2	3.8
6. การร่วมรณรงค์ประชาสัมพันธ์การป้องกันไฟป่า	96.2	3.8
7. การเข้าร่วมกิจกรรมการทำแนวป้องกันไฟป่า	96.2	3.8
8. การเข้าร่วมกิจกรรมการดับไฟป่ากับเจ้าหน้าที่ในชุมชนเมืองทอง	84.9	15.1
9. การเข้าร่วมฝึกอบรมหลักสูตรอาสาสมัครป้องกันไฟป่าประจำหมู่บ้าน	73.6	26.4

จากตาราง จะเห็นได้ว่า การเข้าร่วมกิจกรรมปลูกป่าและบำรุงรักษาป่าในชุมชนเมือง คองเป็นกิจกรรมที่ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดูแลทรัพยากรทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมากที่สุด ซึ่งสอดคล้องกับการสัมภาษณ์ ทั้งในส่วนที่เป็นของชุมชนเองและหน่วยงานของรัฐ ที่เห็นว่าทรัพยากรทางธรรมชาติ โดยเฉพาะป่าไม้ เป็นสิ่งสำคัญที่เป็นแหล่งอาหารและแหล่งที่ทำกิน ตลอดจนเป็นแหล่งยารักษาโรคและภาชนะในครัวเรือน ดังนั้นแล้ว การรักษาป่าของชุมชนจึงมีชาวบ้านหรือคนในชุมชนต่างมีส่วนร่วมในด้านนี้อย่างจริงจัง เพราะพื้นป่าคือชีวิตของคนในชุมชนเมืองคอง ประกอบกับจุดแข็งของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ชุมชนเมืองคองมี ป่าชุมชนที่อุดมสมบูรณ์ และเป็นอีกหนึ่งกิจกรรมที่สร้างรายได้แก่ชุมชนอีกด้วย

3.13 กระบวนการทำให้ความรู้ความเข้าใจและการมีส่วนร่วมต่อผู้นำในชุมชนและชุมชนในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

กระบวนการ A-I-C

การวิจัยในครั้งนี้ทีมงานได้ใช้กระบวนการ A-I-C ซึ่งเป็นการประชุมที่ก่อให้เกิดการทำงานร่วมกันเพื่อจัดทำแผน โดยเป็นวิธีการที่เปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมประชุมได้มีเวทีพูดคุย แลกเปลี่ยนความรู้ประสบการณ์ นำเสนอข้อมูลข่าวสารที่จะทำให้เกิดความเข้าใจ ถึงสภาพปัญหา ความต้องการข้อจำกัด และศักยภาพของผู้ที่เกี่ยวข้องต่างๆ เป็นกระบวนการที่ช่วยให้มีการระดมพลังสมองในการศึกษา วิเคราะห์พัฒนาทางเลือก เพื่อใช้ในการแก้ไขปัญหาและพัฒนา เกิดการตัดสินใจร่วมกัน เกิดพลังของการสร้างสรรค์และรับผิดชอบต่อการพัฒนาชุมชน ท้องถิ่นเพราะกระบวนการ A-I-C มีขั้นตอนสำคัญ คือ

1) ขั้นตอนการสร้างความรู้ (Appreciation : A)

คือ ขั้นตอนการเรียนรู้ และแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ขั้นตอนนี้จะเปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมประชุมทุกคนแสดงความคิดเห็น รับฟัง และหาข้อสรุปร่วมกันอย่างสร้างสรรค์เป็นประชาธิปไตย ขอมรับในความคิดของเพื่อนสมาชิก โดยใช้การวาดรูปเป็นสื่อในการแสดงความคิดเห็น และแบ่งเป็น 2 ส่วน

1.1) การวิเคราะห์สภาพการณ์ของหมู่บ้าน ชุมชน ตำบล ในปัจจุบัน

1.2) การกำหนดอนาคตหรือวิสัยทัศน์ อันเป็นภาพพึงประสงค์ในการพัฒนาว่า

ต้องการอย่างไร โดยการวาดภาพมีความสำคัญคือ

1.2.1) การวาดภาพจะช่วยให้ผู้เข้าร่วมประชุม สามารถสร้างจินตนาการ คิด วิเคราะห์ จนสรุปมาเป็นภาพและช่วยให้ผู้ไม่ถนัดในการเขียนสามารถสื่อสารได้

1.2.2) ช่วยกระตุ้นให้ผู้เข้าร่วมประชุมคิดและพูด เพื่ออธิบายภาพซึ่งตนเองวาด นอกจากนี้ยังเปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมประชุมอื่นๆ ได้ซักถามข้อมูลจากภาพ เป็นการเปิดโอกาสให้มีการพูดคุย แลกเปลี่ยน และกระตุ้นให้คนที่ไม่ค่อยกล้าพูดให้มีโอกาสนำเสนอ

1.2.3) การรวมภาพของแต่ละบุคคล เพื่อเป็นภาพรวมของกลุ่มจะช่วยให้มีความง่ายต่อการรวบรวมแนวคิดของผู้เข้าร่วมประชุม และสร้างความรู้สึกร่วมเป็นเจ้าของภาพ (ความคิด) และส่วนร่วมในการสร้างภาพพึงประสงค์ของกลุ่ม

1.2.4) จะช่วยเสริมสร้างบรรยากาศการประชุมให้มีความสุขและเป็นกันเอง ในบางครั้ง ผู้เข้าร่วมประชุม มักมองว่าการ วาดภาพเป็นกิจกรรมสำหรับเด็ก ดังนั้น วิทยากร กระบวนการจำเป็นต้องสร้างความเข้าใจ และนำเกมต่างๆ เกี่ยวกับการ วางแผน การละลายพฤติกรรม กลุ่ม หรือการวาดภาพเพื่อการแนะนำตนเอง หรือวาดภาพสิ่งที่ตนเองชอบไม่ชอบมาใช้ อุปกรณ์ เพื่อเป็นการเตรียมความพร้อมของผู้เข้าร่วมประชุม

2) ขั้นตอนการสร้างแนวทางการพัฒนา (Influence : I)

คือขั้นตอนการหาวิธีการและเสนอทางเลือกในการพัฒนา ตามที่ได้สร้างภาพพึงประสงค์ หรือที่ได้ช่วยกันกำหนด วิสัยทัศน์ (A2) เป็นขั้นตอนที่จะต้องช่วยกันหามาตรการ วิธีการ และค้นหาเหตุผลเพื่อกำหนดทางเลือกในการพัฒนา กำหนดเป้าหมาย กำหนดกิจกรรม และจัดลำดับความสำคัญของกิจกรรม โครงการ โดยแบ่งเป็น 2 ช่วง คือ

1. การคิดเกี่ยวกับกิจกรรม โครงการที่จะทำให้บรรลุวัตถุประสงค์ ตามภาพพึงประสงค์
2. การจัดลำดับความสำคัญของกิจกรรม โครงการ โดย
  - 2.1 กิจกรรม หรือ โครงการที่หมู่บ้าน ชุมชน ท้องถิ่นทำเองได้เลย
  - 2.2 กิจกรรม หรือ โครงการที่บางส่วนต้องการความร่วมมือหรือการสนับสนุนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หรือหน่วยงานที่ร่วมทำงานสนับสนุนอยู่
  - 2.3 กิจกรรมที่หมู่บ้าน ชุมชน ตำบล ไม่สามารถดำเนินการได้เอง ต้องขอความร่วมมือ เช่น ดำเนินการจากแหล่งอื่น ทั้งภาครัฐและเอกชน

3) ขั้นตอนการสร้างแนวทางปฏิบัติ (Control : C)

คือ ขอมรับและทำงานร่วมกันโดยนำเอาโครงการหรือกิจกรรมต่าง ๆ มาสู่การปฏิบัติและจัดกลุ่มผู้ดำเนินการ ซึ่งจะรับผิดชอบโครงการ โดยขั้นตอนกิจกรรมประกอบด้วย

3.1) การแบ่งความรับผิดชอบ

3.2) การตกลงใจในรายละเอียดของการดำเนินการจัดทำแผนปฏิบัติ นอกจากนี้ ผลลัพธ์ที่ได้จากการประชุม คือ

1. รายชื่อกิจกรรม หรือ โครงการที่กลุ่ม องค์กรชุมชนดำเนินการได้เอง ภายใต้ความรับผิดชอบ และเป็นแผนปฏิบัติการของหมู่บ้าน ชุมชน
2. กิจกรรม โครงการที่ชุมชน หรือองค์กรชุมชน เสนอขอรับการ ส่งเสริม สนับสนุนจากองค์กรปกครองท้องถิ่นและหน่วยงานภาครัฐที่ทำงาน หรือสนับสนุนชุมชน
3. รายชื่อกิจกรรม โครงการที่ชาวบ้านต้องแสวงหาทรัพยากร และ ประสานงานความร่วมมือจากภาคีความร่วมมือต่าง ๆ ทั้งจากภาครัฐหรือองค์กรพัฒนาเอกชน เป็นต้น

ปัจจัยที่สำคัญที่จะช่วยให้การประชุม A-I-C ประสบความสำเร็จได้

1. การจัดประชุมกระบวนการ A-I-C นี้ "เน้นความเป็นกระบวนการ" จะดำเนินการ ข้ามขั้นตอนหรือสลับขั้นตอน ไม่ได้เน้นการระดมความคิด และสร้างการยอมรับ ซึ่งกันและกันให้ ความสำคัญกับการตัดสินใจ การกำหนดอนาคตร่วมกัน และเน้นการสร้างพลังความคิด วิเคราะห์และ เสนอทางเลือก ในการพัฒนาและพลังความรัก ความเอื้ออาทร การสร้างบรรยากาศที่เป็นมิตร อันเป็น พลังเชิงสร้างสรรค์ในการพัฒนา
  2. การศึกษาและเตรียมชุมชน
    - 2.1 การศึกษาชุมชนเพื่อให้เข้าใจสภาพของหมู่บ้านชุมชนหรือตำบลความ สัมพันธ์ของกลุ่มต่างๆ การทราบความสามารถ ศักยภาพของกลุ่ม สภาพการพึ่งตนเอง เป็นต้น เพื่อให้ ได้ข้อมูลที่เพียงพอ เป็นข้อเท็จจริง ในการกำหนดอนาคตทางเลือก รวมทั้งกลวิธีที่เหมาะสมในการ แก้ไขปัญหา และการประสานความร่วมมือ
    - 2.2 การเตรียมชุมชนเพื่อให้กลุ่มต่างๆ ในชุมชน ประชาชนเข้าใจ และส่ง ผู้แทนที่มีอำนาจในการตัดสินใจของกลุ่ม เข้าร่วมประชุม รวมทั้งมีการพิจารณาเพื่อกระจายโอกาสให้ กลุ่มต่างๆ ในชุมชน เข้ามามีส่วนร่วม เช่น กลุ่มสตรี เด็ก คนจน ผู้ประสบปัญหาต่าง ๆ เป็นต้น
  3. วิทยาการกระบวนการที่เข้าใจขั้นตอนของกระบวนการ A-I-C มีประสบการณ์ ความรู้ในเรื่องที่เกี่ยวข้องในการประชุม มีไหวพริบในการแก้ไขปัญหาสถานการณ์เฉพาะหน้า สามารถ ไกล่เกลี่ย หรือมีวิธีการในการจัดการกับความขัดแย้ง ที่เหมาะสมในกรณีที่น่าจะเกิดขึ้น โดยสามารถ ทำหน้าที่

3.1 เตรียมชุมชน เตรียมการประชุม ดำเนินการประชุม และสรุปผล

3.2 สร้างบรรยากาศในการประชุม เพื่อคลายความตึงเครียดของผู้เข้าร่วมประชุม

3.3 ควบคุมขั้นตอน และเวลาในการดำเนินการประชุมให้เป็นไปตาม
กระบวนการ

3.4 สรุปความเห็นที่แท้จริงของผู้เข้าร่วมประชุม โดยไม่สอดแทรกความเห็นหรือ
ทัศนคติของตนเองลงไป

3.5 ในกรณีที่มีข้อถกเถียงระหว่างผู้เข้าร่วมประชุม ซึ่งเกิดความต้องการปกป้อง
ผลประโยชน์ของตนเอง ผู้ดำเนินการประชุมต้องทำหน้าที่ไกล่เกลี่ย และหาข้อยุติให้ได้

3.6 วิเคราะห์และสังเกตบรรยากาศในการประชุม สำหรับจำนวนผู้จัดการประชุม
อาจมีเพียงคนเดียวก็ได้ เป็นผู้นำการประชุม ซึ่งจะมีข้อดี คือ กระบวนการประชุม เป็นเอกภาพมากกว่า
แต่หากไม่มั่นใจในการดูแลบรรยากาศการประชุม น่าจะจัดคณะมาช่วยโดยแบ่งหน้าที่เป็น

3.6.1 ผู้จัดการประชุม ดูแลอำนวยความสะดวกทั่วไป ได้แก่ การลงทะเบียน
อาหาร เครื่องดื่ม

3.6.2 ผู้นำการประชุม

3.6.3 ผู้จัดการกิจกรรมเกม สร้างบรรยากาศ เพื่อการละลายพฤติกรรมคลายเครียด
และการนำเข้าสู่ขั้นตอนแต่ละ ขั้นตอน

3.6.4 ผู้เตรียมวัสดุอุปกรณ์ ทั้งนี้คณะจะต้องทำความเข้าใจในขั้นตอนและวิธีการ
ให้ตรงกัน

รายละเอียดขั้นตอน กระบวนการ A-I-C กับประสบการณ์ที่นำไปใช้

ขั้นเตรียมการ ได้แก่

1. การศึกษาชุมชน เพื่อให้ทราบประวัติการพัฒนา โครงสร้างทางสังคม ปัจจัย
พื้นฐาน แหล่งทรัพยากรของหมู่บ้าน โดยอาศัยข้อมูลที่มีอยู่แล้วในรายงานการสำรวจของราชการ
การพูดคุยกับชุมชน การสำรวจ

2. การคัดเลือกกลุ่มเป้าหมาย เพื่อให้ได้ตัวแทนของกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชน ประมาณ
30-50 คน โดยการสอบถามกลุ่ม ต่างๆ และผู้นำของหมู่บ้าน

3. การชี้แจงวัตถุประสงค์ต่อผู้นำและกรรมการหมู่บ้าน และขอความเห็นในการ
จัดการประชุม ให้สะดวกราบรื่นทุกฝ่าย (แจก Mind Map ให้กับทุกคน เพื่อเป็นข้อมูลนำเข้า)

4. การเตรียมตัวของผู้นำการประชุม เพื่อดำเนินการประชุมให้ราบรื่น (เตรียมด้วย
Mind Map เพื่อมองเห็นภาพรวมของงาน)

5. การเตรียมสิ่งอำนวยความสะดวกในการประชุม ได้แก่สถานที่ อุปกรณ์ เครื่องเขียน การจดบันทึกต่าง ๆ

ขั้นตอนการจัดประชุมและปฏิบัติการตามกระบวนการ A-I-C

ภาพที่ 3.25 แผนภูมิแสดงขั้นตอนการทำ A-I-C

การนำกระบวนการ A-I-C มาปฏิบัติต่อผู้นำในชุมชนและชุมชน

จากตารางขั้นตอนและวิธีการศึกษาแบบ A-I-C ในการมีส่วนร่วมต่อผู้นำในชุมชนและชุมชนในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยแบ่งออกเป็นกลุ่ม ๆ ได้แก่ ผู้นำชุมชนที่เป็นทางการ ผู้นำชุมชนที่ไม่เป็นทางการและชุมชน ซึ่งทั้ง 3 กลุ่มนี้ใช้วิธีการแบบ A-I-C เข้ามาเป็นแนวทางในการปฏิบัติงานวิจัยในครั้งนี้ ซึ่งมีขั้นตอนการปฏิบัติดังต่อไปนี้

1) เข้าใจอดีต ทบทวนสถานการณ์

ในขั้นตอนนี้ ถือได้ว่าเป็นขั้นตอนที่จะเริ่มทำกิจกรรมร่วมกัน เพื่อให้ทุกคนสามารถแบ่งปันและมีส่วนร่วมในความคิดเห็นของตน โดยเปิดโอกาสในผู้ที่เข้าร่วมชุมชน ได้แสดงความคิดเห็นทัศนะ โดยย้อนไปถึงเรื่องราวความทรงจำในอดีต เพื่อให้สมาชิกทุกคน ทั้ง 3 กลุ่มต่างได้มีโอกาสนี้ถกเถียงและกล้าที่จะพูดคุย ซึ่งถือได้ว่าเป็นกิจกรรมอุ่นเครื่องเสมอในขั้นตอนนี้ต่อไป โดยในขั้นตอนนี้ จะเป็นการนึกทวนสิ่งที่ได้มีการอภิปราย ข้อเสนอ ข้อโต้แย้งและแนวทางร่วมกัน โดยกิจกรรมนี้ใช้เวลาประมาณ 30 นาที ก่อนที่จะเริ่มขั้นตอนที่ต่อไปหรือสามารถพูดคุยและปรับความคิดเห็นซึ่งกันและกัน จากนั้นจึงได้ทำการเขียนข้อความลงในกระดาษปรีฟของแต่ละกลุ่ม ที่แต่ละกลุ่มมีความเห็นต่อชุมชนในอดีตเป็นอย่างไร เพื่อนำไปเปรียบเทียบกับขั้นตอนที่ต่อไป

2) เข้าใจสภาพเหตุการณ์ปัจจุบัน ทบทวนสถานการณ์

ขั้นตอนนี้เป็นการนำเสนอถึงเหตุการณ์ปัจจุบัน โดยทั้ง 3 กลุ่ม ได้ทำการวาดภาพลงบนแผ่นกระดาษปรีฟ เพื่อสะท้อนความคิดของแต่ละกลุ่มออกมา โดยนำมาเปรียบเทียบให้เห็นถึงเรื่องราวภาพในอดีตว่าเป็นอย่างไร และมีความแตกต่างกันอย่างไรบ้าง หลังจากนั้น จึงได้นำทั้งสามกลุ่มรวมกันเป็นกลุ่มใหญ่ เพื่อให้กลุ่มแต่ละกลุ่มนำเสนอเรื่องราวและความคิดเห็นของแต่ละกลุ่มว่าเป็นอย่างไ โดยที่กลุ่มอื่น ๆ ได้ตั้งใจฟังและสอบถาม ตลอดจนมีการวิพากษ์วิจารณ์ในเรื่องของสภาพของชุมชนในอดีตและปัจจุบัน

3) นำเสนอให้เข้าใจสภาพปัจจุบัน

จากการนำเสนอทางทีมวิจัยและที่ประชุมพบว่าชุมชนเมืองคองมีการเปลี่ยนแปลงไปจากอดีตค่อนข้างมาก หลังจากสอบถามความคิดเห็นแล้วว่าที่ประชุมมีมติเป็นเสียงเดียวกันว่าชุมชนเมืองคองมีความเป็นทุนนิยมมากขึ้น ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมเริ่มมีมากขึ้น โดยเฉพาะขยะที่มาจากการบินบรรจุเครื่องอุปโภคและบริโภคที่มาจากพลาสติก ตลอดจนวิถีชีวิตที่เร่งรีบและหนุ่มสาวเริ่มลงไปทำงานยังในเมืองเชียงใหม่ หรือต่างถิ่นมากขึ้น ขณะที่สภาพทรัพยากรทางธรรมชาติได้รับผลกระทบ

อยู่บ้าง โดยการบูรณาการพื้นที่ที่รกร้างเพื่อประกอบการเกษตรมากขึ้น เช่นปลูกข้าว ทำไร่มันสำปะหลังและพืชการเกษตรอื่น ๆ

ดังนั้น จึงได้เริ่มใช้การทำ SWOT analysis มาใช้เพื่อหาจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรคในการพัฒนาชุมชนและรื้อฟื้นความเป็นอยู่ วิถีชีวิตแบบเดิม เพื่อไม่ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่แย่ง พร้อมทั้งหาแนวทางในการรักษาทรัพยากรทางธรรมชาติ โดยในกิจกรรมนี้ มีการแยกกลุ่มกันทำกิจกรรม และเมื่อได้ข้อสรุปของแต่ละกลุ่มแล้ว จึงได้นำเสนอในกลุ่มใหญ่อีกครั้งหนึ่ง

จากการนำเสนอพบว่า จุดแข็งของชุมชนนั้นมีความหลากหลายทางวัฒนธรรม และทรัพยากรทางธรรมชาติ จุดอ่อนชุมชนเริ่มไม่มีวิถีชีวิตอย่างพอเพียง โอกาสของชุมชนนั้นใช้พื้นฐานความหลากหลายทางทรัพยากรทางธรรมชาติ ความหลากหลายของชาติพันธุ์และความกลมเกลียวกันในชุมชน สามารถสร้างโอกาสทางการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนได้ ส่วนอุปสรรคยังไม่มีระบบการบริหารจัดการที่ดีในเรื่องของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนได้ จึงจำเป็นที่จะต้องเร่งหาแนวทางการแก้ไข

4) เป้าหมายอนาคตที่ปรารถนา

หลังจากที่ได้มีการนำเสนอภาพของชุมชนในแต่ละกลุ่มนั้น รวมไปถึงการวิเคราะห์หาจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาสและอุปสรรคของคนในชุมชนทั้ง 3 กลุ่มแล้วในขั้นตอนต่อมา คือ การหาอนาคตของชุมชนร่วมกัน โดยให้แต่ละกลุ่มได้เขียนแผนที่ทางความคิด (Mind Map) ขึ้นเพื่อให้เห็นถึงเป้าหมายข้างหน้าว่าแต่ละกลุ่มมีเป้าหมายอย่างไร จากนั้นจึงนำทั้ง 3 กลุ่มมาร่วมแสดงความคิดเห็น โดยเปิดโอกาสให้มีการซักถาม วิจารณ์ร่วมกันของแต่ละกลุ่มก่อนที่จะช่วยกันแต่งเติม ปรับให้เป็นแนวความคิดร่วมกันหรือมีเป้าหมายร่วมกันที่ชัดเจน

5) วิสัยทัศน์ร่วม

จากขั้นตอนที่ 4 ทางที่ประชุมทั้ง 3 กลุ่มได้ร่วมกันหาแนวทางที่จะนำไปสู่วิสัยทัศน์ร่วมกัน โดยได้ข้อสรุปจากที่ประชุมว่า ชุมชนเมืองคองต้องมียุทธศาสตร์อยู่บนความพอเพียง ประสานทุกภาคส่วนให้ร่วมมือในการดูแลทรัพยากรทางธรรมชาติ และส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยทุกภาคส่วนได้มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการและเมืองคองการบริหารส่วนตำบลเมืองคอง เป็นผู้นำและเป็นผู้ประสานกับทุกชุมชนและทุกภาคส่วน ในส่วนของที่ผู้วิจัยเอง ต่างอธิบาย และเป็นตัวกลางที่เชื่อมทั้ง 3 กลุ่ม เพื่อให้เห็นถึงแนวทางที่ก่อให้เกิดความเป็นจริงได้อย่างไร ตามแต่ที่ได้นำเสนอและร่วมกันเป็นแนวคิด และวิสัยทัศน์จากการมีส่วนร่วม

6) แนวทางสู่วิสัยทัศน์ร่วม

ในขั้นตอนนี้ ทางทีมผู้วิจัยได้มีการนำเสนอวิสัยทัศน์หลังจากที่ประชุม ได้มีแนวทางร่วมกัน เพื่อให้ชุมชนเมืองคงพัฒนาไปในทิศทางใด นอกจากนั้น ทางทีมผู้วิจัย ได้เสนอหาแนวทางร่วมเพื่อให้แต่ละกลุ่มปรับเปลี่ยนหรือเพิ่มเติมวิสัยทัศน์ให้สมบูรณ์มากยิ่งขึ้น หลังจากนั้น ทางทีมผู้วิจัยได้แยกกลุ่มออกเป็น 3 กลุ่มเช่นเคย เพื่อให้แต่ละกลุ่มจัดทำแนวทาง หรือแผนการปฏิบัติเพื่อมุ่งไปสู่วิสัยทัศน์ร่วมกัน ซึ่งในแต่ละกลุ่มต้องชี้แจงถึงความจำเป็น ประโยชน์ ต่อส่วนร่วมเป็นที่ตั้ง จากนั้นได้มีการรวมกลุ่มกันทั้งหมด เพื่อที่จะได้หาแนวทางร่วมกัน โดยทำการวิเคราะห์ พิจารณา และจัดลำดับการพัฒนาวิสัยทัศน์ร่วมกันซึ่งการพิจารณาแนวทาง กิจกรรมใน แต่ละข้อ อาศัยหลักลำดับความสำคัญเป็นที่ตั้ง ความต้องการของชุมชน การเกื้อหนุนจากชุมชนและองค์กรต่าง ๆ และความสำเร็จในแนวทางต่าง ๆ เป็นที่ตั้ง ซึ่งได้แยกประเภทออกจากกันตามความสำคัญ และหน้าที่ของแต่ละกลุ่ม โดยเขียนบนกระดาษป๊อปป์ ซึ่งจะสามารถดำเนินกิจกรรมในขั้นตอนนี้ต่อไป

7) วิเคราะห์จำแนก ลำดับแนวทางสู่วิสัยทัศน์

ในส่วนนี้จะเป็นการแยกประเภทหรือแบ่งหน้าที่ในการทำกิจกรรมหรือแนวทางในการนำไปสู่วิสัยทัศน์ที่เป็นจริง หลังจากที่มีการแบ่งกลุ่มกันในขั้นตอนนี้แล้ว และเมื่อ นำแนวคิดของแต่ละกลุ่มมารวมกัน เพื่อให้เห็นถึงแนวคิดโดยอาศัยหลักความต้องการของชุมชนเป็นที่ตั้งแล้วจึงนำมาสู่ภาพรวมของการแนวคิดและกิจกรรมของทั้ง 3 กลุ่ม มาผสาน เป็นเรื่องเดียวกัน เพื่อให้เห็นการเชื่อมโยงตลอดจนการปรับเปลี่ยน แนวคิด และการทำกิจกรรม ในภาพรวมใหญ่ร่วมกัน ซึ่งในส่วนนี้ จำเป็นอย่างมากที่จะอธิบายให้เห็นถึงงบประมาณ ทรัพยากร ที่จำเป็นที่จะต้องใช้ในการดำเนินกิจกรรม ซึ่งจากการประชุมและหารือร่วมกันแล้ว ในเริ่มแรก จะใช้งบประมาณจากองค์การบริหารส่วนตำบล ที่อยู่ในแผนการพัฒนาชุมชนเมืองคงเป็นหลักและค่อย ๆ ปรับเปลี่ยนงบประมาณและทรัพยากรในด้านอื่น ๆ ต่อไป

8) เลือกแนวทางที่สมัครใจจะทำ

ขั้นตอนนี้ จะเป็นการเลือกหาแนวทางและกิจกรรมที่แต่ละกลุ่มสามารถทำได้ และทำโดยสมัครใจ นอกจากนั้นแล้วทางทีมผู้วิจัยได้กระตุ้นให้ตระหนักถึงบทบาท และหน้าที่ของตน ก่อนที่จะลงมือปฏิบัติเพื่อนำมาสู่การแบ่งงานหรือกิจกรรมที่กลุ่มทำหน้าที่และบทบาทของตนอย่างดีที่สุด ซึ่งจากการประชุมจึงสามารถสรุปกิจกรรมหรือแนวทางดำเนินการแบ่งออกเป็นกลุ่มต่าง ๆ ดังนี้

- ส่วนที่เป็นผู้นำทางการ จะทำการติดต่อประสานหน่วยงานภาครัฐ ที่สามารถช่วยเหลือในเรื่องของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ไม่ว่าจะเป็นเขตอุทยาน เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าและองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นอื่น ๆ ที่อยู่ใกล้เคียงเพื่อสร้างเป็นเครือข่ายการท่องเที่ยวและวางเส้นทางการท่องเที่ยวในเขตภาคเหนือตอนบน โดยเฉพาะเส้นทางเชียงใหม่-เชียงใหม่-แม่ฮ่องสอน เป็นต้น ตลอดจนการวางแผนการพัฒนาของชุมชนเมืองคองและงบประมาณอีกด้วย

- ส่วนของผู้นำที่ไม่เป็นทางการ จะเป็นผู้ที่ทำหน้าที่ประสานระหว่างภาครัฐ โดยเฉพาะองค์การบริหารส่วนตำบลเมืองคองและชุมชนต่าง ๆ ที่ผู้นำที่ไม่เป็นทางการอยู่อาศัย ตลอดจนภาคเอกชนที่ประกอบอาชีพเกี่ยวกับทางด้านการท่องเที่ยว จะได้ประสานไปยังภาคธุรกิจอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อชี้แจงต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนเมืองคอง

- ทางด้านชุมชนจะให้ความร่วมมือแก่ผู้นำชุมชนทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการหลังจากที่กิจกรรมด้านต่าง ๆ และกฎระเบียบที่ออกมา รวมไปถึงการทำ ประชาสัมพันธ์ ประชาพิจารณ์และการมีส่วนร่วมในการดำเนินการ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างจริงจังเพื่อให้สอดคล้องกับแนวทางวิสัยทัศน์ร่วมกัน

9) ทำแผนปฏิบัติการ

ในขั้นตอนนี้ ทางทีมผู้วิจัยได้แบ่งกลุ่มออกเป็น 3 กลุ่มเช่นเคย เพื่อที่จะให้แต่ละกลุ่มได้แสดงความคิดเห็น และทราบรายละเอียดและขั้นตอนการจัดทำแผนปฏิบัติงาน โดยคำนึงถึงทิศทางการทำแผนปฏิบัติงานอย่างคร่าว ๆ ได้แก่ ทำอะไร ทำแล้วได้อะไร ทำอย่างไร ใช้ทรัพยากร วัสดุงบประมาณเท่าใด ทำที่ไหน เมื่อไหร่ และกำหนดผู้รับผิดชอบ หลังจากนั้นได้นำเสนอต่อที่ประชุมใหญ่ ก่อนที่จะมีการนำเสนอ และปรับเปลี่ยนแผนการปฏิบัติงานเป็นแผนการปฏิบัติงานในภาพรวมใหญ่

10) เสนอแผนการปฏิบัติการ

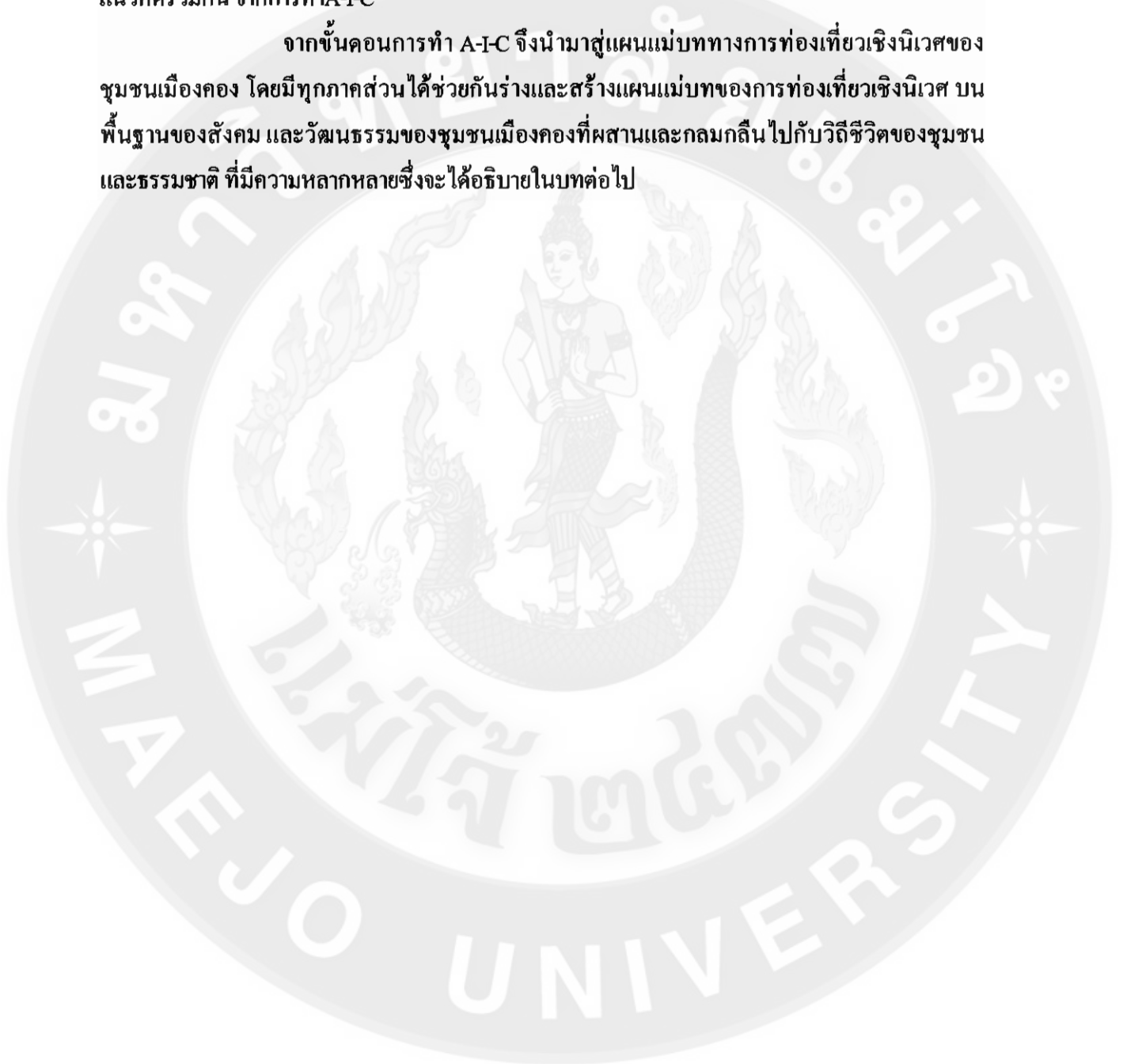
ในขั้นตอนนี้ เป็นการนำเสนอแผนปฏิบัติงาน และรายละเอียดของการดำเนินงาน ตลอดจนมอบหมายงานและหน้าที่ไปยังผู้ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งจากส่วนนี้เองจึงได้เกิดแผนแม่บทของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเมืองคองขึ้นอย่างเป็นทางการ

นอกเหนือไปจากขั้นตอนการทำ A-I-C แล้วนั้น ทางทีมผู้วิจัยได้ทำการอบรมแต่ละกลุ่มแยกออกจากกัน เพื่อให้แต่ละกลุ่มเข้าใจถึงบทบาทและหน้าที่ของตนเองในแต่ละกลุ่ม อีกด้วย โดยที่กลุ่มผู้นำที่เป็นทางการ ทางทีมผู้วิจัยอบรมในหัวข้อ นโยบาย การวางแผนเชิงกลยุทธ์ และการเป็นผู้นำที่มีส่วนร่วม ส่วนผู้นำที่ไม่เป็นทางการ ทางทีมผู้วิจัยได้อบรมในประเด็นของการมีส่วนร่วมการคิดอย่างมีระบบ และการเป็นตัวอย่าง และเชื่อมระหว่างองค์กรภาครัฐ และชุมชน ส่วนชุมชนเอง ผู้ที่ถือได้ว่าเป็นหน่วยที่สำคัญ ที่เป็นฐานและหัวใจของกระบวนการมีส่วนร่วม ทางผู้วิจัย ได้อบรมให้เห็นถึง

ประสิทธิภาพและประสิทธิผลของการมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม ในการแก้ไขปัญหาของชุมชน ตลอดจนการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนตามพื้นฐานของชีวิตและเศรษฐกิจที่พอเพียง บนวิสัยทัศน์และแนวคิดร่วมกัน จากการทำA-I-C

จากขั้นคอนกร้าทำ A-I-C จึงนำมาสู่แผนแม่บททางการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนเมืองคอง โดยมีทุกภาคส่วนได้ช่วยกันร่างและสร้างแผนแม่บทของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ บนพื้นฐานของสังคม และวัฒนธรรมของชุมชนเมืองคองที่ผสมผสานและกลมกลืนไปกับวิถีชีวิตของชุมชนและธรรมชาติ ที่มีความหลากหลายซึ่งจะได้อธิบายในบทต่อไป

บทที่ 4

ผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยชิ้นนี้ ได้บรรลุวัตถุประสงค์ในการพัฒนาผู้นำชุมชนต่อการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนในการพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างยั่งยืน กล่าวคือ การพัฒนาทางด้านองค์ความรู้ต่อผู้นำและชุมชนนั้น แม้ว่าจะมีประเด็นในการพัฒนาในเรื่องของการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา ร่วมกัน หากแต่บทบาทและหน้าที่นั้น มีความแตกต่างกันด้วยทางโครงสร้างจึงทำให้ทีมผู้วิจัยค้นหาถึงแนวทางและวิธีการที่เหมาะสมต่อการพัฒนาทางด้านความร่วมมือโดยหิบบกการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ประเด็นสำคัญ และเป็นเรื่องที่เร่งด่วน เพื่อให้ชุมชน ในตำบลเมืองคอง และองค์การบริหารส่วนตำบลเมืองคอง พร้อมทั้งจะสามารถบริหารจัดการและดูแลชุมชน รวมถึงทรัพยากรทางธรรมชาติ โดยเฉพาะระบบนิเวศให้มีความสมบูรณ์และมีความสมดุลที่สอดคล้องต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชนนั้น ได้อย่างยั่งยืน ดังนั้น หลังจากการลงพื้นที่เก็บข้อมูล รวมไปถึงการเข้าใจถึงสภาพปัญหา และการได้ร่วมทำวิจัยทั้งชุมชนเองและองค์การบริหารส่วนตำบลเอง จึงทำให้เกิดแผนแม่บท เพื่อที่จะเป็นเครื่องมือรองรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเพื่อให้เท่าทันต่อกระแสการท่องเที่ยวในด้านนี้ อย่างมีประสิทธิภาพ และประสิทธิผลซึ่งสามารถสรุปผลงานวิจัยชิ้นนี้ตามหัวข้อดังต่อไปนี้

4.1 บทบาทของผู้นำในชุมชน

ผู้นำในชุมชนที่ไม่เป็นทางการยังมีบทบาทต่อกระบวนการการตัดสินใจของชุมชนในแต่ละชุมชนอยู่สูงเช่นกัน เนื่องจากชุมชนเมืองคองนั้นเป็นชุมชนที่มีความหลากหลายชนเผ่าอาศัยอยู่จึงทำให้ผู้นำชุมชนที่ไม่เป็นทางการเช่น ผู้นำทางด้านความเชื่อ หมอผี ดังนั้น ชาวบ้านในชุมชนต่างๆ มักจะต้องฟังความคิดเห็นซึ่งในบางครั้งชาวบ้านก็มีความคิดเห็นคล้อยตามผู้นำในชุมชนโดยไม่ได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจอย่างแท้จริง นอกจากนั้นจากผลการวิเคราะห์ข้อมูลและสัมภาษณ์เชิงลึกจากการกลุ่มสำรวจโดยตัวชุมชนเองนั้นพบว่าความร่วมมือของผู้นำที่ไม่เป็นทางการนั้นอยู่ในระดับที่สูง เนื่องจากว่ามีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับคนในชุมชนมากกว่าผู้นำที่เป็นทางการ

ด้วยความที่มีบทบาทหน้าที่ทางสังคมที่ทับซ้อนกันอยู่จึงนำมาสู่ความสัมพันธ์และใกล้ชิดกับคนในชุมชนต่างๆ ของตนเองมากกว่าผู้นำที่เป็นทางการในขณะเดียวกันมุมมองจากฝั่งของรัฐเองนั้น กลับมองว่ามีความคิดเห็นตรงกันข้ามโดยผู้นำที่ไม่เป็นทางการนั้นไม่ค่อยมีบทบาท และศักยภาพการมีส่วนร่วมเท่าไรนักเนื่องจากไม่ได้มีการพัฒนาแนวความคิดใหม่ ๆ ผู้นำที่ไม่เป็นทางการเองก็ไม่มี ความเข้มแข็งพอในการบริหารในแต่ละชุมชน ซึ่งไม่ตอบสนองต่อชาวบ้านในพื้นที่ของตน

ในส่วนของผู้วิจัยเอง หลังจากลงพื้นที่เก็บข้อมูลพบว่า ผู้นำชุมชนที่ไม่เป็นทางการนั้น จะมีบทบาทมากหรือน้อยนั้น ขึ้นอยู่กับพื้นที่ และตัวบุคคลของผู้นำที่ไม่เป็นทางการเสียมากกว่า ที่จะเหมารวมไปว่าผู้นำที่ไม่เป็นทางการนั้น มีบทบาทมากหรือน้อย เพราะเมื่อเก็บข้อมูลจากชุมชน และสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้นำชุมชนที่ไม่เป็นทางการในแต่ละหมู่บ้านพบว่า ผู้นำที่ไม่เป็นทางการ คนใด ที่มีผลประโยชน์เกี่ยวข้องกับอาชีพของตนหรือญาติพี่น้อง และบ้านใกล้เรือนเคียง มักจะมีบทบาทมากกว่าผู้นำที่ไม่เป็นทางการ ที่ไม่มีผลประโยชน์ร่วมอยู่ด้วย นอกจากนั้นผู้นำที่ไม่เป็นทางการที่เป็น ปรมาจารย์ชาวบ้าน ยังมีบทบาทในชุมชนมากกว่าผู้นำที่ไม่เป็นทางการที่มีอายุมากและไม่ค่อยใส่ใจกับ ชุมชน จึงทำให้ทางทีมวิจัยต้องให้ความรู้เพื่อพัฒนาศักยภาพของผู้นำชุมชนที่ไม่เป็นทางการที่ เหมาะสมต่อบทบาทและหน้าที่ของตน เพื่อให้ตระหนักถึงบทบาทที่แต่ละคนเป็นเพื่อให้เกิด การประสานงานที่ดีระหว่างรัฐและชาวบ้านเอง ดังนั้น ทางทีมผู้วิจัยจึงได้มีการอบรม ให้ความรู้ถึง กระบวนการมีส่วนร่วม การคิดอย่างเป็นระบบและการแก้ปัญหา ด้วยการ ใช้ การวิจัยผสมผสานกับ วัฒนธรรมความเชื่อในหมู่บ้านต่าง ๆ โดยยังยึดหลักกระบวนการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมแบบ PAR และ A-I-C เป็นตัวขับเคลื่อนหลัก

4.2 บทบาทขององค์การบริหารส่วนตำบลเมืองคอง

บทบาทของผู้นำชุมชน โดยเฉพาะองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ยังคงมีบทบาทที่สูงต่อการ เป็นผู้นำในการพัฒนาชุมชนในเมืองคอง โดยเฉพาะตัวนายกองค์การบริหารส่วนตำบลเมืองคองและ สมาชิกที่ถือได้ว่ามีพลังในการตัดสินใจและพัฒนาชุมชน ซึ่งก่อนที่จะได้มีการแลกเปลี่ยน เรียนรู้และ อบรมให้ความรู้ บทบาทหน้าที่ของผู้นำยังไม่เป็นไปตามหลักวิชาการ หากแต่ภายหลังผู้นำสามารถ พัฒนาการบทบาท และหน้าที่ของผู้นำในการมีส่วนร่วมของชุมชนได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม ตามหลักวิชาการ

นอกจากนั้น ในการประชุมสภาขององค์การบริหารส่วนตำบลที่ทีมผู้วิจัยได้มีโอกาส สังเกตการณ์ พบว่า นายองค์การบริหารส่วนตำบล ประธานสภาองค์การบริหารส่วนตำบลและปลัด องค์การบริหารส่วนตำบล มีบทบาทค่อนข้างสูงในการประชุม ซึ่งบ่อยครั้งที่สมาชิกสภาองค์การบริหาร ส่วนตำบล ตัดสินใจคล้ายคลึงตาม และในบางครั้งเห็นชอบกับแนวคิดของนายกองค์การบริหารส่วนตำบล และในบางครั้งการตอบได้ในประเด็นปัญหาต่าง ๆ ผ่านสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลไม่กล้าที่จะ ตอบคำถาม อาจเป็นเพราะด้วยตำแหน่งและบารมีของตัวนายกองค์การบริหารส่วนตำบลที่มี สายสัมพันธ์ที่ดีกับกำนัน เพราะครั้งหนึ่งกำนันเมืองคองนั้นก็เคยเป็นทีมงานเดียวกับนายกองค์การ บริหารส่วนตำบลคนปัจจุบันนี้ จึงทำให้เวทีในการประชุมสภาในหลาย ๆ ครั้งมักจะเป็นการเปิด

โอกาสให้สมาชิกสภาได้อภิปราย แต่ในขั้นตอนสุดท้าย การตัดสินใจของนายกองค์การบริหารส่วนตำบลมีบทบาทค่อนข้างสูง

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าบทบาทของผู้ที่เป็นทางการของชุมชนเมืองกองจะมีบทบาทค่อนข้างสูง หากแต่ยังขาดความเข้าใจในบทบาทหน้าที่ของคนไปบ้าง ด้วยเหตุคั้งนั้น ทางทีมวิจัยจึงใช้กระบวนการ PAR และ A-I-C เพื่อพัฒนาผู้นำชุมชนที่เป็นทางการในเรื่องของ วิสัยทัศน์ พันธกิจ การกำหนดนโยบาย และบทบาทของความเป็นผู้นำอย่างมีส่วนร่วม ตลอดจนแผนยุทธศาสตร์ที่จะช่วยให้การพัฒนาชุมชนเมืองกองเป็นไปด้วยความยั่งยืน

4.3 การมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ก่อนที่ทีมวิจัยจะเข้าไปศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชน พบว่าชาวบ้านยังมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนและในเรื่องของการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศยังไม่มีมากนัก ภายหลังจากที่ทางทีมวิจัยได้ศึกษาและให้ความรู้ในเรื่องการมีส่วนร่วมและการเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ชุมชนเมืองกองเองจึงได้ตระหนักและเห็นความสำคัญ โดยมีส่วนร่วมในการวางแผนแม่บทในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

จากข้อมูลและการสัมภาษณ์เชิงลึกในด้านการมีส่วนร่วม ชาวบ้านคิดว่า การมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชนนั้น อยู่ในระดับดีซึ่งแตกต่างจากหน่วยงานภาครัฐที่เห็นว่าการมีส่วนร่วมของชุมชนอยู่ในระดับปานกลางเท่านั้น ทั้งนี้ทางภาครัฐชี้ให้เห็นว่าชุมชนยังไม่ค่อยเข้ามามีส่วนร่วมอย่างจริงจังมากนัก เพราะจำเป็นที่จะต้องดูแลพืชผลทางการเกษตรที่เป็นอาชีพหลักและแหล่งรายได้หลัก ซึ่งสอดคล้องกับความคิดเห็นของคนในชุมชน เมื่อทางทีมวิจัย ได้สัมภาษณ์และเก็บข้อมูลในชุมชน พบว่าหลาย ๆ ครั้ง ชาวบ้านเองก็ไม่ค่อยได้มีส่วนร่วมเท่าไหร่นักเนื่องจากจำเป็นที่จะต้องทำมาหากิน เพราะอาชีพการเกษตรต้องมีการดูแลอย่างสม่ำเสมอจึงไม่ค่อยได้มีส่วนร่วมมากนัก ส่วนในด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศนั้น มีเพียงผู้ประกอบการหรือผู้ที่มีรายได้ จากการท่องเที่ยวในชุมชนเมืองกอง ที่มีส่วนร่วมอย่างจริงจังเท่านั้น เพราะเนื่องจาก เป็นเรื่อง ของผลประโยชน์และอาชีพในการทำมาหากิน นอกจากนั้น ชาวบ้านไม่ได้ให้ความสำคัญ เท่าไหร่นัก เพราะคิดว่า น่าจะเป็นเรื่องขององค์การบริหารส่วนตำบลเสียมากกว่า ที่จะป็นหน้าที่รับผิดชอบโดยตรงของชุมชน

หากพิจารณาลงไปในกิจกรรมด้านการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแล้วนั้น พบว่า การล่องแพเป็นกิจกรรมอันดับหนึ่ง ซึ่งสอดคล้องกับการสัมภาษณ์จากชุมชนและองค์การบริหารส่วนตำบลที่เห็นว่าการล่องแพนั้น เป็นจุดขายที่สำคัญของเมืองกองต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ซึ่งการล่องแพนั้นมีทั้งระยะสั้นและระยะยาว จึงเกิดความขัดแย้งในการให้บริการแก่นักท่องเที่ยวที่มีเวลาที่มากและไม่มาก จึงทำให้มักมีนักท่องเที่ยวสนใจที่จะมาล่องแพในชุมชนเมืองกอง ค่อนข้างมาก และถือได้ว่าเป็นกิจกรรมสำคัญ และยังคงสอดคล้องกับชุมชนที่เป็นผู้ประกอบการทางด้านนี้ นอกจากนี้ ยังมีกิจกรรม

ทางด้านกรรณการนำที่วชุมชน คีษาวดีชีวิตหรือความเป็นอยู่ของชุมชน และด้านการนำที่วคินป่า หรือศึกษาธรรมชาติ ที่เป็นอีกหนึ่งกิจกรรมที่นักท่องเที่ยวมักจะให้ความสนใจ ดังนั้น การมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศยังมีไม่มากเท่าไรนัก เพราะเป็นเรื่องของผู้ที่ได้ผลประโยชน์ และเป็นเรื่องของรัฐเสียมากกว่า ด้วยเหตุนี้กระบวนการ PAR และA-I-C จึงเข้ามามีส่วนช่วยส่งเสริมและให้ชุมชนตระหนักถึงคุณค่าของการพัฒนา จากกรมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ เป็นรากฐานที่สำคัญ

4.4 ปัญหาและอุปสรรคในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชนเมืองคอง

หลังจากใช้กระบวนการ PAR เป็นหลักในการหาแผนแม่บทออกมา รวมไปถึงการใช้ SWOT Analysis ทางทีมวิจัยและทางชุมชนเมืองคองพบว่า ยังมีปัญหาและอุปสรรคในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศขึ้นอยู่หลายจุด ซึ่งเป็นเรื่องที่จะต้องดำเนินการแก้ไขและสร้างแผนแม่บท การท่องเที่ยวเชิงนิเวศขึ้น โดยประเด็นปัญหาและอุปสรรคที่จำเป็นจะต้องแก้ไข มีดังต่อไปนี้

- 1) ปัญหาด้านการเข้าไปในชุมชนเมืองคองตลอดจนสถานที่ท่องเที่ยว
  - ไม่มีป้ายบอกทางและสถานที่ท่องเที่ยวยากแก่การเข้าถึง
  - ไม่มีจุดรับบริการนักท่องเที่ยวหรือแหล่งข้อมูล (information)
  - การเดินทางเข้าสู่หมู่บ้าน ต้องผ่านด่านของป่าไม้ ซึ่งต้องเสียค่าธรรมเนียมในการผ่านทาง
  - เส้นทางกรเข้าถึงลำบาก
  - ขาดแหล่งประชาสัมพันธ์
  - รถเข้าออกไม่เป็นเวลาทำให้การเดินทางลำบาก
  - ไม่มีหน่วยงานปฏิบัติงานด้านนี้โดยตรง
- 2) ความเหมาะสมของสถานที่ท่องเที่ยว
  - สถานที่ท่องเที่ยวในแต่ละที่ มีความห่างไกลเกินไปที่จะเที่ยวได้หมดภายในเวลาอันจำกัด
  - กรเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวเป็นไปด้วยความลำบาก
  - ไม่ได้มีการเชื่อมโยงเส้นทางกรท่องเที่ยวในตำบลอื่น หรือแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญๆ
- 3) สิ่งอำนวยความสะดวก
  - สิ่งอำนวยความสะดวกไม่เพียงพอ
  - ไม่มีสิ่งอำนวยความสะดวกที่สร้างความประทับใจแก่นักท่องเที่ยว

- ไม่มีห้องน้ำสาธารณะที่เพียงพอ
- ไม่มีรถประจำทางหรือระบบขนส่งมวลชนสาธารณะที่สามารถเข้าถึงเมืองคองได้
- ไม่มีจักรยานหรือยานพาหนะให้เช่าขี่
- ไม่มีเจ้าหน้าที่ประจำหรือรับผิดชอบดูแล
- ไม่มีร้านค้าและของที่ระลึกที่เป็นตัวแทนของชุมชน

4) นักท่องเที่ยว

- ไม่มีนักท่องเที่ยวที่หลากหลายส่วนใหญ่เป็นนักท่องเที่ยวเฉพาะกลุ่ม
- นักท่องเที่ยวลดลงเนื่องจากไม่ได้เป็นเส้นทางผ่านไปยังแหล่งท่องเที่ยวอื่น ๆ ที่อยู่ใกล้เคียง
- นักท่องเที่ยวไม่รู้จักเมืองคองมากนัก

5) อื่นๆ

- ไม่มีหน่วยงานที่ดูแลเกี่ยวกับการท่องเที่ยวอย่างจริงจัง
- ขาดการประชาสัมพันธ์และปัญหาความสงบภายในบ้านเมือง
- ไม่มีนักท่องเที่ยว เพราะด่านอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่าเก็บค่าธรรมเนียมในการผ่านทาง คนละ 200 บาท

จากปัญหาและอุปสรรคในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชนเมืองคองนั้น จากการประชุมอย่างมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนแล้วนั้นจึงมีข้อสรุปดังต่อไปนี้

ข้อเสนอแนะ

1) ขั้นตอนการเข้าไปใช้บริการ

- ควรมีป้ายบอกทาง และบอกสถานที่ท่องเที่ยวเพื่ออำนวยความสะดวกการเข้าถึง
- ควรมีการทำประชาสัมพันธ์ในทุก ๆ สื่อ โดยเฉพาะทางอินเตอร์เน็ต
- ควรยกเลิกการเก็บค่าธรรมเนียมการเข้าเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่า
- ควรมีเจ้าหน้าที่ประจำคอยให้คำแนะนำในการท่องเที่ยวเมืองคอง

2) ความเหมาะสมของสถานที่ท่องเที่ยว

- ควรปรับปรุงสถานที่ให้เข้าถึงได้ง่าย และสวยงามสอดคล้องตามแผนขององค์การบริหารส่วนตำบลเมืองคอง
- ไม่ควรพัฒนาเฉพาะเขตอุทยานเพียงอย่างเดียว ควรพัฒนาเขตชุมชนเมืองคองด้วย

- ควรปรับปรุงภูมิทัศน์และความสะอาดในชุมชน
- ควรจัดหาสถานที่สำหรับกางเต็นท์และ Home Stay ให้เพียงพอ
- ควรเน้นการเดินป่าและศึกษาธรรมชาติ โดยไม่ทำลายสิ่งแวดล้อมและวิถีชีวิต

3) สิ่งอำนวยความสะดวก

- สร้างสิ่งอำนวยความสะดวกเพิ่มเติมในการท่องเที่ยวในชุมชน
- ควรมีรถประจำทาง ที่เชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยว
- ควรมีการสร้างถนนอำเภอปาย ผ่านทางห้วยน้ำดังและเมืองคอง
- ควรมีการจัดสถานที่ในการติดต่อเรื่องการท่องเที่ยว
- มีป้ายประชาสัมพันธ์
- ควรมีรถให้เช่า ทั้งจักรยานและจักรยานยนต์
- ควรมีรถรับส่งระหว่างตัวอำเภอเชียงดาวกับเมืองคอง
- ควรมีร้านค้าที่เป็นตัวแทนของชุมชนในการขายของที่ระลึก
- จัดทำห้องน้ำสาธารณะเพิ่มในจุดสำคัญโดยเฉพาะแหล่งท่องเที่ยว

4) นักท่องเที่ยว

- ไม่ควรเก็บค่าผ่านด่าน เพราะทำให้นักท่องเที่ยวลดลง
- ควรมีการสร้างสื่อประชาสัมพันธ์ในช่วงเทศกาลที่สำคัญในชุมชนเมืองคอง

5) อื่นๆ

- ให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเพื่อหารายได้แก่ชุมชน
- จัดทำวิจัยเรื่องการท่องเที่ยว
- พัฒนาเส้นทางไปยังหมู่บ้าน ให้มีการเชื่อมต่อกันกับหมู่บ้านและตำบลใกล้เคียง

4.5 แผนแม่บททางการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ชุมชนเมืองคอง มีแผนแม่บททางการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ด้วยความร่วมมือทั้งจากองค์การบริหารส่วนตำบล และชุมชนเองในการร่วมมือสร้างแผนขึ้นมา โดยมีแผนในการจัดตั้งคณะกรรมการศูนย์ข้อมูลการท่องเที่ยว กฎระเบียบ ไกด์ท้องถิ่น โปรแกรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อีกทั้งยังได้มีสถานที่จำหน่ายสินค้าที่ระลึก และแผนประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว และมีการเสนอให้ทำถนนเพื่อเชื่อมต่อไป

ยังเส้นทางปาย-ห้วยน้ำดัง-เมืองคอง เป็นเส้นทางท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จากการปฏิบัติแบบ PAR และ A-I-C ดังรายละเอียดต่อไปนี้

แผนแม่บทการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชนเมืองคอง

หลักการและเหตุผล

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชนเมืองคองนั้น เป็นกิจกรรมที่เน้นการอนุรักษ์ทรัพยากรทางธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมและประเพณีอันดีงามของชุมชนเมืองคอง ที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ พร้อม ๆ กับการพัฒนาสังคม เศรษฐกิจ อยู่บนรากฐานของปรัชญาแบบพอเพียงในการดำเนินชีวิต โดยมีการกำหนดทิศทาง แผนงานและกระบวนการ อย่างเป็น ระบบ แบบแผน ซึ่งถือว่าเป็นแนวทางในการปฏิบัติ ที่จะนำไปสู่การพัฒนาที่ดีในลำดับต่อไป โดยมีองค์ประกอบหลัก ๆ อยู่ 3 ประการ อันซึ่งประกอบไปด้วย

1) การสร้างจิตสำนึกร่วมกันของคนในชุมชน

คือ การสร้างจิตสำนึกของความเป็นเจ้าของร่วมกัน และเข้าใจในธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมถึงบุคคลที่เกี่ยวข้องในการจัดกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวในชุมชนเมืองคองอันจะนำมาซึ่งการสร้างแผนงาน และจัดกระบวนการการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เพื่อให้ชุมชน ได้มีส่วนร่วม และได้รับประสบการณ์จริง และยังสามารถนำความรู้เหล่านั้น ไปปฏิบัติในชุมชนและครอบครัว นอกจากนี้ การปลูกจิตสำนึกจะเป็นการสร้างเครือข่ายระหว่างชุมชน และมีการประสานงานกันทั้งในและนอกชุมชนอีกด้วย รวมไปถึงผู้ประกอบการ เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ได้ปฏิบัติตามนโยบายที่กำหนดไว้ จากฉันทามติของชุมชน ตลอดจนจะเป็นการฝึกฝนและสร้างมรดกเทศก์ท้องถิ่นให้สามารถอธิบายเรื่องราว วัฒนธรรม ประเพณี อีกทั้งยังเป็นการสืบสานประเพณีในท้องถิ่นอีกด้วย

2) การมีส่วนร่วมของชุมชน

คือระบบการจัดการที่ชุมชนมีส่วนร่วมและเป็นเจ้าของร่วมกัน ใช้ทุนทางธรรมชาติและสร้างกระบวนการคิดร่วมทำ ร่วมปฏิบัติ จึงเปรียบเสมือนความเป็นหนึ่งเดียวในการดำเนินกิจกรรมเพื่อให้บรรลุเป้าหมายชุมชน ที่ชุมชนได้รับผลประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยวางรูปแบบและวางแผนให้ชุมชนได้มีพื้นที่ในการแสดงศิลปะ ทัศนกรรมและประเพณี ซึ่งรูปแบบดังกล่าว จะทำให้มีการสืบทอด และคงอยู่จากรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่ง อีกทั้งยังสร้างคุณภาพชีวิตที่ดี และเหมาะสม

ที่สอดคล้องต่อวิถีชีวิตของแต่ละชุมชน ซึ่งประโยชน์ที่ชุมชนจะได้รับจากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ คือ การตระหนักรู้คุณค่าของสิ่งที่อยู่ในชุมชนเอง และไม่มีมารบกวนหรือทำลายสิ่งแวดล้อมของชุมชนตนเอง

3) การพัฒนาศักยภาพของการท่องเที่ยวโดยอยู่บนพื้นฐานของชุมชน

คือการจัดระบบการบริหารจัดการการท่องเที่ยว ที่ชุมชนจะต้องเข้าใจถึงนักท่องเที่ยว ในขณะที่เดียวกัน นักท่องเที่ยวก็ต้องเข้าใจชุมชนเช่นกัน โดยมีระบบการบริหารจัดการเรื่องทรัพยากรมนุษย์เข้ามาช่วย ซึ่งจำเป็นที่จะต้องมียุทธศาสตร์ที่เป็นเสมือนแกนนำในการบริหารจัดการ โดยทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมในกระบวนการจัดการที่มีความรู้ ความชำนาญในแต่ละด้านเข้ามาช่วยเหลือ นอกจากนั้นชุมชนยังต้องตระหนักถึงนักท่องเที่ยวที่เข้ามาท่องเที่ยว โดยนักท่องเที่ยวจำเป็นที่จะต้องได้รับความสะดวกสบายตามสภาพของชุมชนนั้น ๆ อย่างเหมาะสม สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในชุมชน โดยเฉพาะในเรื่องของความรู้ทางธรรมชาติ วัฒนธรรมของชุมชน ซึ่งการบริหารจัดการนี้จะเป็นการสร้างบรรยากาศของการท่องเที่ยวที่ดี โดยคำนึงถึงองค์ประกอบด้านต่าง ๆ ของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นหลัก

จากองค์ประกอบที่สำคัญทั้ง 3 ข้อที่ได้กล่าวมาแล้ว จึงนำมาสู่การจัดตั้งแผนแม่บททางการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชนเมืองทอง ดังต่อไปนี้

1. จัดตั้งคณะกรรมการการท่องเที่ยวของชุมชนเมืองทอง ซึ่งประกอบไปด้วย

1.1 องค์การบริหารส่วนตำบลเมืองทองและที่ปรึกษา

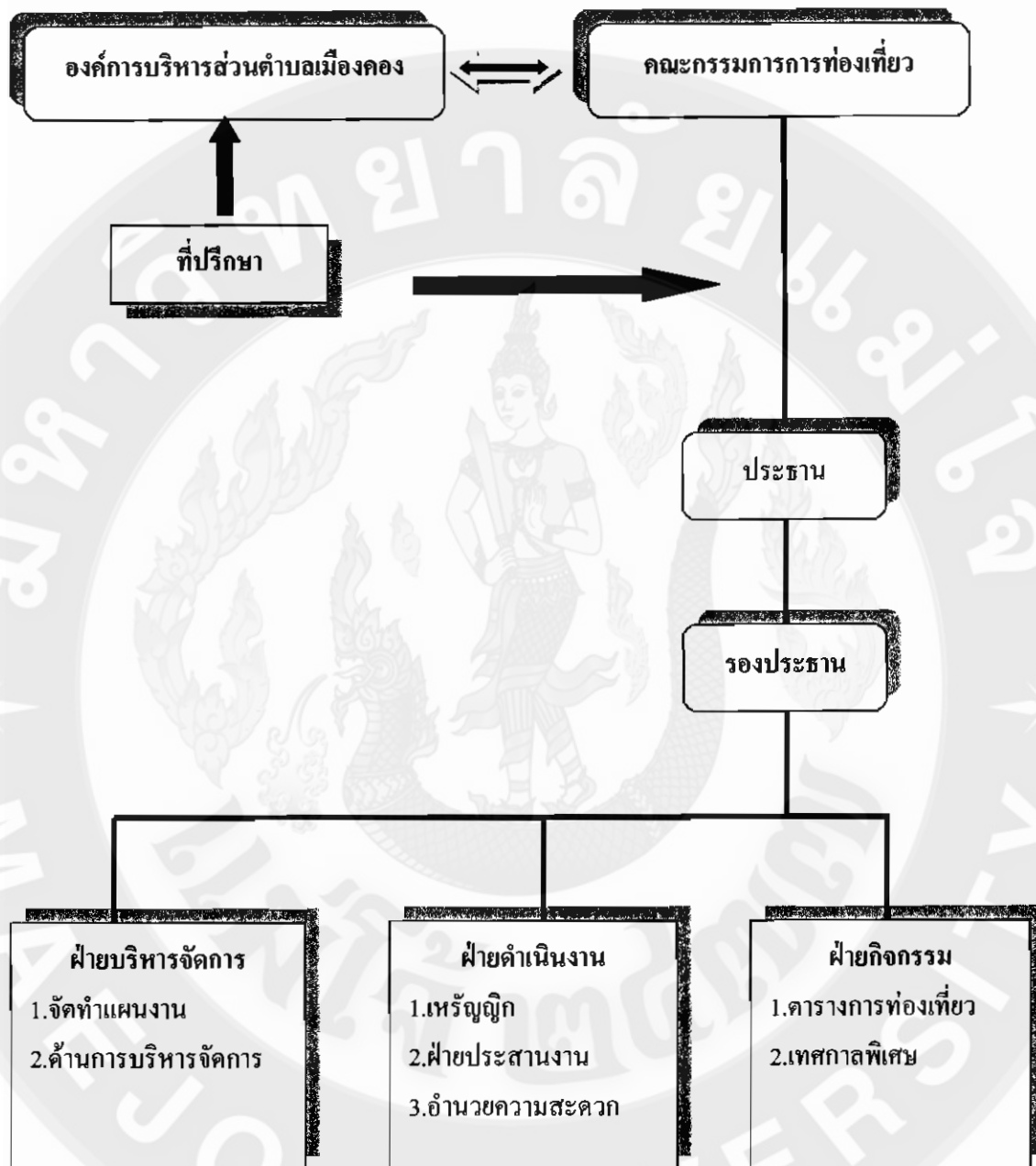
1.2 คณะกรรมการการท่องเที่ยวซึ่งประกอบไปด้วย

1.2.1 ประธานและรองประธาน

1.2.2 ฝ่ายบริหารงาน

1.2.3 ฝ่ายดำเนินงาน เช่น เจริญญิก เลขานุการ ฝ่ายประสานงาน
ความปลอดภัย

1.2.4 ฝ่ายกิจกรรมและวัฒนธรรม เช่น ตารางการท่องเที่ยว

ภาพที่ 4.1 แผนภูมิแสดงโครงสร้างของคณะกรรมการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนเมืองคอง

จากแผนภูมिरูปภาพ องค์การบริหารส่วนตำบลเมืองคอง จะทำหน้าที่เป็นคณะกรรมการขับเคลื่อนด้านนโยบายและยุทธศาสตร์ เป็นหน่วยงานหลักที่จะจัดสรรงบประมาณและขับเคลื่อนนโยบายจากภาครัฐและชุมชนเมืองคอง ออกมาเป็นนโยบายหลักโดยมีที่ปรึกษา เป็นคณะที่คอยให้คำแนะนำต่อองค์การบริหารส่วนตำบล และคณะกรรมการการท่องเที่ยว ซึ่งทำหน้าที่เป็นคณะกรรมการดำเนินงาน ในเรื่องของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศซึ่งประกอบไปด้วย ประธานและรองประธานฝ่ายบริหาร

จัดการ ฝ่ายดำเนินงานและฝ่ายกิจกรรม เป็นคณะที่นำแผนงานไปปฏิบัติ ซึ่งในส่วนของคณะกรรมการการท่องเที่ยว นั้น ต้องมาจากตัวแทนของชุมชนทุกหมู่บ้านอย่างน้อยหมู่บ้านละ 3 คน เพื่อให้มีส่วนร่วมอย่างแท้จริง ต่อการปฏิบัติงานด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ในส่วนของคณะที่ปรึกษานั้น สามารถหาตัวแทนจากภาครัฐและภาคประชาชนอย่างน้อย 3 คนหรือมาจากองค์กรภายนอก(จากที่ประชุมเน้นเน้น ไปยังสถาบันการศึกษามหาวิทยาลัยแม่โจ้ คณาจารย์จากวิทยาลัยบริหารศาสตร์)เพื่อเป็นที่ปรึกษา ทั้ง 2 ภาคส่วน อีกทั้งยังเป็นตัวเชื่อมให้กระบวนการบริหารจัดการเป็นไปด้วยดี และเป็นตัวช่วยในเรื่องขององค์ความรู้ตามหลักวิชาการ

2. พัฒนาแหล่งท่องเที่ยวที่สอดคล้องตามแผนพัฒนาตำบลเมืองคองปีพ.ศ. 2553-2555

2.1 พัฒนาด้านหมู่บ้านโดย

- 2.1.1 ปรับปรุงถนนหนทางให้มีการคมนาคมที่สะดวก สามารถเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวได้ง่ายและปลอดภัย โดยเน้นจากแหล่งท่องเที่ยวไปยังหมู่บ้าน
- 2.1.2 จัดทำป้ายสัญลักษณ์ที่สำคัญของหมู่บ้าน เพื่อให้ง่ายต่อการสังเกต
- 2.1.3 จัดทำถังขยะสาธารณะให้เพียงพอ
- 2.1.4 ปรับปรุงภูมิทัศน์จากที่ดินรกร้างหรือไม่ได้ทำประโยชน์ เช่น การจัดทำสวนสาธารณะ
- 2.1.5 จัดทำระบบสุขาภิบาลให้เพียงพอ และถูกสุขอนามัยทั้งชุมชนและนักท่องเที่ยว

2.2 พัฒนาด้านแหล่งท่องเที่ยวน้ำตก

- 2.2.1 ปรับปรุงถนนทางเข้าจากหมู่บ้านถึงน้ำตกให้สะดวก
- 2.2.2 จัดทำป้ายบอกทางเดินและสัญลักษณ์ที่สำคัญบริเวณน้ำตก
- 2.2.3 จัดทำลานจอดรถ
- 2.2.4 จัดระเบียบการค้าขายของหน้าบริเวณน้ำตก

2.3 พัฒนาด้านแหล่งท่องเที่ยวถ้ำ

- 2.3.1 ปรับปรุงถนนทางเข้าจากหมู่บ้านถึงถ้ำให้สะดวก
- 2.3.2 จัดทำป้ายบอกทางเดินและสัญลักษณ์ที่สำคัญบริเวณถ้ำ
- 2.3.3 จัดทำลานจอดรถ
- 2.3.4 จัดระเบียบการค้าขายของหน้าบริเวณหน้าทางเข้าถ้ำ

2.4 พัฒนาด้านระบบนิเวศและการเดินป่า

- 2.4.1 ปรับปรุงภูมิทัศน์พื้นที่ป่าเสื่อมโทรม และพื้นที่รกร้างที่ไม่ได้ใช้ประโยชน์
- 2.4.2 ทำป้ายบอกชื่อสมุนไพรและพรรณไม้ที่สำคัญในเส้นทางท่องเที่ยวในการเดินป่า
- 2.4.3 ทำเส้นทางเดินป่าและสัญลักษณ์สำหรับเส้นทางเดินเพื่อไม่ให้เกิดการบุกรุกพื้นที่ป่า
- 2.4.4 จัดตั้งกฎระเบียบเพื่ออนุรักษ์พื้นที่ป่า ทรัพยากรทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นพ.ร.บ.องค์การบริหารส่วนตำบลเมืองทอง

2.5 พัฒนาผลิตภัณฑ์ของฝากและของที่ระลึก

- 2.5.1 ปรับปรุงผลิตภัณฑ์ให้เหมาะสมกับยุคสมัย
- 2.5.2 สินค้าพื้นเมืองมีการบรรจุหีบห่อที่สวยงาม
- 2.5.3 ผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร ควรได้รับการตรวจสอบความปลอดภัย จากองค์การทางการเกษตรที่ผ่านการรับรองในระดับประเทศและนานาชาติ
- 2.5.4 นำสมุนไพรท้องถิ่นมาแปรรูปและได้รับตราอย.
- 2.5.5 การถนอมผลไม้เมืองหนาวตามฤดูกาล
- 2.5.6 สร้างร้านขายของที่ระลึกใกล้กับแหล่งท่องเที่ยว
- 2.5.7 คิดป้ายบอกราคาที่ชัดเจน
- 2.5.8 จัดทำร้านค้าในรูปแบบสหกรณ์

2.6 พัฒนาด้านการประชาสัมพันธ์

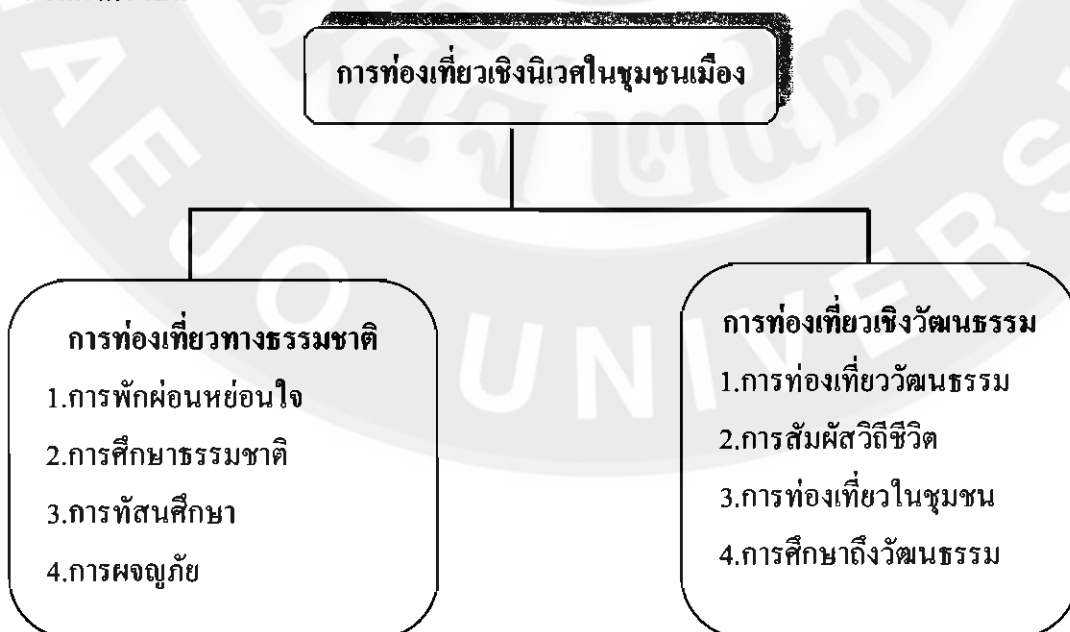
- 2.6.1 จัดทำแผ่นพับข้อมูลพื้นฐานชุมชน แหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ และข้อมูลทางด้านวัฒนธรรมประเพณีในแต่ละช่วง
- 2.6.2 จัดทำโปสเตอร์ภาพของชนเผ่าต่าง ๆ
- 2.6.3 จัดทำปฏิทินประเพณีต่าง ๆ ของชุมชนเมืองทองในรอบ 1 ปี
- 2.6.4 เผยแพร่ข่าวสารทุกช่องทาง โดยเฉพาะทางด้านอินเทอร์เน็ต ในเว็บไซต์ท่องเที่ยวทั้งไทยและต่างประเทศ
- 2.6.5 ปรับปรุงข้อมูลหน้าเว็บไซต์องค์การบริหารส่วนตำบล ในหมวดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

2.7 พัฒนาด้านการตลาด

- 2.7.1 ประสานไปกับผู้ประกอบการทั้งภายในและภายนอกชุมชน
- 2.7.2 ทักท้วงที่เกี่ยวข้องทั้งชาวไทยและต่างประเทศและหลากหลายกลุ่ม
- 2.7.3 องค์กรภาครัฐ
- 2.7.4 ผู้สื่อข่าวท้องถิ่น
- 2.7.5 ชมรมจักรยาน ชมรมเดินป่า ดูนก และชมรม Off Road

3. รูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชนเมืองคอง

จากความอุดมสมบูรณ์ทางด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ตลอดจนความหลากหลายทางชาติพันธุ์ จึงทำให้การท่องเที่ยวในชุมชนเมืองคองนั้นสามารถเดินทางมาท่องเที่ยวได้ ตลอดทั้งปี และในแต่ละช่วงเดือนต่าง ๆ ก็สามารถสัมผัสถึงวัฒนธรรมประเพณีของชนเผ่าต่าง ๆ ได้อีกด้วย ในขณะที่เดียวกันจากสภาพภูมิประเทศที่ตั้งของชุมชนเมืองคองอยู่บนที่สูงทางตอนเหนือของประเทศ จึงทำให้การท่องเที่ยวที่มาจากเมืองคองนั้น อยู่ในช่วงปลายฝนต้นหนาวหรือช่วงเดือนกันยายนถึงเดือนมีนาคมของปีถัดไป ซึ่งกิจกรรมที่สามารถทำได้ในทุกช่วงเวลาคือ กิจกรรมการทัวร์ป่า กิจกรรมปั่นจักรยานเสือภูเขา การเดินศึกษาระบบนิเวศ ส่วนกิจกรรมที่มีเป็นบางช่วงเวลา คือ การท่องเที่ยวชมวัฒนธรรมของชนเผ่าต่าง ๆ ตามเทศกาลสำคัญ ๆ ในรอบ 1 ปี เช่น ประเพณีกินข้าวใหม่ เทศกาลปีใหม่ของชนเผ่าต่าง ๆ เป็นต้น ดังนั้นรูปแบบการท่องเที่ยวของชุมชนเมืองคองนั้น สามารถแบ่งออกเป็น 2 ส่วนดังต่อไปนี้

ภาพที่ 4.2 แผนภูมิแสดงรูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชนเมืองคอง

จากแผนภูมิแสดงรูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชนเมืองคอง สามารถกำหนดรูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยสามารถจัดรูปแบบทั้งการท่องเที่ยวทางธรรมชาติและ การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม หรือจะเป็นการท่องเที่ยวแบบผสมผสานกันทั้งสองอย่างก็ได้ โดยในแผนแม่บทนี้ จะนำเสนอในรูปแบบของการท่องเที่ยวทั้ง 3 รูปแบบ โดยยึดเอาระยะเวลา เป็นตัวกำหนดในการจัดโปรแกรมการท่องเที่ยว ดังต่อไปนี้

โปรแกรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศตำบลเมืองคอง

1. ระยะเวลาภายใน 2 วัน 1 คืน (การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ)

วันที่	เวลา	กิจกรรม
1	07.00-08.00 น.	รับประทานอาหารเช้าแบบพื้นเมือง
	08.00-08.15 น.	นัดพบที่จุดบริการด้านการท่องเที่ยว รับเอกสาร ฟังคำชี้แจง
	08.15-08.30 น.	เดินทางไปยังเส้นทางเดินป่า
	08.30-12.00 น.	เดินทางศึกษาสภาพป่า พืชพรรณธรรมชาติและ ความหลากหลายทางชีวภาพ
	12.00-13.00 น.	พักรับประทานอาหารกลางวัน
	13.00-17.30 น.	เดินทางจนถึงจุดพักกลางคืน
	17.30-18.30 น.	รับประทานอาหารเช้า
	18.30-19.30 น.	พักผ่อนตามอัธยาศัย ชมวิวทิศทัศน์
	19.30-20.30 น.	กิจกรรมรอบกองไฟ
วันที่	เวลา	กิจกรรม
2	07.00-08.00 น.	รับประทานอาหารเช้าและเก็บของ
	08.00-12.00 น.	เดินทางกลับ
	12.00-13.00 น.	พักรับประทานอาหารกลางวัน
	13.00-17.30 น.	เดินทางกลับถึงที่หมู่บ้าน
	17.30-18.30 น.	รับประทานอาหารเช้า
	18.30 น. เป็นต้นไป	พักผ่อนตามอัธยาศัย

2. ระยะเวลาภายใน 2 วัน 1 คืน (การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ)

วันที่	เวลา	กิจกรรม
1	07.00-08.00 น.	รับประทานอาหารเช้าแบบพื้นเมือง
	08.00-08.15 น.	นัดพบที่จุดบริการด้านการท่องเที่ยว ฟังคำชี้แจง
	08.15-09.15 น.	เดินทางไปยังเส้นทางท่องเที่ยวถ้ำ
	09.15-12.00 น.	เดินเที่ยวชมถ้ำ
	12.00-13.00 น.	พักรับประทานอาหารกลางวัน
	13.00-14.00 น.	เดินทางกลับที่พัก
	14.00-15.00 น.	พักผ่อนตามอัธยาศัย
	15.00-15.15 น.	นัดพบที่จุดบริการด้านการท่องเที่ยว ฟังคำชี้แจง
	15.15-16.15 น.	เดินทางไปยังหมู่บ้านชนเผ่า
	16.15-16.30 น.	เก็บของที่บ้านพัก Home Stay
	16.30-18.00 น.	เดินเที่ยวในหมู่บ้านและศึกษาถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่และการแสดงของชนเผ่า
	18.00-19.00 น.	รับประทานอาหารเช้า
	19.00-21.00 น.	กิจกรรมรอบกองไฟ

2. ระยะเวลาภายใน 2 วัน 1 คืน (การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ) ต่อ

วันที่	เวลา	กิจกรรม
2	07.00-08.00 น.	รับประทานอาหารเช้าแบบพื้นเมือง
	08.00-08.15 น.	นัดพบที่ลานหมู่บ้าน ฟังคำชี้แจง
	08.15-09.15 น.	ซื้อของที่ระลึกและของฝาก
	09.15-10.15 น.	เดินทางกลับไปยังที่พัก
	10.15-12.00 น.	พักผ่อนตามอัธยาศัย
	12.00-13.00 น.	รับประทานอาหารกลางวัน
	13.00-13.30 น.	เดินทางไปสถานที่ล่องแพ
	13.30-17.00 น.	ล่องแพ
	17.00-17.30 น.	เดินทางกลับไปยังที่พัก
	17.30-18.00 น.	พักผ่อนตามอัธยาศัย
	18.00-19.00 น.	รับประทานอาหารเย็น
	19.00 เป็นต้นไป	พักผ่อนตามอัธยาศัย

3. ระยะเวลาภายใน 1 วัน (การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม)

วันที่	เวลา	กิจกรรม
1	07.00-08.00 น.	รับประทานอาหารเช้าแบบพื้นเมือง
	08.00-08.30 น.	ออกเดินทางไปยังหมู่บ้าน
	08.30-09.30 น.	ชมการแสดงของชนเผ่า
	09.30-12.00 น.	เดินเที่ยวในหมู่บ้านและศึกษาถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่
	12.00-13.00 น.	พักรับประทานอาหารกลางวัน
	13.00-15.00 น.	อภัยสัถ
	15.00-15.30 น.	เดินทางกลับโดยสวัสดิภาพ

4.6 การนำแผนแม่บทการท่องเที่ยวเชิงนิเวศไปปฏิบัติ

หลังจากที่ได้แผนแม่บทแล้ว ทางทีมวิจัยและชุมชนได้ทดลองการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ตามที่ได้วางไว้ หากแต่ยังมีอุปสรรคเล็กน้อยในการดำเนินงาน เนื่องจากการทดลอง ในการดำเนินกิจกรรมตามแผนการท่องเที่ยวที่ได้กำหนดไว้ ซึ่งในช่วงแรกนั้น ยังมีอุปสรรคที่สำคัญ คือ เรื่องของระยะทางที่ไม่สามารถเดินทางได้อย่างสะดวก เนื่องจากถนนยังไม่ดีเท่าไรนัก ประกอบกับเวลาที่เหมาะสมสำหรับการท่องเที่ยว ทั้งในเรื่องของการเดินป่าที่ต้องออกเดินทางเช้าดีกว่าที่จะออกเดินทางตอนสาย ๆ การเดินทางนั้น ยังไม่มีป้ายบอกทางซึ่งหากนักท่องเที่ยวเดินทาง มากันเอง อาจเกิดการพลัดหลงได้ง่าย จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการนำทางและลูกหาบสำหรับกิจกรรมการเดินป่า

นอกจากนั้น เส้นทางท่องเที่ยวที่สำคัญ ๆ ของเมืองคงไม่สามารถใช้ระยะเวลาได้เพียงวันเดียวซึ่งจำเป็นที่จะต้องใช้เวลาประมาณ 2-3 วัน กว่าจะทำกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในเมืองคงได้ครบถ้วน ส่วนกิจกรรมการเยี่ยมชมวิถีชีวิตตามหมู่บ้านต่าง ๆ นั้น จำเป็นต้องมีการปรับปรุงเส้นทางท่องเที่ยวของชนเผ่า เพื่อให้สอดคล้องกับการทำกิจกรรมอื่น ๆ ประกอบกับ Home Stay ที่มีอยู่ยังไม่สามารถรองรับการท่องเที่ยวแบบหมู่คณะ 10 คนขึ้นไปได้เนื่องจากมีไม่เพียงพอ ส่วนไกด์หรือมัคคุเทศก์ท้องถิ่นนั้นจำเป็นต้องประสานไปยัง โรงเรียนหรือปราชญ์ชาวบ้านและองค์การบริหารส่วนตำบล ให้เกิดการอบรมมัคคุเทศก์หรือไกด์ท้องถิ่น โดยเร็วที่สุด เพื่อให้ให้นักท่องเที่ยวได้

เรียนรู้ และตระหนักถึงคุณค่าของทรัพยากรทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ตลอดจนวิถีชีวิตและเป็นการอนุรักษ์ วัฒนธรรมของท้องถิ่นอีกด้วย

ในภาพรวมนั้น ถือได้ว่ากิจกรรมการท่องเที่ยว ที่จัดขึ้นนั้นมีความเหมาะสมต่อกับวิถีชีวิตและทรัพยากรทางธรรมชาติได้เป็นอย่างดี กอปรกับนักท่องเที่ยวสามารถใช้เวลาเสาร์หรืออาทิตย์ ขึ้นมาเยี่ยมชมและพักผ่อนในช่วงระยะเวลาสั้น ๆ ได้ หลีกเลี่ยงทดลองการดำเนินกิจกรรมตามที่ได้มีการวางแผนไว้แล้วนั้น เมื่อได้ทำการทดลองปฏิบัติและได้พบข้อบกพร่อง จึงได้กลับมาที่ยังที่ประชุมอีกครั้งเพื่อหาทางออกร่วมกันและใช้เวลาในการแก้ไขจุดที่บกพร่องเล็ก ๆ น้อย ๆ ส่วนการดำเนินการในเรื่องของสิ่งก่อสร้าง อาคาร สถานที่และโครงสร้างการบริหารจัดการนั้น จำเป็นต้องใช้ระยะเวลาตามกรอบประมาณเป็นที่ตั้ง เนื่องจากองค์การบริหารส่วนตำบลเมืองทอง เป็นตำบลขนาดเล็กงบประมาณจึงมีจำกัดและจำเป็นที่จะต้องกระจายไปยัง การพัฒนาในส่วนอื่น ๆ ของตำบลเมืองทอง อย่างไรก็ตามโครงการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศนั้นก็ได้มีการปรับเปลี่ยน โครงการ เพื่อให้สอดคล้องกับงบประมาณและแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาขององค์การบริหารส่วนตำบลเมืองทองให้ใกล้เคียงมากที่สุด

4.7 การประเมินผลการนำแผนแม่บทการท่องเที่ยวเชิงนิเวศไปปฏิบัติ

สำหรับการประเมินผลการนำแผนแม่บทการท่องเที่ยวเชิงนิเวศไปปฏิบัตินั้น สามารถแบ่งออกเป็นอยู่ 2 ส่วนหลัก ๆ ซึ่งสามารถสรุปออกมา ดังต่อไปนี้

กลุ่มผู้นำ

นับตั้งแต่เริ่มการวางแผน และทำความเข้าใจถึงหน้าที่และบทบาทของตนเอง ผู้นำทั้งสองส่วน คือ ที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ โดยเฉพาะองค์การบริหารส่วนตำบลมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาท และหน้าที่ตลอดจนความรู้จากร่วมมือในการสร้างแผนแม่บททางการท่องเที่ยวเชิงนิเวศขึ้นมา โดยผ่านกระบวนการ PAR และ A-I-C ซึ่งนำไปสู่การบริหารจัดการในการพัฒนาชุมชนเมืองทองอย่างมีประสิทธิภาพ และประสิทธิผลมากขึ้นรวม ศักยภาพที่มีการพัฒนาขึ้นสามารถนำไปใช้ได้อย่างต่อเนื่องหลังจากจบการวิจัยขั้นนี้แล้ว จึงนำไปสู่ความยั่งยืนของการท่องเที่ยวและนำความรู้ทางการท่องเที่ยวเชิงนิเวศไปประยุกต์ใช้กับการแก้ไขปัญหาและการพัฒนาในชุมชนเมืองทองต่อไป โดยที่ผู้นำทั้งสองกลุ่มได้ตระหนักถึงการมีส่วนร่วมที่เปิดโอกาสให้กับประชาชนหรือชาวบ้านในชุมชนต่าง ๆ เข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผนและบริหารจัดการ ตั้งแต่กระบวนการการตัดสินใจที่เน้นไปที่ความต้องการของชุมชน การเลือกรูปแบบการจัดโปรแกรมการท่องเที่ยวการวางแผนดำเนินงาน และร่วมเรียนรู้แก้ไขปัญหาาร่วมกัน อีกทั้งยังเป็นตัวประสานกันในเรื่องของชุมชนและรัฐให้หรือรัดกันในการแก้ไขปัญหาอย่างองค์รวม

ในช่วงสุดท้ายที่ได้มีการนำแผนที่ช่วยกันวางนำไปปฏิบัติแล้ว กลับมาแก้ไขปรับปรุงให้เหมาะสมต่อสภาพสังคม และวิถีชีวิตของคนเมืองคอน ผู้นำที่เป็นทางการต่างตอบสนอง และสามารถดำเนินการแก้ไขด้วยแนวทางที่ทางวิจัยได้เพิ่มพูนศักยภาพและองค์ความรู้และสามารถต่อยอดองค์ความรู้ไปในส่วนอื่น ๆ ในการพัฒนาชุมชนเมืองคอนได้

ชาวบ้านและชุมชน

การประเมินผลการนำแผนแม่บทไปปฏิบัตินั้น ชาวบ้านและชุมชน ต่างได้ให้ความร่วมมือในการร่วมวางแผน แสดงความคิดเห็น นับตั้งแต่ทีมผู้วิจัยลงพื้นที่เก็บข้อมูลในขณะเดียวกัน ความรู้ความเข้าใจและทัศนคติต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชาวบ้านและชุมชนนั้น จากผลสำรวจพบว่า ชาวบ้านส่วนใหญ่มีทัศนคติที่เชื่อว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศส่วนใหญ่ นั้น เป็นการท่องเที่ยวที่ไม่ทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และเป็นการท่องเที่ยวที่เน้นการเที่ยวชมธรรมชาติ อีกทั้งยังเป็นการท่องเที่ยวที่ก่อให้เกิดการสืบสานวัฒนธรรมและภูมิความรู้ท้องถิ่นและยังเป็นการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอีกด้วย ดังนั้น การมีส่วนร่วมในกระบวนการ การวางแผนการท่องเที่ยว จึงทำให้ชาวบ้านและคนในชุมชนในหลายๆ หมู่บ้าน ต่างให้ความสนและร่วมมือกัน ในการสร้างแผนการท่องเที่ยว ซึ่งส่วนใหญ่ผู้ประกอบการทางด้านการท่องเที่ยวในชุมชน มักให้ความสนใจเป็นพิเศษ มากกว่าชาวบ้านที่ประกอบอาชีพอื่น นอกจากนั้น ชุมชนก็มีส่วนร่วมค่อนข้างสูง เนื่องจากชุมชนต้องการเรียนรู้และหาประสบการณ์ใหม่ ๆ อีกทั้งยังเป็นอีกช่องทางหนึ่งในการหารายได้เสริมแก่ครอบครัว

อย่างไรก็ตาม ยังมีชาวบ้านบางส่วนในหลายชุมชนที่ยังมีข้อปัญหาเกี่ยวกับประเด็นการวิจัยโดยยังไม่เข้าใจในวัตถุประสงค์ของการทำวิจัยในครั้งนี้ นอกจากนั้น ยังกังวลต่อการท่องเที่ยวที่เข้ามา ซึ่งอาจจะส่งผลเสียมากกว่าจะได้ผลดี บางส่วนเห็นว่าเป็นเรื่องธุรกิจส่วนตัวมากกว่าที่จะเป็นผลประโยชน์จากส่วนรวม และบางส่วนยังไม่พร้อมในเรื่องของเวลา และคิดว่าเสียเวลาในการประชุมหรือแสดงความคิดเห็น ดังนั้นเมื่อนำแผนการท่องเที่ยวไปปฏิบัติจึงมีชาวบ้านเพียงบางกลุ่มเท่านั้น ที่ให้ความสนใจในการร่วมปฏิบัติตามแผนแม่บทการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

4.8 สรุปผลการนำแผนแม่บทการท่องเที่ยวเชิงนิเวศไปปฏิบัติ

การใช้กระบวนการวิจัยแบบ PAR และ A-I-C ทั้งได้สัมภาษณ์เชิงลึกและประมวลข้อมูลจากแบบสอบถาม โดยอาศัยการตีความนั้น นำมาผลการวิจัยที่เป็นรูปธรรมที่นำมาสู่การมีแผนแม่บทสำหรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชนเมืองคอนได้อย่างยั่งยืนและมีส่วนร่วม ตลอดจนเป็นการพัฒนาศักยภาพของชุมชนและผู้นำในส่วนต่าง ๆ ด้วยความสมัครใจ เพื่อเป็นการรองรับและเปิดประตูการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในอนาคต เนื่องจากชุมชนเมืองคอนนั้น เป็นเส้นทางที่เชื่อมต่อไปยังแหล่งท่องเที่ยว

อื่น ๆ เช่น ห้วยน้ำค้างและอำเภอปาย ที่บั้นนี้วิถีชีวิตของผู้คน ได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก ดังนั้นจากการช่วยกันสร้างและปฏิบัติตลอดระยะเวลาที่งานวิจัยชิ้นนี้ จึงนับได้ว่ากระบวนการสร้างแผนแม่บทในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศนั้น ประสบความสำเร็จในระดับหนึ่ง ที่ได้ว่าเป็นก้าวแรกของชุมชนและทุกภาคส่วนช่วยกันสร้างขึ้นมา

อย่างไรก็ตาม หลังจากที่มีการนำแผนไปปฏิบัติใช้งานนั้น งานวิจัยชิ้นนี้เป็นเพียงแค่บททดลองเท่านั้น และเมื่อมีนักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวอย่างจริงจังแล้ว แผนแม่บทนี้ก็จะต้องปรับเปลี่ยนเพื่อให้สอดคล้องกับสภาพการณ์ ณ ช่วงเวลานั้น หากแต่กระบวนการและแนวทางในการแก้ไขและปรับเปลี่ยนชุมชนเมืองคอง และผู้นำของชุมชนสามารถช่วยกันสร้าง และช่วยกันแก้ตามแนวทางที่ได้เคยร่วมมือกันมาจากการวิจัยในครั้งนี้

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

5.1 สรุปผลการวิจัย

ภาพรวมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

จากกระแสความต้องการทั้งสามข้อ ต่อการพัฒนาการท่องเที่ยว 3 ประการ คือ กระแสความต้องการของชาวโลก ให้เกิดจิตสำนึกต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในการท่องเที่ยว โดยไม่ไปทำลายธรรมชาติที่เกิดขึ้นตามแหล่งต่าง ๆ ประการที่สอง เกิดกระแสความต้องการของนักท่องเที่ยวที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้ในแหล่งท่องเที่ยว เพื่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจต่อแหล่งท่องเที่ยวนั้น ๆ โดยเฉพาะวิถีชีวิตของชุมชน และวัฒนธรรมที่ไม่ได้เปลี่ยนแปลงเพื่อการท่องเที่ยวเชิงพาณิชย์ หรือการท่องเที่ยวกระแสหลักอีกต่อไป ประการสุดท้าย ก่อให้เกิดพลังชุมชน ที่ต้องการเข้ามาบริหารจัดการทรัพยากรทางธรรมชาติที่มีอยู่ในแต่ละท้องถิ่นที่ก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยว ที่สอดคล้องและไม่กระทบกับวิถีชีวิตของชุมชน จึงได้มีการทบทวนแนวทางในการรักษาทรัพยากรทางธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมจึงนำไปสู่การประยุกต์การท่องเที่ยวขึ้น หลากหลายรูปแบบและหนึ่งในนั้น คือ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism)

ตำบลเมืองคอง เป็นอีกพื้นที่หนึ่งที่ตั้งทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งอยู่ในหุบเขาที่เป็นรอยต่อกับแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญมากมายในเขตอำเภอที่ติดต่อกัน โดยทิศเหนือติดกับอำเภอเวียงแหง ทิศใต้ติดกับอำเภอแม่แตง ทิศตะวันออกติดกับอำเภอเชียงดาว และทิศตะวันตกติดกับอำเภอปายและมีชนเผ่าต่าง ๆ อาศัยอยู่รวมกัน ไม่ว่าจะเป็น ไทยใหญ่ ลีซอ มูเซอหรือกะเหรี่ยง จากความหลากหลายทางชาติพันธุ์ส่งผลให้เกิดความหลากหลายทางวัฒนธรรมสมควรที่จะได้รับการส่งเสริมและศึกษาเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมและวิถีชีวิตชุมชน

ในขณะเดียวกัน อำเภอรอบ ๆ ที่ติดกับเมืองคองนั้น เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงและมีนักท่องเที่ยวเดินทางไปเยี่ยมชมอยู่เสมอ นั่นก็คือ อำเภอปายและอำเภอเชียงดาว ซึ่งในปัจจุบันจะเห็นได้ว่า อำเภอปายเองนั้นก็ยังมีปัญหาในด้านการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยว ที่ไม่สามารถบริหารจัดการได้ อีกทั้งวิถีชีวิตของคนอำเภอปายก็ถูกเปลี่ยนแปลงและทำลายมากขึ้น ส่วนอำเภอเชียงดาว ได้มีการขยายความเป็นเมืองมากขึ้น เพื่อรองรับกับการลงทุนทางด้านการศึกษา ตามนโยบายการท่องเที่ยวที่สนับสนุนให้จังหวัดเชียงใหม่เป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยว จากเหตุผลดังกล่าวมานี้ทำให้เมืองคองตกอยู่ในสภาพที่จำต้องปรับตัว เพื่อรับมือและรู้เท่าทันของการท่องเที่ยวกระแสหลักที่จะเกิดขึ้นในอนาคต

สภาพการณ์การท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนเมืองคอง

การท่องเที่ยวของชุมชนเมืองคองนั้น ส่วนใหญ่เป็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เนื่องจากมีความอุดมสมบูรณ์ของป่าไม้ทางธรรมชาติ กิจกรรมที่เด่น ๆ ในการท่องเที่ยว คือ การเดินป่าธรรมชาติ และศึกษาถึงป่าชุมชน ตลอดจนการล่องแพ และแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชน นอกจากนี้ จากสภาพทางภูมิศาสตร์ ชุมชนเมืองคองเป็นพื้นที่ราบอยู่ในหุบเขา ซึ่งถือได้ว่าเป็นชุมชนที่อยู่ในหุบเขา อันมีความสงบ ร่มรื่นและยังมีความอุดมสมบูรณ์ของความเป็นชุมชนเองอยู่มาก

การท่องเที่ยวในชุมชนเมืองคองเองนั้น ยังไม่ได้รับการส่งเสริมอย่างเป็นทางการที่ชัดเจนอย่างแน่นอนเพียงแต่มีแผนและแนวทางในการพัฒนาซึ่งทั้งนี้ขึ้นอยู่กับงบประมาณที่จำเป็นต่อการพัฒนาในส่วนอื่น ๆ ของชุมชนเมืองคองอีกด้วย นอกจากนั้นแล้วการมาพักค้างคืนที่เมืองคองนั้น ยังไม่ค่อยมีโฮมสเตย์ไว้ให้บริการเท่าที่ควร ส่วนใหญ่นักท่องเที่ยวจะแวะผ่านทางเดินที่ค่อนข้างชันมากกว่า ทั้ง ๆ ที่ เมืองคองเป็นจุดเชื่อมโยงไปยังแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่ใกล้เคียงได้ เช่น อำเภอเชียงดาว หรือเชื่อมต่อไปยังห้วยน้ำคิงอำเภอลำปางและอำเภออื่น ๆ ที่ใกล้เคียง

บทบาทของผู้นำชุมชนต่อการบริหารจัดการการท่องเที่ยว

บทบาทของผู้นำชุมชนที่ไม่เป็นทางการในแต่ละหมู่บ้านนั้น ยังไม่ค่อยมีบทบาท ที่สำคัญเท่าไรนัก ทั้งนี้ เนื่องมาจากปัญหาการจัดการทางองค์ความรู้ในด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ไม่ได้ถูกบริหารจัดการ และมีองค์ความรู้ที่จะสามารถประสานภูมิปัญญาของชุมชนต่าง ๆ ได้ ดังนั้น บทบาทของผู้นำในชุมชน ซึ่งในที่นี้หมายถึงชุมชนแต่ละหมู่บ้าน ยังคงให้ความสำคัญกับองค์การจากภาครัฐเป็นใหญ่เสียมากกว่า คือ องค์การบริหารส่วนตำบลเมืองคอง

บทบาทผู้นำที่เป็นทางการมีศักยภาพที่สูงมาก โดยเฉพาะตัวนายกองค์การบริหารส่วนตำบล รองลงมา คือ ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลและสมาชิกสภาตำบล นอกจากนั้น จากตารางยังสอดคล้องกับการสัมภาษณ์ของชาวบ้านทั้งหมด รวมไปถึงเจ้าหน้าที่ในองค์การบริหารส่วนตำบล ที่เห็นว่านายกองค์การบริหารส่วนตำบล มีศักยภาพด้านการมีส่วนร่วมค่อนข้างมาก ในทุก ๆ เรื่องของชุมชน รวมไปถึงการมีส่วนร่วมทางด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ชาวบ้านเอง มีความคิดเห็นว่าตัวนายกและองค์การบริหารส่วนตำบลนั้น พยายามที่จะมีส่วนร่วมในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศในตำบลเมืองคอง

จากการเก็บข้อมูลจากแบบสอบถามและสัมภาษณ์เชิงลึก ก็พบว่าสอดคล้องกัน กล่าวคือ ผู้นำที่เป็นทางการ โดยเฉพาะนายกองค์การบริหารส่วนตำบลนั้นมีบทบาทค่อนข้างสูง โดยเฉพาะเวลาประชุมในสภาองค์การบริหารส่วนตำบล นอกจากนี้ ตัวนายกซึ่งเป็นผู้หน้านั้น ได้สังเกตเห็นและให้ความสำคัญต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างจริงจัง เพราะต้องการส่งเสริม ให้คนในชุมชนมีรายได้

หลากหลายมากขึ้น ทั้งนี้สอดคล้องกับแผนที่ตั้งเป้ากลุ่มนักท่องเที่ยว ทั้งชาวไทยและต่างชาติ ให้เข้ามาพักและท่องเที่ยวเชิงนิเวศในเชิงปริมาณที่มากขึ้นตามลำดับ โดยบรรจุอยู่ในแผนยุทธศาสตร์การพัฒนา 3 ปี พ.ศ. 2553-2555

การมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเมืองทองทั้ง 6 หมู่บ้านยังไม่มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการมากนักเนื่องจากว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศนั้นส่วนใหญ่ผู้ประกอบการหรือนายทุนที่อยู่ในชุมชนเป็นผู้ดำเนินการมากกว่าที่ชาวบ้านหรือคนในชุมชนจะมีส่วนร่วมซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามเพราะผู้ประกอบการการส่องแพ การขี่ช้างและเดินป่า มักจะมีส่วนร่วมในการเข้ามาบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อีกทั้งการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชนเมืองทองยังไม่เป็นที่แพร่หลายมากนักมีเพียงนักท่องเที่ยวที่สนใจและอยากสัมผัสสถานที่ท่องเที่ยวแห่งใหม่ ๆ เท่านั้นที่เข้ามาท่องเที่ยวในชุมชนเมืองทอง

หากแต่หลังจากที่ได้มีการลงพื้นที่เก็บข้อมูลและทำวิจัย เพื่อให้ชุมชนตระหนักถึงการมีส่วนร่วม และอบรมพัฒนาความรู้และการมีส่วนร่วมโดยการใช้กระบวนการแบบ PAR แล้วพบว่าชุมชนมีศักยภาพในการตอบสนองต่อการมีส่วนร่วมอยู่ในระดับดี ตรงกับข้อมูลทางด้านแบบสอบถาม โดยเฉพาะการสร้างแผนแม่บททางด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ตลอดจนการทดลองปฏิบัติตามแผนและปรับเปลี่ยนแผนหลังจากที่ได้ทดลองไปแล้ว โดยส่วนใหญ่ได้รับความร่วมมือคงมีเพียงส่วนเท่านั้นที่ไม่สนใจและคิดว่าไม่มีผลประโยชน์เกี่ยวข้องด้วย

ปัญหาและอุปสรรคในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ปัญหาและอุปสรรคในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หลังจากที่ทางผู้วิจัยลงไปเก็บข้อมูล สามารถแบ่งออกเป็นอยู่ 2 ส่วนหลัก ๆ ด้วยกันคือ ในส่วนที่ 1 ด้านชุมชน ตัวชุมชนทั้ง 6 หมู่บ้านนั้น ยังไม่ค่อยมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หรือการท่องเที่ยวในรูปแบบอื่น ๆ เลย เนื่องจากขาดแนวทางและความรู้ความเข้าใจในส่วนของการบริหารจัดการของภาคประชาชนที่มีส่วนร่วมในการวางแผน ตลอดจนขั้นตอนของการมีส่วนร่วมทั้งกระบวนการ มีเพียงแค่การทำประชาคมติ ประชาสังคมและการออกเสียงในบางเรื่องที่ถูกเสนอมาจากทางองค์การบริหารส่วนตำบลเมืองทองเท่านั้น นอกจากนี้ ชุมชนเองยังขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างเป็นทางการ และตามหลักวิชาการที่ควรจะเป็น อีกทั้งไม่สามารถเชื่อมโยงวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ ตลอดจนวัฒนธรรมที่สามารถเป็นต้นทุนทางสังคมในการผสมผสานวัฒนธรรมกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้

มีเพียงไม่กี่ส่วน ในสภาชุมชนที่มีบทบาทต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ทั้งนี้ ส่วนใหญ่เป็นผู้ประกอบการท่องเที่ยวในเชิงนิเวศที่มีบทบาทในด้านการมีส่วนร่วมในเชิงการท่องเที่ยวแบบนี้

ในส่วนที่ 2 เป็นในส่วนของภาครัฐ โดยเฉพาะองค์การบริหารส่วนตำบลเมืองทอง ยังไม่เข้าใจถึงหลักวิชาการของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างแท้จริง ตลอดจนการบริหารจัดการที่ยังขาดองค์ความรู้ทางด้านนี้อย่างจริงจัง ตลอดจนการเป็นผู้นำในส่วนของกรมมีส่วนร่วม ในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ส่วนใหญ่จะได้รับอิทธิพลทางความคิดและแนวทางจากผู้ประกอบการในชุมชน และเมื่อได้ทำการเก็บข้อมูลลงไป ทางผู้วิจัยพบว่า มีหน่วยงานภาครัฐอื่น ๆ ที่ทับซ้อนกับอำนาจขององค์การบริหารส่วนตำบลเมืองทอง เช่น หน่วยงานแห่งชาติ เป็นต้น จึงถือได้ว่าเป็นอุปสรรคสำคัญสำหรับการบริหารจัดการ ในส่วนที่เป็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในเขตตำบลเมืองทอง

ดังนั้น กระบวนการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคดังกล่าว จึงมุ่งไปใช้การปฏิบัติ แบบ PAR และ A-I-C เพื่อให้ชุมชนและผู้นำได้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ โดยเฉพาะขั้นตอนของ A-I-C ที่มีถึง 10 ขั้นตอนในการปฏิบัติก่อนที่จะนำมาสู่การวางแผนแม่บทการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนเมืองทองรวมกัน รวมไปถึงการลงมือปฏิบัติ และปรับเปลี่ยนหลังจากที่ทดลองปฏิบัติ โดยการกลับมาแก้ไขในที่ประชุมใหญ่อีกครั้ง

5.2 แผนแม่บทการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนเมืองทอง

ชุมชนเมืองทองมีแผนแม่บททางด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ด้วยความร่วมมือทั้งจากองค์การบริหารส่วนตำบล และชุมชนเองในการร่วมมือสร้างแผนขึ้นมา โดยมีแผนในการจัดตั้งคณะกรรมการศูนย์ข้อมูลการท่องเที่ยว กฎระเบียบ ไกด์ท้องถิ่น โปรแกรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อีกทั้งยังได้มีสถานที่จำหน่ายสินค้าที่ระลึก และแผนประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว และมีการเสนอให้ทำถนนเพื่อเชื่อมต่อไปยังเส้นทางปาย-ห้วยน้ำดัง-เมืองทอง เป็นเส้นทางท่องเที่ยวเชิงนิเวศจากการปฏิบัติแบบ PAR และ A-I-C โดยมีองค์ประกอบหลัก ๆ อยู่ 3 ประการ ซึ่งประกอบไปด้วย

1) การสร้างจิตสำนึกร่วมกันของคนในชุมชน

คือการสร้างจิตสำนึกของความเป็นเจ้าของร่วมกัน และเข้าใจในธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม รวมไปถึงบุคคลที่เกี่ยวข้องในการจัดกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวในชุมชนเมืองทอง อันจะนำมาซึ่งการสร้างแผนงาน และจัดกระบวนการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เพื่อให้ชุมชนได้มีส่วนร่วม และได้รับประสบการณ์จริงและยังสามารถนำความรู้เหล่านั้น ไปปฏิบัติในชุมชนและครอบครัว

2) การมีส่วนร่วมของชุมชน

คือระบบการจัดการที่ชุมชนมีส่วนร่วมและเป็นเจ้าของร่วมกัน ใช้ทุนทางธรรมชาติและ การสร้างกระบวนการคิดร่วมทำ ร่วมปฏิบัติ จึงเปรียบเสมือนความเป็นหนึ่งเดียว ในการดำเนินกิจกรรม เพื่อให้บรรลุเป้าหมายชุมชน ที่ชุมชนได้รับผลประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยวางรูปแบบและ วางแผนให้ชุมชนได้มีพื้นที่ในการแสดงศิลปหัตถกรรมและประเพณี ซึ่งรูปแบบดังกล่าว จะทำให้มี การสืบทอดและคงอยู่จากรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่ง อีกทั้งยังสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีและเหมาะสมที่สอดคล้อง ต่อวิถีชีวิตของแต่ละชุมชน

3) การพัฒนาศักยภาพของการท่องเที่ยวโดยอยู่บนพื้นฐานของชุมชน

คือการจัดระบบการบริหารจัดการการท่องเที่ยว ที่ชุมชนจะต้องเข้าใจถึงนักท่องเที่ยวใน ขณะเดียวกัน นักท่องเที่ยวก็ต้องเข้าใจชุมชนเช่นกัน โดยมีระบบการบริหารจัดการ เรื่องทรัพยากร มนุษย์เข้ามาช่วย ซึ่งจำเป็นที่จะต้องมียุทธศาสตร์ที่เป็นเสมือนแกนนำในการบริหารจัดการ โดยทุก ภาคส่วนมีส่วนร่วมในกระบวนการจัดการที่มีความรู้ ความชำนาญในแต่ละด้านเข้ามาช่วยเหลือ

จากองค์ประกอบที่สำคัญทั้ง 3 ข้อที่ได้กล่าวมาแล้ว จึงนำมาสู่การจัดตั้งแผนแม่บท ทางด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชนเมือง โดยจัดตั้งคณะกรรมการการท่องเที่ยวของชุมชน เมืองคอง ซึ่งประกอบไปด้วย

1. องค์การบริหารส่วนตำบลเมืองคองและที่ปรึกษา
2. คณะกรรมการการท่องเที่ยวซึ่งประกอบไปด้วย
  - 2.1 ประธานและรองประธาน
  - 2.2 ฝ่ายบริหารงาน
  - 2.3 ฝ่ายดำเนินงาน เช่น เหมืองขุด เลขาฯ ฝ่ายประสานงาน ความปลอดภัย
  - 2.4 ฝ่ายกิจกรรมและวัฒนธรรม เช่น ตารางการท่องเที่ยว

โดยที่องค์การบริหารส่วนตำบลเมืองคอง จะทำหน้าที่เป็นคณะกรรมการขับเคลื่อนด้าน นโยบายและยุทธศาสตร์ เป็นหน่วยงานหลักที่จะจัดสรรงบประมาณและขับเคลื่อนนโยบายจากภาครัฐ และชุมชนเมืองคองออกมาเป็นนโยบายหลัก โดยมีที่ปรึกษาเป็นคณะที่คอยให้คำแนะนำต่อองค์การ บริหารส่วนตำบลและคณะกรรมการการท่องเที่ยว ซึ่งทำหน้าที่เป็นคณะกรรมการดำเนินงานในเรื่อง ของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ซึ่งประกอบไปด้วย ประธานและรองประธานฝ่ายบริหารจัดการ ฝ่าย ดำเนินงานและฝ่ายกิจกรรม เป็นคณะที่นำแผนงานไปปฏิบัติ ซึ่งในส่วนของคณะกรรมการ การท่องเที่ยวนั้น ต้องมาจากตัวแทนของชุมชนทุกหมู่บ้าน อย่างน้อยหมู่บ้านละ 3 คน เพื่อให้เกิดการ

มีส่วนร่วมอย่างแท้จริง ต่อการปฏิบัติงานด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ในส่วนของคณะที่ปรึกษานั้น สามารถหาตัวแทนจากภาครัฐและภาคประชาชนอย่างน้อย 3 คน หรือมาจากองค์กรภายนอก (จากที่ประชุม นั้น เน้น ไปยังสถาบันการศึกษามหาวิทยาลัยแม่โจ้ คณาจารย์จากวิทยาลัยบริหารศาสตร์) เพื่อเป็นที่ปรึกษาทั้ง 2 ภาคส่วน อีกทั้งยังเป็นตัวเชื่อมโยงให้กระบวนการบริหารจัดการเป็นไปด้วยดี และเป็นตัวช่วยในเรื่องขององค์ความรู้ตามหลักวิชาการ

ส่วนการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชนเมืองคอง สามารถกำหนดรูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยสามารถจัดรูปแบบทั้งการท่องเที่ยวทางธรรมชาติและการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม หรือจะเป็นการท่องเที่ยวแบบผสมผสานกันทั้งสองอย่างก็ได้

5.2 อภิปรายผล

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ทำให้รับรู้ได้ถึง ความพยายามของผู้นำทั้งที่เป็นทางการและ ไม่เป็นทางการที่ประสงค์และมีความต้องการจะผลักดันให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ตลอดจนได้ เห็นถึงความสำคัญของการบริหาร และการพัฒนาสถานที่ความเป็นอยู่ ความเป็นธรรมชาติของ ชุมชนให้เป็นแหล่งการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่สามารถเปิดให้นักท่องเที่ยวเข้าไปสัมผัสความงาม ของธรรมชาติ โดยยังคงรักษาสภาพของธรรมชาติไว้ได้ ส่งผลให้เกิดแนวคิดในเชิงยุทธศาสตร์ขึ้น พร้อมทั้งต้องการกระตุ้นให้สมาชิกในชุมชนทุกภาคส่วนที่มีส่วนได้เสียของชุมชน ได้มีโอกาสเข้ามา มีส่วนร่วม ทั้งร่วมคิดร่วมทำ ร่วมกันรับผลที่เกิดขึ้น ปราบปรามการผิดที่ผิดอันอาจเป็นช่วงของการเริ่มต้น ในการเรียนรู้ร่วมกันทั้งในส่วนของผู้นำและสมาชิกของชุมชน การรับรู้และความเข้าใจอาจไม่สมบูรณ์ มากนัก ซึ่งต้องใช้เวลาร่วมกันค่อยไปอย่างน้อยก็ให้เห็นถึงการก้าวเดินที่เป็นไปแบบค่อยเป็นค่อยไป แต่ยังคงความต่อเนื่องที่เป็นสิ่งที่รับรู้ และความเข้าใจ การยอมรับที่จะเปิดประตูบ้าน ประตูเมืองให้ ผู้คนได้เข้ามาเยี่ยมชมเยือนประเพณี และวัฒนธรรมตลอดรวมทั้งความงามของธรรมชาติที่พยายาม รักษาความบริสุทธิ์มาเนิ่นนาน จึงเป็นข้อกังวลและออกจะห่วงใยอยู่ไม่น้อย สำหรับวัฒนธรรม ภายนอกที่จะหลั่งไหลเข้ามาอาจจะทำให้ทำลายเรื่องหลายอย่างที่บ้านชุมชนเมืองคองพยายามรักษาไว้ต้องปนเปื้อนหรือถึงขั้นถูกทำลายไปได้ จากข้อห่วงใยได้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ใช้กระบวนการ มีส่วนร่วมในการระดมความคิดเพื่อต้องการการคดผลิตทางปัญญาของชุมชนจึงเกิดเป็นรูปแบบ การดำเนินการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนขึ้นที่ทุกคนร่วมรับทราบด้วยกัน และพร้อม ที่จะเริ่มต้นก้าวเดินไปควบคู่กับการเรียนรู้เพื่อปรับปรุงแก้ไขปัญหาที่อาจจะเกิดตามมา อีกทั้ง พร้อมที่จะพัฒนารูปแบบวิธีการในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนเมืองคองให้ ยั่งยืนสืบเนื่องต่อไป

5.3 ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะจากผลการวิจัย

1) เพื่อให้เกิดความต่อเนื่องและยั่งยืนในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชน ผู้นำที่เป็นทางการและผู้นำไม่เป็นทางการควรจัดตั้งเป็นคณะกรรมการดำเนินงานอย่างเป็นทางการเพื่อสานต่อการบริหารและจัดการต่อไป

2) องค์การบริหารส่วนตำบลเมืองคอนควรจัดการงบประมาณที่ชัดเจนสำหรับการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยในครั้งต่อไป

1) ควรทำการศึกษาวิจัยเพื่อติดตามการนำรูปแบบการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ได้ดำเนินการไปอย่างต่อเนื่อง เพื่อสามารถรับทราบปัญหาอย่างเป็นระบบ และสามารถค้นหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาได้อย่างถูกต้อง และเหมาะสมสำหรับแหล่งชุมชนเมือง

2) ควรทำการศึกษาวิจัยการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในพื้นที่บริเวณใกล้เคียงชุมชนเมืองคอน เพื่อเชื่อมโยงเส้นทางการท่องเที่ยวในลักษณะของความเกี่ยวข้องและต่อเนื่องเป็นเส้นทางท่องเที่ยวเชิงนิเวศในภาพรวม

เอกสารอ้างอิง

- กรมป่าไม้. 2548. การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์. <http://www.forest.go.th/WEFCOM/Part2TAT.html>
- กรรณิกา ชมดี. 2524. การมีส่วนร่วมของประชาชนที่มีผลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ : ศึกษาเฉพาะกรณีโครงการสารภี ตำบลท่าช้าง อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี. วิทยานิพนธ์ปริญญาสังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. 2548. นโยบาย. <http://www.mots.go.th/office.php?OfficeId=5&Action=policy>
- กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. 2548. วิสัยทัศน์. <http://www.mots.go.th/office.php?OfficeId=5&Action=vision>
- กฤษฎา ยะการ. 2543. ความต้องการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของประชาชน ตำบลแม่ทราย อำเภอร่องขวาง จังหวัดแพร่. การค้นคว้าอิสระ วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่: เชียงใหม่.
- กองแก้ว โคตรภูเวียง. 2543. การบริการสาธารณสุขเขตเมือง กรณีศึกษาศูนย์บริการสาธารณสุขชุมชนสีท่าขอน อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น. การศึกษาอิสระปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการบริหารการพัฒนา บัณฑิตวิทยาลัย. มหาวิทยาลัยขอนแก่น: ขอนแก่น.
- กิติ ตย์คานนท์. 2543. เทคนิคการสร้างภาวะผู้นำ. พิมพ์ครั้งที่ 10. สำนักพิมพ์แปลอักษร: กรุงเทพมหานคร.
- กิติมา ปรีดีศิลป์. 2529. ทฤษฎีการบริหารองค์กร. ธนการพิมพ์ : กรุงเทพมหานคร.
- คณะกรรมการท่องเที่ยวและกีฬา. 2540. การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนและให้เกิดศักยภาพในการแข่งขันในยุคการค้าเสรี. สำนักเลขาธิการวุฒิสภา: กรุงเทพฯ.
- จงรักษ์ อินทนนท์. 2545. การมีส่วนร่วมของประชาชนของประชาชนในการจัดการท่องเที่ยว: กรณีศึกษาบ้านโป่งร้อน ตำบลใหม่พัฒนา อำเภอเกาะกา จังหวัดลำปาง. การค้นคว้าอิสระ วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการจัดการอุตสาหกรรมท่องเที่ยว. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ : เชียงใหม่.
- จำเนียร ชุณโสภาคและคณะ. 2547. ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหอกการค้าจังหวัดและผู้นำชุมชนกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจังหวัดราชบุรี. ทุนจากสำนักงานคณะกรรมการอุดมศึกษา.

- จิตตินันท์ เศรษฐศิลป์. 2538. จิตวิทยาการบริหาร. เอกสารการสอนชุดวิชาจิตวิทยาการบริหาร. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช: นนทบุรี.
- จุมพล หนิมพานิช. 2529. การจูงใจและความเป็นผู้นำ. เอกสารการสอนหน่วยที่ 10 ชุดวิชาองค์การและการจัดการ. สาขาวิทยาการจัดการ. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช: นนทบุรี.
- เฉลิมชัย ปัญญาดี. 2543. การพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ. ภาควิชาส่งเสริมการเกษตร มหาวิทยาลัยแม่โจ้: เชียงใหม่.
- เฉลิมชัย ปัญญาดี และเทพ พงษ์พานิช. 2545. การวิจัยและพัฒนาศักยภาพชุมชนท้องถิ่นในการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ. ภาควิชาส่งเสริมการเกษตร. มหาวิทยาลัยแม่โจ้: เชียงใหม่.
- เฉลิมชัย ปัญญาดี และเทพ พงษ์พานิช. 2549. การพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน. โครงการย่อยภายใต้โครงการ : โครงการพัฒนาความเข้มแข็งชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ. มหาวิทยาลัยแม่โจ้: เชียงใหม่.
- ชูสิทธิ์ ชูชาติ. 2548. รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเขตลุ่มแม่น้ำแม่แตง มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ ทุนวิจัยโดยสำนักงานคณะกรรมการอุดมศึกษา.
- ณรงค์ สิ้นสวัสดิ์. 2521. สังคมกับการปกครอง. แพร์พิทยา: กรุงเทพมหานคร.
- ดิลก ถือกกล้า. 2547. เปรียบเทียบแนวคิดภาวะผู้นำแบบ Principle Centered Leadership กับ Managerial Grid. การบริหารคน
- คุณฤดี อายุวัฒน์ และคณะ. 2535. การมีส่วนร่วมของชาวบ้านในงานวนศาสตร์ชุมชน : ศึกษาเฉพาะกรณีชุมชนบ้านห้วยม่วง ขอนแก่น : โครงการวิจัยวนศาสตร์ชุมชน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์. มหาวิทยาลัยขอนแก่น: ขอนแก่น.
- ดิน ปรัชญพฤทธิ์. 2527. ภาวะผู้นำและการมีส่วนร่วม. เอกสารการสอนชุดวิชาพฤติกรรมมนุษย์ในองค์การ หน่วยที่ 11. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช: นนทบุรี.
- ดิน ปรัชญพฤทธิ์. 2539. การบริหารการพัฒนา ความหมาย แนวทาง และปัญหา. สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย : กรุงเทพฯ.
- ถนัด ม่วงมณี. 2526. การศึกษานอกโรงเรียนและระเบียบปฏิบัติที่เกี่ยวข้อง. โรงพิมพ์เลียงเชียง : กรุงเทพฯ.
- ทวิช เปล่งวิทยา. ม.ป.ป. จิตวิทยาผู้นำ. รุ่งเรืองสาส์นการพิมพ์ : กรุงเทพมหานคร.
- ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์ (บรรณาธิการ). 2527. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา. ศักดิ์โสภณาการพิมพ์ : กรุงเทพฯ.

- ธงชัย สันติวงษ์. 2536. การวางแผน. พิมพ์ครั้งที่ 3. ไทยวัฒนาพานิช : กรุงเทพมหานคร.
- _____. 2540. พฤติกรรมองค์การ : การศึกษาการบริหารพฤติกรรมองค์การเชิงบริหาร. พิมพ์ครั้งที่ 3. ไทยวัฒนาพานิช : กรุงเทพมหานคร.
- ธงชัย สันติวงษ์. 2540. องค์การและการจัดการทันสมัยยุคโลกาภิวัตน์. ไทยวัฒนาพานิช : กรุงเทพฯ.
- ธรรมรส โชติคุณุชร. 2519. มนุษยสัมพันธ์. กรุงเทพมหานคร : พิมพ์เนศการพิมพ์.
- ธวัชชัย รัตนช้อน. 2542. การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนบนพื้นที่สูง. วิทยานิพนธ์ปริญญา ศีษาศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ : เชียงใหม่.
- นาถพิมล วาดสันทัต. 2545. กลยุทธ์การตลาดแหล่งท่องเที่ยวประวัติศาสตร์เชียงแสน จังหวัดเชียงราย. การค้นคว้าอิสระปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ : เชียงใหม่.
- นำชัย ทนุผล และคณะ. 2543. การพัฒนาธุรกิจการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชนบ้านโป่งต.ป่าไผ่ อ.สันทราย จ.เชียงใหม่. สาขาพัฒนาการท่องเที่ยว. มหาวิทยาลัยแม่โจ้ : เชียงใหม่.
- นิรนาม. 2005. Ecotourism. <http://encyclopedia.thefreedictionary.com/ecotourism>
- นรินทร์ จงวุฒิเวศย์. 2537. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา. มหาวิทยาลัยมหิดล : กรุงเทพฯ.
- เนาวรัตน์ พลายน้อย. 2545. ทักษะการทำงานและปัจจัยเงื่อนไขในการพัฒนาทักษะการทำงาน ของแรงงานภาคอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในท้องถิ่น : การศึกษาในกลุ่มประชาคม (civic groups) ภาคเหนือตอนบน.
- บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา. 2542. การวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน. พิมพ์ครั้งที่ 1. คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ปกรณ์ จริงสูงเนิน, เสมอ ลิ้มชูวงศ์ และ ชัยรัตน์ จงก้องเกียรติ. 2539. การจัดทำแผนงานพัฒนาป่าชุมชนแนวใหม่ ภาคเหนือ. (ไม่ปรากฏสถานที่พิมพ์)
- ปกรณ์ จริงสูงเนิน. 2540. การจัดการทรัพยากรป่าไม้โดยชุมชนเพื่ออนุรักษ์ป่าต้นน้ำลำธาร. (คำบรรยายนำเสนอรายงานการศึกษาต่อคณะกรรมการการเกษตรและสหกรณ์ วุฒิสภา. 2 มีนาคม 2540 ณ โรงแรมเวสทิน จังหวัดเชียงใหม่)
- ประภาส อินทนปสาธน์. 2546. การบริหารจัดการท่องเที่ยวแบบชุมชนมีส่วนร่วมกรณีหมู่บ้านโคกโก่ง อำเภอภูผินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์. การศึกษาอิสระปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการพัฒนา บัณฑิตวิทยาลัย. มหาวิทยาลัยขอนแก่น :

ขอนแก่น.

ประยุทธ์ ปยุตโต. 2546. การพัฒนาที่ยั่งยืน. สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง : กรุงเทพมหานคร.

ปรัชญา เวสารัชช. 2523. ผู้นำองค์กร. รัฐศาสตร์สาร : กรุงเทพมหานคร.

พงศ์ หรดา. 2546. จิตวิทยาอุตสาหกรรม. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร

พจนา สวนศรี. 2540. การจัดการท่องเที่ยวโดยการมีส่วนร่วมของประชาชน. ม.ป.ท.

พนิตดา สิงห์ครา. 2544. ศักยภาพของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแบบโฮมสเตย์

บ้านห้วยอี ตำบลปูลึง อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน. การค้นคว้าแบบอิสระ

ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ : เชียงใหม่.

พรทิพย์ อัยยิมพันธ์. 2547. Leadership for Organizational Effectiveness. วารสาร

การบริหารคน.

มหาวิทยาลัยรามคำแหง. 2548. โครงการวิจัยยุทธศาสตร์การพัฒนาบริเวณเหนือเขื่อนภูมิพล

เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์.

มัลลิกา ต้นสอน. 2544. พฤติกรรมองค์กร. ด้านสหวิชาการพิมพ์ : กรุงเทพมหานคร.

มุกดา สุนทรรัตน์. 2547. การสร้างคนไปสู่ผู้นำขององค์กรในอนาคต. การบริหารคน

รังสรรค์ ประเสริฐศรี. 2544. ภาวะผู้นำกรุงเทพมหานคร. ธนรัชการพิมพ์ : กรุงเทพฯ.

ลีศึก ฤทธิเนติกุล. 2547. การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนบ้านห้วยน้ำริน อ.แม่วาง

จ.เชียงใหม่. ศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขา จังหวัดเชียงใหม่ กรมพัฒนาสังคมและ

สวัสดิการ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ สกว.

วิภาดา คุปตานนท์. 2544. การจัดการและพฤติกรรมองค์กร. สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยรังสิต :

กรุงเทพมหานคร.

ศิริศักดิ์ สุนทรไชยและคณะ. 2547. การพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและสิ่งแวดล้อม.

รายงานผลการวิจัย. มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย. 2537. การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย

การศึกษาขีดความสามารถในการรองรับการพัฒนาการท่องเที่ยวและการจัดทำแผนปฏิบัติการ

พัฒนาการท่องเที่ยวของหมู่เกาะและชายฝั่งทะเล จังหวัดตราด. สถาบันฯ : กรุงเทพฯ.

สมชัย เบญจชัย. 2539. ทศนคติของชาวบ้านต่อความสำเร็จของป่าชุมชนในจังหวัดเชียงใหม่.

สำนักงานป่าไม้จังหวัดเชียงใหม่ กรมป่าไม้. สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ :

กรุงเทพฯ.

สมชาย เดชะพรหมพันธ์และคณะ. 2545. การบริหารและการจัดการ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ของอุทยานแห่งชาติในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์.

- สมเดช มุงเมือง. 2544. **พฤติกรรมองค์กร**. สถาบันราชภัฏเชียงราย : เชียงราย.
- สร้อยตระกูล (ตวยานนท์) อรรถมานะ. 2543. **พฤติกรรมองค์กร : ทฤษฎีและการประยุกต์**.
สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ : กรุงเทพมหานคร.
- สฤษฎ์ แสงอรุณ. 2548. **การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์หรือเชิงนิเวศ (Ecotourism)**.
http://www.dnp.go.th/NPO/html/Tour/Eco_Tour.html
- สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สำนักงานภาคเหนือ. 2548. **การศึกษาและพัฒนา
รูปแบบการท่องเที่ยวที่เหมาะสมบนคอยหลวงเชียงดาว โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน**.
สิริวัฒนา ไจมา. 2546. **โครงการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศชุมชนบ้านแม่กลางหลวง
คอยอินทนนท์ จังหวัดเชียงใหม่**. รายงานผลการวิจัย. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย :
กรุงเทพฯ.
- อุทิศ ภูอินทร์. 2537. **การจัดการทรัพยากรสัตว์ป่า**. ภาควิชาชีววิทยาป่าไม้ คณะวนศาสตร์.
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- Barbara Kelleman. (ed). 1984 . **Leadership as a Political Act , in Leadership :
Multidisciplinary Perspectives**. New Jersey : Prentice - Hall.
- Barker. 1992. **Joel Future Edge - Discovering the New Paradigms of Success New York :**
William Morrow and Co.
- Bird, C. 1997. **Communal Lands , Communal Problems, in Sustainable Tourism**.
edited by L.France, Earthscan , UK .
- Boo, E . 1991. **Making Ecotourism Sustainable: Recommendations for Planning,
Development and Management, in Nature Tourism .** edited by T.Whelan, Island
Press, Washington .
- Emory S. Bogardus. 1934. **Leaders and Leadership**. New York : Appleton – century
Croffs, Inc.
- Gibson, J.L., Ivancevich, J.M., & Donnelly, J.H. 1997. **Organization Behavior Structure
Process**. (9th ed). New York : McGraw-Hill.
- Harrison, D. 1992. **Tourism to the Less Developed Countries: the Social Consequences,
in Tourism and the Less Developed Countries**, edited by D.Harrison, Wiley,
Chicester.
- Mowforth, M & Munt, I. 1998. **Tourism and sustainability: new tourism in the Third
World ,** Routledge, London .

Muchinsky, P.M. 2003. **Psychology applied to work : an introduction to industrial and organizational psychology.** (7th ed). North Carolina : Thomson Wadsworth.

Munt I & Higinio E. 1997. **Belize: Ecotourism Gone Awry, in Sustainable Tourism** edited by L.France, Earthscan , UK .

Nelson, D.L., & Quick, J.C. 1997. **Organizational Behavior : Foundations Realities, and Challenges.** New York : West Publishing Company.

Prosser, R .1994. **Societal Change and Growth in Alternative Tourism, in Ecotourism: A Sustainable Option,** edited by E.Cater & G.Lowman, Wiley , UK .

ภาคผนวก

แผนยุทธศาสตร์องค์การบริหารส่วนตำบลเมืองคอง พ.ศ.2553-2555

1. วิสัยทัศน์การพัฒนา

“เมืองคองวิถีไทยหลากหลายวัฒนธรรม งามล้ำสภาพแวดล้อมดี สถานที่น่าท่องเที่ยว ชุมชนมีความเข้มแข็ง พัฒนาคุณภาพชีวิต ด้วยเศรษฐกิจพอเพียง ทุกชีวิตอยู่ดีกินดี” ตำบลเมืองคองประชากรส่วนใหญ่มีอาชีพทำการเกษตร ใช้ชีวิตแบบไทย ๆ ประชาชนมีหลากหลายเผ่าพันธุ์ มีชนพื้นราบและชนเผ่าพื้นที่สูง ซึ่งมีความหลากหลายวัฒนธรรม ลักษณะภูมิศาสตร์เป็นป่าเขา น้ำ ป่า อากาศ ยังอุดมสมบูรณ์ เป็นพื้นที่อยู่ระหว่างขุนเขาเป็นทางผ่านไปยังอำเภอเวียงแหงจังหวัดเชียงใหม่ อำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน เป็นอยู่ข้าวอยู่น้ำ เป็นแหล่งผลิตพืชผลทางการเกษตร มีกินมีใช้อย่างเพียงพอมีวัฒนธรรมดั้งเดิมมีสิ่งของวัตถุโบราณที่บ่งบอกว่าตำบลเมืองคอง มีความเจริญทางด้านอารยธรรมมานาน ซึ่งปัจจุบันได้สูญหาย การพลิกฟื้นความเจริญอย่างเก่าก่อนเป็นเรื่องที่ทำทลายความสามารถของผู้บริหารและผู้นำชุมชน ที่จะสร้างความเจริญเติบโตให้เหมือนในอดีต โดยอาศัยเทคโนโลยีสมัยใหม่ผสมผสานให้มีความกลมกลืนแบบบูรณาการ

2. ยุทธศาสตร์เชิงรุกสร้างฐานเศรษฐกิจแบบใหม่

- พัฒนาเป็นศูนย์กลางครัวเกษตรในกลุ่มลุ่มน้ำแดงและลุ่มน้ำปิงตอนบน
- สร้างสินค้าเศรษฐกิจตัวใหม่บนพื้นฐานของวัฒนธรรมและความรู้เชิงสร้างสรรค์ มุ่งสู่ความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวเพื่อเข้าสู่ตลาดท้องถิ่น

3. ยุทธศาสตร์การปรับตัวเพิ่มมูลค่าเศรษฐกิจภาคเกษตรกรรม

- ปรับปรุงประสิทธิภาพการผลิตทางการเกษตร โดยสร้างความหลากหลายและบริหารจัดการที่ดี
- สร้างสินค้าที่เป็นเอกลักษณ์ และความเป็นเลิศในระดับภูมิภาค โดยนำสมุนไพรท้องถิ่นมาสร้างเอกลักษณ์ให้กับสินค้าเพื่อเพิ่มมูลค่าเพิ่ม

4. ยุทธศาสตร์การพัฒนาที่ยั่งยืน สนับสนุนเศรษฐกิจภาคเกษตรกรรมและเศรษฐกิจ SME สินค้า OTOP

- อนุรักษ์และฟื้นฟูวัฒนธรรมที่หลากหลาย โดยนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาสร้าง ความโดดเด่น และเชื่อมโยงสู่ภูมิภาค
- ดำรงความเป็นฐานทรัพยากรโดยฟื้นฟูและบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ อย่างยั่งยืน

- พัฒนาศักยภาพคนรุ่นใหม่เพื่อเป็นฐานในการพัฒนาโดยสร้างโอกาสในการเรียนรู้เฉพาะด้านและความรู้สมัยใหม่เพื่อสร้างขีดความสามารถในการแข่งขัน
- แก้ไขปัญหาความยากจนโดยใช้ทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงร่วมกับมาตรการการดำเนินงานตามนโยบายแก้ไขปัญหาคความยากจนแบบบูรณาการที่รัฐบาลกำหนด

5. แนวทางการพัฒนาท้องถิ่น (เร่งด่วน)

- การแก้ไขปัญหาคความยากจนแบบบูรณาการมุ่งสู่ผลผลิตเพื่อสร้างรายได้
- การป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด สร้างองค์กรประชาชนเพื่อพัฒนาและแก้ไขปัญหาคที่มีผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนในพื้นที่
- การป้องกันและแก้ไขปัญหาคทุจริตคอรัปชั่น โดยใช้วิธีการบริหารจัดการที่ดี (GOOD GOVERNANCE)

6. ยุทธศาสตร์องค์การบริหารส่วนตำบลเมืองทอง พ.ศ.2553-2555

อบต.ได้ทบทวนและปรับเปลี่ยนประเด็นยุทธศาสตร์ของ อบต.ใหม่ เพื่อให้การพัฒนา การบริหารมีความสอดคล้องกับสภาวะการณปัจจุบัน ส่งเสริมและสนับสนุนการดำเนินงาน ตามนโยบาย แผนการบริหารราชการแผ่นดินของรัฐบาล ที่เปลี่ยนแปลงไปตามห้วงเวลา ให้เป็นไปอย่างเหมาะสม และมีประสิทธิภาพ

- 1) ด้านเศรษฐกิจ : การพัฒนาเศรษฐกิจตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปสู่ความยั่งยืน
- 2) ด้านสังคม : ส่งเสริมให้ประชาชนตำบลเมืองทอง มีสุขภาพดี มีการศึกษา มีอาชีพ และมีคุณภาพชีวิตที่ดี โดยใช้หลักศาสนาวัฒนธรรมท้องถิ่น ดำเนินชีวิตอยู่อย่างพอเพียง
- 3) ด้านความมั่นคง : ประชาชนมีความสามัคคี ชุมชนเข้มแข็ง มีภูมิคุ้มกันจากอบายมุข ดำรงชีวิตอย่างมีความสุข
- 4) ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม : ประชาชนอยู่ดีมีสุขบนพื้นฐานองค์ความรู้ และคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่สมบูรณ์และยั่งยืน
- 5) ด้านบริหารจัดการ : ประชาคมตำบลเมืองทอง มีส่วนร่วมพัฒนาธรรมาภิบาล นุคตาการขององค์กรท้องถิ่นมีศักยภาพความสามารถในการบริหารองค์กร ภายใต้หลักธรรมาภิบาล โดยประชาชนได้รับความพึงพอใจการให้บริการ

7. ตารางแสดง จำนวนและค่าร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามเพศ อายุ อาชีพ การศึกษา และ รายได้

สถานภาพ	ร้อยละ
เพศ	
ชาย	49.1
หญิง	50.9
อายุ	
ต่ำกว่า 30 ปี	19
31 – 40 ปี	26
41 – 60 ปี	24.7
61 – 80 ปี	28.4
80 ปีขึ้นไป	1.9
การศึกษา	
ไม่ได้เรียน	1.9
ประถมศึกษาปีที่ 6 หรือต่ำกว่า	41.5
มัธยมศึกษาตอนต้น	11.3
มัธยมศึกษาตอนปลาย/ปวช.	26.4
อนุปริญญา/ปวส.	1.9
ปริญญาตรีหรือสูงกว่า	17
อาชีพ	
ทำไร่ / ทำนา / เลี้ยงสัตว์	50.9
รับจ้างทำการเกษตร	0
รับจ้างนอกภาคการเกษตร	9.4
ค้าขาย	11.3
หาของป่า	0
รับราชการ / รัฐวิสาหกิจ	18.9
ว่างงาน	5.7
อื่นๆ	3.8
รวมแบบสอบถาม	100

8. แบบสอบถามในการวิจัย

แบบสอบถาม
ผู้นำ ประชาชนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชนเมืองคอง
โครงการวิจัยเรื่อง
กระบวนการการพัฒนาผู้นำและชุมชนต่อการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน
ในการพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างยั่งยืน: กรณีศึกษาเมืองคอง อำเภอเชียงดาว

แบบสอบถามนี้มีจุดประสงค์เพื่อรวบรวมข้อมูล ความคิดเห็นและความรู้ความเข้าใจประกอบกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนเมืองคอง เพื่อศึกษาวิเคราะห์ประเมินประสิทธิภาพ เพื่อหาแนวทางรูปแบบและกระบวนการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ที่เหมาะสมต่อแหล่งท่องเที่ยวในชุมชนเมืองคองว่าควรเป็นอย่างไร ดังนั้น ข้อมูลและความคิดเห็นของท่านมีความสำคัญและเป็นประโยชน์ต่อการวิจัยครั้งนี้ จึงใคร่ขอความกรุณาจากท่าน โปรดให้ความร่วมมือในการให้ข้อมูลและความคิดเห็นตามจริง

คำชี้แจง แบบสอบถามชุดนี้มีทั้งหมด 7 ส่วนดังนี้

- ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม
- ส่วนที่ 2 ศักยภาพด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนเมืองคอง
- ส่วนที่ 3 ศักยภาพด้านการมีส่วนร่วม
- ส่วนที่ 4 ความรู้ความเข้าใจและการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
- ส่วนที่ 5 การมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชนเมืองคอง
- ส่วนที่ 6 การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม
- ส่วนที่ 7 ข้อเสนอแนะ

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

1. หมู่บ้าน.....

2. เพศ (.....) ชาย (.....) หญิง

3. ระดับการศึกษาสูงสุด

(.....) 1. ไม่ได้เรียน

(.....) 2. ประถมศึกษาปีที่ 6 หรือต่ำกว่า

(.....) 3. มัธยมศึกษาตอนต้น

(.....) 4. มัธยมศึกษาตอนปลายหรือปวช.

(.....) 5. อนุปริญญาหรือปวส.

(.....) 6. ปริญญาตรีหรือสูงกว่า

4. การประกอบอาชีพ (อาชีพหลัก)

(.....) 1. ทำไร่/ทำนา/เลี้ยงสัตว์

(.....) 2. รับจ้างทำการเกษตร

(.....) 3. รับจ้างนอกภาคการเกษตร

(.....) 4. ค้าขาย

(.....) 5. หาของป่า

(.....) 6. รับราชการ/รัฐวิสาหกิจ

(.....) 7. ว่างงาน

(.....) 8. อื่น ๆ โปรดระบุ.....

ส่วนที่ 2 สักยภาพด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนเมืองคอง

คำชี้แจง กรุณาทำเครื่องหมาย / ในช่องว่าง เพื่อแสดงถึงทัศนคติของท่านที่มีต่อศักยภาพด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนเมืองคอง

รายการ	ระดับความคิดเห็น				
	แย่ที่สุด	แย่มาก	ปานกลาง	ดี	ดีมาก
ด้านแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ					
1. สภาพความอุดมสมบูรณ์และความสวยงามของธรรมชาติ					
2. ความสะอาดของแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ					
3. ความปลอดภัยของแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ					

รายการ	ระดับความคิดเห็น				
	แย่ที่สุด	แย่	ปานกลาง	ดี	ดีมาก
4. ความเหมาะสมกลมกลืนของสิ่งอำนวยความสะดวกภายในแหล่งท่องเที่ยว					
5. ความหลากหลายและเหมาะสมของกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ					
6. จำนวนนักท่องเที่ยวที่มาใช้บริการ					
7. ความสะดวกในการเดินทางเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว					
ด้านแหล่งข้อมูลความรู้					
8. การให้ข้อมูลความรู้ของเอกสาร / แผ่นพับ มีความเพียงพอ และง่ายต่อการทำความเข้าใจต่อนักท่องเที่ยว					
9. มีการจัดนิทรรศการ ในการให้ความรู้ด้านการท่องเที่ยวในศูนย์บริการนักท่องเที่ยว					
10. ความชัดเจนและความเพียงพอของป้ายบอกเส้นทางและป้ายแสดงข้อมูลต่างๆ					
ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ					
11. ความเพียงพอของสถานที่กางเต็นท์ / บ้านพัก					
12. ความเพียงพอและความสะอาดของห้องน้ำ / สุขา					
13. ความเพียงพอและความเหมาะสมในการตั้งสถานที่ทิ้งขยะ / ถังขยะ					
14. ความเพียงพอและความเหมาะสมของอุปกรณ์ / สิ่งอำนวยความสะดวกในการทำกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เช่น แพ เต็นท์ เป็นต้น					

รายการ	ระดับความคิดเห็น				
	แย่ที่สุด	แย่	ปานกลาง	ดี	ดีมาก
15. ความเพียงพอและความเหมาะสมของเส้นทาง การศึกษาธรรมชาติ					
ศักยภาพการท่องเที่ยวในภาพรวม					

ส่วนที่ 3 ศักยภาพด้านการมีส่วนร่วม

คำชี้แจง กรุณาทำเครื่องหมาย / ในช่องว่างเพื่อแสดงถึงทัศนคติของท่านที่มีต่อศักยภาพ
ความเป็นผู้นำที่เป็นทางการต่อการมีส่วนร่วม

ศักยภาพความเป็นผู้นำ ด้านการมีส่วนร่วม	ไม่มี	น้อย	ปานกลาง	มาก	มากที่สุด
1. นายองค์การบริหารส่วนตำบล					
2. ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบล					
3. สมาชิกสภาตำบล					

คำชี้แจง กรุณาทำเครื่องหมาย / ในช่องว่างเพื่อแสดงถึงทัศนคติของท่าน ที่มีต่อศักยภาพ
ความเป็นผู้นำที่ไม่เป็นทางการต่อการมีส่วนร่วม

ศักยภาพความเป็นผู้นำด้านการมีส่วนร่วม	ไม่มี	น้อย	ปานกลาง	มาก	มากที่สุด
1. หน่วยงานภาครัฐ					
2. ชุมชน					

คำชี้แจง กรุณาทำเครื่องหมาย / ในช่องว่างเพื่อแสดงถึงทัศนคติของท่านที่มีต่อศักยภาพด้าน
การมีส่วนร่วมของชุมชน

ศักยภาพด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน	ไม่มี	น้อย	ปานกลาง	มาก	มากที่สุด
1. ชุมชน					
2. หน่วยงานภาครัฐ					

ส่วนที่ 4 ความรู้ความเข้าใจและการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

คำชี้แจง กรุณาทำเครื่องหมาย / ในช่องว่างเพื่อแสดงถึงทัศนคติของท่าน ที่มีต่อการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

รายการ	ถูกต้อง	ไม่ถูกต้อง
1. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หมายถึง การท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบ ในแหล่งธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น และวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศสิ่งแวดล้อม เพื่อมุ่งให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษา ระบบนิเวศให้เกิดความยั่งยืน		
2. การที่ผู้ไปท่องเที่ยวพยายามทำลายสิ่งแวดล้อมให้น้อยที่สุด เป็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ		
3. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มีหลักการที่มุ่งเน้นในการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมเป็นหลัก ไม่ได้คำนึงถึงการให้ชุมชน หรือประชาชนท้องถิ่น ได้รับประโยชน์จากแหล่งท่องเที่ยวแต่อย่างใด		
4. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มีจุดประสงค์เพื่อให้ความสนุกสนานเพลิดเพลิน และการเรียนรู้ธรรมชาติ		
5. การก่อสร้างและปรับปรุงสิ่งอำนวยความสะดวกของแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะต้องคำนึงถึงความเหมาะสม และจะต้องไม่ส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมในพื้นที่เป็นหลัก		
6. พื้นที่ที่ยังไม่พัฒนา เพื่อจัดการเป็นแหล่งท่องเที่ยวสามารถเก็บหาสิ่งใดๆ เพื่อการศึกษาเรียนรู้ได้		
7. แหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ควรจับสัตว์ป่าหายากมาขังกรงหรือเลี้ยงไว้ให้นักท่องเที่ยวได้ชม เพื่อเป็นการดึงดูดนักท่องเที่ยว		
8. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จำเป็นต้องให้ประชาชนในท้องถิ่น เข้ามามีส่วนร่วมในการดูแล และบำรุงแหล่งท่องเที่ยว		
9. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จะช่วยให้มีการรักษาสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติของแหล่งท่องเที่ยวไม่ให้เสื่อมโทรม		
10. เจ้าหน้าที่ของรัฐเท่านั้น ที่มีหน้าที่ในการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เนื่องจากต้องใช้ความรู้ทางวิชาการในการบริหารจัดการ		

ส่วนที่ 5 การมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชนเมืองคอง

คำชี้แจง กรุณาทำเครื่องหมาย / ในช่องว่างเพื่อแสดงถึงทัศนคติของท่านที่มีต่อการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

กิจกรรม	มีส่วนร่วม	ไม่มีส่วนร่วม
1. ทางด้านการนำเที่ยวเดินป่าหรือศึกษาธรรมชาติ		
2. ทางด้านการนำเที่ยวชุมชน ศึกษาวิถีชีวิตหรือความเป็นอยู่ของชุมชน		
3. ทางด้านการให้บริการนำเที่ยวโดยการล่องแพหรือเรือ		
4. ทางด้านการบริการขี่ช้าง		
5. ทางด้านการบริการรถรับ – ส่ง นักท่องเที่ยว		
6. ทางด้านการขนย้ายสัมภาระและลูกหาบ		
7. ทางด้านบ้านพักแบบโฮมสเตย์		
8. ร้านขายอาหารและ เครื่องดื่ม		
9. ร้านขายของที่ระลึก		
10. อื่น ๆ		

ส่วนที่ 6 การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม

คำชี้แจง กรุณาทำเครื่องหมาย / ในช่องว่างเพื่อแสดงถึงทัศนคติของท่านที่มีต่อการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม

กิจกรรม	มีส่วนร่วม	ไม่มีส่วนร่วม
1. การเข้าร่วมกิจกรรมปลูกป่าและบำรุงรักษาป่าในชุมชนเมืองคอง		
2. การแจกเบาะแสการลักลอบตัดไม้ทำลายป่า		
3. การช่วยเหลือสนับสนุนการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ ในด้านการตรวจปราบปรามการตัดไม้ทำลายป่า		
4. การร่วมเข้าเวรยามในการดูแลรักษาทรัพยากรป่าไม้		
5. การแจ้งข้อมูลบริเวณพื้นที่เกิด ไฟป่าแก่เจ้าหน้าที่		

กิจกรรม	มีส่วนร่วม	ไม่มี ส่วนร่วม
6. การร่วมรณรงค์ประชาสัมพันธ์การป้องกันไฟฟ้า		
7. การเข้าร่วมกิจกรรมการทำแนวป้องกันไฟฟ้า		
8. การเข้าร่วมกิจกรรมการดับไฟป่ากับเจ้าหน้าที่ในชุมชนเมืองทอง		
9. การเข้าร่วมฝึกอบรมหลักสูตรอาสาสมัครป้องกันไฟป่าประจำหมู่บ้าน		

ส่วนที่ 7 ข้อเสนอแนะ

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ทางทีมผู้วิจัยขอขอบคุณทุกท่านที่เสียสละเวลาในการตอบแบบสอบถามนี้อีกครั้ง

ประมวลภาพการอบรมและการปฏิบัติ A-I-C

